

વાંચન અને મનન

વાચનાણં નિર્જરં જનયદ્ ।
 સુચસ્ત ય અણુસઙ્ગણા
 અણાસાયણા વદૃષ્ય । સુચસ્ત
 અણુસઙ્ગણા અણાસાયણા
 ઘટ્ટમાણે તિત્થધમ્મં અવલં-
 વદ્ । તિત્થધમ્મં અવલંચ-
 માણે મહાનિર્જરે મહાપર્યવસા-
 નાણે ભવદ્ ॥

વાચનયા નિર્જરાં જનયતિ । શ્રુતસ્ય ચાનુપજ્જનેન અના-
 શાતનાયાં વર્તતે । શ્રુતસ્યાનુપજ્જનેનાનાશાતનાયાં વર્તમાનસ્તીર્ય
 ધર્મમવલંબતે । તીર્યધર્મમવલંબમાનો મહાનિર્જરો મહાપર્યવસાનો
 ભવતિ ॥

વાંચન(સ્વવાચન અને અધ્યયન)થી કર્મની નિર્જરા થાય છે.
 અને સૂત્રપ્રેમ થવાથી, સૂત્રનું અનુવર્તન કરવાથી જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થાય છે.
 અને તેવા સૂત્રપ્રેમથી તીર્યકરોના ધર્મનું અવલંબન મળે છે. અને તે
 સાત્યધર્મના અવલંબન વડે કર્મની મહાનિર્જરા કરી નિષ્કર્મી બને છે.

—ભગવાન મહાવીર

શ્રી કલ્પરાધ્યયન સૂત્ર ને અધ્યયન ૨૬-૧૬

વાંચન અને મનન

દેખાતા 'લાભ-ગેરલાભ' તરફ
બેદરકારી એ જ વિકાસનો પાયો છે,
પહેલું પગથિયું છે. એ બેદરકારી
ખીલવતા જવું, એને પ્રકૃતિરૂપ બના
વવી, એ જ 'દિવ્યતા' કે 'જૈનપણું' છે.
અને એ આશયની સફળતા માટે જ
છે વાંચન અને મનન.

—વાઘીલાલ મોતીલાલ શાહ

શ્રીમતી નવલકુવર નગીનદાસ મેટ

નંબર ૧૮૬૭

દરબાર ૧૬૪૭

જાણે ૩૧ ૨૧૦૦ જેન સિદ્ધાન્ત મશાની ન્યા નામા તથા
 ૩૧ ૧૦ ૦ પુસ્તકો બેટ અથવા રાસતી મિતે આ ત્વાને રાડે
 જેન સિદ્ધાન્ત મશાને અર્પેય મારી હતા

પ્રસ્તાવના

પહેલો ભાગ છપાતા કદ વંધી જવાથી સમૃત નોત્રો તથા સૂત્રોનાં કેટલાક અધ્યયનોનો સાર જે બાકી રહેવા તે આ બીજા ભાગમાં છપાઈ બહાર પડે છે. આગ એક પુસ્તકમાં મૂકવા મારેડુ લખાણ, પાના ઘણાં વધી જવાથી, જે ભાગમાં પૂરું કરવું પડ્યું છે.

આ નોત્રો તથા સૂત્રોના અધ્યયનો જે આ પુસ્તકમાં આપવા માં આવ્યાં છે તે બધા ય સ્વાધ્યાયને માટે અમૂલ્ય છે આપવા ઘણા જ જરૂરના છે એમ હું માનું છું. એક એક અધ્યયન બરાબર સમજી આચારમાં મૂકવામાં આવે તો ય આત્માનું કલ્યાણ થઈ તત્ત્વ અથવા આત્મા બિંદુ ગતિએ પહોંચી જાય.

હા, એ તો ખરું જ છે કે આચારમાં મૂક્યા મિત્રાય બહુ જ્ઞાન નકામું જ છે માટે દરેક વાચકને મારી વિનંતી છે કે મોખની ખાતર નહિ પણ આત્માના એયની ખાતર આ પુસ્તકનું વાચન, મનન અને નિદિધ્યાનન કરવું.

ચાર રંગમાં સુંદર છપાઈ સાથે ઘણી ઝડપથી પુસ્તક છાપી આપવા માટે શ્રી કુમાર કાર્યાલયના મચાવક શ્રી બસુભાઈ રાવતે તથા તેમના કાર્યકરોએ જે સહકાર આપ્યો છે તેને માટે તેમનો હું ખાસ ઉપકાર માનું છું.

—શેક નગીનદાસ ગિરધરલાલ

પ્રસ્તાવના

પહેલો ભાગ હપાતા કદ વધી જવાથી અમૃત મોત્રો તથા સૂત્રોનાં કેટલાક અધ્યયનોનો સાર જે જાણી રહેના તે આ બીજા ભાગમાં હપાર્થ બહાર પડે છે. આમ એક પુસ્તકમાં મૂકવા ધારેલું લખાણ, પાના ઘણાં વધી જવાથી, જે ભાગમાં પૂરું કરવું પડ્યું છે

આ રીતે તથા સૂત્રોના અધ્યયનો જે આ પુસ્તકમાં આપવા મા આન્યા છે તે બધાં ય સ્વાધ્યાયને માટે અમૂલ્ય છે અથવા ઘણા જ જરૂરના છે એમ હું માનું છું. એક એક અધ્યયન બરાબર અમર આચારમાં મૂકવામાં આવે તો ય આત્માનું કલ્યાણ ઘટી જાય અથવા આત્મા ઊર્ધ્વ ગતિએ પહોંચી જાય

હા, એ તો ખરું જ છે કે આચારમાં મૂક્યા મિત્રાય બધું જ્ઞાન નકાસું જ હ માટે દરેક વાચકને મારી વિનતી છે કે શોખની ખાતર નહિ પણ આત્માના એવની ખાતર આ પુસ્તકનું વાચન, મનન અને નિદિધ્યાન કરવું

ચાર રંગમાં સુંદર હપાર્થ સાથે ઘણી અગત્યની પુસ્તક છાપી આપવા માટે શ્રી કુમાર કાર્યાલયના મયાવક શ્રી બલુભાઈ રાવને તથા તેમના કાર્યકરોએ જે સહકાર આપ્યો છે તેને માટે તેમનો હુ ખામ ઉપકાર માનું છું

—શેક નગીનદાસ ગિરધરલાલ

શ્રી સ્વામીવાદ મંજરી, ભાગ ૧લો. અન્ય યોગ વ્યવસ્થેદિકા ૧૪૨

ઉપનતિમાં ગુજરાતી પદાનુવાદ તથા ગુજરાતી
ભાવાર્થ સાથે.

શ્રી સ્વામીવાદ મંજરી ભાગ ૨લો અયોગ વ્યવસ્થેદિકા ૧૭૫

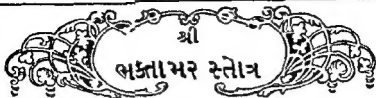
ઉપનતિમાં ગુજરાતી પદાનુવાદ તથા ગુજરાતી
ભાવાર્થ સાથે.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર

અધ્યયન ૩. ચાર દુર્લભ વસ્તુઓ	૨૧૧
„ ૪. અપ્રમાદ	૨૧૪
„ ૬. નામ રાત્રિપિં	૨૧૭
„ ૧૨. હરિકેશ બળ	૨૨૪
„ ૧૯. મૃગાપુત્ર	૨૩૩
„ ૨૦ અનાથી મુનિ	૨૪૨
„ ૨૫. સાચો યશ	૨૪૯

શ્રી હશવૈકાલિક સૂત્ર—

અધ્યયન ૧. પરમમંગળ. દુમ પુષ્પિકા	૨૫૬
„ ૨. ૭ પ્રકારના જીવો	૨૫૭

(૧) મૂળ મંદુકતઃ વર્મતતિવ્રજામાં
કર્તાઃ શ્રી માનતુંગ સુરિ

(૨) સમ્પ્રલોકી પદ્યાનુવાદઃ વર્મતતિવ્રજામાં
કર્તાઃ હરજીવન રામચંદ સાહ

(૩) પદ્યાનુવાદઃ હરિગીત હંદમાં
કર્તાઃ સુખલાલ જીવરાજ સાહ

(૪) પદ્યાનુવાદઃ મંદાકાતા હંદમાં
કર્તાઃ માવજી દામજી સાહ

(૫) ગદ્યમાં ભાવાર્થ લખનારઃ
વાલીલાલ મોતીલાલ શાહ

શ્રી માવજીભાઈએ ૩૨ થી ૩૫ શ્લોકનો મંદાકાતામાં અનુવાદ કરેલો નહિ
હોવાથી તે શ્લોકોનો અનુવાદ શ્રી મગનલાલ મોતીલાલ શાહજીએ કરાવેલો છે.

હરિગીત હંદમાં કોઈકેઈકેઈકેઈ મેં સુધારા કરેલા છે અને ગદ્યમાં કોઈકેઈકેઈ
કેઈકેઈ રચનાવાળા સંકેતો અથવા ફેરવો પડ્યો છે. —ન. ગિ રોડ

તે સ્તોત્ર

નહિ

કે જે

ભક્તને અમર બનાવે નહિ

તે સ્તોત્ર નહિ

કે જે

ભક્તને નીરોગી, નીડર,
નિશ્ચયાત્મક ને શ્રેષ્ઠ
બનાવે નહિ

તે સ્તોત્ર નહિ

કે જે

ભક્તના હાથમાં જ તેનું
નશીબ લાવીને આપે નહિ

ભક્તામર સ્તોત્ર

અથવા

ધ્યાનનો પાઠ

આ પછા આંતરિક દેહને શુદ્ધ કરીને ત્યાર પછી તેને મજબૂત કરવા માટે ધ્યાનની દવા રાખવાથી છે. ધ્યાનનું ઉપયોગીપણું આજકાલ થોડા જ જૈનો જાણે છે.

તમારે ધ્યાન ધરવું હોય તો, એકાંતમાં—કોઈ જીડા ઓરડામાં કે બંને તો ગામ બહાર નિર્જન સ્થળમાં જઈને સ્વચ્છ પંચિયું પહેરીને બેસો. બેસવાને માટે અનેક તરેહનાં આસન હોય છે. પરંતુ સૌથી સારું આસન તે છે કે જે તમને કોઈ જાતનું કષ્ટ ન આપે. કોઈ કઠિન આસન કરવાથી તમારું ચિત્ત તે આસનને લીધે થતી બેચેનીમાં જાય છે.

તમારી આખો બંધ કરો. કુનિમાના સપળા વિચારોને તમારા મનમાંથી દેશનિકાલ કરો. કોઈ પદાર્થના દેખાવ કે કોઈ વિચાર તમારી સમક્ષ ખડા થાય તો તેને કહો કે, ‘તમારું કામ નથી, ચાલ્યા જાઓ.’ કોઈ સારા વિચારો આવે તો પણ તેને કહો કે ‘હમણાં તમારો વારો નથી: હમણાં તમે આરામ કરો.’

પછી શુદ્ધ ચમ્બેલા તે મનમાં પ્રથમ જિનેશ્વર શ્રી આદિનાથ અથવા શ્રી ઝવણદેવનું સ્મરણ કરો.

પરંતુ તમે તેમને જોયા હોય એમ માદ કરી શકતા નથી. ત્યારે તમારે તેમનું ધ્યાન કેવી રીતે ધરવું?

સખર; શ્રી માનતુગાચાર્ય તમારા ભોમિયા બનશે. તે તમને યાદ કરાવશે કે તમે એક વાર શ્રી આદિનાથના દર્શન કરેલાં છે ખરા. એમનું પ્રકાશિત શરીર, સાત મુખમુદ્રા, ચાનની પ્રભા, એમના 'અતિશય' ને લીધે થતો ભવ્ય દેખાવ, એ સર્વ તમે જોએલું છે. પણ અનેક ઉપાધિઓને લીધે તે તમે સ્મરણમા લારી શકતા નથી. માટે શ્રીમાન માનતુગાચાર્ય તમારી સ્મરણશક્તિને મદદ કરવા માટે 'ભક્તામર સ્તોત્ર' રચીને તમારી સમક્ષ મૂકે છે. તેના શ્લોકો એક પછી એક વાંચો, સમજો અને મુખપાઠ કરી તે શ્લોકોમાના વિચારો કલ્પનાશક્તિ વડે નજરે જોવા પ્રયામ કરો. એવો એક પ્રયાસ એનું નામ જ ધ્યાન.

શ્રી પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવજીને મારા નમસ્કાર હો. 'એ પ્રભુ કેવા છે? જેમના ચરણકમળને ખુદ ઉદ્રાદિ પણ નમસ્કાર કરે છે. તે દેવો કે જેમને સર્વ વૈભવ મળેલો છે તેઓ તે પ્રભુને કોઈ વધુ વૈભવ માટે નહિ પણ પ્રભુના પ્રકાશમાન ગુણો માટે નમે છે. તેમ જ હું પણ એ પ્રભુને નમીશ, તેમના ગુણુગાન ગામ્મશ અને એ ગુણો મારા આત્મામા પ્રવેશ કરી મને તેવો જ બનાવે એમ ઇચ્છીશ.

—વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ
(તેમની ભક્તામર સ્તોત્રની પુસ્તિકામાંથી)

વસતતિલયા વૃત્તમ્

ભક્તામરપ્રણત મૌલિ મણિપ્રમાણા-
મુચોત્તકં દલિતપાપતમો વિતાનમ્ ।
સમ્યક્ પ્રણમ્ય જિનપાદયુગં યુગાદા-
વાલંબનં ભવજલે પતતાં જનાનામ્ ॥ ૧

વસતતિલયા

ભક્તામરો લયિત તાજ મણિ પ્રમાણા,
ઉચોત્તકાર હર પાપતમો વૃથાના;
આધાર રૂપ ભવસાગરના જનોને,
એવા યુગાદિ પ્રભુ પાદયુગે નમીને. ૧

હરિગીત

નમન કરતા દેવના મણિ મુગુદને દીપાવતા,
જે પાપરૂપી તિમિરદળને સર્વદા મંહારતા;
જે છે ખરે' આધાર રૂપ ભવમા જૂલેલા પ્રાણીને,
આદિ પ્રભુના પદયુગલને નમ્રતાથી વંદીને ૧

મંદાકાંતા

દીપાવે જે મુકુટ મણિના તેજને દેવનાના,
મંહારે જે અધ તિમિરને માનવોના મદાના,
જે છે ટેકા રૂપ ભવ મહિં દુષ્ટતા પ્રાણીઓને,
એવા આદિ જિનગરજીને વંદીને રીતે. ૧

ભક્તિ કરનારા દેવો પગે લાગે તે વળતે તેમના નમેલા મુગટની
અંદર રહેલા મણિઓની દાંતિને પણ પ્રકાશ આપનારા, પાપ રૂપી અંધકારના
સમૂહનો નાશ કરનારા અને યુગની મારગચાતથી સસાર રૂપી સમુદ્રમા પડેલા
માણસોને આશ્રયરૂપ એવા શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુનાં ગરબે ચરણને રૂટે પ્રકારે
નગરનાર હોયે—૧

વસતતિલકા વૃક્ષમ્

ય- સસ્તુતઃ સકલવાદમય તત્ત્વ લોધાત્

ઉદ્ભૂત બુદ્ધિ પદુભિઃ સુરલોકનાથે ।

સ્તોત્રૈર્જગત્રિતય ચિત્ત હરૈરુદારૈઃ

સ્તોષ્યે કિલાહમપિ ત પ્રથમં જિનેન્દ્રમ્ ॥ ૨

વસતતિલકા

શ્રીધી મુતિ મકલ શાસ્ત્રજ તત્ત્વભોષે,

પામેય બુદ્ધિ પદુથી સુરલોકનાથે,

ત્રિલોક ચિત્તહર આઝ હિદાર સ્તોત્રે,

હું એ ખરે અધીશ આદિ જિનેન્દ્રને તે ૨

હરિગીત

સદુ શાસ્ત્રકેગ જ્ઞાનથી બની તીવ્ર એવી બુદ્ધિથી,

સુરલોકના પણ નાથ જેના ગાય છે શુભ હોશથી,

સુદર બનાવી સ્તોત્રથી જે મન હરે ત્રિલોકના,

હું પણ કરીશ શુભગાન એ ભગવાન આદિનાથના. ૨

ભક્ષામર

જેની બુદ્ધિ અતિમય બની શાસ્ત્રનુ તત્ત્વ ભણી,

તે મદ્રોએ સ્તુતિ પ્રભુતણી રે કરી ભાવ આણી,

ત્રિલોકના જનમન હરે સ્તોત્ર માદિ અધીશ,

તે શ્રી આદિ જિનવગ્તણી સ્તુતિને હું કરીશ ૩

તમામ શાસ્ત્રોનું તત્ત્વ બજવાથી ઉત્પન્ન થયેલી નિપૂણ બુદ્ધિ વડે, ત્રણ
લોકનું ચિત્ત હરણ કરે એવા ઉદાર સ્તોત્રથી ઉદ્ધ દેવે પણ જેની સ્તુતિ કરી
એવા પ્રથમ જિનેન્દ્ર શ્રી આદિનાથ સ્વામીની હું પણ સ્તુતિ કરીશ — ૨

વસતતિત્ત્વા વૃત્તમ્

યુદ્ધયા વિનાપિ વિવુધાર્ચિત પાદપીઠ
સ્તોતું સમુદયત મતિર્વિગત ત્રપોઽહમ્ ।
યાલં વિહાય જલ સંસ્થિતમિદુ વિંવમ્
અન્યઃ ક ઇચ્છતિ જનઃ સહસા પ્રહીતુમ્ ॥ ૩

વસંતવિવક્ષા

ભુદ્ધિ વિનાય સુરપૂજિત પાદપીઠ.
મંત્રેરી ભુદ્ધિસ્તુતિમાં તજી લાજ શુદ્ધ !
ક્ષેવા શિશુ વિષ્ણુ, જળે સ્થિત ચંદ્રર્ણિય,
ઈન્દ્રિયા કરે જ પ્રહસા જન કોણુ અન્ય ? ૩

હરિગીત

પૂજા કરે તુજ પાપની દેવો ગદ્યા આનંદથી,
મૂઢી લગ્ન મતિહીણુ હું મુતિ કહી તુજ ભક્તિથી;
પ્રતિર્ણિય નિરખી પાણીમાં ગુભચન્દ્રનુ ચોખ્ખું બસા,
કો બાજ વિષ્ણુ તે ચંદ્રને સહસા કરે મન ગાલવા. ૩

મદાકાવા

દેવો સર્વે મળી કરે પૂજના આપ કેરી,
મૂઢી લગ્ન મતિ હીન છતાં ભક્તિ મારી અગેરી,
બોધ છૂટે પ્રહણુ કરવા પાણીમાં ચંદ્રને જે,
નિધે એવી હઠ નહિ કરે બાસ વિના સહેજે. ૩

જેના પગ મૂકવાના આસનની પશ્ચ દેવતાઓએ પૂજા કરેલી છે એવા દે
ત્રિનેન્દ્ર ! જેમ કોઈ પણ સમજી આણસ જળની અદર પડેલા ચંદ્રના પ્રતિર્ણિયને
એકદમ પ્રહણુ કરવાને ઇચ્છતો નથી પણ માત્ર બાજક જ ઇચ્છે છે. તેમ ભુદ્ધિ
વિનાનો એવો જ હું—તેણે લગ્ન રહિત ચંદ્રને તમારી સ્તુતિ કરવામાં પ્રવૃત્તિ
કરી છે.—૩

વસતતિલકા વૃત્તમ્

વક્તુ ગુણાન્ ગુણસમુદ્ર શશાકકાતાન્
કસ્તે ક્ષમ સુર ગુરુ પ્રતિમોઽપિ બુદ્ધયા ।
કલ્પાતકાલ પવનોદ્ધત નરુ ચક્રં
કો વા તરી તુમલમંબુનિધિં ભુજાધ્યામ્ ॥ ૪

વસતતિલકા

ક્યા ગુણો ગુણનિધિ' તુજ ચક્રાન્ત,
૬ બુદ્ધિથી સુ-ગુરુમમ કો અમર્ય ?
જ્યા હિજો મગન્મન્દ મદાન વાને,
રે કોણુ તે તરિ શકે જ સમુદ્ર દાથે ? ૪

હરિગીત

શુભ અદની કાતિબસી સદ્ગુણના સાગરસમા,
છે શક્તિ કોની આપના ગુણમાનની સુરગુરુવિના,
મંદાર કાગે પ્રાણીઓ હિજી નવા જે સિંધુમા,
તે સિંધુને તરવા નહિ ગળવાન બાદ નિશ્ચમા ૪

મદાકાવા

મદ્ગુપ્રાથી જારખુ તમે અનત માબાસા
દેવોના એ ગુરુ નવ મટે ગુણુ ગાઈ તમાન
જે મિંદુમા પ્રત્ય સમયે હિજો પ્રાણીઓ રે
તેને ક્યારે પણ તરી શકે કોણુ રે ગા. જોરે ૪

હે ગુણસમુદ્ર ! પ્રલયકાળના પવનવડેજેની અદર અગરનિમેરે પ્રાણીઓ
હિજી રહ્યા છે એવા સમુદ્રને હાથ વડે તરવાને કોણુ સમર્થ ! (અર્થાત્ કોણ
નહિ) તેમ અદના જેવા અનોદર તમારા ગુણોને કહેવાને જુદરપતિ જેવા
ભુદ્ધિમાન પણ કેમ સમર્થ થાય ? (તો પછી હું તે કોણુ જિયારો ?) — ૪

વસંતતિલક

સોઽહં તથાપિ તવ ભક્તિવશાન્ મુનીશ
કર્તું સ્તવં વિગતશક્તિરપિ પ્રવૃત્તઃ ।
પ્રીત્યાત્મવીર્યં મવિચાર્ય મૃગો મૃમેન્દ્રમ્
નાઽભ્યેતિ કિં નિજ શિશોઃ પરિપાલનાર્થમ્ ॥૫

વસંતતિલક

નેવો તથાપિ તુજ ભક્તિ વડે મુનીશ '
શક્તિ રહીત પણ હું સ્તુતિને કરીશ;
પ્રીતે વિચાર બળનો તજ મિદ માગે—
ના થાય શ મગી શિશુ નિજ રક્ષવાને. ૫

હસ્તિગીત

હે મુનિઓના નાથ' એવો રક હુ તુજને કહું,
તુજ ભક્તિને આધીન થૈ બળદીણુ તોપણ બોલું હું.
નિગળાલના અતિન્નેદથી મૃગશક્તિને સમજાવિના,
તે રક્ષવા નિજ બાળને સિદ્ધ આરવા અચકાવના. ૫

મહાકાતા

એવો હુ છુ ગર્દોગ જન તોયે પ્રભુ ભક્તિ કાળે,
શક્તિ જો કે મજા મદિ નથી થુણુ માઇશ આળે,
જો કે શક્તિ નિજમદિ નથી તો ય શુ મૃગના એ,
રક્ષા માટે જિગુનખી નથી મિદ સામે જતા એ ર ૫

હે મુનિઓના પણ મુનિ ! હું સ્તુતિ કરવામા અશક્ત છુ છતા પણ તમારી
શક્તિને આધીન થઈને, જેમ મૃગ પણ પોતાના બાળકની પ્રીતિને આધીન
થઈને, તેનું રક્ષણ કરવાને પોતાના બળનો વિચાર છોડી દઈને પણ સિદ્ધની
સામે થાય છે. તેમ હું પણ (મારી શક્તિનો વિચાર નહિ કરતાં) તમારી સ્તુતિ
કરવાને પ્રવૃત્ત થયો છુ —૫

વસંતતિલકા યુત્તમ્

અલ્પશ્રુતં શ્રુતવતાં પરિહાસધામ
ત્વદ્ભક્તિરેવ મુક્તીકુરુતે ઘલાન્ મામ્ ।
યત્ કોકિલઃ કિલ મધૌ મધુરં વિરૌતિ
તદ્ધારુચાન્નકલિકાનિકરૈકહેતુઃ ॥ ૬

અમત્તિલકા

શાભળ, અગ મળીને દમનાં ક્રનાં એ,
ભક્તિ તમારી જ અને જળથી વદાવે;
જે કોકિલા મધુર ચૈત્રવિગે ઉચારે,
તે માત્ર આમ તરબોળ તબા પ્રભાવે ।

હરિગીત

પ્રભુ અલ્પ છે મુજ્જાનને બહુ પંડિતો હાંસી કરે,
હું ભક્તિને વશ થૈ કહું ધ્વજા વિના સ્તુતિ ખરે.
જે કોકિલા ટકુકાર દેતી મધુર મીઠા ચૈત્રમાં.
પ્રતાપ તે માનું બધો હું આમરે મહોરમાં. ।

મહાકાતા

જો કે હું છુ મતિદીન ખરે લાયકું પંડિતોને,
તોયે ભક્તિવશ થકી પ્રભુ હું તથું છુ તમોને;
કોકિલાઓ ટુકુ ટુકુ કરે ચૈત્રમાદિજ કેમ ?
માનું આવે પ્રતિદિન અદા આમરો મોર જેમ. ।

જેમ ચૈત્ર માસને વિષે આજ્ઞાના મોરના પ્રભાવથી કાચલ મધુર રાખે;
ઉચારે છે તેમ, અને પણ, હું થોડું બહુનાર (મૂર્ખ) અને વિક્ષાનોના હારથર્ક
પાત્ર છતાં તમારી ભક્તિ જ જળાધારથી જોલાવે છે — ૬

વસંતવિલસા વૃક્ષમ્

ત્વત્ સંસ્તવેન મવસંતતિસન્નિવદં
પાપં ક્ષણાત્ ક્ષયમુપૈતિ શરીરમાજામ્ ।
આક્રાંતલોકમલિનીલમશેષમાશુ
સૂર્યાશુમિન્નમિવ શાર્વરમંધકારમ્ ॥ ૭

વસંતવિલસા

જાંઘિલ પાપ જનનાં બવ સૂર્ય જેવ,
તારી સ્તુતિથી ક્ષણમાં ક્ષય થાય તેવઃ
આ શ્લોક વ્યાખ નિશિનું ભગન સમાન—
અંધાર, સૂર્ય કિન્નરેથી દબાય જેમ. ૭

દરિગીત

જન્મોત્પન્નં ગુણ પાપ કષ્ટે ક્ષય યતાં ક્ષણવારમાં,
શુધાય દિલ કદિ ભક્તનાં જે આપના મશગાનમાં;
પ્રભાતમાં તે નાસતું રવિ જિગથી પળવારમાં.
તે નાસતુ રવિ જિગથી પળવારમાં પ્રભાતમાં. ૭

મહાકાંતા

જન્મોના જે ગુણ ગુણ કર્મ પાપ તે દુર થાય,
ભક્તો કેમ પ્રભુ ગુણમહિં ચિત્તવૃત્તિ ગુધાય.
વિદ્યાયુ જે તિમિર મધ્ય ગર્જિત વિશ્વમાય,
નામં શં રે સૂર્ય હિમના સત્વરે તે મદાય. ૭

જેમ સૂર્યના પ્રકાશથી રાત્રીને વિષે વ્યાધેલું ભરનાના જેવું કાળું અંધાર તરફ નાશ પામે છે. તેમજ તમારી સ્તુતિ કરવાથી, દેહધારીઓનાં જન્મ-પરપરાનાં ગાંધેલા તમામ પાપો ક્ષણમાત્રમાં નાશ પામે છે.—૭

(તિલીજી સીતે મારાં પાપ પણ, હે પ્રભો : તમારા ગુણમાયથી દુર થાઓ !)

વસતતિલકા શૃતમ્
 મત્વેતિ નાથ તવ સંસ્તવનં મયેદમ્
 આરમ્યતે તનુધિયાઽપિ તવ પ્રભાવાત્ ।
 ચેતો હરિષ્યતિ સતા નલિનીદલેપુ
 મુક્તાફલશુભિમુપૈતિ નનૂદ ધિંદુ ॥ ૮

વસતતિલકા

માનીજનેમ શ્રુતિનાથ^૧ તમારીઆમે,
 આગળી અદ્યમતિથી પ્રનુ ॥ પ્રભાવે
 ને ચિત્ત મજાજી ૧ રે જ્યમ મિંદુ પામે
 મોતીતળી કમળપત્ર વિદ પ્રનામે ૮

હરિશૃત

કરીનેવિચારો આ મધા તુજભક્તિમા આતુર હ,
 પ્રભાવ માનુ આપની કૃપા તલો હે નાથ^૧ ૫
 શુભ પકજે જળ મિંદુ જે મોતીસમુળ, સોભતુ
 ત્યમ સ્તોત્ર સુદ આપનું સુજનો તણા મન ઐયતું ૮

મહાકાવ્ય

એવુ માની સ્તવન કરવાનો થયો આજ બાવ,
 તેમા માનુ મનમદિ ખરે આપનો કે પ્રભાવ
 મોતી જેવુ કમળપત્રનુ વાગિમિંદુજ જે છે,
 તેની શ્રુતિ મનદર આપ સજ્જનોને ગમે છે ૮

એ પ્રમ છે સમજને જે કે હું અદ્ય બુદ્ધિવાળો છું તો પણ તમારી આ
 સ્તુતિ કરવાનો આરબ કર છું તે જેમ કમળપત્રની અદર પડેલુ પાણીનુ ટીપુ
 કમળપત્રના પ્રભાવથી મોતીના જેવી સોભા પામે છે તેમજ, સ્તોત્ર પણ
 તમારા પ્રભાવથી સજ્જનોના મનને શાવણ થઈ પડશે —૮

વસતતિલકા વૃક્ષમ્

આસ્તાં તવ સ્તવનમસ્ત સમસ્તદોષં
ત્વત્ સંકથાપિ જગતાં દુરિતાંનિ હંતિ ।
દૂરે સહસ્રાકરણઃ કુરુતે પ્રમૈવ
પદ્માકરેષુ જલજાનિ વિકાશમાંજિ ॥ ૯

વસતતિલકા

હું એકો, ગરિન દોષ મુક્તિ તમારી ।
તારી કથા પણ એકો 'જન પાપદારી !
દૂરે એ ગરિ કરી તદપિ પ્રભાએ-
ખીસે મરોવો વિગે કમળો 'પણાએ. ૯

હરિગીત

ખરી ભક્તિ જો પ્રભુ આપની કરતા ભયે નહિ આવડે,
જગના ગધા પાપો હોડે ઘુજ નામની પાની વડે,
રવિ દૂર છે ધણો વિધથી તદપિ પ્રસારી કિરણો,
જો પાણીમાના પકળે વિકસાવનો ને તો ધણો. ૯

મદાકાતા

દૂરે ગળિયા આવન કરવા આપના એકધાગ,
પાપા નામે જગજનતણા નામ માત્ર તમાન,
જો કે દૂરે નિ રહી અને કિણોને પ્રમાર
તો મે ખીસે કમલદલ ને કિગળોથી વધારે. ૯

જેમ સૂર્ય ધણે છેટે રહ્યો છે, તો પણ તેના કિરણો વડે જ સરોવરના વિશે
રહેવા કમળો પ્રકુદિલત થાય છે, તેમજ સર્વ પાપોનું નાશ કરનાર તમાર
સ્તવનભલે (દૂર) દો, પણ તમારી કથા માત્ર પણ લોકોના પાપોનો નાશ કરે છે.

(હું કમળ હું આપ સૂર્ય છો) આપનું તેજ મને વિકસાવનાર થાયો ! મારા
આનંદને વિકસાવનાર થાયો !—૯

વસંતતિલકા વૃત્તમ્

નાત્યદ્ભુતં ભુવનભૂષણ ભૂતનાથ
ભૂતૈર્ગુણૈર્ભુવિ મવંતમભિપ્દુવંતઃ ।
તુલ્યા મવંતિ ભવતો નનુ તેન કિં વા
ભૂત્યાશ્રિત ય દ્વહ નાત્મસમં કરોતિ ॥ ૧૦

વસંતતિલકા

આશ્ચર્ય ના, ભુવનભૂષણ' ભૂતનાથ'
૩પે ગુણે તુજ ગુણિ કંનાર આ
તે તુલ્ય થાત તુજની ધનીકા થુ પોતે
પેસે સમા । કંતા નથી આશ્રિતોને' ૧૦

હરિગીત

શયુગાર છે ત્રિલોકના ને નાથ છે સદુ પ્રાણીના,
પ્રભુ આપનું પદ પામતા બક્તો બધા આ લોકના
આશ્ચર્ય એમા છે નહિ ફળ એ બધા તુજ ગુણુતથા,
ધનવાન લાયક સેવકોને આપ તુલ્ય બનાવતા ૧૦

મહાકાવ્ય

એમા કાષ્ટ નથી નીનતા નાથ દેવાધિદેવ
બક્તો સર્વે પદ પ્રભુ તણુ પામતા નિત્યમેવ
લોકો મેવે કદિ ધનિકને તો ધની જેમ થાય,
મેના યાતા પ્રભુ પદ તણી આપ જેનાજ થાય ૧૦

હે પૃથ્વીના આભુષણ ! હે ભૂતનાથ ! તમારા અનેક સત્યગુણો વડે કરીને
તમારી રતુતિ કરનાર આ લોકમા જ તમારા સરખો થાય એમા વિરોધ આશ્ચર્ય
■ છે ? કેમકે લોકમા પજુ પોતાને આશ્રય લેનારને શું આશ્રયદાતા પોતાની
સપતિ વડે પોતાના સમાન નથી કરતો ? (કરે છે જ) —૧૦

વસંતતિલકા વૃત્તમ્
 દૃષ્ટ્વા ભવંતમનિમેષવિલોકનીયં
 નાડન્યત્ર તોષમુપયાતિ જનસ્ય ચક્ષુઃ ।
 પીત્વા પયઃ શશિકરહૃતિ દુગ્ધસિંધોઃ
 ક્ષારં જલં જલનિષેરસિતું ક ઇચ્છેત્ ॥ ૧૧

વસંતતિલકા

ને ફર્શનીય પ્રભુ એક દેખી દેખે!
 મનોપથી નહિ જીને જન નેત્ર પેખે:
 પી ચડકાન્ત પય ક્ષીર મમુદ્ર કેર,
 પીએ પછી જળનિધિ-જળ કોણુ ખાર? ૧૧

હરિગીત

પ્રભુ આપ દર્શન યોગ્ય હો તદ્દશીન યદ્દ નિહાળવા,
 કાંઈ આંખને ગમતુ નથી જોવા પછી રૂપ આપના;
 ક્ષીરસાગરે દુધ ઉત્તળુ ચદા સમુ પીધા પછી,
 હરિયાતણા નહિ ખાર પાણી પામવા ઇચ્છા થતી. ૧૧

મહાકાવ્ય

નેના જેવા જગમદિ કદિ દોષ નો આપ એક,
 ખીજી ગર્વે મહજ પ્રભુથી ઊતરે હંજ હંજ;
 પીધુ દોષે ઉત્તળુ દુધ ને ચડ જેવુ મજાનું,
 ખાગં ખાન જલધિજળને કો પીએ કેમ માનું? ૧૧

દે ભગવાન! એકી નજરે જોઈ રહેવા યોગ્ય આપનું (શાન્ત) રવરૂપ (એકવાર) જોવા પછી, માણસના નેત્ર જીને કેકાણે સંતોષ પામતાં-હરતા નથી: કેમકે ચદના કિરણ જેવું ઉન્નત ક્ષીરસાગરનું દુધ પીધા પછી જળના સમુદ્રના ખારા પાણીને પીવાને કોણુ ઇચ્છે? (કોઈ જ નહિ).

દે પ્રભો! હૃતમેષાન્તમુદ્રમણેષુ આપનું શરીર જાનેશુ દોષાથી તેજ, રપશં મધ, રસની જાળતમાં પણ તે અદ્ભૂત જ દોષ મુખે જડ સ્વભાવને દેવા બદલી નાખે છ એ પ્રત્યક્ષ અભવનનાર તમારા રમૂક દેહને પશુ-નમન કરુ છ) — ૧૧

વસંતતિલકા પૂતમ્

સંપૂર્ણમંડલ શશાંક કલાકલાપ-
શુભ્રા ગુણાભિભુવનં તવ લંબયન્તિ ।
યે સંશ્રિતાભિજગદીશ્વરનાથમેકં
કસ્તાન્નિવારયતિ સંચરતો ચયેષ્ટમ્ ॥ ૧૪

વસંતતિલકા

મપૂર્ણ ચંદ્રતળી કાંતિ સમાન તાંગ,
કડા શુભ્રો ભુવન ત્રેણુ ઉત્તરનાગ ।
ત્રિસોકનાથ! તુજ આશ્રિત એક નેને
એવેલા થઈ વિચરનાં ક'ની કોણ રોકે ૧૪

હરિશીત

પ્રભુ આપનાઉત્તરના શુભ્રો ત્રિસોકમાં વ્યાપી રહ્યા,
તે પૂર્ણીમાના ચંદ્રની ઉત્તરના કળા સમ શોભતા;
ગુણવાન તુ જગનાથનો શુભ્ર આશરો પામ્યાપછી,
તે શુભ્રને કો રોકતા બહુ વ્યાપતા એવેલા થઈ. ૧૪

મદાકાતા

વ્યાપ્યા શુભ્રો ત્રિભુવનમદિ હે પ્રભુ શુભ્ર એવા,
કાંતિ એવે મકળ કળના પૂર્ણિમા ચંદ્ર નેરા,
નાન નેવા દિનવરતણા આશરે તે રહે છે,
એવેલાથી નો અદિતદિનતા પ્રાપ્ત રોકી મહે છે! ૧૪

સંપૂર્ણ ચંદ્રની કાંતિ નેવા તમારા ઉત્તરના શુભ્રો ત્રણે જગતને ઉત્તરપન કરીને
વ્યાપી રહ્યા છે. કેમકે ત્રણે જગતના આપ એકલા જ રવામી છો તેથી તમારો
આશ્રય કરીને રહેવા તે શુભ્રને હવેલા પ્રમાણે વર્તતા કોણ અટકાવી શકે એમ છે ?
(તમારા તે શુભ્રને હવેલા પ્રમાણે ગતિ કરતા કોઈ અટકાયત કરવું નથી
તો પણ હે પ્રભુ! તે શુભ્રને મારામા પ્રવેશ કરવા દો.)—૧૪

વસતતિલકા વૃત્તમ્

ચિત્રે કિમત્ર ચદિતે ત્રિદશાંગ નામિ-
નીત મનાગપિ મનો ન વિકારમાર્ગમ્ ।
કલ્પાતકાલમરુતા ચલિતાચલેન
કિં મદરાદ્રિશિખર ચલિત કદાચિત્ ॥ ૧૫

વસતતિવકા

આશ્રય થ પ્રયુતથા મ આ વિકાર
દેનાગ ॥ ૧ ક' લાડી રાખી નમાગ'
મદારકાગ પવન ગિનિ મર્મ ડોને
મેગિન ગિનિ થ ક' નાર ડોને ૧૫

હરિગીત

દેવાગના બલી બાતની ચેષ્ટા કરી તુજ આગળે,
જરી આપે નહિ લધ જતી વિકાગના તુજ ભાગે
ડોલાવતો કુગર વથા જે પ્રનનો વાયુ થતો,
પ્રનના તે પવનથી પણ મેડના કદિ ડોનતો ૧૫

મદ કાતા

છદ્રાણીઓ ચનિત ક'વા આદરે જો પ્રકારે
તો રે થાતા કદિ નહિ આદા આપો રે નિકારે
ડોને જે ૩ મકન મલીધરે વદ્ય ॥ વારગથી
ડોન તા રે ક'િ ૧૫ અદા મેરુ એવારાથી ૧૫

હે પ્રભો! દેવાગનાઓ તમારા મનમાં કિંચિત્ માત્ર પણ વિકાર લાગી શકે
નહિ તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? કેમકે પ્રલયકાળના પવનથી તમામ પર્યંતો ડોલે છે
પણ મેરૂ પર્વતનું શિખર શું કદાપિ ડોલે છે?

(વીર્યના મળના રૂપ હે દેવ! તમે મને એવો બતાવો કે જેથી હું સુદરમા
સુદર ઓના નખરાને પણ હસી કાઢું)—૧૫

વસતતિલ્કા પૃત્તમ્
 નિર્ધૂમવર્તિરપયર્જિતતૈલપૂરઃ
 કૃત્સ્નં જગત્ત્રયમિદં પ્રકટીકરોપિ ।
 ગમ્યો ન જાતુ મરુતા ચલિતાચલાના
 દીપોઽપરસ્ત્વમસિ નાથ જગત્પ્રકાશઃ ॥ ૧૬

વચ્ચતિલ્કા

ધૂમે લીલ, નારિ નાટ, ન નેનરાળો ।
 ને આ મમત્ર ૧૩ સોઠ પ્રકાશનારો ।
 ગનાવના ગિગિ વાયુ ન જાવ પામે ।
 તુ નાથ ! હુ અપર દીપ જગત્પ્રકાશો । ૧૬

લક્ષ્મી

નહિધૂમ કે નહિ નાટ કે નહિ તેલ જરીએ માગતો,
 એ ગાન રીવડો આપનો ત્રિલોકને અજવાળતો
 ગનાવતા સો જગરો વાયુ કેમ વેગ ને,
 અડધી શકે નહિ તે પ્રભુ જગ દીપડપી આપને ૧૬

મહાકાવ્ય

કુનારે હોના નથી મદિ આ ના ધૂમ કે વા જોમા
 એમા માથ ત્રિભુવન રોષે એ ખમી હેજ તેમા
 ના જોનારે મદિ પનાથી કે મદિએ નમેરો
 એવો કે । અજ ૧ અનુજ દીપડે આપકેરો ૧૬

હે નાથ ! જેની અદરથી ધુમાડો નીકળતો નથી જેને દીવેટની જરૂર
 નથી અને તેણની પછુ જરૂર નથી જે આ સમગ્ર ત્રણે જગતને પ્રકાશીત કરે
 છે અને પડતો ને પછુ ટોવાવી નામે એવો પવન પછુ જેની પાસે જઈ શકતો
 નથી એવા વિલક્ષણ દીવા રૂપે આ જગતને વિષે ॥ પ્રકાશો ॥ —૧૬

વગંતિલક્ષ્ય વૃત્તમ્

નાસ્તં કદાચિદુપયાસિ ન રાહુગમ્યઃ

સ્પષ્ટીકરોપિ સહસા યુગપજ્વગન્તિ ।

નાંબોધરોદરનિરુદ્ધમહાપ્રભાવઃ

સૂર્યોત્તિશાયિ મહિમાસિ મુનીન્દ્ર લોકે ॥ ૧૭

વસંતતિલક્ષ્ય

ધેરી ગોકે કડી ન ગાડુ ન અસ્ત થાય ।

આથે પ્રકાશ ત્રણ બોક વિગે કડયા ।

તુ હે મુનીન્દ્ર નહિ મેધ વડે હવાય ।

સોકે પ્રભાવ ગવિથી અન્ધકે ગણાય । ૧૭

હરિગીત

નહિ અસ્ત કદિ ધાતા અને ગાડુ નહિ સપડાવતો,

તત્કાળ એકી સાથ તુ આ શોકને અજવાળતો.

ગાડુ વાદળાના જોરથી રવિકાન્તિ જે ઝોલી થતી,

પ્રતિભા કૃપાળુ આપની ગવિથીય જે વધતી પ્રભી. ૧૭

મહાકાવ્ય

જેને ગાડુ કદિ નવ અમ અસ્ત થાતો નથી જે,

આથે મોને પ્રભુરૂપ ગવિ તેજ સોકે મહિ જે;

જેની કાન્તિ કદિ નવ દખે વાદળાઓ સમીપ,

એવો કોઈ અભિનય રવિ આપનો નાથ રીપે. ૧૭

જે મુનીન્દ્ર! જમતને વિષે તમે સૂર્યના કરતા પણ વધારે મહિમાવાન હો. કેમકે (સૂર્યની જેમ) શાડુ તમને ઘેરી શકતો નથી. તમે કદી પણ અસ્ત પામતા નથી. મેધ તમારા પ્રભાવનો અવરોધ કરી શકતો નથી. અને એકી વખતે તમે ત્રણે જમતને પ્રકાશીત કરો છો —૧૭

વસતતિલકા શૃત્તમ્
 નિત્યોદયં દલિતમોહમહાંધકાર
 ગમ્યં ન રાહુવદનસ્ય ન વારિદાનમ્ ।
 વિભ્રાજતે તવ મુસ્તાબ્જમનલ્પકાન્તિ
 વિદ્યોતયન્નગદૂર્વશશાંકચિવમ્ ॥ ૧૮

વસતતિલકા

ગાદાધકાર ઈનાર મદા પ્રકાશી '
 રાખ મુખે અસિત ના નદિ મેડ ગરી '
 શોભે તમાર મુખપદ અપાડ કેરે '
 જેવો અપૂર્વ શશિ શેક વિરે પ્રકામે ' ૧૮

હરિગીત

પ્રભુ દિવ્ય મુખડ આપનુ કેવુ રૂપાણુ દીપતુ,
 જે ખીનતું દિન રાત ને માયા તિભિગ્ને કાપતુ,
 નદિ ઢાકતુ મુખ તેજ એ ગદુ ગિપુ કે વાદણુ
 શશી અન્ય જેવુ શોભતુ આ લોકમા એ મુખડ ૧૮

મદાકાવા

ગામે કેડ મુખ પ્રભુ તણુ મોદ જેનાથી થાકે,
 જેને રાડુ પણુ નવ અમે વાળ્યાઓ ન ઢાકે
 શોભે એવો મુખશશિ અદા હે પ્રભુ આપ કેરો,
 જે પીપાવે જગત મધગુ મદ મળે અનેરો ૧૮

જેનો ઉદય દમેશા છે જેણે મોદ રૂપી અધારનો નાશ કરેલો છે, જેનો
 રાહુથી ત્રાસ થઈ શકતો નથી, જેને મેઘ પણુ ઘેરી શકતો નથી, તેમજ જેની
 કાંતિ કરી પણુ ઝાઝી થતી નથી—જેવુ તમાર મુખમાળ જગતને વિષે સર્વવં
 વદનિજની પેઠે શોભી રહે છે—૧૮

વસતતિલકા રૂતમ્
 કિ શવરીપુ શશિનાઽન્દિ વિવસ્વતાવા
 યુષ્મન્મુલેન્દુદલિતેષુ તમસ્સુ નાથ ।
 નિષ્પન્નશાલિવનશાલિનિ જીવલોકે
 કાયં કિયન્નલઘરૈર્જલભારનઘ્રૈઃ ॥ ૧૯

વસતતિલકા

૨ નાત્રિમા શશિ થકા દિવમે ગિથી,
 અધાઃ સુખ મુખચ દરે પછીથી
 ગાલિ નુગોબિત ગ્હો નિપજી ધરામા,
 ગી મેની ગન ન હાય જ આભવામા ૧૯

હરિગીત

પ્રભુ આપના મુખચથી અંધકાર જે છડી જતો,
 તો સૂર્ય કે વળી ચંદ્રનું શું કામ છે દિનરાત તો,
 ગાલિતણી શુભ ક્યારીમા મદુશાલિ તો પાક્યા પછી,
 જળથી ભરેલા મેની ગી જરૂર તો તેને રહી? ૧૯

મહાકાતા

અધારાને પ્રભુ મુખરથી ચંદ્રમા જે નસાડે,
 રાત્રિ આદો દિનમહિ નિ માનવા તોજ આડે
 જે ક્યારામા ગુભ ગૈત વડે શાલિ પાકી અનિશે,
 તેમા ક્યારે પણ નવ અદા મેનું કામ દીસે ૧૯

હે નાથ ! તમારા મુખ રૂપી ચંદ્રમાથી જ્યારે અધકારનો નાશ થાય ■
 ત્યારે પછી રાત્રિને વિષે હમતા ચંદ્રમાનું શું કામ છે? તેમજ દિવસે હૃદય
 પામતા સૂર્યનું પણ શું કામ છે? કેમકે શોભાયમાન કામરનું ધાન્ય પાકી
 સુકયા પછી, આકારમા ચડી આવેલા વર્ષાદ્રુનું શું પ્રયોગન રહે છે?

(પ્રકારના દેવો તુ મારા હૃદયમા એવા પ્રકારથી રહેજે કે મને ચંદ્ર સૂર્યની
 મરજ પડે જ નહિ) — ૧૯

વસંતતિલવા ષુત્તમ્

જ્ઞાનં યથા ત્વયિ વિભાતિ કૃતાવકાશં
નૈવં તથા હરિહરાદિષુ નાયકેષુ ।
તેજઃ સ્ફુરન્મણિષુ યાતિ યથા મહત્ત્વં
નૈત્રં તુ કાચશકલે કિરણાકુલેઽપિ ॥ ૨૦

વસંતતિલકા

ગોખે પ્રકાશ કરી જાન નમો વિશે ને,
તેણે નદિ દન્દિગદિકના વિશે તે
ગળો વિશે મુનિ તેજ મદન બામે
તેણે ન કાચ કટકે ઉજાળે જણામે ૨૦

હરિનીત

મહજ્ઞાન એણે દેવમા પશુ મધ દિ' હોતુ નથી
કાતિ જે મહજ્ઞાનની પ્રભુ આપમા જાડુ ગોબતી,
મણિ ગળની કડી પ્રજા મદિ તેજ જે આવી રત્નુ
બહુ કાચના કકડામદિ ના તેજ તે પડેલી મકડુ ૨૦

મદાકાના

જેણે ઉચુ પ્રનુમદિ રત્ન જ્ઞાન ગાબીરવાળુ,
ગોળ દેવો મદિ નવ દોમે જ્ઞાન એણે ઉપાડુ
જેની કાતિ મણિમદિ આદા તેજના પુજમાપી,
જેની જાતિ કનિ નવ દોમ કાચની ર કદાપિ ૨૦

દે વિશે: વગારા વિષે જ્ઞાન જેની રીતે પરિપૂર્ણ શોખી રહે છે તેણે
દરિ દર હત્યાદિક દેવાને વિષે શોભણ નથી જ પ્રકાશજ્ઞાન રત્નોના સમૂદને
વિશે જેણે તેજ પ્રાણવ્ય બાસે છે, તેણે કાચના ચગત્તા કકડાને વિષે પણ
જાણુ નથી જ — ૨૦

વસતતિલકા વૃત્તમ્

મન્યે વરં હરિહરાદય ણ્ય દ્રષ્ટા
દ્રષ્ટેષુ યેષુ હૃદયં ત્વયિ તોષમેતિ ।
કિં વીક્ષિતેન ભવતા ભુવિ યેન નાન્યઃ
કશ્ચિન્મનો હરતિ નાથ ભવાંતરેપિ ॥ ૨૧

વસતતિલકા

માનુ મ્હુ હૃદયગતિકને દીક્ષા તે,
દીકે છતે હૃદય આપ વિષે હરે છેઃ
જોવા થકી જગતમા પ્રજુનો પ્રકાશ,
જન્માન્તર ન હજી મન કોઈ નાથ । ૨૧

હરિગીત

સારૂ થયુ આ આશંખથી જોવા પીઠા મેં દેવને,
મંતોય તેમા ના મળ્યો સારું કહુ છુ આપને;
મંતોય પામ્યો આપને જોવા પછી આ લોકમાં,
સતોય એવો અન્ય ના આપી શકે બલ કોઈમા ૨૧

મહાકાતા

જોવા દેવો પ્રબુછ મધ્યા તો થયુ કીક માનુ,
જોવા તેથી તુજ મહિઅહા ચિત્ત તો સ્થિર થાતુ,
જોવા તેથી મુજ મન મહિ બાવના એ હરે છે,
મીલો કોઈ તુજ વિષ્ણુ નદિ ચિત્ત માડ હરે છે ૨૧

હે આગી હરિ, હર છત્યાદિ દેવો મારી દૃષ્ટિએ પડયા તે સારૂ જ થયુ
છે કેમકે—તેને દીક્ષાથી માત્ર હૃદય તમારે વિષે જ (તે સર્વેને દીક્ષાથી અને તે
મરેથી તમે શ્રેષ્ઠ છો એમ બુદ્ધિથી) સતોય પામે છે આ લોકમા તમને
જોવાથી ભવાન્તરને વિષે પણ અન્ય કોઈ દેવ માત્ર મન હરણ કરી શકનાર
નથી —૨૧

વસંતતિલકા વૃક્ષમ્

છીનાં શતાનિ શતશો જનયન્તિ પુત્રાન્
નાન્યાં સુતં ત્વદુપમં જનની પ્રસૂતા ।
સર્વાં દિશો દધતિ ભાનિ સહસ્રરશ્મિ
પ્રાચ્યેવ દિગ્જનયતિ સ્ફુરદંશુજાલમ્ ॥ ૨૨

વસંતતિલકા

શ્રી સેંકડો પ્રસવતી કદી પુત્ર ઝાઝા,
ના અન્ય આપ સમ કો પ્રસવે જનેતાઃ
તાગ અનેક ધરતી જ દિશા બધીય,
તેજે રકુરિત રવિને પ્રભવે જ પૂર્વ. ૨૨

હરિગીત

શ્રી સેંકડો આ વિશ્વમાં બહુ પુત્રની માતા થતી,
પ્રભુ આપના સમ પુત્ર કો પ્રભદા કદી ના પામતી;
એ તારલાના સમુદને સધળી દિશાઓ રાખતી,
પણ કાન્તિવાળા સૂર્યને ભક્તી પૂર્વ એક જ પામતી. ૨૨

મદાકાતા

શ્રીઓ આજે જગત બરમાં સેંકડો જન્મ આપે,
તાગ જેવા અનુપમ નદિ પુત્રને જન્મ આપે,
નયનને વિધવિધ દિશા મારતી રે અનેક,
કિંતુ મારે રવિકિરણને પૂર્વ દિશા જ એક. ૨૨

તેમ તારાઓના સમુદાયે સર્વે દિશાઓ મારણ કરે છે પણ તેજસ્વી સૂર્યને
તો માત્ર પૂર્વ દિશા જ જન્મ આપે છે, તેમજ સેંકડો શ્રીઓ પણ એ પુત્રને
જન્મ આપે છે. હતા તારા સમાન પુત્રને તો બીજી કોઈ જનેતા (શ્રી) હતી
કદી જ નથી — ૨૨

વસંતતિલકા વૃત્તમ્

ત્વામામનંતિ મુનયઃ પરમં પુમાંસમ્
આદિત્યવર્ણમમલં તમસઃ પુરસ્તાન્ ।
ત્વામેવ સમ્યગુપલભ્ય જયંતિ મૃત્યુ
નાન્યઃ શિવઃ શિવપદસ્ય મુનીંદ્ર પંથા ॥ ૨૩

વસંતતિલકા

માને પરપુરુષ સર્વ મુનિ તમોને,
ને અંધકાર સમીપે રવિ શુદ્ધ જાણે;
પામી તને સુરીત મૃત્યુ છોડે મુનીંદ્ર!
કે ના બીજો કુશળ મોક્ષ તણા જ પંથ ૨૩

હરિગીત

પ્રભુ આપને મુનિવૃંદ સો આદર્શ વ્યક્તિ માનતા,
જયમ તિમિર આગળ રૂપથી રવિરાજ જેવા શોભતા;
પામ્યા પછી પ્રભુ આપને જન મૃત્યુ છોડી જાય છે,
નહિ આપને પામ્યા વિના પથ મુક્તિનો સમજાય છે. ૨૩

મહાકાવ્ય

મોટા મોટા મુનિજન તને માનતા નાથ તો તે,
અંધારામાં રવિરૂપ સમા નિર્મળા આપ પોતે;
સારી રીતે અમર જનતા આપને પામવાથી,
મુક્તિ માટે નવ કદિ બીજો માનજો માર્ગ આથી. ૨૩

દે મુનીંદ્ર! તમને મુનિઓ પરમ પુરુષ માને છે. અને તમે અંધકાર આગળ નિર્ગત સૂર્ય જેવા છો. વળી તમને રૂંડે પ્રકારે પામવાથી (જાણવાથી) મૃત્યુને પણ છોડી શકાય છે. અને (એ કારણથી) તમારા સિવાય બીજો (કોઈ પણ) મોક્ષ (મુક્તિ) પામવાનો, સ્વસ્થસ્થપરસ્થ અર્થે નથી. —૨૩

વસતનિલકા રુત્તમ્
 ત્વામવ્યયંવિભુમર્ચિત્યમસંસ્કૃયમાણ
 મદ્ધાણમીશ્વરમનંતમનંગકેતુમ્ ।
 યોગીશ્વરં વિદિત યોગમનેક મેકં
 જ્ઞાનરૂપમમલં પ્રવદંતિ સંતઃ ॥ ૨૪

વસતિશ્લોક

તુઆદ્ય,અવ્યય,અચિત્ય,અમર્ય,વિભુ,
 છે, બ્રહ્મા, ઇશ્વર, અનંત, અનંગકેતુઃ
 યોગીશ્વર વિદિતયોગ, અનેક એક,
 કે'હે તને વિમળ જ્ઞાન સ્વરૂપ મન ૨૪

હરિજીત

પ્રભુ આપ આદિ,અમર્ય નેઅચિત્યઅવ્યયનાથછો,
 અનંત બ્રહ્મા આપ ઇશ્વર કામ કેરા કેતુ છો;
 વળી એકને અનેક છો યોગી તથા તમ નાથ છો,
 જાની મદા છો યોગમા વળી જ્ઞાન કેરા રૂપ છો ૨૪

મદાકાવ

સંતો માને પ્રભુજી તમને આદિ ને અવ્યયના તો,
 બ્રહ્મા જેવા અનવધિ પ્રભુ કામ કેતુ મમા છો;
 યોગીઓના પછુ પ્રભુ બધુ એક રૂપે ગ્યા છો,
 જાની રૂપે વળી વિમળતા પૂર્ણ તરવે બધાં છો ૨૪

હે પ્રભો! તમે અવ્યય, વિભુ, અચિત્ય, અમર્ય, આદ્ય, બ્રહ્મા, ઇશ્વર,
 અનંત, અનંગકેતુ, યોગીશ્વર, યોગને ભણુનાર, અનેક અને એક છો, સંપુરણ-
 તમને અનેક નિરોધણીથી ઓળખે છે જ્ઞાનના સાક્ષાત્ સ્વરૂપ રૂપે અને વળી
 વિમળ પણ કહે છે —૨૪

વગતતિલ્લા શૃતમ્

વુદ્ધસ્ત્વમેવ વિવુધાર્ચિત વુદ્ધિવોધાત્
ત્વં શંકરોસિ સુયનત્રયશંકરસ્ત્વાત્ ।
ધાતાસિ ધીર શિવમાર્ગવિધેર્નિધાનાત
વ્યક્તત્વમેવ મગધન્ પુરુષોત્તમોઽસિ ॥ ૨૫

વસતતિલ્લા

હા બુદ્ધિબોધ થકી દે સુવૃત્ત્ય બુદ્ધ,
હા ભોક્ષને સુખ શકે તેથી મુદ્ધ
હા મોક્ષમાર્ગવિધિ ધારણથી જ ધાતા,
હા ૨૫૪ આપ પુરુષોત્તમ આપી ત્રાતા ૪૫

દર્શિત

પ્રભુ આપ બુદ્ધ ૨૩૫ હો તુજ દેવ પૂજત બોધથી,
પ્રભુ આપ શકે ૩૫ હો, ત્રિલોક સુખ દીધા થકી,
પ્રભુ આપ યજ્ઞા ૩૫ હો, વિધિ મોક્ષનો રચવા થકી
પ્રભુ આપ કૃષ્ણ ૨૩૫ હો મુખ આપના મુખે થકી. ૨૫

મદાકાતા

દેવે પુણ્યા નિમળ મતથી હો ખરા બુદ્ધ આપ,
ત્રિલોકીને સુખ દીધુ તમે તો મદાદેવ આપ,
મુક્તિ કેરી વિધિ કરી તમે હો નિધાતાજ આપ,
ખુદ્ધુ જ એ પ્રબુજ સત્જના મુખથી કૃપ્યુ આપ. ૪૫

દે દેવતાઓના પુણ્યક 'તમે બુદ્ધિનો બોધ કરો છો તેથી 'બુદ્ધ' જ
છો તમે ત્રણે જગતનું કલ્યાણ કરનાર છો તેથી 'શકર' ૩૫ જ છો ને કલ્યાણ-
કારક માર્ગવિધિને ધારણ કરનાર-જાણનાર છો તેથી તમે જ 'ધાતા' છો અને
દે ભગવાન! તમે જ ૨૫૪ 'પુરુષોત્તમ' એટલે 'નારાયણ' ૩૫ છો — ૨૫

વસતતિલવા વૃક્ષમ્

કુંદાવદાત્ત ચલ ધામર ચારુ શોભં
 વિભ્રાજતે તવ વપુઃ કલધૌતકાતમ્ ।
 ચયન્છશાંક શુચિર્નિર્જરવારિધારમ્
 રુચૈસ્તટં સુરગિરેરિવ શાતકૌભમ્ ॥ ૩૦

વસતતિલમ્

ધોળા ઢળે ચમગ કુંદ મમાન એવુ,
 શોભે સુવર્ણસમ ગમ્ય શરીર તારૂ,
 તે હિંગતા સશિસમા જળ અર્થુ ધારે,
 મેરૂ તણા કનકના શિર પેદ શોભે ૪૦

હરિગીત

મધુ આપનુ સુવર્ણકાંતિ અગ વહાણુ મોખનુ,
 વળી છદ્ર જેને મોગરાસમ શ્વેત આમર દાળનુ,
 શશીરૂપ નિર્મળ શ્વેત સુદર પાણી અરણુ ન્યાજનુ,
 સુવર્ણ મગે શોભતા મેરૂ શિખર સમ લાગનુ ૩૦

મહાકાતા

શોભે રૂકુ શરીર પ્રભુજી સ્વર્ણ જેવુ મળનુ,
 વિંઝે જેને વિભુધ જનતા આમરો એમ માનુ,
 તોસે છે જે વિમળ અરણુ ચદ્ર જેવુજ હોય,
 મેરૂ રૂરા શિખર સગળુ સ્વર્ણ રૂપે ન હોય? ૩૦

જેમ હૃદય પામેલા ચદ્રગાના જેવી નિર્મળ પાણીના અરણુની ધારાએ
 વડે, મેરૂ પર્વતનું સુવર્ણમય કિંતુ શિખર શોભી રહે છે તેમ મોગરાના પુષ્પ
 જેવા ધોળા ચોળતા (ફરવા) આમરો વડે સો ડાના જેવુ મનોહર આપનુ શ
 રીર શોભી રહે છે —૩૦

વસતતિલકા શૃતમ્

છત્રત્રયં તવ વિભાતિ શશાંકકાંતમ્

ઉચ્ચૈઃ સ્થિતં સ્યગિતમાનુકરપ્રતાપમ્ ।

મુક્તાફલ પ્રકરજાલવિવૃદ્ધશોભં

પ્રહ્યાપયત્ ત્રિજગત્ : પરમેશ્વરત્વમ્ ॥ ૩૧

વસતતિલકા

દાંકે પ્રકાશ રવિનો ગિરિ તુલ્ય રમ્ય,

મોતી મમ્દ રચનાથી દિખાયમાન,

એવા પ્રભુછ તમને તણુ છત્ર ગોમે,

ત્રિલોકનું આધિપતિપણુ તે જણાવે. ૩૧

દરિગીત

જે ચંદની કાંતિમયો રવિ તાપને અટકાવતા,

પ્રભુ આપનાં તણુ છત્ર તે રૂડા મળનાં શોભતાં;

ગદુ મોતીઓની લૂમથી રચના મનોહર છત્રની,

પ્રભુ આપતા દદ ખ્યાલ તે ત્રિલોકના સ્વામિત્વની. ૩૧

મદાકાતા

ગોમં છત્રો પ્રભુ ઉપર નો ઉગળા ચંદ્ર જેવા

થભાવે તે ગ્નિકિંબુનાં તેજને દેવદેવા;

મોતીઓથી મનદર દીમિ છત્ર શોભા અનેરી,

દેખાડે છે તણુ ભુવનની સ્વામિતા આપ કેરી. ૩૧

દે ભમવાન' (તારા સહીત) વદના જેવા મનોહર સૂર્યના કિરણનાં તાપનું નિવારણ કરનાર, ને મોતીઓના સમૃદ્ધની રચનાથી સોભાયમાન એવા તમારા ઉપર રહેલા તમારાં તણુ છત્રો શોભા રહ્યાં છે. તે ભણે તમાર તણે જન્મતનું આધિપતિપણુ જ ભદેર કરતાં દોષ નહિ શું તેમ જોએ છે.—૩૧

વસતતિત્વા વૃક્ષમ્

ગંધીર તાર રવ પૂરિતદિગ્વિમાગસ્
ત્રૈલોક્ય લોક શુભસંગમ ભૂતિદક્ષઃ ।
સદ્ધર્મરાજજયઘોષણઘોષકઃ સન્
રો દુન્દુભિર્ધ્વનતિ તે યશસઃ પ્રવાદી ॥ ૩૨

વસતતિત્વા

ગળીઃ હૃદય ગ્રન્થી પુને છે દિશાઓ,
ત્રૈલોક્યને મગ્ન મપદ આપનારો,
મદ્ધર્મના જળને ધ્યનાર ખુશો,
વાગે છે દુન્દુભિ નમે યશસની તારો ૩૨

હરિગીત

મગ્ન હૃદયો નાદ ને મધુની દિશાઓ પૂરતો,
શુભ માર્ગ કેરો જોગ ને ત્રિલોકને દેખાડતો,
સદ્ધર્મગી રાજના જળને મદા પોકારતો,
એવો દુન્દુભિ આપનો આકાશને મુગ્ધવતો ૩૨

મદાકાશ

પૂર્વો ભાગો મધુની દિશાના હૃદય ગળી-ગમ્ધે,
આ આકાશો ત્રિલોક જળને મૌખ્ય મપત્તિ આપે,
કીધા નેણે ગદ્ગદ વિજયો, ગગ્ગમદ્ધર્મના ત્યા,
એ દુન્દુભી યગ નભ મદિ ઘોષણાથી જ માને, ૩૨

હયા અને ગંધીર શબ્દ વડે જેણે દિશાઓના વિભાગો પૂરી કીધા છે, તેણે જગતના લોકોને શુભ સમાગમની સપત્તિ આપવામાં ને કુશળ છે અને-સત્ય ધર્મના રાજના જળના શબ્દને ને બહેર કરે છે, એવો તમારો ને દુન્દુભિ તે આકાશને વિષે ગર્વના કરી રહ્યો છે !—૩૨

વસંતતિલકા વૃત્તમ્
મંદારસુંદરનમેરુસુપારિજાત—
સંતાનકાદિ કુસુમોત્કરવૃષ્ટિરુદ્ધા ।
ગંધોદવિંદુશુભમેદમરુત્પપાતા
દિવ્યા દિવઃ પવતિ સે વચસાં તત્તિર્વા ॥ ૩૩

વસંતતિલકા

મંદાર, મુદર ન મેરુ જ પારિજાત,
મંતાપ કાદિ કુસુમી બહુ વૃષ્ટિ બારે
પાણી કળે શુભની મંદ મમીઝ પ્રેરે,
શું દિવ્યવાણી તુજ મર્ગ થઈ પડે તે. ૩૩

હરિમીત

મંદાર મુદર પારિજાત નમેરુ આદિ હૃદયી,
બહી બાતની અતિ રમ્ય જ્યાં જટિની ધાગ થતી,
એ મર્ગની શુભ જટિને જળ મદ વાયુ પ્રેરતો
એ જટિનો તુજ વાણીની અતિ પ્રિય ધાગ ધાગતો. ૩૩

મદાકાવા

મદારાદિ મુરતરૂપા, પૃષ્ઠ મુ પારિજાત,
જટિ તેની પ્રભુ પડે થતાં, દિવ્ય ધાગ થતી જો,
એ ધાગમાં શિતળ જળનો, વાયુ મુમધિ આપે.
માગે વાગે જિન વચનની, રમ્ય આળા પડે જો. ૩૩

મંદાર, મુદર નમેરુ, પારિજાત અને સંતાનક ઇત્યાદિક વરોના કુસુમી
દિવ્ય જટિ, શુભધાર પાણીના જિંદુ પડે શીતળ અને મદ વાયુએ પ્રેરતો
સ્વર્ગમાંથી પાણી જ પડે છે તે બધે તમારા બાવણની દિવ્યમાળા જ પડતી
દેખ નહિ શું ૧—૩૩

વસતતિલકા વૃત્તમ્

શુંભત્રમાવલયમૂરિવિમા વિમોસ્તે
લોકત્રયદ્યુતિમતાં દ્યુતિમાક્ષિપન્તિ ।
પ્રોદ્યત્ દિવાકરનિરંતરમૂરિસંખ્યા
દીપ્ત્યા જયત્યપિ નિશામપિ સોમસૌમ્યામ્ ॥ ૩૪

વસતતિલકા

શોભે વિમો ! પ્રસરતી તુજ કાંતિ ભારે,
ત્રેલોકના દ્યુતિ સમૃદ્ધની કાંતિ દારે,
તે ઉગતા રવિ મમી ગહુ છે છતાં એ,
રાત્રિ છતે શીતળ ચંદ્ર સમાન તેજે. ૩૪

હરિગીત

પ્રભુ આપની કાંતિ અતીંગે તેજનો અગાર છે,
ત્રિલોકના સૌ તેજને આપુ અતિ કરનાર છે,
બહુ સૂર્ય કેરા તેજથી કાંતિ અતીંગે શોભતી,
ચંદ્રે સજેથી રાત્રિને એ કાંતિ તો છતી જતી ૩૪

મદ કાતા

કાંતિ તારી અતિ સુખ બરી, તેજવાળા વિગેરે,
આખા પાડે ત્રણ જગતના, દ્રવ્યના તેજને મે,
ને કે ભાસે રવિ સમૃદ્ધની, ઉગતાથી ય ઉગ્ર,
તો મે ભાગે શીતળ ગહુ એ, ચંદ્રની ઠડીથી ય ૩૪

તમે જગતના તેજસ્વી પદાર્થોના તેજને પણ આપુ પાડે તેથી, શોભાય
માન પ્રભાગદળ વાળી વગારી અતિ તેજસ્વી કાંતિ, અસખ્ય સૂર્યના સમૃદ્ધ જેવી
તેજસ્વી હોવા છતાં ચંદ્રના જેવી શીતળ પ્રભાથી ચાંદ ની રાતને પણ છતે ॥ —૩૪

વસતતિલ્પકા વૃત્તમ્
સ્વર્ગાપવર્ગગમમાર્ગવિમાર્ગણેષ્ટ-
સદ્ધર્મતત્ત્વકથનૈકપટુસ્તિલોક્યામ્ ।
દિવ્યધ્વનિર્ભવતિ તે વિશદાર્યસર્વ-
ભાષાસ્વભાવપરિણામ ગુણૈ- પ્રયોજ્ય- ॥ ૩૫

વસંતતિલ્પકા
જે સ્વર્ગ મોક્ષમમ માર્ગજશોવીઆપે,
મદ્ધર્મ તત્ત્વ કથવે પટુ નૈષ્ઠ્ય કોડે,
દિવ્ય ધ્વનિ તુજ થતો વિશદાર્ય સર્વ,
ભાષા સ્વભાવ પરિણામ ગુણેથી યુક્તા ૩૫

હરિગીત
જે સ્વર્ગને ગુણ મોક્ષ કેગ માર્ગને દેખાડતો,
ત્રિલોકને સદ્ધર્મના કથનો પટુ સુધ્યાવતો,
આત્મા તથા પરિણામને વળી પ્રાણ મનમા ધારતો,
ધ્વનિ દિવ્ય એવો આપનો મૌ અર્થનેમમગવતો ૩૫

મહાકાતા
પદ્મી દાતા કુશળ અતિશે, મોક્ષ ને સ્વર્ગ બન્ને
સાચો ધર્મી ત્રિજગ બરમા, શુદ્ધ તત્ત્વે પ્રવીણ,
એવો તારો વિશદ ધ્વનિ બાવાર્ય ગૂઢે બરશે,
ભાષા ગુણે સકળ પરિણામે સ્વભાવે રહેતો ૩૫

સ્વર્ગ અને મોક્ષનો માર્ગ જતાવવામા હવે તેમજ તલ્લે લોકને વિષે સત્ય
ધર્મનું તત્ત્વ કહેવામા જે એક જ માત્ર નિષ્પુણ છે એવો તમારો જે દિવ્ય ધ્વનિ
તે નિર્ભગ અર્થવાણી દોવાથી સર્વ ભાષાના સ્વભાવના ગુણને પામીને (સર્વત્ર)
યાવ છે — ૩૫

નોંધ

શ્રી વાડીલાલભાઈએ કેટલાક શ્લોકોની નીચે સાધકનું ધ્યાન ખેંચનારી નાની નોંધો મૂકી છે તે ચળમંડાવને લીધે છોડી દેવી પડી છે. પણ ૩૮થી ૪૮ સુધીના શ્લોક માટેની નોંધ વધુ ઉપયોગી હોઈ નીચે આપી છે:

“૩૭ શ્લોક સુધી ભગવાનનાં શરીર, સમોસરણ્ય, જ્ઞાન-પ્રભા વગેરેનું વર્ણન કર્યું, કે જેથી દેશના દેતા પ્રભુજી આપણી આખા આગળ કલ્પી શકીએ. હવે ૩૮મા શ્લોકથી, એ પ્રભુમા દૃઢ શ્રદ્ધા ધરાવનારના મંકટો નાશ પામે છે એ વર્ણન છે. પાઠ કરનારે અહીં દૃઢાચરુ. આ શ્લોકો દૃઢતાપૂર્વક અને જીરુસાથી બોલવાના છે બોલતી વખતે મનમાં એવો ખ્યાલ થવો જોઈએ કે મારે માથે આમાનુ કોઈ મંકટ આવી શકે જ નહિ અને આવે તો માગ સમર્થ રક્ષકના નામ માત્રથી તે અદૃશ્ય થવું જ જોઈએ પોતાના હૃદયરૂપી ક્ષેત્રને આવી કલ્પના વડે દરદ અને સંકટને માટે નાલાયક બનાવવું એ જ હવે પછીના શ્લોકોની ભાવનાનું તાત્પર્ય છે.”

વસતતિલસા વૃત્તમ્
 મ્ચયોતન્ મદાવિલવિલોકપોલમૂલં
 મત્તમ્મદ્ધમરનાદ ચિવૃદ્ધકોપમ્ ।
 દેરાવતામમિમ્મુદ્ધતમાપતંતં
 દૃષ્ટવા મયંમવતિ નો ભવદાગ્રિતાનામ્ ॥ ૩૮

વસતતિલસા

વેતા મહે મલિન ચ ચગ શિર તેવો,
 ગુન્નરવે ભમરના બહુ કોધો એવો,
 ઐગવતે તુરિત ઉદ્ધત દાથી સામે,
 આવેલ જોઈતુમ આશ્રિત જો ન પામે ૩૮

હરિગીત

બીનુ થયુ શિર જોડનુ મદ સ્નિગ્ધના કરવા ચક્રી,
 ઝાપિત છે ભમરો તણા કરતા બહુ ગુન્નરથી,
 એવો ધરાવત કરતી જો શિર ધૂણતો કદી આવતો,
 તુજ આશ્રિતોને દેખીને પળવારમા આવે જતો ૩૮

મદાકાતા

જે કોપ્યો ડેખર ગણના ગુન્નવાથી અતિશે,
 જેનુ માથુ મદ ઝગણથી છેક બીનુ જ દીમે,
 એવો ગાડો મૃગપતિ કદિ આવતો હોય સામે,
 તો યે કાષ્ઠ બચ નવ રહે છે પ્રભુ આપ નામે ૩૮

જેનુ ગડરવળ કરતા મદવડે કદીને ખરડાએતુ છે, વળી જે માથુ ધુણાયા
 કરે છે અને આંબુબાંધુ બગલા હનગત ભમરાઓના ગુન્નરવ વડે જોડો કોપ
 વૃદ્ધિને પામેલો છે, વળી જે ઉદ્ધત યેરાવત એવો છે એવો દાથી પપ્પુ ને કદાચ
 સાથે આવે તો પણ તેને દેખીને જે તમારો આશ્રિત દોય છે તેને કય
 થપજતો નથી —૩૮

વસંતતિલકા વૃત્તમ્

ભિન્નેભક્તુંભગલદુજ્વલશોણિતાક્ત-

મુક્તાફલ પ્રકરમૂપિતમૂમિભાગઃ ।

યદ્દકમઃ કમગતં હરિણાધિપોડપિ

ના કામતિ કમયુગાચલસંશ્રિતંતે॥ ૩૯

વસંતતિલકા

બેદી મળેન્દ્ર શિર શ્વેત, રૂધિરવાળા,

મોતી સમૂદ થકી બુમિ દિપાવી એવા;

દોડેલ સિંહતણી દોડ વિગે પડે ને,

ના તુલ પાદ ગિરિ આશ્રયથી મરે તે. ૩૯

હરિશ્ચિત

ને હસ્તિના શિર છેદીને મોતી તણી સર પાડતો,

રક્તે ભરેલા મોતીથી ભૂમિ ભાગને સોભાવતો;

ધસી આવતાએ સિંહની સન્મુખ આશ્રિત જોજતો,

નહિ સિંહ તે તુલ પાદગિરિના આશ્રિતોને મારતો. ૩૯

મંદાકાતા

ને કાથીનાં સિન્ધુદિ રક્ષા રક્તથી પુકા છે ને,

મોતીઓથી વિભૂષિત ક્યાં ભૂમિના ભાગ નેજે;

એવો સામે મૃગપતિ કહિ આવેનો દેવ રહે છે,

નાવે પાસે શરણ પ્રણમ આપનું ને ગ્રહે છે. ૩૯

નેજે હાથીઓના કુંભરથળ છેદીને, તેમાંથી ત્રણતાં લગ્નવળ અને લોહીથી
ખરડાએલાં મોતી વડે પૃથ્વી સોભાવી છે : એવા બળવાન દોડતા સિંહની દોડમાં
! ને ગાણસ આવી પડ્યો હોય, તે પણ ને તમારા ચરણ રૂપી પર્વતને આશ્રય
લે નો તેને તેનો સિંહ પણ પંડમાં લઈ શકતો નથી.—૩૯

વસતતિલકા વૃત્તમ્
 કલ્પાંતકાલપવનોદ્ધતવન્દિકલ્પ
 દાવાનલં જ્વલિતમુજ્જ્વલમુત્ફુલિંગમ્ ।
 વિશ્વં જિગત્સુમિવ સંમુસમાપતંતં
 ત્વન્નામ કીર્તનજલં શમયત્ય શેષમ્ ॥ ૪૦

વસતિવક્ત્ર

જે જોના પ્રપવના પવને થએલો,
 એવા હોય અગ્નિ દેવે ધીકેતો,
 નેવાજે જગત મનુષ્ય તેમ જાવે,
 તે તુજ કીર્તનરૂપી જળી માત પાડે ૪૦

હરિગીત

મંદાકાળે વાયુ જે મદથી ભભાવે અગ્નિને,
 તે અગ્નિવાળો ઉજળો દેવ જે હડાડે જ્વાળને,
 મદાગ્નિ એ વિશ્વને દેવ જો કદાપિ આવતો,
 તુજ ભક્તિરૂપી પાણીથી તે મધ સાતિ પાગતો ૪૦

મદાકાળ

દેવો કેના મમય પવના વાયવથી અતિરો,
 હોયે જોના વિવિધતણુખા અગ્નિકેગ વ મિય,
 એવો અગ્નિ મર્યાપ કદિએ આવતો હોય પોતે,
 તારા નામ અગ્નિ જળથી થાય જ માત તો તે ૪૦

પ્રસયકાળના પવનથી ઉદ્ધત થયેલા અગ્નિ એવો, જેની અદરથી ધણા
 તણુખા હોયે છે એવો, અને ધણા જ પ્રકાશવાળો એવો દાવાનળ-પવનો અગ્નિ
 જલે જગને જાળી નાખવાની જ દૃષ્ટિ કરતો હોય નહિ તેમ જોરમા સળગતો
 તે સનુષ્ણ જાવે તો તેને પણ તમારા નામનુ કીર્તનરૂપી—તમારા સ્તવનરૂપી
 જળ અરોપ સમાવી દે છે—સમગ્ર જુઝાવી નાખે છે —૪૦

વસતતિલક્ષ્મી વૃત્તમ્
 રક્ષેક્ષણં સમદક્ષોકિલકંઠનીલં
 ક્રોધોદ્ભવં ફણિનમુત્ફળમાપતંતં ।
 આક્રામતિ કમયુગેન નિરસ્તશંકસ્
 ત્વન્નામનાગદમની હૃદિ યસ્ય પુસઃ ॥ ૪૧

વસતતિલક્ષ્મી

જે ગુનાનેત્ર, પિંક કંઠ અમાન કાળો,
 જાતી ફણે સરપ સન્મુખ આવનારો,
 તેને નિશક જન તેહ ઉપધી આલે,
 ત્વ નામ નાગદમની હિલ જેહ ધારે ૪૧

હરિગીત

જે આમ કોકિલ કંઠ જેવો લાલ આખો રાખતો,
 જાતી કરી નિજ ફેણુને મદથી છોલો ચાનતો,
 કોધી બનેલો નાગ એવો જો ધસીને આવતો,
 વુજ નામરૂપી નાગદમનીએ નિશકે હું જતો ૪૧

મહાકાવ્ય

કાળો કાળો અતિશય જાતી લાલ આખો કરેલી,
 કોધે પૂરો બહુવિધ વગી ઉછળે ફેણુ જેની,
 એવો મોટો મહિધુ કદિ આવતો હોય મામે,
 નિશ્ચે યજે વુરત અદિ તે હે પ્રભુ આપ નામે ૪૧

લાલચોળ આખો વાગો મહોન્મત, કોયલના કંઠ જેવો કાળો, અને કોષ
 કરીને હમ્મત (છેડાઓ) એવો સર્પ જાતી ફેણુ કરીને સામે ધસી આવતો
 હોય તેને યજ્ઞ જે માણસની પાસે તમારા નામરૂપી નાગદમની (સર્પનું દમન
 કરનાર અધીપતી) હોય તે માણસ નિશક પછે એજાબી ભય છે! (એવો સાપ
 પણ તમારા ભજને કરી શકતો નથી) —૪૧

વસતતિલકા વૃત્તમ્
 વલ્ગ-તુરંગગજગર્જિત મીમનાદ-
 માજૌ વલં ઘલ્લવતામપિમૂપતીનામ્ ।
 ચ્ચદિવાકરમયૂક્ષશિશ્વાપવિદ્વં
 ત્વત્ કીર્તનાત્તમ દ્વાશુ મિદામુપૈતિ ॥ ૪૨

વસતતિલકા

નાથે તુરંગ ગજ શબ્દ કરે મહાન,
 એવું રણે વૃપતિનું બળવાન સૈન્ય,
 બેદાય છે તિમિર જેમ રવિ કરેથી,
 ઉદાય શિશ્વ ત્યમ તે તુજ કીર્તનેથી, ૪૨

હરિમીત

અશ્વો બધા બધાં કૂદતા બીમનાદ હરતી પાડતા,
 એવા મહા સંભ્રામમાં દળ જૂપતિના આવતા;
 રવિરાજ જેમ દળ તિમિરનાં પળવારમાં મંદારતો,
 ત્યમ સૈન્ય એ બેદાય છે બે થાય તારાં કીર્તનો. ૪૨

મહાકાતા

અશ્વો કૂદે ગજગણ કરે બીમનાદો અતિશે,
 એવી સેના સમરજૂમિમાં ગજતી જિતભિષે;
 બેદાયે તે તુરત પ્રબુદ્ધ આપનાં કીર્તનોથી,
 બણે નાસે તિમિર સધળાં સૂર્યનાં કિરણોથી. ૪૦

જેની અંદર ઘોડાઓ કૂદી રહ્યા છે અને હાથીઓની ગર્જનાના બચાનક શબ્દો થઈ રહ્યા છે એવા રણને વિષે રહેલા બળવાન જૂપતિના સૈન્યને પણ જેમ ઉદય પામેલા સૂર્યના કિરણોની શિખાઓ વડે અપહારનો નારા કરી શકાય છે તેમજ તમારા કીર્તનથી બેદી શકાય છે! (તમારી બળિથી એવું સૈન્ય પણ ઢળી શકાય છે.)—૪૨

વસતતિલકા વૃત્તમ્

કુતાપ્રભિન્નગજશોણિતવારિવાહ-

વેગાવતારતરણાતુરયોધમીમે ।

યુદ્ધેજય વિજિતદુર્જયજેયપદ્માસ્

ત્વત્ પાદપદ્મજવનાશ્રયિણો લભતે ॥ ૪૩

વસતતિલકા

ભાના થપી રણિત હરિત રધિર હે છે

યોદ્ધા પ્રવાહ યુદ્ધી આતુર ન્યા તરે ૬

એવા યુધે અછત શત્રુ છતે જનો તે,

ત્વત્ પાદ પદ્મજીવી વન શર્ભુ સે છે ૪૩

હરિશીત

ન્યા હરિતઓના અગે ભાલાવડે બોકારતા

તે નોહીની ધારામહી બહુ સૈનિકો ત્યા આનતા

એવા ભયાનક યુદ્ધમાં ન્યા શત્રુઓ બહુ મહારતા

એવા અછત મહાશત્રુને પુજ આશ્રિતો છતી જતા ૪૩

મહ કાત

બોકાતા ન્યા કશિર્ગામી તોહોધા । રહે છે

તેમાં મનાની અર્ધિ તર્ધિ આત્મ મૈનિકો તો ગડે ૪

એ સંગ્રામે ૧૫ નર્તી કદિ જિતકેરી નિશાની

તીધુ જેણે રાખ્યુ પુજ તો દાર હોયે જ શાની ! ૪૩

ભાલાએ ની ૪ ટીઓ વડે હેઠાઈ ગયેલા હાથીઓના રધિરનો પ્રવાહ
ન્યા આગળ વહે છે અને ન્યા તે પ્રવાહની અદર યોદ્ધાઓ તરવાળા આતુર
પદ્મજયેલા છે એવા ભયાનક યુદ્ધને વિષે જેમને તમારા ચરણ કમળ રૂપી વનનો
આશ્રય હોય છે તેઓ અછત શત્રુઓને પણ છતી શકે છે — ૪૩

વસતતિલક્ષ્મ વૃત્તમ્
 અંભોનિધો ક્ષુભિતમીપણનકચક-
 પાઠીનપીઠમયદોલ્વણવાહવાગ્નો ।
 રંગત્તરંગશિખરસ્થિતયાનપાત્રાસ્
 ત્રાસં વિહાય ભવતઃ સ્મરણાદ્ બ્રજન્તિ ॥ ૪૪

વસતતિલક્ષ્મ
 ન્યા ઉઝગે મગરમચ્છ તરમ જાજા
 ને વાહવામિ ભનકારો ચક્રી ભરેના,
 એવાજ સાગરવિષે ગિયત નાવ જે છે
 તે નિર્ભયે તુગતણ્યા મ્મરણે તરે છે ૪૪

હરિગીત
 દરિયામહિ વડવાનગે જળપ્રાણી જના ખીતા ગધા,
 ઉઝગી મ્મ્યા ન્યા જોરથી પાણીતણ્યા મોગ્ધ ધણ્યા
 એના પ્રભુ, દરિયા મહી ન્યા નાવિકો જન વિચરે
 મન છોડીને દરિયા તરે જે આપની યાત્રી કરે ૪૪

મહાકાવ્ય
 ન્યા તા ફેદાફેદ કરી ન્યા નકચકા ફેરે જે
 જેમા મોગ્ધ અર્ધો તર્ધો જન જોરથી ઉઝગે છે
 એવા અન્ધિમર્ધો કદિ અદા યાત્રિકો જે ફમારે
 મંબારે જે પ્રભુજી નમને ભોંતિ નો દર યામે ૪૪

મયકર મગરમચ્છ આદિ નકચક જળચર જનુઓ જેની અદર કંઈગી રહ્યા
 ને, અને ભયાનક વડવાગિ જેની અદર અતિશય પ્રભવલિત ચર્મ રહ્યો છે, તથા
 મોઠા મોઠા મોઠાઓ જેની અદર કંઈગી રહ્યા છે એવા તોફાની સમુદ્રની અદર
 જે વડાજી (વડાજીની અદરના મનુષ્યો) આ રી પડેલા હોય છે તે પણ તમારા
 રમરમથી નિર્ભયજે જઈ રહે છે — ૪૪

વસતતિલ્પા વૃક્ષમ્

રુદ્ભૂતમીપણજલોદરમારમુગ્ધા

શોચ્યાદશામુષગતાશ્ચ્યુતજીવિતાશા ।

ત્વન્ પાદપંકજરજોઽમૃતદિગ્ધદેહા

મર્ત્યા ભવતિ મકરધ્વજતુલ્યરૂપાઃ ॥ ૪૫

વસતતિલ્પા

જે છે નમ્યા બપદ રોગ જળોદરેથી,

પામ્યા દશા દુ ખદ આશ ન દેહ તેથી

ત્વપાદ-પદ્મ-રજ અમૃત નિજ દેહે,

ચોળે બને મનુજ કામ મમાન કેમે ૪૫

હરિગીત

વાઠા વળ્યા છ અગ સૌ જેના જળોદર રોગથી,

દુ ખીઆ બન્યા તેરોગીઓ આશા નહિ આયુધ્યની,

પ્રભુ આપના પદ પડે રજ ચોળે જે મુખા સમી,

ગજ ચોળતા તે પામતા કાન્તિ રૂપાળી કામની ૪૫

મહાકાતા

બગે જેના અતિશય વળ્યા પેટના બ્યાધિએથી,

જેણે છોડી જીવન જીવવા સર્વથા આશ તેથી

તેના પ્રાણી શરણુ પ્રભુજી આપનું જે ધરે છે,

તેઓ નિશ્ચે જગતભરમા દેવરૂપે ફરે છે ૪૫

બપદ જળોદર રોગના ભારથી નમી ગએલા અને તેથી કરીને જમણે જીવનની આશા છોડી દીધી છે એવી મહા દુઃખદ અવસ્થાને જેના પામેલા દોષ છે તેઓ પશુ તમારા ચરણકમળની રક્ષાથી અમૃતનું જે પોતાના શરીરને લેપન કરે તે (રોગથી રહિત થઈને) કામદેવ જેવા સુદર રરીરવાળા થાય છે — ૪૫

વસતતિલકા વૃત્તમ્

આપાદકંઠમુરુશ્ચંદ્રલવેષ્ટિતાંગા
ગાઢે મૃદ્ધન્નિગદકોટિનિષ્કૃષ્ટજંઘાઃ ।
ત્વન્નામમંત્રમનિશં મનુજાઃ સ્મરંતઃ
સચ સ્વયં વિગતબંધમયા ભવંતિ ॥ ૪૬

વસંતતિલકા

એડી જડી પગથી છેક ગળા સુધીની,
નેની ઝીણી અણીથી જાંઘપસાપજેની,
એવા અડોનિશ જપે તુજ નામ મંત્ર.
તો તે જનો તુરત થાય રહિત ગધ. ૪૬

હરિમીત

પગ માંડીને માથા સુધી એડી જડી ને કેડીને,
તે એડીને ઝીણી અણી બદ્ધ કષ્ટ દેતી જાગને,
એ કેડી પણ જપ જાપતો તુજ નામના દિનગત જો,
એ માંકોનાં બધનો, પણવાગ્ધા તૂટી જાય તો. ૪૭

મદાકાતા

ને કેડીના પગમહીં અરે એડીઓ તો પડી છે,
માથાથી તે જકડી લાકડે જાધ સુધી જડી છે.
એવા કેડી મનુજ પ્રમુગ્ધ આપને જો સ્મરે છે.
મનેં અંધા ઝટપટ છૂટી છૂટથી તે ફરે છે ૪૮

પગથી તે ગળા સુધી જડેલી એડીઓ વડે જોના અગ વીંઘાઈ ગયા છે,
અને તે એડીઓના આઢ બધનથી તેની કોડીઓની ઝીણી અણીઓ વડે જેમની
જંઘા પસાયા કરે છે, તે માણસો પણ જે તમારા નામનું નિરતર સ્મરણ કરે
છે તો તુરત તેમની ચેલે જ બંધનના બધથી મુક્ત થઈ જાય છે.—૪૯

વસતતિલકા વૃત્તમ્

મત્તદ્વિપેન્દ્રમૃગરાજદવાનલાહિ—
સંગ્રામવારિધિમહોદરવંધનોત્થમ્ ।
તસ્યાશુ નાશ મુપયાતિ મયં મિયેવ
ચસ્તાવકં સ્તવમિમં મતિમાનધીતે ॥

૪૬

વસતતિલકા

જે મત્ત દમ્તી, અહિ, સિંહ, દવાનવામિ,
સંગ્રામ, સાગર, જળોદર બંધનોત્થી,
પેદા થએલ બચ, તે જટ નાશ પામે,
તારુ કરે સ્તવન આ મતિમાન પારે

૪૭

હરિગીત

દાથી, અહિ, સિંહ, યુદ્ધ ને દવ રોગી ગ્રાણી કેદના,
પ્રભુ વિશ્વમા સૌ ગ્રામ આ ભાગી અમે મૌ જાણતા,
જે આપની ગુણિતણુ બહુ ધ્યાન નિત્યે થાય છે
બચ એ ગયા મૌ દુ ખના પળવાગ્રમા દુ થાય છે

૪૭

મદાકાંતા

ગાડા દાથી, સિંહ, દવ અને સર્વ યુદ્ધેય એવી,
અગ્નિધેરો હિદ-દન્ડે બંધને કે બનેવી,
એવી બીતિ જટપટ બહુ તેમની તો દરે છે,
જેઓ તારુ સ્તવન પ્રબુજ પ્રેમથી રે કરે છે.

૪૭

જે બુદ્ધિમાન માણસ તમારુ આ સ્તવન બલે છે તેના મરોન્ગત દાથીથી,
સિંહથી, દવાનજ અગ્નિથી, યુદ્ધથી, સમુદ્રથી અને જળોદર અને બંધન એ
સર્વથી હાલત થએલા બચ-બચથી જ એમ નાશ પામતા દોષ તેમ, આ
સ્તોત્રના પાઠગાનથી જટ નાશ પામે છે।—૪૭

વસંતતિલ્લવા વૃક્ષમ્

સ્તોત્ર સ્વજં તવ જિનેન્દ્ર ગુણૈર્નિવદ્ધાં
 ભક્ત્યા મયા વિવિધવર્ણવિચિત્રપુષ્પામ્ ।
 ઘટે જનો ચ ઇહ કંઠગતામજસ્રં
 તં માનતુંગ મવક્ષા સમુપૈતિ લક્ષ્મીઃ ॥ ૪૮

૧૨૯૦૧૬૬૧

આ સ્તોત્ર માળાતુલના ગુણુથી ગૂંથી મેં,
 બકિત થકી વિવિધ વર્ણુ રૂપી જ પુષ્પે;
 તેને જિનેન્દ્ર જન જે નિત કંઠ નામે,
 તે માનતુગ અવશા શુભ લક્ષ્મી પામે ૪૮

હરિગીત

તુલ ગુણુ રૂપી દોરીએ વળી વર્ણુ રૂપી પુષ્પથી,
 આ સ્તોત્ર રૂપી દાગની રચના રચી મેં પ્રેમથી,
 આ સ્તોત્રના શુભ હારને નિત્ય કહ જેઓ રાખતા,
 તે માનતુગી મોક્ષ લક્ષ્મીને સુખેથી પામતા. ૪૮

મહાશાલા

જેને પૃથ્વી ગુણુગણુરૂપે વર્ણુરૂપે રમંજી.
 એવી માળા વિવિધ ત્રિધિએ આપની હે પ્રભુજી
 તેને જેઓ નિરાકરિન આદા કહમાંહે ધરે છે.
 તેઓ લક્ષ્મી સુખથી જગમા માનતુગી વરે છે. ૪૮

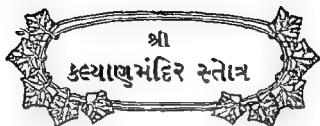
દે જિનેન્દ્ર 'આ સ્તોત્ર રૂપી માળા મેં (માનતુગાચાર્યે) તમારા ગુણુરૂપી દોરા
 પર વિચિત્ર અક્ષરરૂપી રંગમાળા પુષ્પે થકી બકિત વડે રચેલી ■ તેને જે
 માણસ હમેશા પોતાના કંઠને વિષે ધારણુ દરશે તે સન્માન થકી જોયા થએલા
 (દોહડને) અવશ્ય (સુકિતરૂપી) લક્ષ્મીને પામશે — ૪૮

અહીં ભક્તામર સ્તોત્ર પૂરુ થાન છે કેઈ સખસ એકાત્ર ચિત્તે
એકાત્રમા મપૂર્ણ દહતાપૂર્વકે જો આ પાઠ કરે આ લાગલાગ ત્રણેક
માસ એક જ સમયે તેમ કયાં કરે તો ઇચ્છિત કાર્ય સફળ કરી શકે,
એમા કાષ્ટ રાક જેવું નથી એવા અખતગ અજમાવેના છે

આ સ્તોત્રથી વળી ચિત્તની એકાત્રતા કપી લાભ થાય છે
દ્વિખેદિક શક્તિ આવે છે આ પ્રબુસ્મરણથી થતી આત્મશુદ્ધિનો
પણ લાભ થાન છે અર્થ સમજસમજને, સમ્પદાન શુદ્ધ ઉચ્ચાર માથે
તેવી જ કલ્પના કરતા જનુ જોઈએ

મમરીના ધ્યાનથી ઇયળ ભમરી મને છે માટે જો ધ્યાન ખરેખર
દહ હોય તો કશું અશક્ય નથી ગાફી માત્ર પાઠ ગોવી જવાથી તો
કશે આત્મિક લાભ થતો નથી

—વાણીલાલ મોતીલાલ શાહ
(તેમના ભક્તામર પુસ્તકનું ઉલ્લેખ પાત્ર)

(૧) મૂળ સરકૃત વચતતિવકામા

કર્તા—શ્રી કુમુદચંદ્ર સ્વામી, અપરનામ
શ્રી મિદ્ધસેન દિવાકર

(૨) દક્ષિણીત છંદમા પદ્યાનુવાદ

કર્તા—દરજીવન ગાયત્રી શાસ્ત્રી

(૩) દક્ષિણીત છંદમા બીજો પદ્યાનુવાદ

કર્તા—મગનલાલ મોતીચંદ શાસ્ત્રી

(૪) ગદ્યમા બાવાર્થ

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર

જૈનાચાર્ય કુસુદયદ્ર સ્વામી, અપરનામ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે ધર્મ
ભક્તિ દ્વાગ મનુષ્યને, દુ ખને ઠગવાની અને શક્તિ (shall to power)
ખીનવવાની કળા શીખવી હતી. એમણે કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર નામનું
કાવ્ય રચ્યું છે તેનો વણા જૈનો આજ પણ પ્રાત કાળમાં પાઠ કરે છે

આ કાવ્ય ખરે અદ્ભુત છે. પણ આજે એનું રક્ત્ય સમજનાના
વણા થોડા છે. ગદ્યા એમજ માને છે કે પાઠના શબ્દો બોલી જવાથી
કોઈ આકાશમાનો દેવ પ્રસન્ન થશે અને અમારા દુ ખ અને પાપ ઐચી
શેશે' પણ એનું કાંઈ મનનું નથી !

એ પાઠમાના શબ્દો ભાવના જગાડવા માટે છે એ શબ્દો કપી
દોગડીને પકડીને ભાવનાની સીડીના પગથિયા ચડવા જોઈએ, ઉપરની
અને એથીએ ઉપરની ભૂમિકા પર પહોંચવું જોઈએ, કે જેથી એ ભૂમિકા
પરના નીચર વાતાવરણમાં મદાની શકાય, એ 'મદાડી' વાતાવરણનો દમ
મેવાય અને તેને પરિણામે 'દુ ખ' નષ્ટ થાય

—વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ

વસતતિલકા

કલ્યાણ મંદિર મુદાર મવદ્યમેદિ
મીતા મયપ્રદમ નિન્દિત મંદિપદ્મમ્ ।
સંસાર સાગર નિમજ્જદશેષ જંતુ
પોતાયમાન મભિનમ્ય જિનેશ્વરસ્ય ॥

૧

દરિગીત

કલ્યાણનું મંદિર અને ઉદાર ધનિજીત આપવે,
દાતા અભય ભયભીતને સમર્થ દુરિત કાપવે
મસાર દરિયે દૂષતાને નાવ ઉપે જે વળા,
નિર્દોષ પ્રભુના પદકમળને પ્રથમ હુ પ્રેમે નમી ૧

દરિગીત

વલ્યાણકારી, પાપહારી ધનિજીત વસ્તુ આપતા,
ભયભીતના જે અભયદાતા જન્મ મરણ નિવારતા,
મમાગ દરિયે દૂષતાને તાગતી નૌકા ખરી,
તે પાર્શ્વ જિનના પદ કમળને નમન કરીને પ્રેમથી ૧

કલ્યાણના મંદિર રૂપ, ધનિજીત વસ્તુ આપનાર, પાપનો નાશ કરનાર,
દુષ્ટના સમુદ્રરૂપ સસારથી ત્રાસેલા જીવોને અમૃતદાન આપનાર, સસાર
સાગરમાં દૂષતા જીવોને નૌકા સમાન એવા શ્રી જિનેશ્વરના ચરણકમળને
નમસ્કાર કરીને—૧

ઘસતતિલકા

યસ્ય સ્વય સુરગુરુગરિ માંબુરાસેઃ
સ્તોત્રં સુવિસ્તૃત મતિર્ન વિમુર્ચિધાતુમ્ ।
તીર્થેશ્વરસ્ય કમઠસ્મય ધૂમકેતોસ્
તસ્યાહમેષ કિલ સંસ્તવનં કરિષ્યે ॥ ૨ યુગ્મમ્

હરિ-નીત

મદિમા ખરે સાગર સખે। તેની સ્તુતિ કંવા વિગે,
વિશાળ બુદ્ધિ સુરગુરુ તે છેક શક્તિહીણ રીમેઃ
વળી કમઠેરા ગર્વને જે બાળવે અગ્નિ અરે,
તીર્થેશની સ્તુતિ કરીશ જ તેમની હું તો ખરે. -

હરિ-ગીત

ધૂમકેતુ મન્યુ કપ જેનું ગર્વ કમહો ગાળતુ,
મદિમા બર્ષો છે સિન્ધુ સગ્ગે। અતિશયોથી ગોબતુ,
અતિ બુદ્ધિમાન બૃહસ્પતિની વાણી જે ન કદી સકી,
તે તીર્થર્પન થી પાર્શ્વ પ્રબુની આદરી એ સ્તુતિ ખરી -

મહા બુદ્ધિશાળી બૃહસ્પતિ જેવા પણ જે પ્રબુના મદિમાના સાગરનું
વાર્જન કરવાને સગર્વ થયા નથી અને કમઠ નામે દેવના ગર્વને બાણી નાખના-
આ પ્રવક્તા અમર પણ એવા તીર્થકર શ્રી પાર્શ્વ પ્રબુની હું ખરા દિલથી સ્તુતિ કરીશ ૨

વસતતિલક્ષા

સામાન્યતોઽપિ તવ વર્ણયિતું સ્વરૂપમ્
અસ્માદશાઃ કથમધીશ મવંત્યધીશાઃ ।
ધૃત્યોઽપિ કૌશિક શિશુર્યદિ વા દિવાન્ધો
રૂપં પ્રરૂપયતિ કિં કિલ ધર્મ રશ્મેઃ ॥ ૩

હરિગીત

મામાન્યરીતે પણ તમાગે ઉપને વિગ્તાન્યા,
જિનગાજ' શક્તિમાન દુર્વલ મૂઠ મુજમમ છે થવા,
દિન અંધ ધીરજવાન જમ્યું ધુડનું જે તેલથી,
નાંદ સૂર્ય કેમ ઉપને વર્ણી તકરો એવથી ૩

હારીગીત

મામાન્ય પણ હ નાથ' તાગે સ્વરૂપને કહેવા મધુ,
અશક્તિન હ ભાન મુજને, એમ જાણુ હ ખરુ,
દિવાદ જમ્યુ ધુવડનું જે જુદિથી કહેવા મધે,
સૂર્યના પ્રકાશનું તે કેમ વર્ણન કરી શકે? ૩

ધૂડ પશીનું જમ્યુ મધે તેલજી ધીરજવાનું હોય તેાપણુ દિવસના તે આધજી
રહેલ હોવાથી, સૂર્યનું સ્વરૂપ વર્ણવવાને તે શક્તિમાન નથી. તેથી જ રીતે હે
સ્વામી! મારા એના (મંદજુદિવાળો) આપના સ્વરૂપનું સામાન્ય વર્ણન પણ
કેવી રીતે કરી શકવાનો હોનો? ૩

વમતતિલકા

મોહક્ષયાદનુભવઞ્ચપિ નાથ મર્ત્યો
નૂનં ગુણાન્ ગણયિતુ ન તવ ક્ષમેત ।
કલ્પાતવાંત પયસઃ પ્રકટોઽપિ યસ્માન્
મીયેત કેન જલધૈર્નનુ રત્નરાશિઃ ॥ ૪

હરિગીત

અનુભવ કરે તુજ ગુણ તણે જે મોહના ટળવા થકી,
નદિ પાર પામે નાથ તે પણ આપ ગુણ ગણતા કરી,
જેમ પ્રથમકાળ વડે ખમેલા જળ થકી સમુદ્રના,
ખુલ્લા થએ ના રત્નદગલા કોઈથી આપી સકાય ના ૪

હરિગીત

મોહ કર્મના નાશથી જે જ્ઞાન અનુભવ કરી શક્યા,
તે જ્ઞાની પણ દે નાથ તારા ગુણને ના ગણી શક્યા
કલ્પાનકાળે સમુદ્રના જળ પવનથી દાબી જતા,
મુલ્તા થએ ના રત્નના દમ કોઈ શ આપી જતા? ૪

જેમ પ્રથમકાળે લીધે સમુદ્રનું પાણી ખસી જવાથી ખુદો થએલો
રત્નનો સમૂદ્ર કોઈથી આપી સકાય નહિ તેમ દે નાથ! જેનાઆથી મોહ દૂર
થએલ છે એવા પુરુષો પણ આપના ગુણનું ચર્ચન કરવાને સમિવાન નથી ૪

વસંતતિલકા

અમ્યુચતોઽસ્મિતવ નાય જહાશયોઽપિ
કર્તું સત્ત્વે લસદસંહ્ય પુણાકરસ્ય ।
વાલોઽપિ કિંન નિજબાહુયુગં ચિત્તત્ય
વિસ્તીર્ણતાં કથયતિ સ્વધિયામ્બુરાશેઃ॥ ૫

હરિગીત

દેદીપ્યમાન અસખ્ય ગુણની ખાણ નાય તમારી હું,
આગમતો કરવા સ્તુતિ પણ મંદબુદ્ધિમાન છું,
શુ બાળ પણ કે'તું નથી પ્રસારી એઉ દાયને,
નિજ બુદ્ધિના અનુસારથી ઉદધિતખા વિસ્તારને? ૫

હરિગીત

અમખ્ય તેજની ગુણો પ્રભુ આપમા સોબી રણા,
ઉત્સુક છું ને ગુણ ગાવા બુદ્ધિમદ્દ હું છું 'ગતા,
બાળ પણ પહોળા કરી નિજ દાયથી કહેતું નથી ?
શુ, મમુદ્ધના વિગ્નાગને મગ્નબુદ્ધિએ ખાપી કરી ૫

જેમ બાળક પણ પોતાની સમજણ પ્રમાણે સમુદ્ધનો વિસ્તાર જણાવવાને
પોતાના એક દાય પ્રસારે છે તેમ હું નાય ? હું પણ મદ્બુદ્ધિને છતાં તમારા
અસખ્ય તેજની ગુણોની ખાણનું વર્ણન કરવાને ઉદ્ધમી થયો છું. ૫

વસતતિલકા

યે યોગિનામપિ ન યાતિ ગુણાસ્તવેશ
 વક્તુ કથં ભવતિ તેષુ મમાવકાશ ।
 જાતાતદેવમસ મીક્ષિત કારિતેય
 જત્પતિ ષા નિજગિરા નનુ પક્ષિણોઽપિ ॥ ૬

હરિગીત

દે હંશ યોગી પણ તમારા ગુણ જે ન ક્ષી શો,
 મામર્થ્ય મારુ ક્યાથી વર્ણન મુજથી તેનુ થઈ શકે
 વિચાર-વિણનુ કાર્ન આ દેખાય મારુ તેદથી
 પણ પક્ષી શુ પાતાનણી બાધા કહો વદતા ।થી? ૬

હરિગીત

૭ હંશ તારા મુણુ નહિ યોગીજન માપી મકયા
 ને ગુણ કથનાના મગો શુ આવીરે મુજમા ગ્યા?
 અરિચારનું છે કાર્ય આ એવુ જ હું જાણુ મદા,
 ।મુ પક્ષીઓ કહતા ।થી શુ અગિગામા મર્વદા? ૬

દે હંશ! યોગીઓ પણ તમારા જે ગુણો કહેવાને સમ્મિવાન થતા નથી તે
 ગુણોનુ વર્ણન કરવાને મારી જુદી ક્યાથી સમર્થ થાય? એરીતે જોતા તો મારુ
 આ સાદસ વચરવિચાર્યું જણાય છે તથાપિ અનુબ્યની બાધા ન સમજવા છતા
 પક્ષીઓ શું અનુબ્યની સમજૂ પાતાના બાવ જણાવવાના પ્રયાસ નથી કરતા? ૬

વ્રમંતિભ્યઃ

આસ્તામચિત્ય મદિમા જિન સંસ્તવસ્તે
નામાઽપિ પાતિ મવતો મયતો જગંતિ ।
તીવ્રાતપો પદ્મ પાંચ જનાઞ્ચિદાધે
પ્રીણાતિ પદ્મસરસઃ સરસોઽનિલોઽપિ॥ ૭

હરિભાવ

અચિત્ય મદિમાવાન સ્તુતિ આપની ગિનગર આરે,
તુમ નામ પણ મંસારથી ત્રિશોકનું રક્ષણ કરે;
જ્યમ શ્રીધમ કેરા સખત તાપ વડે મુસાફર જે દુઃખી.
તે થાય કમળ તળાવ કેરા શીતળ વાયુથી સુખી. ૭

હરિગીત

અચિત્ય મદિમાવત યતવ તુલ પરમ સુખને આપતુ,
પણ નામગ્ધરણ તુલ એકલું મંસારભયને કાપતુ.
આતિ તીવ્ર શ્રીધમ તાપને જે જે મુસાફર અનુભવે,
તે દૂર શીતળ પદ્મસરના પવનથી સુખ મેળવે. ૭

હે જિનેશ્વર! દૂર આવેલા કમળવાળા સરોવર વડે શીતળ યથેલો પવન
માત્ર પણ, હતાજાના સખત તાપ વડે વબરાએલા મુસાફરાની મહારામણને
મટારી શકે છે. તેમજ આપની સ્તુતિ તો ધણીએ મદિમાવાળી છે પણ આપનું
નામગ્ધરણ પણ ત્રિલોકના જીવોને સંસાર-શ્વમણમાંથી રક્ષવાને સમર્થ છે. ૭

વસતતિલક્ષા

દ્વર્તિનિ ત્વયિ વિમો શિથિલી ભવંતિ
જતો ક્ષણેન નિવિહા અપિ કર્મવન્ધાઃ।
સચો મુજંગમમયા ઇષ મધ્યમાગમ્
અભ્યાગતે ઘનશિરસંદિનિ ચદનસ્ય ॥ ૮

હરિગીત

જે પ્રાણીઓ પ્રભુ' આપને પ્રેમે હૃદયમાં ધારતા,
ક્ષણમાત્રમાં દૃઢ કર્મબંધન તૂટી જતા તેમના,
વનના મધુરો મધ્યમાં જેવી રીતે આ પા થકી,
ચદનતણા તરુથી જ મર્ચો મલ છૂટે છે નહીં ૮

હરિગીત

જિનગજના જે ગુણને શ્રવે હૃદયમાં ધારતા
નિગિડ કર્મના બંધને તે ક્ષણમાં શિથિલ પાડતા
મનઃગિરિમાં મધુર પક્ષીઓ કોઈ દિન આવી જતા
ચદનતણા તમા મર્ચ બંધન તુર્તમાં જ છૂટી જતા ૮

હે વિશેષ! ચદનના વનમાં ચદનરસોને સર્વો ભરડો દહને રહે છે પણ
વનમાં મધુર પક્ષીના પ્રવેશ માત્રથી તે ભરડો છૂટી ભય છે તેમજ હે વિશેષ!
રવમાવત આનંદરૂપ આ હૃદયમાં 'પાપ', 'દુઃખ' રૂપી સર્વો ભરડો દહને
રહેવા લાગ્યા હતા તે આપ કલાધર મોરના પ્રવેશમાત્રથી અદરેક પાપ ૮

વસતિલક્ષ

મુચ્યંત એવ મનુજાઃ સહસ્રા જિનેન્દ્ર
રૌદ્રેરુપદ્રવશતૈસ્ત્વયિ વીક્ષિતેઽપિ ।
ગૌસ્વામિનિ સ્ફુરિત તેજસિ દૃષ્ટમાત્રે
ચૌરૈ રિવાણુ પશવઃ પ્રપલાયમાનૈઃ ॥

૯

હરિગીત

દર્શન આહો જિનેન્દ્ર' માત્ર મનુષ્યને જો યાય છે,
તો સેંકડો દુઃખ બયભરેલાં સ્થેનમા ટળી જાય છે,
ગોવાળ કિંવા સૂર્ય તેજસ્વી તણ્યા દીકા થકી,
પશુઓ મુકામે સઘ જેવા નામતા ચોરો થકી ૯

હરિગીત

જિનાયત' દર્શન આપના ક'ગે મનુષ્યને જો યાય છે,
તો બય ભરેલા સેંકડો દુઃખથી ય એ મુકાય છે,
તેજસ્વી દૃષ્ટિ માત્ર જો, ગોવાળ કે રવિની પડે,
પશુઓને મૂકી નામતા, તેનીજ માથે શી વસે? ૯

હે જયવન્ત પુરુષ! જમ પ્રકાશમાન સૂર્યને અથવા પરાક્રમી રાત્રને
અથવા ગોવાળને જોતા જ ચોર લોકો પશુઓને હાડી નાશી જાય છે, તેમ હે
જિનેન્દ્ર! હૃદયમાં આપની હાજરી થતા જ અમારા સેંકડો કલ્યાણક દુઃખો
સહજે પલાયન થાય છે. ૯

વસતિલક્ષ

ત્વં તારકો જિન કથં ભવિનાં ત ઇવ
 ત્વામુદ્વહન્તિ હૃદયેન ચદુત્તરન્તઃ ।
 યદ્વા દૃતિસ્તરતિ યજ્જલમેષ નૂનમ્
 અંતર્ગતસ્ય મરુતઃ સ કિલાનુભાવઃ ॥ ૧૦

હરિગીત

તાગક તમે જિનગજ કેવી રીતથી મમારીના,
 તમને હૃદયમા ધારી જિવતા તાગતા મમારીઆ,
 આશ્ચર્ય છ પણ ચર્મ કેરી મમકથી આચુ હરે,
 આજ ભરેલા વાયુના આધારથી જળને તરે. ૧૦

હરિગીત

જિનરાજ ' તાગક છે ખરા, કહ રીતથી શુવે તથા ?
 તમને હૃદયમા ધારીને, માને અનુધ્યો તારના,
 પવને ભરેલી આમડાની કાથળી જળ પગ તરે,
 તમ હૃદયમા ધારી પ્રભુને શુવે બવાગિધ કીતરે ૧૦

હે જિનરાજ ! બવિજનોના આપ તારક છે તે શી રીતે ? (કારણ કે)
 નેઓ આ સસાર-સાગરને તરે ■ તેઓ આપને પોતાના હૃદયમા ધારણ કરીને
 તરતા દોવાથી તેઓ આપને તારતા દોવ એમ જણાય છે । પરંતુ ના આમડા-
 ની મસકમા ભરેલો વાયુ ને મસકને પાણી ઉપર તારે છે તેવી જ રીતે ખરેખર
 આપ પણ બવિજનોનાં હૃદયમાં રહીને તેમને તારો છો. ૧૦

વસતતિલક્ષ્મી

ચરિમન્દર પ્રમૃતયોડપિ હવ પ્રભાવાઃ
સોડપિ ત્વયા રતિપતિઃ ક્ષપિતઃ ક્ષણેન ।
વિધ્યાપિતા દુતમુજઃ પય સાય યેન
પીતં ન કિં તદપિ દુર્ધરઘાઢવેન ॥ ૧૧

દરિગ્રીત

દરિ દર અને જાત્યાદિના પ્રભાવને જેણે દર્શ્યો,
ક્ષણ માત્રમા તે રતિપતિને મહેનતમા આપે દર્શ્યો,
જે પાણી અગ્નિ માત્રને જુઝાવતુ પળવાતમા,
તે પાણીને વડવાનને પીધુ ન શુ ક્ષણવાતમા ॥ ૧૧

દરિગ્રીત

દરિ દરાદિ પ્રભાવ ઉપર વિનય જેણે મેળવ્યો,
તે રતિપતિ તો આપથી પ્રભુ' મદનમા લાગી ગયો,
જાણ વડે જ્યમ અગ્નિ તો પળવારમા જુઝાય છે,
વડવાગ્નિથી પણ તે જ પાણી પવકમા જ પીવાય છે. ૧૧

જે પાણી અગ્નિ માત્રને જુઝાવી નાખે છે તે જ પાણીને જેમ વડવાનજ
અગ્નિ પી જાય છે. તેમજ હે પ્રભુ' જે કામવિહારે જાણ્યા, વિધ્યુ અને મહેન-
તદિના પ્રભાવને પણ દર્શી નાખ્યો છે તે જ કામવિહારને ક્ષણમાત્રમા આપે
દર્શી નાખ્યો છે ॥ ૧૧

વસતતિલકા

સ્વામિન્નનત્પ ગરિમાણમપિ પ્રવન્નાસ્
ત્વાં જંતયઃ કથમહો હૃદયે દધાનાઃ ।
જન્મોદર્ધિં લઘુ તરંત્યતિ લાઘવેન
ચિત્યો નહન્ત મહતાં યદિ વા પ્રભાવઃ॥ ૧૨

હરિગીત

હે સ્વામિ ' અતિશય બાગનાળા આપને પામ્યા પછી,
કેવી રીતે પ્રાણી અહો ' નિજ હૃદયમાં ધાર્યા થઈ,
અતિ લઘુપણે ભવગ્રસ્ત દરિયો સહેજમાં તરી જાય છે,
અથવા મહાન જો તણો મહિમા અચિંત્ય મણાય છે. ૧૨

હરિગીત

અતિ શુણ્ણગ્રસ્ત બાગનાળા પ્રભુ આપને જેવું મળ્યા,
ધારણ કરી એ બાગ હૃદયે કેમ તે જીવે તપાં ?
આવશ્યકજ્ઞાને પામીને ભવગ્રસ્ત દરિયો તે તરે,
મહિમા અને મહાપુરુષોનો એ વાળીમાં નવ ઉતરે ૧૨

હે સ્વામિન! પ્રાણીઓ આ સસારગ્રસ્ત સમુદ્રને, હૃદયને વિષે આપને
ધારણ કર્યા પછી પણ પોતે જાણે છે કે જ હવેલા હોય એમ, સહેજે તરી શકે
છે એ મોટું આશ્ચર્ય છે અતિશય બારે (મહાર) એવા આપને ધારણ કરીને
જાણે પોતે હવેલા થયા હોય એમ સહેલાઈથી તરી શકે એ આશ્ચર્ય જ દેવાય
અથવા મહાપુરુષોનો મહિમા એવા જ કાંઈ અલૌકિક છે કે નેની કલ્પના પણ
યવી શક્ય નથી ૧૨

વસતતિલકા

ક્રોધસ્ત્વયા યદિ વિમો પ્રથમં નિરસ્તો
ધ્વસ્તસ્તદા વદ કથં કિલ કર્મચૌરાઃ ।
પ્લોષત્ય મુત્ર યદિ વા શિશિરાપિ લોકે
નીલ દુમાણિ વિપિનાનિ ન કિંહિમાની॥ ૧૩

હરિગીત

હે ઈશ ત્યારે પ્રથમથી આપે હણ્યો'તો ક્રોધને,
આશ્ચર્ય ત્યારે કેમ ગાળ્યા કર્મ રૂપી ચોરને,
અથવા નહિ આ અનગિમા શુ દેખવામા આતુ
શીતળ પડે જે હિમ તે લીલા વનોને ગાળતુ. ૧૩

હરિગીત

પ્રભુ 'ક્રોધરૂપી અગ્નિનો તો પ્રથમ નાશ કર્યો તમે,
પછી કર્મરૂપી ચોરને શી રીતે જાન ' ગાળ્યા તમે ?
પણ મત્ત એવું ચોકમા નક્કી અનુભવથી જ થતુ,
શીતળ ગાળાતુ હિમ પણ લીલા વનોને ગાળતુ ૧૩

હે વિષ્ણુ ! આપે જે ક્રોધરૂપ અગ્નિનો નાશ પ્રથમથી જ કર્યો હતો તો
પછી કર્મરૂપી ચોરને શી રીતે જાણી નાખ્યા ? અથવા તે પણ ખરું છે. શીતળ
એવા હિમના પડવાથી પણ લીલા વનો જેમ જળી જાય છે તેમ જ આપે પણ
શાન્તિરૂપી શીતળ હિમ વડે કર્મરૂપી ચોરોના વનનું દહન કર્યું હશે ૧૩

વસતતિલકા

ત્વાં યોગિનો જિન સદા પરમાત્મરૂપમ્
અન્વેષયન્તિ હૃદયાલુજ કોપદેશે ।
પૂતસ્ય નિર્મલ રુચેર્યદિ વા કિમન્ય
દક્ષસ્ય સંભવપદ નનુ કર્ણિકાયાઃ ॥ ૬૪

હરિગીત

હે જિન' યોગી આપને પન્માત્મ રૂપેથી સદા,
નિજ હૃદયકમળે જ્ઞાનક્રમી ચક્ષુથી અવલોકતા,
પુનિત નિર્મળ કાંતિવાળા કમળનું બી મબલે,
શુ કમળકેરી કર્ણિકાના મધ્યવિષ્ટુ બીજે સ્થળે ૧૪

હરિગીત

જિનદેવ' યોગી આપને નિજ હૃદયકમળમા ધારતા,
પરાતપત્ર વિચારીને તે જ્ઞાનથી જ અવલોકતા,
નિર્મળ પવિત્ર કાંતિવાળું કમળાગીજ કયા મેળવે ?
નકો કમળની કર્ણિકાના મધ્ય ભાગે તે રહે ૧૪

હે જિનેશ્વર ! પરમાત્મરૂપ એવા આપને, યોગીએ નિરતર પોતાના
હૃદયકમળને વિષે જ જુએ છે (ચોંટે છે) તે યોગ્ય જ છે, કેમકે પવિત્ર અને
નિર્મળ કાંતિવાળા કમળના બીજનું સ્થળ, કમળના મધ્ય પ્રદેશમા રહેલી
કર્ણિકામાં જ સમાવે છે, તેમજ બીજરૂપ (મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ) આપનું સ્થળ પણ
માણસના હૃદયકમળમા જ છે એ વાસ્તવિક જ છે ૧૪

વસંતતિલગ

ધ્યાનાલ્લિનેશ ભવતો ભવિનઃ ક્ષણેન
દેહં વિહાય પરમાત્મ દશાં વ્રજન્તિ ।
તીવ્રાનલાદુષલ ભાવમપાસ્ય લોકે
શામી કરત્ત્વ મચિરાદિવ ઘાતુમેદાઃ ॥

૧૫

હરિગીત

ક્ષણભાગમાં જિનરાજ ભવિજન આપ કેરા ધ્યાનથી,
પામે દશા પરમાત્મની તણ દેદને પ્રભુ જ્ઞાનથી;
જ્યમ તીવ્ર અગ્નિતાપથી મિશ્રિત ધાતુ દોય તે,
પથરપણાને ત્યાગીને તત્કાળ ગોનું થાય છે. ૧૫

હરિગીત

જિનરાજ ભવિજન આપ કેરા ધ્યાનથી ક્ષણ એકમાં,
પરમાત્મપદને પામતા તણ દેદને વિવેકમાં;
સુવર્ણ માટીથી મળેલું અગ્નિથી છઠું પડે,
માટી તણું બંધન જતા સોના કપે આવી મળે. ૧૫

દે જિનેસા ! જેવી રીતે તીવ્ર અગ્નિના તાપથી જુદીજુદી ધાતુઓ પથર-
પણાને છોડીને તત્કાળ સુવર્ણપણાને પામે છે તેવી રીતે જ્યજ્જનો આપનું ધ્યાન
ધરવાથી બીતિક દેદને છોડીને ક્ષણભાગમાં પરમાત્મદશાને પામે છે. ૧૫

વસતંતલક

ત્વામેવ વીતતમસં પરવાદિનોઽપિ
નૂનં વિમો હરિહરાદિ ધિયા પ્રપન્નાઃ ।
કિં કાચ કામલિભિરીશસિતોઽપિશંસ્તો
નો ગૃણ્ણતે વિવિધ વર્ણ વિપર્યયેન ॥ ૧૮

હરિગીત

તમને જ અજ્ઞાને નિદિત પરધર્મી પણ નામાતરે,
વિષુ હરિદગાકિ બુદ્ધિથી નિશ્ચય કરી પામે ખરે
કમળાતણા રાગેથી જેના નેન પ્રભુ પીળા રહે,
તે માફ ધોળા રાખને શુ પીતવર્ણી નદિ કરે ? ૧૮

હરિનીત

પગવાળો પણ આપને જ્ઞાને પ્રકાશિત માનતા,
નરિ દગદિ નુહ બુદ્ધિએ, જરૂર આપને પામતા
કમળાતણા રાગે કરી, વિશુદ્ધ દષ્ટિ વ્યા નથી,
તે સ્વેત મુદર રાખને માની પીળા જેનો નથી ? ૧૮

હે પ્રભુ ! જેમ કમળાના રાગથી પીળી થએલી આખોનાનો માણસ, ધોળા
રાખને પણ પીળો દેખે એ તેમજ અન્ય ધર્મી પુરુષો પણ હરિ, હર, બ્રહ્મા-
એવી સમજ્યા, અજ્ઞાનથી રહિત (વીતરાગ) એવા આપને જ પામે છે ૧૮

વસંતતિલક

ધર્મોપદેશ સમયે સવિધાનુમાનાત્
આસ્તાં જનો ભવતિ તે તરુરપ્યશોકઃ ।
અમ્યુદ્ગતે વિનપતૌ સમહીરુહોઽપિ
કિં વા વિવોધમુપયાતિ ન જીવલોકઃ ॥ ૧૯

હરિગીત

ધર્મોપદેશ તણા સમયમાં આપના સદવાસથી,
તરુ પણ અશોક જ ધાય તેા પુ મનુજનુ કે'તું પછી;
અમ સૂર્યના ઉગ્યા થકી ના માત્ર માનવી ભગતાં,
પણ વૃક્ષ પદ્મવ પુષ્પ સાથે રહેજા પ્રકૃષ્ટિત થતાં. ૧૯

હરિગીત

ધર્મના ઉપદેશ-સમયે વિધિવિધ અનુભવ ને થતા,
પ્રભુ આપસમીપે વૃક્ષ વનના, અશોક રૂપે બની જતા;
સૂર્ય ઉદયે પૃથ્વી પગનાં વૃક્ષ નવપદ્મવ થતા,
પુજા દર્શને મૌ લોક એ ભયૂતપણાને પામતા. ૧૯

હે સ્વામી! જેમ સૂર્યના ઊગવાથી માણસો ભગે છે એટલું જ નહિ પણ
૧૨) ૫ ભણે નિદ્રામાંથી ભગતાં હોય તેમ પુષ્પ-પત્રોથી પ્રકૃષ્ટિત થાય છે;
તેમ જ ધર્મોપદેશ વળતે આપના સમીપવચ્ચને લીધે, ૧૨) પણ અશોક
(સિંહાસન) થઈ ભય છે તેા પણ માણસની તેા વાત જ શી કહી ૧ ૧૯

વસતતિલકા

ચિત્રં વિમો કથમવાદમુસવૃન્તમેવ
વિધ્વક્ષતત્યવિરલા સુરપુષ્પવૃષ્ટિઃ ।
ત્વદ્ગોચરે સુમનસાં ચદિ વા મુનીશ
ગચ્છન્તિ નૂનમથ એવહિ વન્ધનાનિ॥

૨૦

દશિગીત

ચારે દિશાએ દેવ ને પુષ્પોત્પ્તી વૃષ્ટિ કરે,
આશ્રય નીચાં મુખવાળાં ડીંટથી તે કથમ પડે ?
હે મુનીશ ! અથવા આપનું સામિધ્ય જવ પમાય છે,
પંડિત અને પુષ્પોત્પ્તી અંધન અધોમુખ થાય છે. ૨૦

દશિગીત

પુષ્પવૃષ્ટિ અવિરતપણે દેવો કરે જ્યાં આપને,
આશ્રય એ કે આવતા મુખ રૂપનાં નીચાં નમે;
નિદ્રાજનો કે પુષ્પ ને પ્રભુ, આપ પામે આવતાં,
એ માત્ર છે કે તેમનાં, મુખ-અંધનો નીચાં થતાં. ૨૦

હે વિશ્વ ! સમવસરણને વિષે દેવતાઓ આપની ચાતર ને પુષ્પોત્પ્તી
નિરંતર વૃષ્ટિ કરે છે તે પુષ્પોત્પ્તી ડીંટ (અંધનો) આપની સમીપ આવતાં નીચાં
મુખવાળાં થઈ જાય છે, એ ખરેખર આશ્રય છે ! અથવા તે યોગ્ય ન હોય તો
આપની સમીપમાં આવવાથી નિદ્રાજનોનાં તેમજ પુષ્પોત્પ્તી અંધન (અંધનો
કે ડીંટ) જરૂર અધોમુખ થતાં જ એકબે. ૨૦

વસંતતિલકા

સ્થાને ગમીર હૃદયોદધિ સંભવાયાઃ
 પીયૂષતાં તવ ગિરઃ સમુદીરયન્તિ ।
 પીત્વા યતઃ પરમસંમદસંગભાજો
 મન્યા વ્રજન્તિ ત્વરસાગ્નિજરામરત્વમ્ ॥ ૨૧

હરિગીત

જે આપના ગંભીર હૃદયના સમુદ્રમાંથી ઉપજે,
 જે વાણીમાં અમૃતપણુ લોકો કહે તે સત્ય છે,
 કાં કે કરીને પાન પરમાનંદને બળતા થકા,
 ભવિજન આકો એથી કરીને શીઘ્ર અજગમર થતા. ૨૧

હરિગીત

ગંભીર તારા હૃદયથી સમુદ્રમાંથી નીકળી,
 તે વાણીમાં અમૃતપણુ તો મંભવે નિશ્ચય કરી,
 આ ભવ્ય વાણીથી અમૃત પ્રેમથી પીતા હશે,
 તે ભવ્ય જીવે શિઘ્ર અજગમરપણુને પામશે. ૨૧

હે પ્રભુ! આપના ગંભીર હૃદયથી સમુદ્રમાંથી જે ઉપરેશ-ધારા વહે છે તેમાં જરૂર અમૃતપણુ રહેલું છે; કારણકે તેનું પાન કરીને ભવ્ય પુરુષો તત્કાળ વૃદ્ધાવસ્થા તથા મૃત્યુના ભયરહિત બને છે એટલે અજગમરપણુને પામે છે. ૨૧

વસતતિલક્ષ

સ્વામિન્સુદૂરમવનમ્ય સમુત્પત્તન્તો
મન્યે વદન્તિ શુચયઃ સુરચામરૌઘાઃ।
યેઽસૈ નતિં વિદધતે મુનિપુંગવાય
તે નૂન મૂર્ખગતયઃ રહુ શુદ્ધભાવાઃ ॥ ૨૨

હરિશીત

દેવો વીરો ને પવિત્ર ચામર આમી । આપ મમીપ તે,
હું ધારુ છું નીચા નમી ઊંચા જતા એમ જ કહે,
મુનિશ્રેષ્ઠ એવા પાર્શ્વને ને નમન કરશે નેલથી,
તે શુદ્ધ ભારી ઊર્ધ્વ ગતિને પામશે નિશ્ચય થકી ૨૨

હરિશીત

નીચા નમી જિન જતા આ ચામરો મુ મુચવે ।
નીચી ગતિના શુભ મધ્યા પ્રબુદ્ધને ઊંચે ચડે,
જગદ્રેષ્ઠ મનિ પ્રભ પાર્શ્વને, ને નેલથી નમતા હશે,
તે શુદ્ધ ભારી ઊર્ધ્વ ગતિને નિશ્ચયે પામી જશે ૨૨

હે સ્વામી! સમવસરણને વિષે દેવતાઓ આપની સમીપમા ને પવિત્ર ચામરો વીરો છે તે નીચા નમીને પાછા (સ્વાભાવિક રીતે જ) ઊંચા જાય છે તે ચામરો જથ્થે જતા જાય એમ જ કહે છે કે—મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા આપને ને કોઈ શુદ્ધ ભાવથી નીચા નમશે (નમન કરશે) તેઓ પણ અમારી પેઠે જ શુદ્ધ ગતિ પામશે ૨૨

વસંતતિલકા

સ્વામં ગમીર ગિરમુગ્ધજલ દેમરત્ન
સિંહાસનસ્થમિહ મન્ય શિલંઢિનસ્ત્વામ્।
આલોકયંતિ રમસેન નદન્તમુચ્ચૈશ્વ
ચામીકરાદ્વિશિરસીય નવામ્બુવાહમ્ ॥ ૨૩

દશિગીત

સુવર્ણ રત્નોથી બનેલા ઉજળા સિંહાસને,
ગંબીર વાણીવાન રૂપે સ્વામ સ્વામી આપને,
ઉત્સુક થઇને બધા જનરૂપી મધુરો નિરંગ,
મેરશિરે અતિ ગાજતા નવ મેઘસમ પ્રીતિ વડે. ૨૩

દશિગીત

સુવર્ણ રત્ન સિંહાસને પ્રભુ સ્વામ ન્વરૂપે ગાજતા,
જિન વચનના ગંબીર ધ્વનિથી બધો જલુ ખુશ થતા
મેરુ ગિરિપર મર્જતા નવ મેઘ સ્વામ જાગ્યા છે,
આ મર્જતાને સાબળી મધુર જલુ ખુશ થાય છે. ૨૩

હે સ્વામી! જમ મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર અત્યંત મર્જતા કરતા નવીન
મેઘને મેરુ પહાડો અત્યંત આકૃષ્ટપણાથી જુએ છે. તેમજ સગવડરહીને વિધે
સુવર્ણ અને રત્નોથી બનેલા ઉજળા સિંહાસનની અંદર બેઠેલા, સ્વામી ઉપવાળા,
અને ગંબીર વાણીને ઉચરતા એવા આપને બધા જનરૂપી મધુરો અત્યંત
ઉત્સુકપણાથી જુએ છે. ૨૩

વસતતિલક્ષ

ચતુચ્છતા તવ શિતિદ્યુતિમંદહેન
 લુપ્તચ્છદચ્છવિરશોકતરુર્વમૂલ ।
 સાંનિધ્યતોઽપિ ચદિ વા તવ વીતરાગ
 મીરાગતાં વ્રજતિ કો ન સચેતનોઽપિ ॥ ૨૪

દરિગીત

હાંમે જતી તુમ સ્યામ ભામડળ તણી કાંતિ વડે,
 લોપાય રગ અગોક કેગ પાનનો આમી ખરે,
 પ્રાણી મચેતન તો પછી વીતરાગ ' આપ મમાગમે,
 રે કાણુ આ મંમાગમા પામે નહિ વૈગમ્યને ? ૨૪

દરિગીત

હે જિન' તાગ ભામડળની કાંતિ જે કાંમે જતી,
 તે અગોક દુઃખના પાદડાના મેંને બદલાવતી,
 જડ વસ્તુ પણ પ્રભુ સમાગમે ને કપનો મદ્દો કરે,
 તો પછી કવન પ્રાણી ગમગદિત થ નહિ જાને ? ૨૪

હે વીતરાગ ! સ્યામ રંગના આપના ભામડળની કાંતિ પ્રસરી કાંતિ વડે
 કરીને (આપના કપર જાણ કરી રહેલા) અગોક દુઃખના પાદડાનો રમ સોપાઈ
 નાથ । એ પ્રમાણે એ જડ વસ્તુ પણ રમગદિત થાય છે, તે પછી આપના
 સગીપપણાને પામીને કથો સચેતન પ્રાણી રામરદિનપણાને ન પામે ? ૨૪

સંતતિસ્તુતિ

ઓ મોઃ પ્રમાદમવધૂય મજધ્વમેનમ્
આગત્ય નિર્વૃત્તિપુરોપ્રતિ સાર્યવાહમ્ ।
જગત્ત્રયાય દેવ જગત્ત્રયાય
મન્યે નદન્નમિતમઃ સુરદુંડુમિસ્તે ॥ ૨૫

હરિગીત

દે દે પ્રમાદ તણ અને આતી ભજો આ નાયને,
એ મોક્ષપુરી પ્રાપ્તે જતા વ્યાપારી શ્રી જિનરાજ હે,
હુ હુકુભિનો શબ્દ ને આકાશમા વ્યાપી મહે,
હુ માનું હુ હે દેવ' તે ત્રેલોક્યને એમ જ કહે ૨૫

હરિગીત

આ હુકુભિનો શબ્દ ને આકાશમા ગાણ રહ્યો,
તે જગતને કહ મુચ્ચે છે એમ હુ માની ગયો,
દે ભવિજનો' ત્યાગે પ્રમાદો ને ભજો ભવતને,
આ મોક્ષપુરી વાહ જતા વ્યાપારી શ્રી આરહતને ૨૫

દે દેવ' હું એમ માનું હું કે દેવતાઓ સમસરણ વખતે ને પાનિત્રો
વગર છે તે આકાશને વિષે જનના કરતા શબ્દો વહે આ સમગ્ર ત્રેલોક્યને એમ
જણાવે છે કે-કે ત્રિલોકનાં પ્રાણીઓ' તમે પ્રમાદ ભાગીને, મોક્ષપુરી વિષે
જતા આ પાર્યવાય વ્યાપારીને જાણે. ૨૫

વસતતિલક્ષ્મી

ઉદ્યોતિતેષુ ભવતા મુવનેષુ નાય
 તારાન્વિતો વિધુરયં વિહતાન્ધકારઃ।
 મુક્તા કલ્પાપકલિતોલ્લસિતાતપત્ર
 વ્યાજાત્રિવા ધૃતતનુર્ધ્રુવમભ્યુપેતઃ॥ ૨૬

હરિગીત

હે નાય' આ ત્રિલોકમા પ્રકાશ જવ આપે કર્યો,
 તારા સદિત આ ચદ્રમા નવ હીણુ અધિકારી કર્યો,
 મોતીમયૂડે ગોખતા તણુ છત્રના મિમે કરી,
 (તે) આપ્યો પ્રભુની પામ નક્કી રૂપ તણુ જાણે ધરી ૨૬

હરિગીત

હે નાય આ તણુ શ્રાક તો તુજ તેજથી જ પ્રકાશતા,
 ચદ્ર ને તારામણા સૌ પ્રકાશદીન જ મની જતા,
 મોતીમયૂડે ગોખતા નાયુ છત્ર એનુ સૂચને,
 છત્રરૂપ ધારણુ કરીને ચદ્ર જાણે આપ્યો ખરે' ૨૬

હે રવાગી! આપ જ્યારે આ ત્રિલોકને નિમે પ્રકાશિત થયા, ત્યારે પછી
 તારાઓના સમૂહથી વિંટજ્યેલો ચદ્રમા અભિગરરહિત (નિરુપધાગી) થયો
 તેથી તે ચદ્રમા મોતીઓના સમૂહથી વીંટજ્યેલો અને પ્રકાશમાન એવા આપના
 તણુ છત્રોનુ રૂપ ધરીને ચોતે જ જાણે કે આપની પાસે (સેવા કરવાને) આપ્યો
 દોષ નહિ શું એમ જણાય છે! ૨૬

ચસંતતિલકા

સ્વેન પ્રપૂરિત જગત્ત્રય પિંદિતેન
કાંતિ પ્રતાપ યશ્સામિવ સંચયેન ।
માણિક્ય હેમરજ્જત પ્રવિનિર્મિતેન
માલવ્રયેણ ભગવન્નમિતો વિભાસિ ॥

૨૭

હરિગીત

કાંતિ પ્રતાપ જ કાંતિ કેરા સમૂદયી ત્રેલોક્ય આ,
ગોળા રૂપે ભગવાન' ન્યમ આપે પૂરેલા હોય ના;
હરુ સુવર્ણ અને વળી માણિક્યથી નિર્મિત ખરે,
ચોપાસથી શોભી ગ્લા ત્યમ આપ તણુ કિરણ વડે. ૨૭

હરિગીત

પ્રતાપ કાંતિ યશ્સામી આ ત્રિગુણાત્મક લખિધએ,
નિન તણે જગતને પૂગતા મુણુ પિંડ અબાવો વડે,
ગગન હેમ માણિક્ય રૂપ જે દ્રવ્ય મદ શોભી ગ્લા,
મુગ્ધગી આ ત્રિમદ મદી હે નાથ ' આપ પ્રકાશતા. ૨૭

હે ભગવાન' સમવસરણને વિષે માણિક્યના, સોનાના અને રૂપાના એ
તણુ મદ વડે આપ ચોતરફ પ્રકાશો હા. તે તણુ મદો નહિ કે આપની કાંતિ,
પ્રતાપ અને યશ્સના સમૂદયના તણુ ગોળા હોય અને તેણે હરીને આપે આ તણે
દુનિયાગાને પૂરી લીધી હોય—હરી લીધી હોય એમ જ દેખાય છે. ૨૭

વસતતિલના

દિવ્યસ્રજો જિન નમત્ત્રિદશાધિપાનામ્
 ઉત્સૃજ્ય રત્નરચિતાનપિ મૌલિવધાન્
 પાદૌ શ્રયન્તિ ભવતો યદિ વા પરત્ર
 ત્વત્સગમે સુમનસો ન રમત ઇવ ॥

૨૮

હરિગીત

પડતી પ્રભુ' તુમ પાઠ્યા દેવે- ભના તેમ ॥
 ગ્લેરચિત મુગે તથો દિવ્યમાળા પુષ્પની
 ! માન છુ મનમા પારે એ ચોગર ચારે મર્યાદી,
 વિષ્ણુ આપો ॥ મગમ કતા સુમનો જીને રમતા નથી ૨૮

હરિગીત

રત્નજડિન મુકુટ ધી ધ્રો નમે જ્યા આપને
 મુકુટ પગની પુષ્પમાળા મ છે પડે જિનરાજને
 આને મમાગમ આપનો આ જગતો શુ મૂચવે ?
 પ્રમુખ શુ આશ્રય મેળવી તે પુ ૫ (વિભાગો) શુ જીને નમે ૨૮

હે જિનદેવ આપને નમરકાર કરનારા દેવતાઓના ઇન્દ્રોના રત્નથી જના
 વેશા મુગટને વિષે રહેલી દિવ્ય પુષ્પની માળાઓ તે રત્નરચિત મુગટને
 ઊડીને પણ આપના ચરણારવિન્દનો આશ્રય લે છે તે ચોગ્ય જ છે કેમકે આપનો
 સગ થયા પછી સુમનસ (એટલે પુષ્પો વિદ્યાનો કે દેવો) જીને રમજે રમક
 પસંદ નથી જ કરતા ૨૮

વસંતતિલક

ત્વં નાથ જન્મજલધેર્વિપરાહ્મુસ્તોડપિ
યત્તારયત્ય સુમતો નિજપૃષ્ઠ લમ્પાન્ ।
યુક્તં હિ પાર્થિવનિપત્ય સતસ્તવૈવ
ચિત્રં વિમો યદસિ કર્મવિપાકશૂન્યઃ ॥

૨૯

હરિગીત

હે નાથ ! આ મંસારથી તમે વિમુખ છો,
નિજ આશ્રિતોને તારતા, વિશ્વેશ તે તો યોગ્ય છે,
શેઠો તરે માટી તણા ઘટ કર્મ પાક સહિતથી,
આશ્ચર્ય વિમુ ' પણ આપ તો છો નિત કર્મવિપાકથી. ૨૯

હરિગીત

હે નાથ ! આ મંસારથી છો મુક્ત એ માયું ખર,
નિજ આશ્રિતોને તારવા છો મનર્થ નેથી હે પ્રભુ !
કર્મ કૃત કુળ માટીનો છે તાન્ના મનર્થ દો,
આશ્ચર્ય પ્રભુ, નહિ કર્મનો વિપાક તોયે તારતા. ૨૯

હે નાથ ! આપ આ સંસાર-સમુદ્રથી વિમુખ છતાં પણ આપની પાછળ
લાગેલા(આપનો આશ્રય કરનારા)ને આપ તારો છો. હે વિશ્વેશ ! તે તો યોગ્ય
જ છે; કેમકે કુમારનું બનાવેલું માટીનું વાસણ પોતાનો આશ્રય કરનારને આ
લોકમાં પણ વિમુખ છતાં (નીચું મોઢું રાખીને) સમુદ્રમાં વારી શકે છે, પણ
આપને વિશે એટલું આશ્ચર્ય છે કે તે કર્મવિપાક સહિત હોય છે અને આપ તો
તેથી રહિત છો છતાં પણ વારી શકો છો. ૨૯

વસતતિલકા

વિશ્વેશ્વરોઽપિ જનપાલક દુર્ગતસ્ત્વં
કિંવાક્ષરપ્રકૃતિરપ્યલિપિસ્ત્વમીશ ।
અજ્ઞાનવત્યપિ સદૈવ કથંચિદેવ
જ્ઞાનં ત્વયિ સ્ફુરતિ વિશ્વવિકાસહેતુ ॥

૩૦

હરિગીત

વિશ્વેશ, જનપાલક ' છતાં પણ આપ દુર્ગત દીસતા,
હે ઈશ ' અક્ષર છો, તથાપિ ગણિત સિપિ સર્વથા;
વળી દેવ છે અજ્ઞાનીને પણ તારનાર મદૈવ જે,
વિચિત્ર તે ત્રિલોક-બોધક જ્ઞાન આપ વિષે રહુરે. ૩૦

હરિ-ગીત

જનપાલકે જગનાથ છો પણ આપ હૃદ્ગીરી ભાગના,
અક્ષર છતાં પણ પ્રકૃતિથી સિપિ ગણિત છો મર્વથા;
અજ્ઞાનીઓને તાગતુ ને તેજ વિશ્વે આપતું,
આપુ અનોકિકે જ્ઞાન ગુજરા મદલ બાવે મુગ્ધતું ૩૦

હે જનપાલક! આપ જગતના હૃદયર છે તથાપિ હરિદ્રી જા. દે હૃદયર!
આપ અક્ષર છે તથાપિ સિપિથી શક્તિ છે. અને હે દેવ તમે અજ્ઞાનવાન છો,
તથાપિ જગતને બોધ પમાડનાર જ્ઞાન આપને વિષે હમેશા રહુરે છે એ આશ્ચર્ય
છે! આ પ્રમાણે વિદોષાભાસ થાય છે તેનો બીજો અર્થ આ પ્રમાણે છે. દે
જનપાલક ' તમે જગતના હૃદયર છતાં પણ દુઃખે કરીને બળી શકાઓ એવા
છો. દે હૃદયર! તમે મોક્ષ રચનાવી અને કર્મસેપથી શક્તિ છે, દે દેવ! અજ્ઞાની-
ઓને પણ તારનાર અને જગતને બોધ કરનાર એવું આપનામાં કાંઈક વિચિત્ર
જ્ઞાન હમેશા રહુરે છે ૩૦

વસંતતિલધ

પ્રાગ્મારસંભૂતનમાંસિ રજાંસિ રોપાત્
 વ્યાપિતાનિ કમઠેન શઠેન યાનિ ।
 છાયાપિ વૈસ્તવ ન નાય દ્વા દ્વાશો
 પ્રાતસ્ત્રવમીભિરયમેવ પરં દુરાત્મા ॥ ૩૧

દરિગીવ

આકાશ આગ્રહિત કરે એની અતિગય ધૂળ જે,
 શા કમઠ દેવે કોપથી ઉઠાડી આપને;
 છાયા પરતુ નાય ' તેથી આપની ઢકાઈ નથી,
 બિલટો બવાયો દુષ્ટ પોને કૃત્ય પોતાના થકી. ૩૧

દરિનીત

આકાશ આગ્રુ દાહતી એની અનિમે ધૂળ જે,
 કોપે બરેલા દેવ કમઠે એ ઉઠાડી આપને,
 જે નાય ' છાયા આપની ઢકાઈ ના તથી જરી,
 પણ યમે દતાગી તે દુગતમા કૃત્ય પોતાના થકી. ૩૧

જે નાય ' કમઠ નામના શઠ દેવે કોપાયમાન થઈને આકાશને ઢાળી નાખે
 એટલી બધી ધૂળ ઊડાડી, પણ તેથી કરીને આપની તો છાયા સરખી પણ ઢકાઈ
 નહિ; બિલટો નિરાસ થએલો તે દુષ્ટ જ તેનાથી અસિત (અશિન) થયો હતો. ૩૧

વસતતિલકા

ધન્યાસ્ત એવ ધુવનાધિપ યે ત્રિસંધ્યમ્
આરાધયંતિ વિધિવદ્વિધુતાન્યકૃત્યા ।
ભક્ત્યોલ્લસત્પુલક પદ્મલદેહ દેશાઃ
પાદદ્વયં તવ વિભો ભુવિ જન્મભાજ ॥ ૩૪

હરિગીત

હે ત્રણ ભુવનના નાથ ! જેઓ અન્ય કામો છાડીને,
ત્રિકાળ વિધિવત્ પૂજતા તુજ અમુને ચિત્ત જોડીને,
વળી ભક્તિના હિન્દામથી રોમાયવાળા દેવ છે,
આ પૃથ્વીમાં તે ભવગતને છે પ્રમુખ ધન્ય ૭. ૩૪

હરિ ણિત

પર કારં કાડી જે વિધિવત્ આપને આગધતા,
હે નાથ ! ત્રિકાળે વળી તુજ નાથુમાં ચિત્ત જોડતા,
શુભ ભક્તિના હિન્દામથી રોમાય જેલો અનુભવ્યા,
ધન્ય છે તે ભવગતને જે આ વગતમાં આવતમાં ૩૪

હે ત્રિલોકનાથ ! જે ભવગતો આ પૃથ્વીને વિષે અન્ય તમામ કાર્યો
છાડીને ભક્તિના હૃદયસથી રોમાયિત બની ત્રણે કાળ આપના ચરણભગત
યથાશક્ત આરાધન કરે છે તેમને ધન્ય છે । ૩૪

વસંતતિલકા

અસ્મિન્નપારમવવારિનિધૌ મુનીશ
મન્યે ન મે શ્રવણગોચરતાં ગતોઽસિ ।
આકર્ણિતે તુ ત્વ ગોત્ર પવિત્રમંત્રે
કિં વા વિપદ્વિપધરી સર્વિધં સમેતિ ॥ ૩૫

હરિગીત

અપાર આમરરૂપ આ મંચાગર્ભા મુનિનાથ હે,
માનુ, તમારું નામ નહિ મુજ શ્રવણમા આવ્યું હશે;
સુરુષા પછી શુદ્ધ મંત્રરૂપી આપના શુભ નામને,
આપત્તિરૂપી મર્ષિણી મુજ સમીપ શુ આવી શકે? ૩૫

હરિગીત

અપાર આ મમાગ દરિયે ઝગી કરીને આથડ્યો,
પણ માનુ છું પ્રભુનામ-ધ્વનિ કર્ણગોચર નહિ થયો,
હે નાથ! જો તુજ નામમંત્ર મુજ કર્ણમા આવ્યો હશે,
તો દુઃખરૂપી મર્ષિણી મારી મમક્ષ કથમ આવશે? ૩૫

હે મુનિઓના પણ ઉચ્ચર! મને લાગે ॥ કે અપાર પહેલાં આ અનત
સંસારરૂપી સાગરને વિષે આપ મને કર્ણગોચર ન થયા નહિ હો, કારણ કે
આપના પવિત્ર નામમંત્ર આમળ આપત્તિરૂપી સાથેજ આવી જ દેમ શકે? ૩૫

વસતતિલકા

જન્માંતરેऽપિ તવ પાદયુગં ન દેવ
મન્યે મયા મહિતમીહિતદાનદક્ષમ્ ।
તેનેહ જન્મનિ મુનીશ પરામરાના
જાતો નિવેત્તનમહં મયિતાશયાનામ્ ॥ ૩૬

હરિગીત

હે દેવ જન્માતર વિરે પછુ આપના એ ચરણ ને,
બળવાન ઇન્દ્રિય આપવે, તે મેં નહિ પૂત્યા દગે,
હે મુનીશ હું તેથી કરીને જરૂર આ બનને વિગે,
અથ જ હૃદયવેધક પરાભવનુ તે કયો જાતે દીમે ૩૬

હરિગીત

જન્માન્તર પછુ નાથ તારા ચરણને સેવ્યા નથી,
ઇન્દ્રિય વસ્તુ આપતા એ યુગલો પૂત્યા નથી
તેથી જ જિન! આ જન્મમા પામ્યો પગભવ હુ ધડો,
ને હૃદયવેધક હુ ખનુ કાગણુ ખરેખર જાતી મયો. ૩૬

હે દેવ! ઇન્દ્રિય વસ્તુને આપવામા સમર્થ એવા આપના ચરણપુત્રને
મેં જન્માતરમા પણ રેલવ્યા નહિ જ હોય, નહિ તો અતઃ કરણને બેઠી નાખે
એવા પરાભવનુ પાત્ર હું હમણા જન્મ્યો ન હોત ૩૬

મયંતતિલકા

નૂનં ન મોહતિમિરાવૃત્તલોચનેન
પૂર્વં વિમો સકૃદપિ પ્રવિલોકિતોઽસિ ।
મર્માવિધો વિધુરચન્તિ હિ મામતર્થાઃ
પ્રોચત્પ્રયંધગતયઃ કયમન્યયૈ તે ॥ ૩૭

દરિગીત

નિશ્ચય અરે મોહાધકાર આપત એવા નેચથી,
પૂર્વે કરી મેં એક વેળા પશુ પ્રભુ જોયા નથી,
કેવી રીતે અર્ધ હૃદયવેધક અન્યથા પીડ મને,
જાળવાન બધાની મનિવાળા અનર્થો શરીરને. ૩૭

દરિગીત

મોહરૂપ અધકારવાળા નાથ ' આ સ્ત્રીચન થકી,
પૂર્વે કરી મેં એક પળ પશુ આપને જોયા નથી,
જાળવાન બધાની માતિના જે અનર્થો અન્યથા,
હૃદયવેધક બની શરીરને કેમ પીડ સર્વદા ? ૩૭

હે વિષ્ણુ ! અજ્ઞાનરૂપી અધકારથી દંઠાએવી આખોને લીધે હું અગાઉ
આપને એક વાર પશુ જોવા પામ્યો નહિ હોઈ; નહિ તો અતિશય જળવાન અનર્થો
(દુઃખો) મારા અતઃકરણને કેમ વિહારી નાખે ? (અર્થાત્ વિહારી સકત નહિ). ૩૭

વસતતિલકા

આકર્ણિતોઽપિ મહિતોઽપિ નિરીક્ષિતોઽપિ
નૂનં ન ચેતસિ મયા વિઘ્નતોઽસિ ભક્ત્યા ।
જાતોઽસ્મિ તેન જનવાધવ દુઃખપાત્રં
ધરમાત્ ક્રિયા પ્રતિફલન્તિ ન ભાવશૂન્યા ॥ ૩૮

હરિ યોત

કરી સાબળ્યા, પૂજા ખરેખર, આપને નીરખ્યા હશે,
પણ પ્રીતિથી ભક્તિ વડે નહિ હૃદયમાં ધાર્યા દશે,
જનનધુ તેથી દુઃખપાત્ર થએન ધુ ભવને વિશે,
કાં કે ક્રિયા ભાવેરહિત નહિ આપતી દુઃખ મર્જાએ ૩૮

હરિચીત

સાબળ્યા પૂજના અને વળી આખથી નીરખ્યા હશે,
પણ ભાનવાળી ભક્તિથી જ હૃદયે નહિ ધાર્યા દશે
જનનધુ નહુ દુઃખપાત્ર તેથી થયો છુ આજ રે ।
ભાવશૂન્ય ક્રિયા કરી કર્મદુઃખ નહિ જ આપે ખરે । ૩૮

અથવા જો કદાચિત્ આપના હૃદય-અવલ-પૂજન મારાથી થયા હશે તો
તે નામમાત્ર જ ભક્તિ વડે અર્પણ વડે જ આપને મારા અવલ કરલુ માધારલુ
તો નહિ જ ક્યાં હોય અને તેથી જ નહુ હમણાં દુઃખનું સાબન થયો છું ૩૮

વસતિલક્ષ

ત્વ નામ દુઃરિજનવત્સલ હે શરણ્ય
 કારુણ્યપુણ્ય વસતે વશિનાં વરેણ્ય ।
 ભક્ત્યા નતે મયિ મહેશ દયાં વિધાય
 કુ રાંકુરોદ્ધનતત્પરતાં વિવેદી ॥

૩૯

હરિગીત

સુખકારી શઙ્ખાગત પ્રભુ' દ્વિનકારી જન કુ ખિયા તણા,
 હે યોગીઓમા શ્રેષ્ઠ' યથા કરણા અને પુરુષ તણા,
 નમનો પ્રભુ' કુ ભક્તિથી તો મહેશ' માન હિરે,
 તત્પર થશે' કુ ખ અકુરોને ટાળવા કરણા વડે ૨૯

હરિગીત

કુ ખી તણા કુ ખ ટાળવા ન શઙ્ખ લેવા યોગરજા,
 પુરુષ ને કરુણા-અમુદ વળી યોગીઓમા શ્રેષ્ઠ' જા,
 નમી ભક્તિથી યાત્રુ મહંશ' વરણા વરો મજ હિરે,
 કુ ખાકુરોને ટાળવા જિન યાઓ તત્પર આ પળે ૩૯

હે નાથ! કુ ખી જનોને સુખના આપનાર! શરણું લેવા યોગ્ય પ્રભો!
 હે કલ્યાણપણી ધનિત્ર વસતિરૂપ! હે યોગીઓમા શ્રેષ્ઠ' હે સમર્થ હિરે!
 કુ ભક્તિ વડે કરીને આપને નમુ ॥ કૃપા કરીને મારા કુ ખના અકુરોને જડ-
 મૂળથી ઉઘેડી નાજરાને તત્પર યાઓ! ૩૯

વસતતિલકા

નિઃસંખ્યસારશરણં શરણં શરણ્યમ્
આસાદ્ય સાદિતરિપ્રચિતાવદાનમ્ ।
સ્વત્પાદ પદ્મજમપિ પ્રણિધાનધંધ્યો
ઘઘ્યોસ્મિ ચેદ્ભુવનપાવનદ્વાહતોઽસ્મિ ॥ ૪૦

દરિનીત

અમખ્ય મગનુ શરણુ ને વળી મગણ કુવા યોગ્ય ને,
અગિ-નાશથી પ્રીતિ એવા આપના પદ્મજમને,
મરણે છતાં પણ ભુવન પાવન' ૫૫૧ થી કરી દીધું તો,
હું પ્રથમથી જ દબ્બારસો દબ્બવા જ માગે યોગ્ય ને ૪૦

દરિનીત

અમખ્ય મગના માન્યૂત ને શરણુ સેવા યોગ્ય ને,
જની અગિ ની પ્રીતિ પ્રાપ્ત એવા પ્રભુ પદ્મજમને,
મરણે છતાં પણ નાથ તજ મુખ ધ્યાનીનું દીનહું,
નેથી ખરે' દબ્બારતા ને વધ્ય માવા યોગ્ય હું ૪૦

હે પ્રભુ જમતને પવિત્ર કરનાર! અસખ્ય જનના અને પદાર્થમાત્રના
આશ્રયરૂપ અને કમંચિપુને નાશ કરવામા પ્રસિદ્ધ પ્રીતિવાળા, એવાં આપનાં
શરણુકમનનું શરણુ પાઠવા પછી પણ ને હું ધ્યાનથી વધ્ય રહું તો પછી હું
વધ્ય થવાને યોગ્ય જ છું અને હું મારી પોતાની મેળે જ દબ્બારસો છું એમ
જ કહેવાય ૪૦

વન્તતિલકા

દેવેન્દ્રવદ્ય વિદિતાલિલ્યસ્તુસાર
સંસારતારક ત્રિમો ભુવનાધિનાથ ।
ગ્રાયસ્વ દેવ કરુણાદ મા પુત્રીહિ
સીદન્તમદ્ય મયદવ્યસનામ્બુ રાશે ॥

૪૧

હરિમીત

હે અખિન પરતુ ભણનાગ વદ્ય હે દેવેન્દ્રને
મમાગના તારક' અને ભુવનાધિનાથ' પ્રભુ તમે
ભરતારી કુખ-દગિયા થયા આજે પતિ કરો અને,
કરુણાતપ્તા હે ત્રિધુ' તારો, દેવ કુખિાને મને ૪૧

હરિગીત

તે અખિન નમુમાગ શાનક દેવતા વળી વદ્ય તુ,
મમાગનારક' વિનુ' નમુ ભુવનના નાથ તુ
તે દેવ' કુણાસિધુ આ મન હૃદયે પાવન કરો,
ભાગ' આ ભવમાગરથી તારા તત્પર મને ૪૧

હે દેવેન્દ્રને પણ વદન દવા થોગ્ય! સમય પરતુવા સારને ભણતાર!
હે સંસારથી સમુદ્રમાથી તારનાર! હે ત્રિધુ! હે પ્રભુ ભુવનના નાથ! હે દેવ!
હે કરુણા હૃદયે તુ અત્યંત ખેદ પામુ છું મને પવિત્ર કરો આ ભયાનક સંસાર
મોગી મને તારો ૪૧

વસતતિલક્ષ

યદ્યસ્તિ નાથ મવદંધ્રિસરોરુદ્ધાણા
મયત્તે ફલં કિમપિ સતતિસંચિતાયાઃ ।
તન્મે ત્વદેકશરણસ્ય શરણ્ય ભૂયાઃ
સ્વામી ત્વમેવ મુવનેઽત્ર મવાતરેઽપિ ॥ ૪૨

દરિયાવ

હે નાથ ! આપ અનમૂઝમળની નિત્ય મંચિત જે વરી,
તે બળિ કેડી મતતિનું હોય કા કદી જો વરી
તો શગ્ધુ કે વા યોગ્ય' માન આપને જ મ જો ન્યા,
તે અદી અને અવ અન્યમા પોને જ મગ્ધુ રાગી થતો ૪૦

દરિયાવ

હે નાથ ! તાગ મ જીની મે બાવથી બકિત કરી
એ બકિતનું મચિતકપ દગ કાર્થ દોરો જો વરી,
તો શગ્ધુ કરવા હોય નિનવર' આપનું શગ્ધુ દત્તે,
મગ્ધુ જ આ આ પ-અવે મજી આપ મુગ્ધુ વામી થતો ૪૦

હે નાથ ! નિર્વર કરવાથી એકડી મચેલી આપના અણુમાનની બકિત
જો કાગ પપ રજ હોય તો દે શરણ કરવા હોય' માન આપના જ ર રજો
રદેડો એવો જે દ મેના આ અવમા અને અન્ય તમામ અવાતરમા પણ આપ
જ રવામી થતો ૪૨

વસંતતિલકા

इत्थं समाहितधियो विधिवज्जिनैर्द्र
सान्द्रोल्लसत्पुलककंचुकितांगभागाः ।
स्वद्विष निर्मल मुलाम्बुज यद्वलक्ष्या
ये संस्तवं तव विभो रचयन्ति भव्याः ॥ ४३

હરિનીત

એ રીતથી ૩૩ પ્રકારે ચિથર શુદ્ધિવાનને,
અતિ હર્ષથી રોમાંચે જેના સરીગ કેગ અંગ તે,
નુગ મુખ-કમળ નિર્મળ વિગે જિનૈર્દ્ર' બાધી દષ્ટિને,
જે ભવ્યજનો હે પ્રભુ' એ છે, આપ કેરી સ્તુતિને. ૪૩

હરિગીત

અતિ હર્ષથી રોમાંચનાળા દેહ-અંગ દીપી મજા,
નિર્મળ પ્રભુ મુખ-કમળમાં જે લક્ષ્ય બાંધીને રજા;
પ્રભુ' એ સમાધિયત બકતો વિધિ પ્રમાણે જે કરે,
છે ધન્ય એ ભવિ જીવને જે આપની સ્તુતિ રચે. ૪૩

જે ભવ્યજનોની શુદ્ધિ વિધિ પ્રમાણે અજાપની સમાધિમાં લાગી છે,
કમળની કાયા આપના રૂપરતી અત્યંત પ્રીતિ વડે ચાહ રોમાંચ અનુભવી રહી
છે, અને જેમની દષ્ટિ આપના મુખરૂપી નિર્મળ કમળને વિષે ગોંટલી છે એવા
જે ભવ્યજનો આપની સ્તુતિ કરે ॥ તેઓ— ૪૩

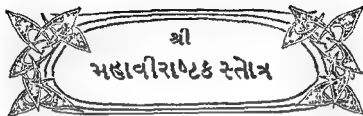
આર્યા

જનનયનકુમુદચન્દ્ર
પ્રમાસ્વરાઃ સ્વર્ગસંપદો મુક્ત્વા ।
તે વિગલિત મલનિષયા
અચિરાન્મોક્ષ ' પ્રપદન્તે ॥ ૪૪

જન-નયન કુમુદચન્દ્ર આમી,
ચગતી અપદ અર્ચનીજ પામી,
નિમજ્જ મનના થવા થઈ એ,
પુનઃ જમે જન મોક્ષો વિરે તે ૪૪

અ-મજ્જના નજી મનદો નિર્મજ્જ મનથી જે ગ-ત,
। અર્ચની નેજાની મને મરણિ મામી રહ્યા
માનસીના નેજાને કુમુદચન્દ્ર । વિનો ।
આ ॥ ૪૪ એવો મંગલે ૭ મોમ જતી કે પ્રમા ૧ ૪૪

ને સમ્યો—દે મનુષ્યનેજાથી કુમુદિનીના ચક્રથી સ્વામીન । ૫ તાર્ક
મન નિર્મજ્જ થવાથી દેશીધ્વાન અર્ચની સપનિધાને ભોજનને શદ્ધ મોલ
પામે ॥ ૪૪

(૧) મૂળ ગમ્ભીર ગિષ્મિણી જ્ઞા
કર્તા—કવિવર શ્રી ભાગ્યદ્રુ

(૨) અમરોદ્ધી ગિષ્મિણી પદ્માનુસ
ધોડા દેરકાર ગાથ
ર્તા—મગ નાન મોતીય ગાથ

(૩) દ્વિગીત ગાથા પદ્માનુસ
ર્તા—ગીતદામ ગિરધર નાન ગેઠ

(૪) ગદ્યમા ભાનાર્થ ન મનાર—
નમી દામ ગિન્ધર નાન ગેઠ

શિશિરિણી છન્દઃ

ચર્દાયે ચૈતન્યે મુકુર ઇવ ભાવાશ્ચિદચિતઃ
 સમં માન્તિ ધ્રૌવ્યવ્યયજનિલસન્તોઽન્તરહિતાઃ ।
 જગત્સાક્ષો માર્ગપ્રકટનપરો માનુરિવ યો
 મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી મયતુ મે (નઃ) ॥ ૧

શિશિરિણી

સમગ્રે મંમારે ચર અચર ભાવો પ્રગટતા,
 જુઓ છે જે નરવે મદજ વ્યય ઉત્પાદ પ્રવળા;
 પરં માક્ષી જેઓ જગતજનના છે રચિતમા,
 મહાવીરશ્રી નયનપથગામી જિનરા. ૧

દશિમીત

ઉત્પાદ વ્યય પ્રવળાવળા તત્ત્વ જડ ચૈતન્યબધાં,
 દેખાય છે પ્રતિબિંબ આકૃષ્ટ પ્રપટ્ટ જેના જ્ઞાનમાં;
 છે સૂર્ય સમ સદ્ જગજનોના માર્ગદર્શક મુક્તિનો.
 તે વીરપ્રભુ મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી જનો. ૧

જેમના ચૈતન્યમા (દેવજ જ્ઞાનમા), ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને ક્ષય રચભાવ-
 વાળા સર્વે ચેતન અને જડ પદાર્થો જણાવે રૂપવૃન્દી આકૃષ્ટ જ પ્રતિબિંબિત થાય
 છે, અપહારનો નાશ કરનાર સૂર્યની આકૃષ્ટ જેઓ જગતના જનોના જ્ઞાનપ્રપ
 અપહારનો નાશ કરી તેમને સર્વોત્તમ મોક્ષમાર્ગે જતાવે છે એવા અમવાન
 મહાવીરસ્વામી મારા (જમાઈ) માર્ગદર્શક માઓ! ૧

શિવચરિત્રી છંદઃ

અતામ્રં યજ્ઞશ્રુઃ કમલયુગલં સંદરહિતં
જનાન્કોપાપાયં પ્રકટયતિ વામ્યન્તરમપિ ।
સ્ફુટં મૂર્તિર્યસ્ય પ્રશમિતમયી ઘાતિવિમલા
મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે (નઃ)॥ ૨

શિખાચિન્તી

ખરે' જેના ચહેાં વિષયવિપન્નાવી રહિત ભૂખા,
મમા દષ્ટિગા છે પગ્ગ શુભ વાતસહ્યબર ત્યા;
અમ અગેા જેના પ્રગમ ગભાવે તને ગ્યાં,
મહાવીરનામી પરમ પથનેતા પ્રભુવરા. ૨

દરિગીત

સાક્ષિગાથી રહિત જેના કમળનયન અનિમેષ છે,
દષ્ટિ જેની ભવિષ્યનોમા શાંતિપ્રેરક થાય છે,
પુનિત પાવન શુદ્ધ જેનો દેહ ઉગ્ગલ્લવળ છે ધણેા,
તે વીરપ્રભુ મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી બનેા. ૨

જેમની નિર્મળ અને અનિમેષ દષ્ટિમાત્ર જ માનવીઓમા અત્યંત પ્રગટ પરી નેમને શાંતિ અર્પે છે તથા જેમનો દેહ ઉગ્ગલ્લવળ, શાન્ત અને નિર્મળ છે એવા બ્રહ્માન મહાવીરનામી મારા (અમારા) માર્ગદર્શક થાઓ । ૦

શિશિરિણી છન્દ

નમઃત્રાકેન્દ્રાલીમુકુટમણિમાજાલજટિલં
 લસત્પાદામ્બોજદ્વયમિદ્ધ યદીયં તનુશૃતાં ।
 ભવજ્વાલાશાન્ત્યૈ પ્રભવતિ જલં યા સ્મૃતમપિ
 મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે(નઃ)॥ ૩

શિશિરિણી

નમે ન્યારે ઇદ્રો મણિમુકુટધારી ચરખા,
 મણિ રત્નો દાપે પુનિત પદતેજે પ્રભુતણા,
 ભવજ્વાલાશાન્ત્યૈ પ્રભવતિ ન્યા કરી જતા,
 મહાવીરગામી શિશિરિણી વિખાતા જગતના ૩

દશિની

મણિમુકુટધારી મનનિ જે પદમણી ગદી રત્નો,
 તે પુનિત પદમા મુકુટમણિના તરંગી ગામી જતા,
 ભવજ્વાલાશાન્ત્યૈ પ્રભવતિ માનવજને મણી જતો,
 ત જો પ્રભુ મહાવીર ગામી નયનપથગામી મનો ૩

વેદન કરવાને નમેલા અનેક ઇદ્રોના મુખરના મણિઓના તેજથી પ્રભા-
 સિત એવા ભગના મુરોબિત ચરણકમળો પ્રાણીઆના હરણ રાજાનકો તેમના
 રમણમાત્રથી જ પાણીની માફક રાત કરે છે એવા ભગવાન મહાવીરગામી
 મારા (અમારા) માર્ગદર્શક થાઓ ! ૩

શિશિપ્તી હ્રન્દઃ

યદર્ચાભાવેન પ્રમુદિતમના દર્દુર હ્રદ
ક્ષણાદાસીત્સ્વર્ગી ગુણગણસમૃદ્ધઃ સુખનિધિઃ ।
હ્રમન્તે સદ્રુક્ષાઃ શિવસુખસમાજં કિમુ તદા ?
મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે(નઃ) ॥ ૪

શિખરિણી

પ્રેક્ષુપૂર્ણ ભાવે મુદિત-ગન મહુક જનતાં,
ગણી રિદ્ધિભિદ્ધિ સુરપદતણ્વી ગાત્ર ક્ષણુભાં;
પ્રભુભક્તિ આપે શિવમુખ સદા ભક્તજનને,
મહાવીરસ્વામી સદગ્ધ સુખ દેતા જગતને. ૪

હરિમીત

મહુક પણ આનંદથી પ્રભુ વાંદવાના ભાવથી,
ક્ષણુભાત્રમા તે ધર્મ ગયો સુરલોકના સુખનો ધણી;
આશ્ચર્ય નહિ પ્રભુભક્તિથી તો પરમસુખ પામી જતો,
તે વીરપ્રભુ મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી જનો. ૪

કલ્પસિત મનવાળો એક દેડકો પણ (નદમણિ આવકનો જવ) ફક્ત પ્રભુને
વંદન કરવાના ભાવગાત્રથી જ એક ક્ષણુમાં કુલેના સમૃદ્ધથી સમૃદ્ધ અને
સુખના ભંડાર એવા સ્વર્ગને પામ્યો તો પણ પ્રભુના પરમ ભક્તો મોક્ષનાં
સુખોને મેળવે તેમાં શુ આશ્ચર્ય ? એવા અતવકુલવાળા સુખના નિધાન મવાન
મહાવીરસ્વામી મારા (અમારા) માર્ગદર્શક થાઓ. ૪

શિવચરિત્ર છંદ

કનત્સ્વર્ણા માસોઽપ્યપગતતત્તુર્હાનનિવહો
 ધિચિત્રાત્માપ્યેકો નૃપતિવરસિદ્ધાર્થતનય ।
 અજન્માપિ શ્રીમાન્ વિગતભયરાગોદ્ભુતગતિર્
 મહાવીરસ્થામી નયનપથગામી ભવતુ મે (ન) ॥ ૫

શિખરિ ૧

પ્રજાવાળી પ્રજા અનિશયપણે ત્યા પ્રગટતી
 મહા શાન્તિ આપે પ્રચુતજ્ઞ । કૃપદ્રુમ મમી
 ભવાકુરે જાગી અચળ સુખમાં જે રિયર થયા
 મહાવીરસ્થામી અમરપદ્મના ભવિતજ્ઞ ૫

હરિગીત

૧થી મોઢ મુર દેદનો ૧ યાના બાર છે
 મિત્રાર્થના તે પુત્ર ને અહુન આત્માવા । છે
 વીનરાગ ૧ મનિ ગિર્ધવાળા વચ્ચ જે ૧ ટળી રહ્યો,
 તે ૧ીગ્રમજુ મહાવીર વામી નયનપથગામી મો ૧

રામચંદ્રાં કિન્નર સિદ્ધાચ રામના પુત્ર મેઠ જ એવા અહુન આત્મા
 વળા છે ૧ જેમના સારીરનો નાશ થવાનો દે વા છતા જે સુખમું જ્યા તેજસ્વી
 છે જે અનવ જ્ઞાનના અગર છે ફરી જન્મવાના નહિ દોષા છતા જેમને અ નિમિ
 સરમી વે સુખ છે જ સસાર પ્રતિ રામ વિનાના છે અને જે જન્મ મતિવાળા
 ૫ અવા ભવવાન મહાવીરસ્થામી મારા (અમારા) મામરું જ વાચ્ય ૫

શિલ્પિણી છન્દઃ

યદીયા વાગ્દ્વા વિવિધનયકલ્લોલવિમલા
 વૃદ્ધાનામ્મોભિર્જગતિ જનતાં યા સ્તપયતિ ।
 શ્વેતનીમપ્યેષા બુધજનમરાલૈઃ પરિચિતા
 મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે(નઃ) ॥ ૬

ગિજશિખી

વહે વાણીમગા વિવિધ નયથી પર્ણ વિમળા,
 પ્રભાણે પ્રખ્યાતા સકળ જનને પાવનકરા;
 ખરી સાતિ પામ્યા ત્રિપુધ જન જેના મ્મલ્લથી,
 મહાવીરસ્વામી નિકટ પથનેતા સ્મરણથી. ૬

હરિચીત

નિર્ભળ જેની વાણી નયથી શુદ્ધ ગમારપ છે,
 વિદ્વાન જનરૂપ હસથી જે સર્વથા પરિચિત છે;
 જે જ્ઞાનરૂપી જળ વહે નવરાવતા સદુ જમજનો,
 તે વીરપ્રભુ મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી બનો. ૬

વિવિધ નયથી કલ્લોલ વહે, નિર્ભળ અને વિદ્વાન જનરૂપી દ્વયે વહે
 પરિચિત થયેથી જેમની વાણીરૂપી મગા, તેની અદરના સમ્યક્ જ્ઞાનરૂપી
 પાણી વહે દમણ પધ્ધ જતના આનવીઓને નવરાને છે એવા અગમ્ય મહા-
 વીર સ્વામી મારા (અમારા) માર્ગદર્શક થાઓ. ૬

શિશ્વરિણી હ્રન્દઃ

અનિર્વારોદ્રેકહિમુવનજયી કામસુખદઃ
કુમારાવસ્થાયામપિ નિજઘલાદ્યેન વિજિતઃ ।
સ્ફુરન્નિત્યાનન્દપ્રદમપદરાજ્યાય સ જિતઃ
મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મૈ(નઃ) ॥ ૭

શિખરિણી

ખરે' છત્પા જેણે ત્રિભુવનજયી કામ સુખદે,
કુમારાવસ્થામાં જલ્દુબલ ગમ્યાતા અગવતો;
રુદ્રે નિત્યાનંદે અચળપદ લખિધ પ્રમદતાં,
મહાવીરસ્વામી ચિરસુખ-નિધાના મનુજના. ૭

દરિચીત

આવેશની જળરાઈથી જલવાન જે ત્રિ જગતમાં,
છત્પી લઈ તે કામને પમ્પ નાની એની હિમરમાં;
સાશ્વત અને આનંદરૂપ જે મોક્ષસુખ અપનાવતો,
તે વીરપુત્ર મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી બનો. ૭

રાણી રાણ નદિ એવા આવેશવાળા અને ત્રણે જગતમાં વિજયી થઈયા
કામારૂપી સુખદને જેમણે કુમાર અવસ્થામાં જ પોતાના આત્મભક્ષણી રાજ્ય
અને આનંદપૂર્ણ મોક્ષરૂપી શાશ્વત મેલવવા માટે છત્પી ૭ એવા જીત-
અવવાન મહાવીરસ્વામી મારા (જમારા) આનંદરૂક થાઓ. ૭

શિશુરિણી છન્દ

મહામોહાતઙ્કપ્રશમન પરાકર્મિકમિપ્ત
નિરાપેક્ષો બન્ધુર્વિદિતમહિમા મદ્ગલકરઃ ।
શરણ્ય સાધૂના ભવમયમૃતામૃતમગુણો
મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે(નઃ)॥ ૮

શિખરિણી

મહામોહરોગે સુખકર સમા વૈદ્ય જનના,
વિનાપેક્ષા બધુ અશરણ્ય ભયાકુલ જનના,
બધુ સાધુનું છે ભવશરણ્ય જે ઉત્તમ ગુણે,
મહાવીરસ્વામી અચળ સુખદાતા પ્રતિપલે ૮

હરિગીત

મહામોહરોગી રોગનો વિનાશ કરતા વૈદ્ય હા
જનમધુ પ્રત્યેકારદિતને નથી પ્રમિદ્ધ મદિયા ॥ ૮, ૯,
મગજ અને ગુસ્સાવાન હા, સાધુજનોના શરણ્ય હો,
હે વીરપ્રભુ મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી બનો ૮

મહામોહરોગી રોગની સાતિ કરવામાં તત્પર, નિપુણ વૈદ્ય અપેક્ષારહિત
જનમના બધુ, પ્રસિદ્ધ મદિયાવાળા મગજ કરનારા, સસારથી ભય પામેલા
સાધુઓને શરણ્ય આપનારા અને ઉત્તમ ગુણોવાળા જનવાન મહાવીરસ્વામી
મારા (અમારા) આર્થિકશીલ વાઓ ૮

શ્લોક

મહાવીરાષ્ટકં સ્તોત્રં ભક્ત્યા માગેન્દુના કૃતમ્ ।
 યઃ પઠેચ્છૃણુયાચ્ચાપિ સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ॥ ૫

અનુકૃત્ય

આ મહાવીર અષ્ટક, ભાગેન્દુ ભક્તિએ થયું;
 જે ભણે-સાંભળે નિત્ય, પામે પરમ તે ગતિ. ૬

અનુકૃત્ય

મહાવીરાષ્ટક સ્તોત્ર, ભાગેન્દુ કવિએ કર્યું,
 ભણે શ્રણે જે ભક્તિથી, પરમગતિ તે પામશે. ૬

આમર્યદ્ નામના કવિએ ભક્તિથી રચેલું મહાવીરાષ્ટક નામનું આ સ્તોત્ર
 જે વાંચે તે સાંભળે તે પરમ ગતિને પામે છે. ૬

- (૧) શ્રી ભાગ્યદ્ર કવિના મહાવીરાષ્ટક
સ્તોત્રની સિખરિણી છદમા પાદપૂર્તિ ગ્યનાર-
મુનિશ્રી ધાસીનાથજી મદારાજ
- (૨) હરિગીતમા પિંદી પદ્યાનુવાદ
- (૩) ગુજરાતી ભાવાર્થ લખનાર-
નગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠ

નોંધ

આની પદેલાં શ્રી ભાગ્યદ્ર કવિનું સુપ્રસિદ્ધ મહાવીરાષ્ટક એના આપેલું છે, તે આશામાં લખિત છે એટલું જ નહિ પણ ભાવના થી ધણું મુક્ત છે. તેમાં થી ખામ કરીને તેના ચરણની છેલ્લી સીટી ઉત્તમ ભાવસાદક છે.

મરુત નયનવલ્લભી શબ્દમાં જે ભાવ રહેલો છે તે દિલો કે મુગ્ધાગી ભાષામાં થયાર્થ ઉતારી શકાતો નથી પણ આ વાંટીમાં વિશેષ ખૂબી એ છે કે તેમાં મેં (મારું) અથવા ન (અમારું) જગ પ્રગ જે વાપરી મનાય છે અર્થાત્ જાનાર એક જ માન્ય દોષ ત્યારે ત મેં જોય અને આજા માનાર કે માન્યનાર દોષ ત્યારે ન જોય.

જેમ ભક્તિમય એનાની મુખી પાદપૂર્તિઓ આપા છે તમજ મહાર્ણ રાષ્ટક એનાની છેલ્લી સીટી સહને મુનિશ્રી પામીયાવદ મહારાજે આ મહાવીર ૫૦ પાદપૂર્તિ એના જનારેલું છે, તે પણ સામાન્ય તમજ ભાવમાં મુક્ત છે.

—ન. મિ. રા.ક

प्रभुः शुद्धः सिद्धो घवलगुणसिन्धु ध्रुवमतिः,
प्रबुद्धो निःस्पृहो निगमनिविरुद्धो जितरिपुः ।
प्रसिद्धः सिद्धीशोऽधमल्पपरिषिद्धो निरुपमो,
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे (नः) ॥ १

अगणित गुणोंके धाम जो प्रभु शुद्ध और विशुद्ध है,
जितशत्रु हैं जो क्षोभहीन प्रशस्त और प्रबुद्ध हैं ।
जो सिद्ध भूष अनुप हैं निःस्पृह यातकहीन हैं,
मम लोचनोंमें सतत भासित धीरपर भगवान हैं ॥ १

शुद्ध, सिद्ध, शुभ, गुणसागर, अस्पृह, प्रबुद्ध, क्षोभहीन, प्रशस्त,
जितशत्रु, प्रसिद्ध, यातकहीन, निस्पृह अनुप अथवा श्री महावीरस्वामी
भारा (अभारा) भार्गवर्षक हो १

निराधाराऽऽपारो विहितहितसारो जिनबरो,
विजित्यालं कालं वसति सुविशालं शिवपदे ।
महानन्दस्यन्दः प्रणत सुरवृन्दः सुखकरो,
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे (नः) ॥ २

अशरण-शरण दाता तथा कल्याणकारी आप हैं,
तप नियम यमसे जित यम विशद शिष्यप्रद प्राप्त हैं ।
आनन्द निर्जर चिन्ततीर्जर और सुखको खान हैं,
मम लोचनोंमें सतत भासित धीरपर भगवान हैं ॥ २

निराधारना आधारा, कल्याणकारी, श्रुत्युक्त, विशद शिष्यपदधारी
भदा आनन्दमय, सुयुक्त, देवा पशु जेने वदे छे तेवा जिनेश्वर महा-
वीरस्वामी भारा (अभारा) भार्गवर्षक हो २

भवभ्रान्तिध्वान्त-प्रशमसविता सर्वजगता,
सत्ता ध्यानाधारो विगलितविकारो गुणनिधि ।
पुनीते यन्मार्गो हरति सकल कर्मनिकर,
महावीर स्वामी नयनपथगामी भवतु मे(न) ॥ ३

निश्चय-सद्गुणकोश हैं जो विगत सकल विकार हैं,
अज्ञाननाशक भानु योगी-ध्यानके आधार हैं ।
जो मार्ग जिनका दूर करता कर्म पुत्र महान है
मम लोचनामैं सतत भासित घोरघर भगवान हैं ॥ ३

अनन्यभूति आत आ-ये ५ ओवा, सर्व जगता प्रशमना ।
योगीश्वर ध्यान ॥ आधार, विगलित गुणनिधि, पुनीत, योगी मार्ग
सर्व कर्मों का क्षय करे ॥ ओवा श्री महावीरस्वामी भगवान (अभार) भागदर्शक दे। ३

परं ज्योतिष्वन्द्र हनुमुपनतन्द्र सिततरं,
तथा शीतीभूतं निजमलमल हनुमसिद्धम् ।
नभस्तद्वद्वन्य भवति यममु सोऽमरविभु,
महावीर स्वामी नयनपथगामी भवतु मे(न) ॥ ४

सत्तार सुमकारो तथा जो परम ज्योति स्वरूप है,
तम दृग्गता आक्षय परम निज विषय स्वरूप है ।
भयो जीव भी वेसे प्रभुको हृदय रंगने जान दें,
मम लोचनामैं सतत भासित घोरघर भगवान हैं ॥ ४

परम ज्योतिः ११५, परमभूतधारी तिभिर्द्वे आकाश ५ निज
म ११५, कपी ओवा ओवा ११५ भाग्य करी राजे ॥ ओवा मम
श्री महावीरस्वामी भगवान (अभार) भागदर्शक दे। ४

विपज्जालज्वालाप्रशमन महामेघसदृशो-
यदिच्छाहीनोऽपि श्रमहरणदक्षो मलयजः ।
महामिथ्याध्वांतोपचितमनसां तिग्मकिरणो,
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे (नः)॥

५

आपत्ति ज्वालाके निवारक मेघके उपमान ह,
निष्काम होकर भी परिश्रम-हरण चन्द्रन-खान हैं ।
मिथ्यात्व तमसे मूढ़ मनको सूर्यरश्मि समान हैं,
मम लोचनोंमें सतत भासित धीरवर भगवान हैं ॥ ५

विपत्तिरूपी ज्वालाआगना प्रशामक मेघसमान, धृष्टविहीन होया
छता पथु श्रम हरणर बंधन समान, महामिथ्यात्वरूपी अधकारना नाश
करवाभा सूर्यकिरण समान छे अथवा श्री महावीरस्वामी भारा (अभारा)
भार्गदर्शक हो. ५

सदैकव्यापारो जलधिजलमग्नो धृततल-
स्वभाषो निःश्वासो गलितनिखिलाशो मृगयते ।
महारत्नं योगी तदिव यमिनं चैति किल स,
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे (नः)॥

६

मौनवलयग्री पात्रनासे रहित मुनि तल्लिन हैं,
यिनिरुद्ध श्वासाच्छ्वास हो सम्पूर्ण भाषाहीन हैं ।
मणिकी तरह जिसका गवेषण करत यतनाधान हैं,
मम लोचनोंमें सतत भासित धीरवर भगवान हैं ॥ ६

मौनावलयग्री, निष्काम, आत्मधीन, श्वासोच्छ्वासरहित, संपूर्ण,
भाषाहीन, योगी, मयिरत्न समान भगवान श्री महावीरस्वामी भारा
(अभारा) भार्गदर्शक हो. ६

पयः पीतं स्फीतं सुमधुरसिताया. समशिता,
कृता भोगासक्तिस्तदपि निजवाञ्छान विगता।
यदीयध्यानेनाखिलभुवनराज्यं शिवसुखं,
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे(न)॥ ७

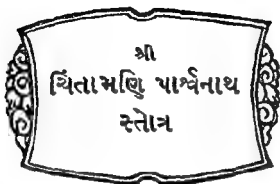
पयांस पयका पान मिथो मधुरका सेवन किया.
भोग भोगे पर न तृष्णा-होन होना है जिया।
किन्तु करते ध्यान हो सब सौख्य करते दान है,
मम लोचनोंमें सतत भासित घोरघर भगवान है ॥ ७

सुमधुर भग-रमनु पान करना, भोगमा अनाभक्त छता आत्म
व्यवपनी वाञ्छाथी पर नहीं ऐसा, नेना ध्यानथी निभुवनना राज्य
ममान शिवसुख (भोक्षसुख) भजे ते ऐवा श्री महावीरस्वामी भारा
(अभारा) मार्गदर्शक हो ७

प्रतीरं गंभीर भवजलधितीर जिगमिषु-
मुनिर्घासीलालो व्यरचयत वीराष्टकमिदम्।
पठेद् भव्यं नव्यं परमशिवसौख्यं भवति यः
महावीरः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे(न)॥ ८

यह घोर अष्टक ललित घासीलाल कृत सुखकार ह,
गंभीर है शुभ है तथा सम्पूर्ण शिव आगार हो।
नयनय कृशल सुख प्राप्त हो जो प्राप्त करता गान है,
मम लोचनोंमें सतत भासित घोरघर भगवान है ॥ ८

मुनि श्री घासीवालज महासज्जनु जनावेदु, गंभीर, शुभ, भव
पार करना, शिवसुख आपनार, ने महावीरस्वामीनु आ अष्टक-
स्तोत्र छे ते महावीरस्वामी भारा (अभारा) मार्गदर्शक हो ८

- (૧) કિકર્ણમય મનોન
મસ્કૃતમા શાદંલમા (સ્લોક નં ૬ સર્ગવરાગા
અને નં. ૧૧ માયિનીમા) ન્યનાન .
ઉપાખ્યાય શ્રી બોમ્બેની મુદ્રિ
- (૨) હજીતમા પદાનુરાદ
કર્તા મગનનાથ મોતીચંદ સાહ
- (૩) મલમા બાનાર્થ

કિં કર્પૂરમય સુવારસમય કિં ચંદ્રોર્ચિમયં
કિં લાગ્ન્યમય મહામણિમયં કારુણ્યકેલિમયં ।
વિજ્ઞાનદમયં મહોદયમયં શોભામયં ચિન્મયમ્
શુદ્ધધ્યાનમયં વપુર્જિનપતેર્મૂયાદ્ધવાલંબનમ્ ॥ ૧

કર્પૂર જેવું સ્વેદ શીતળ અદ્રમણિ મગ ઝોબતુ,
લાગ્ન્ય અમૃત સમ જાને કરણી નડે અનિ ઝોપતુ,
આનંદમય મહા ઉદયવાણુ મત્ય આલમન ખરે,
શુદ્ધ ધ્યાનાડક ઝોવુ પાર્શ્વનાથ રાડપ છે ૧

શ્રી નિર્દેશ ભગવાનનું શરીર, અહા! કર્પૂર જેવું સ્વેદ, અમૃત જેવું ગીધ,
અદ્ર મિ કાંતિ જેવું શીતળ સુદર મોગ મણિ જવું પ્રકાશિત કારુણ્યની રમણ
અગિ સમગ્ર વિશ્વને આનંદમય મહા કલ્યાણી, શોભાવાણુ ધ્યાનમાનિમય
છે એવા શ્રી નિર્દેશ ભગવાન સસારમાં આપાર રાડ છે ૧

પાતાલ કલયન્ ધરાં ધવલયજ્ઞાકાશ મા પૂરયન્
વિદ્યુચક્રં જમયન્ સુરાસુરનર ભ્રેણિં ચ વિસ્માપયન્ ।
બ્રહ્માઙ્ગં સુસયન્ જલાનિ જલધૈઃ ફેનચ્છલ્લોલ્લયન્
શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વસમવયશો હંસશ્ચિર રાજતે ॥ ૨

આકાશ ને પાતાળ વ્યાપી, વિશ્વને શણગાન્તો,
વિદ્યુત કડી સુર અસુરને, ચારે દિશા ઉદનધતો,
ડોળી સમુદ્ર-શીથ સ્વેતથી બ્રહ્માઙ્ગને સુખ આપતો,
શ્રી પાર્શ્વજિનનાં દસ મશ છે સર્વ મમયે રાજતો ૨

પાતાળમાં પણ પ્રવેશ નરી રહેતો, પૃથ્વીને કળકળવત કરતો આકાશમાં
સર્વ રમણે વ્યાપ થતો દિશાએ ના ચક્રને કલધી જતો દેવ દાનવો ને મનુષ્યાના
સમુદ્ધને વિરમય પગાડતો ત્રણે જગતને સુખ આપતો સમુદ્રમાં સ્વેત શીથળી
શોભાયમાન જળને ટકોળી નાખતો એવો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચિંતામણિનો મશ
૩૫૧ દસ ચિરકળ શોભે ૨

પુણ્યાનાં વિપણિ સ્તમોદિનમણિઃ કામેભકુંભે સૃણિ
મોક્ષે નિસ્સરણિઃ સૂરેન્દ્રકરણિઃ જ્યોતિઃ પ્રકાશરણિઃ ।
દાને દેવમર્ષિર્નતોત્તમજનશ્રેણિઃ કૃપાસારિણી
વિશ્વાનંદ સુષા ધૃણિ મૈવમિદે શ્રીપાર્શ્વચિંતામણિઃ ॥ ૩

પુણ્ય-માગઃ મંથમી વળી મૃયં પાપાધકારના,
મોક્ષ-શ્રેણિ ઇન્દ્ર-કરિણી, ને આત્મજ્યોતિ પ્રકાશના,
દેવમર્ષિ રૂપ દાનમા ને, મિધુસુધા મનજન તથા,
ભવહેદને ચિન્તામણિ જ, સુખધામ છે જે વિશ્વના । ૩

પુણ્યના હાટ (ભડાર) રૂપ, પાપરૂપી અધકારમા રૂપે રૂપ, વિષયરૂપી
હાથીને વરા ધરાવા અકુમરૂપ મોક્ષમા મગન કરવા માટે નિસારી રૂપ, આત્મ-
જ્ઞાન રૂપ જ્યોતિને પ્રકાશ આપવામાં અસ્ત્રીના વૃક્ષ સમાન, દાન દેવામાં ઇન્દ્ર
સમાન, એમની (શ્રી પાર્શ્વનાથની) આગળ નમન કરી રહેલી સન્નમન પુરો-
ની પક્ષિને કૃપાની નહી સમાન, વિશ્વમા આનંદરૂપી અમૃતના તરંગ સમાન
એવા શ્રી પાર્શ્વચિંતામણિ ભગવાન સસારસમુદ્રનું ઉચ્છેદન કરનાર છે ૩

શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વવિશ્વજનતા સંજીવનસ્ત્વં મયા
દૃષ્ટ સ્તાત તતઃ શ્રિયઃ સમમવગ્રાશ ક્રમા પક્ષિણમ્ ।
મુક્તિઃ ક્રીડતિ હસ્તયો બંદુ ધિધં સિદ્ધં મનોવાછિતં
દુર્દૈવં દુરિતં ॥ દુર્દિન મયં કષ્ટં પ્રણષ્ટં મમ ॥ ૪

પ્રભુ આપ સુખાનું આમ શ્રી, વળી રિશ્વની મહાવની,
દર્શન થતા મો રિદ્ધિનિદિ મળતી અહી દેવની,
મુક્તિ રમટે હાથમા, ધ્વજીન જોનાને મેળવી,
પ્રભુ પાર્શ્વના દર્શન થતા, દુઃખો જખા જાયે ટળી ૪

હે તાતાં હે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ' આખા વિશ્વમા જીવનરૂપાં જ્યા-
રૂપી મને આપના દર્શન થયા છે ત્યારથી જ ઇન્દ્ર દેવ તથા ગંધર્વો પવેતની
સમૃદ્ધિ મને પ્રાપ્ત થઈ છે. મારા હૃદયમા જ મુક્તિરૂપી દેવી ક્રીડા કરી રહી છે,
મારી વિવિધ પ્રકારની મનની અભિપ્રાયો સિદ્ધ થઈ છે અને મારા દુર્દૈવ,
મારો પાપ મારા દુઃખ તથા મારો દરિદ્રતાનો જાય સમૂળ નાશ પામ્યા છે. ૪

નોરોગા નૈયશોકા ન કલ્હ કલના નારિ મારિ પ્રચારા
 નૈ વાધિર્ના સમાધિર્ન ચ દરદુરિતે દુષ્ટ દારિદ્રતા નો ।
 નોશાકિન્યોમ્હાનો નહરિકરીગણાવ્યાલ વૈતાલ જાલા
 જાયન્તે પાર્શ્વચિંતામણિમતિવસતઃ પ્રાણિના ભક્તિભાજા ॥ ૯

ચિન્તામણિ પ્રભુ પાર્શ્વની, જે ભાવથી ભક્તિ કરે,
 તે રોગ શાન્ત કરેશ ને, મદાગારી ॥ ભયથી તરે,
 ખૂન વિશાસ ને શત્રુઓના, ધૂયનુ દુષ્ટ નહિ રહે,
 વળી બિંદુ મપો ગત્યહોથી, મદા મુક્તિને વરે ૯

જે ભક્તિવાન પ્રાણીઓ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના પોતાની વૃત્તિ ભેડે
 છે તેગીને રોગ, શોક, ક્રોશ અશાન્તિ, ભય, પાપ, દુષ્ટ દરિદ્રપણું, શત્રુ દ્વારા
 ઉપગતી વ્યાધિ, તથા શાસ્ત્રી, ખૂન વિશ્વાસ વગેરે તથા હાથી તથા સિંહના
 સમૂહો દુઃખરૂપ થઈ શાન્તા નથી ૯

ગીર્વાણ દુમધેનુ કુમમણયસ્તસ્યાગણે રગિણો
 દૈવા દાનવમાનવા સવિનયં તસ્મૈ હિતધ્યાયિન ।
 લક્ષ્મી સ્તસ્ય વશાઽવશેષ ગુણિના બ્રહ્માહ સંસ્થાયિની
 શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મનિષં સસ્તૌતિ ચો ધ્યાયતિ ॥ ૧૦

ચિન્તામણિનુ ધ્યાન ધરતા, પાર્શ્વમણિ રાગ સુખ મળે,
 આમણામા કલ્પવૃક્ષ અને, કામધેનુ આપી અડે
 દેવ દાનવ માનવો જે, વિભયથી ચિંતન કરે,
 તે ભાગ્યશાળી જીને, બ્રહ્માડની લક્ષ્મી વરે ૧૦

જે પ્રાણી શ્રી ગિત મણિ પાર્શ્વનાથની હવેશ સ્તુતિ કરે ॥ તથા ધ્યાન
 ધરે છે, તેના આમણામા સગાઈ આનંદ થયા જ કર ॥ તેને કલ્પવૃક્ષ, કામદુધા
 નેત્ર પારસમણિ દેવતાદિ અઘોરિક પદાર્થ પ્રાપ્ત થાય ॥ દેવ દાનવ અને માનુ
 શો સુખા વિનયથી તેના હિતનુ જ ચિંતવન કર્યાં કરે ॥ અલ્પવાન પુરુષોને
 આ મહાહમા પ્રાપ્ત થવી સગરત લક્ષ્મી તેને વસાવે છે ૧૦

इति जिनपति पार्श्वः पार्श्व पार्श्वस्य यक्षः
प्रदलित दुरितौघः प्रीणितप्राणि सार्थः ।
त्रिभुवन जन वाञ्छा दान चिंतामणिकः
शिवपद तरु वीजं बोधिबीजं ददातु ॥ ११

પાર્શ્વ પ્રભુનો પાર્શ્વ યક્ષ, જે પ્રભુતા મહીં જે પાર્શ્વ છે,
પ્રાણી તણે દિતરવી ને, વળી પાપથી તે મુક્ત છે;
ચિંતામણિ સમ દાન દેતો, ત્રણે ભુવનના લોકને,
શિવપદ નરનું બોધિ બીજ, અર્પણ કરે પ્રભુજી મને. ૧૧

આ પ્રમાણે જિનપતિ પાર્શ્વનાથ ભગવાન જેમણે તેમની પાસે રહેનારા પાર્શ્વ નામના યક્ષના પાપકર્મો નષ્ટ કર્યા છે, જનસમુદાયને સંતુષ્ટ કર્યા છે, અને જે ત્રણે ભુવનના પ્રાણીઓની વાચના પૂરવામાં ચિંતામણિ સમાન છે, તે માણ કંપી વક્ષ બીજરૂપ સમકીર્ત મને આપો. ૧૧

श्री चिंतामणि पार्श्वनाथ महिमोपेतं पवित्रं स्फुरत्
स्तोत्रं संरक्षत भाषयाऽत्र किमपि व्यायर्णित भाषतः
भीमत् प्रातर्विनीत सागर कवेः शिष्येण भोजाधिनो
पाध्यायेन सुराद्यभोधविधये मर्यादमनां कारणं ॥ १२

પ્રભુ પાર્શ્વના મહિમાતાણુ શુભ મુદ્રાણુ મુદ્રાને નં થયુ,
મંદકૃતમાં તે બોલ રૂપે ભાવથી મેં આદી ભાણુ,
સદ્ગુરુ કવિશ્રી વિનયસાગર શિષ્ય ભોજાધિન હું,
ઉપાધ્યાય મેં ભગ્ય જીવેના બોધ માટે વર્ણવ્યું. ૧૨

શ્રીમાનવિનયસાગર કવિના શિષ્ય શ્રી ભોજાધિ કપાધ્યાયે ભગ્ય જીવેના આત્માના બોધ અને કહ્યાણને માટે ખાસ ભક્તિભાવથી પ્રેરાઈને આ સંસ્કૃત સ્તોત્રમાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મહિમા અને પવિત્રતાનું વર્ણન કરેલ છે. ૧૨

- (૧) મૂળ સર્જક ઉપજ્જનિ તથા
વશરથવૃત્તમા કર્તા—
શ્રી અગિતગતિસુરિ
- (૨) ઉપજ્જનિમા પદ્માનુનાદ કર્તા—
મગનનાન મોતીચંદ શાહ
- (૩) બાવાચ લખનાર
મગનલાલ મોતીચંદ શાહ

સત્ત્વેષુ મૈત્રીં શુણિષુ પ્રમોદં,
હિંદ્રેષુ જીવેષુ કૃપાપરત્વમ્ ।
માધ્યસ્થમાવં વિપરીત પૃત્તૌ,
સદા મમાત્મા વિદધાતુ દેવ ॥ ૧

મૈત્રી મુગ્ધે શુણિમાં પ્રમોદ,
ક્રુપા પ્રતિ હો અનુકર્ય-ધોધ;
વૈરી પરત્વે પ્રગટે સુમાર્ય,
આત્મ સદા હો મુજ આત્મ રમ્ય. ૧

હે જિનેશ્વર દેવ ! (૧) જગતના સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર મિત્રતાપ રહે એવી મૈત્રીભાવના (૨) શુભવાન આત્માઓને એકત્રે તેમના શુભ પ્રતિ દર્પ ઊભરાય એવી પ્રમોદભાવના (૩) સરારના નાના પ્રકારના ક્રુપાથી ક્રુપી થકોના છવો પર દયાનો ધોધ વહે એવી ક્રુપા-ભાવના (૪) મારા પ્રતિ વિપરીત ભાવ રાખનારા છવો પર પાશુ સમભાવ રહે એવી અપ્યગ્ય-ભાવના, આ ચારે પ્રકારની ભાવના મારા હૃદયમાં નિરતર રહ્યા કરે એવી મારા આત્મામાં સક્તિ આપો. (૧)

શરીરતઃ કર્તુમનન્તશક્તિં,
ચિમ્બિન્નમાત્માનમપાસ્તદોષમ્ ।
જિનેન્દ્ર કૌપાદિવ રદ્ગયષ્ટિ,
તવ પ્રસાદેન મમાસ્તુ શક્તિઃ ॥ ૨

આત્મીય શક્તિ પ્રગટાવવામાં,
શરીરથી બિન સદા થવામાં;
જેસત્ય-યાય અસિમ્બાન ગાનું,
તારી કૃપાથી વધતો પ્રભાલું. ૨

હે પ્રભો ! મારો અનંત શક્તિસપક્ષ આત્મા નિમિષથી નિરતર નિર્વિ-
કારી હોઈ, આ શરીરથી સદાય બિન્ન છે, જેમકે અજ્ઞાનમાથી તરવાર કાઢવા
પછી તરવાર અને અજ્ઞાનનો જેવો શુદ્ધપણનો અનુભવ થાય છે તેવો જ અનુભવ
હું આ દેહ અને મારા આત્માનો ઠઠ એવી શક્તિ હે જિનેશ્વર દેવ ! તમારી કૃપાથી
મારામાં પ્રાપ્ત થાઓ. ૨

દુઃખે સુખે વૈરિણિ ઘન્યુવર્ગે,
યોગે વિયોગે મવને વને વા ।
નિરાકૃતાશેપમમત્વબુદ્ધેઃ,
સમંમનો મેઽસ્તુ સદાપિ નાથ ॥ ૩

દુઃખે સુખે મિત્ર અમિત્રતામાં,
યોગે વિયોગે વનમાં ગૃહોમાં;
મમત્વભાવો ન રહે। જરાય,
સમાન સૌમાં મન હો મદાય ૩

દે નાથ 'શુભદુઃખની પ્રાપ્તિમાં, રાત્રી અને મિત્રના સમૂહમાં, ૬૧૮ પદાર્થો-
ના વિયોગમાં અને અનિષ્ટ પદાર્થોના ગર્ભમાં, સુંદર રાજમહેશ્વરના કે મહેશ્વર
અવસ્થામાં, એટલે કે આ પ્રાપ્ત થએલી દરેક સ્થિતિમાં આરાપજ્ઞાની ભુક્ષિણી જે
રામદેવ થાય છે તે નારાયણી, સદાય માત્ર મન આ સર્વ સ્થિતિમાં સામ્યભાવે—
સમાજાને રહે। ૩

યઃ સ્મર્યતે સર્વમુનીન્દ્રપૃન્દૈઃ,
યઃ સ્તૂયતે સર્વંનરામરેન્દ્રૈઃ ।
યો ગીયતે વેદપુરાણશાસ્ત્રે,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ્ ॥ ૪

સ્મરાય છે સર્વ મુનીન્દ્ર-જેઠે,
પૂજાય છે જે નરદેવ ધન્દે;
શાસ્ત્રો પુરાણો ગ્રંથગાન ગાતા,
તે દેવ મારા હૃદયે ગવાતા. ૪

યો દર્શનજ્ઞાનસુખસ્વમાવઃ,
સમસ્તસંસારવિકારવાહ્યઃ ।

સમાધિગમ્યઃ પરમાત્મસંદ્ધઃ,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ્ ॥

૫

સ્વભાવથી જે સુખજ્ઞાનદર્શી,
મંમારના સર્વ વિકારભક્ષી,
શુદ્ધાત્મમંડી સુસમાધિગમ્ય,
તે દેવ હુંમાં ન રહો અગમ્ય. ૫

જે સ્વભાવથી જ અનત જ્ઞાન દર્શન ને સુખના ભોક્તા છે, તેમજ સંસારના સમગ્ર વિકારો રહિત છે, વળી મુનિઓની કે યોગીઓની પરમ સમાધિ જ્ઞાન-ન્યાયનાં સદૈવ અનુભવ-અનુભવ કર્યા થોડા છે તેમજ સસારી છતાં જેને શુદ્ધાત્મા, પરમાત્મા, ઉશ્વર, પ્રભુ આદિ નામથી સંબોધે છે તે શ્રી દેવના દેવ મારા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે. ૫

નિપૂદતે યો ભવદુઃખજાલં,
નિરીક્ષતે યો જગદન્તરાલમ્ ।
યોઽન્તર્ગતો યોગિનિરીક્ષણીયઃ,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ્ ॥

૬

તોડી પ્રભુએ ભવદુઃખ-જાળ,
જાણી મદા આ જગ અંતરાલ;
ભાસે જ અ-તર્ગત યોગીઓને,
તે દેવ મારા હૃદયે વસોને ૬

જેણે જન્મ-મરણનાં દુઃખની જાળને-પરપરાને કાપી નાખી છે, વળી જેઓ જગતની અંદરના ચેતન, અચેતન, રૂપી, અરૂપી સર્વ પદાર્થોને તથાવત્ જાણી દેખી રહ્યા છે, વળી યોગીઓ પરમ સમાધિમાં જેવો અનુભવ કરી રાકે છે તેમજ સસારના સર્વ પ્રાણીઓના મનોગત ભાવને જાણી દેખી રહ્યા છે તે દેવના દેવ પરમાત્મા મારા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે. ૬

વિમુક્તિમાર્ગપ્રતિપાદકો યો,
યો જન્મમૃત્યુવ્યસનાદ્ વ્યતીત ।
ત્રિલોકલોકી વિકલોઽકલઙ્ક,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ્ ॥ ૭

વિમુક્તિ માર્ગે પ્રતિપાદકો જો,
દુઃખી બવાળિધ બય તારકો તે
ત્રિલોક દૃષ્ટા આકલક રૂપી,
તે દેવ મારુ મનના સ્વરૂપી ॥

જેઓ મોક્ષમાર્ગના યથાર્થ પ્રતિપાદક છે એટલે ન્યવહારથી અને નિશ્ચયથી
અને જોઈ મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ બતાવનારા છે તેણી જેઓ જન્મ મરણ
આદિ દુઃખને છૂટી મુક્તિ છે તેમજ અધિક બોધ અને મધ્ય આદિ દોષના સ્વરૂપને
સ્વભાવથી અવસે છી રહ્યા છે અને નિર્મળ સ્ફુટિતમણિ જેવું જેવું શુદ્ધ ચૈતન્ય
સ્વરૂપ છે તે શ્રી દેવના દેવ પરમેશ્વર મારા હૃદયમાં નિરતર વાસ કરો ॥

ક્રોડીકૃતાશોષ શરીરિવર્ગા,
રાગાદયો યસ્ય ન સન્તિ દોષા ।
નિરિન્દ્રિયો જ્ઞાનમયોઽનપાય,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ્ ॥ ૮

પ્રાણી પ્રતિ છે કરુણા અશોષ,
રાગાદિ દોષો ન રહ્યા જ લેશ
અતીન્દ્રિય શાસ્ત્રે સ્વભાવે,
તે દેવ મારા હૃદયે નિરાજો ॥

જેવું નિ સ્ફુટિતમણિ જન્મમૃત્યુ સર્વ પ્રાણીઓને જાણના બન ન્યા છે એટલે
પોતાના આત્મા સમાન જ મુક્તિ છે અને જ્ઞાના બીજાં રાગ દેવ મોદ
અજ્ઞાન આદિ દોષોથી જેઓ સર્વ પ્રકારે મુક્ત થયા છે તેવી રાગ દોષો
અને મનથી પર તેમજ અધિક બોધના આચરણથી સદા મુક્ત થયા છે તેવા
નિરજન નિરાશર નરસિંહ છે તે શ્રી દેવના દેવ સિદ્ધ પરમાત્મા મારા
હૃદયમાં નિરતર વાસ કરો ॥

યો વ્યાપકો વિશ્વજનીનપૃત્તે,
સિદ્ધો વિબુદ્ધો ધૃતકર્મચન્ધઃ ।
ધ્યાતો ધુનીતે સકલં ત્રિકાર,
સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્ત્રામ્ ॥ ૯

જે વ્યાપક છે વિશ્વ મમત્ર ભાવે,
વિબુદ્ધ ને સિદ્ધ યથા અભાવે,
ધ્યાને કરી મર્મ હૃદયે ત્રિકારો,
તે સિદ્ધ મારા હૃદયે મિરામો ૯

જે પરમાત્મા જ્ઞાની અરેક્ષાગ્રસ્ત્રે જગતના સર્વ પદાર્થોમાં વ્યાપી રહ્યા છે, તેમજ આઠે કર્મની મૂળ તથા ઉત્તર પ્રકૃતિઓને ઉદી જીવો સિદ્ધ કરાને પામ્યા છે એટલે સ્વભાવ-ભાવે વિબુદ્ધ મણ્યાયા છે આત્મા ની આ અવ્યયક રા રિયતિ પ્રાપ્ત થયા પછી કર્મોનો ભવ હવે તેમને ધૂની વગગી શકતો નથી વળી જેનું ધ્યાન ધરનાથી જગતના જીવો સકળ વિનાશી મુક્ત થાય છે એવા શ્રી દેવના દેવ સિદ્ધ પરમાત્મા મારા હૃદયમાં નિરતર વાસ કરો ૯

ન સૃશ્યતે કર્મફલદ્વદોપૈર્,
યોધ્વાન્તસંપૈરિવ તિગ્મરશ્મિ ।
નિરબ્જનં નિત્યમનેકમેકં,
સં દેવમાર્ષ્ટં શરણં પ્રપન્થે ॥ ૧૦

પ્રાગટ્ય સૂર્યે ન જ અધકાર,
ન કર્મ અપર્યા પ્રભુને લગાર,
જે ન્યાયથી એક અનેક જાણો,
તે દેવ મારું શરણુ પ્રગણો ૧૦

જેમ સૂર્યના અતિઉજ્જ્વળ પ્રકાશ આગળ માઠ અધકાર રહી શકતો નથી તેમ પ્રભુને હવે કર્મરૂપ દોષો દ્વિત્વા વિષય ન્યાય પ્રમાદ આદિ સ્પર્શી શકતા નથી, કેમકે નિરબ્જન નિરાકાર પોનાનું નિત્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું હોવાથી સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જ રહ્યા છે જેમો દ્રવ્યની અપેક્ષાએ એક અને શુણ્ણની અપેક્ષાએ અનેક હોવાય છે તે સિદ્ધ પરમાત્મા મને સદા શરણુરૂપ દો ૧૦

વિભાસતે યત્ર મરીચિમાલી,
 ન વિદ્યમાને ભુવનાવભાસી ।
 સ્વાત્મસ્થિતં વૌઘમયપ્રકાશ,
 તં દેવમાપ્ત શરણ પ્રપદ્યે ॥ ૧૧

દ્રવ્યે પ્રકાશે રવિ એ નોકે,
 ભાવે પ્રકાશે પ્રભુ સર્વ લોકે
 બોધે પ્રકાશે સ્થિતપ્રજ્ઞ ભાવે,
 તે દેવ મારા હૃદયે વિરાગે ૧૧

જે સૂર્યના તેજ વિના ત્રણે લોકને પ્રકાશિત કરે છે કેમકે સૂર્ય તેા મારા
 જીવુદીને જ દ્રવ્ય પ્રકાશ આપે છે ત્યારે જિનેશ્વર દેવ તેા ત્રણે ભુવનને વિષે
 સદાય ભાવ પ્રકાશ અર્પી રહ્યા છે કેમકે તેમનો આત્મા જ્ઞાન રૂપી દીપ્તી
 હમેશા પ્રકાશી રહ્યો છે તેનો પ્રકાશ જગતના સર્વ પ્રાણીએ ને મળે છે તે દેવ
 મારા હૃદયને વિષે વિશાગ પામેા ૧૧

વિલોક્યમાને સતિ યત્ર વિશ્વં,
 વિલોક્યતે સ્પષ્ટમિદ વિવિક્તમ્, ।
 શુદ્ધ શિવ શાન્તમનાદ્યનન્ત,
 ત દેવમાપ્ત શરણ પ્રપદ્યે ॥ ૧૨

એતા સદા જે પ્રભુો રચાવે,
 જાણે જ તે વિશ્વ બધુ પ્રભાવે
 જે છે સદા શુદ્ધ પરાત્મ રૂપ,
 તે દેવ મારા મનનું આરૂપ ૧૨

જેઓ પોતાના આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી રહ્યા છે
 તેઓ જગતના સર્વ ભાવને સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકે છે નહીં જો આ શુદ્ધ છે કલ્યાણ
 દારી ॥ પ્રજ્ઞાત છે, અને આદિ અત રહિત છે એટલે કે આત્મા અને તે ॥ પ્રભુને
 સખ્ય જે અનાદિ અનન્ત ભાવ છે તે તેમણે પ્રગટ કર્યા છે એના દેવ હમેશા મારા
 હૃદયમાં જિરાજે ૧૨

ચેન ક્ષતા મન્મથમાનમૂર્છા,
વિપાદનિદ્રામયશોકચિન્તાઃ ।
ક્ષયાઽનલેનેષ તત્પ્રપંચ—
સ્તં દેવમાપ્ત શરણં પ્રપદ્યે ॥ ૧૨

જેણે હપ્પા મન્મથ માનમૂર્છા,
વળી વિપાદો ભય ગોક ચિન્તા,
આગિન દહ જ્વેન ને તરુઓ,
તે દેવ મારુ શરણુ મદા હો ॥ ૧૩

મન્મથના સ્ત્રી । વૃથાને જેમ આગિ જાળીને બરગ દે જ તેમ જિનેશ્વર દેવે
સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન અને આરિત્ર રૂપી આગિથી મન્મથેવ માન, મોહ, ખેદ, નિદ્રા,
ભય શોક અને ચિન્તા આદિ કષ્ટે વૃક્ષના ખીરને મૂળખાળી જાળીને બરગ કરી
નાખ્યા છે તે દેવ હમેશા મારુ શરણુ હજો ॥ ૧૩

યદર્થમાત્રાપદવાન્યહીનં,
મયાપ્રમાદાદિ કિચ્છનોક્તમ્ ।
તન્મે ક્ષમિત્વા વિવધાતુ દેવી,
સરસ્વતી કેવલબોધલલિવ ॥ ૧૪

જે અર્થમા મેં પદ વાન્ય હોપ્યુ,
અજ્ઞાનથી જે આપ્યુ પ્રશ્ન્યુ,
દેવી ! કરો માફ જ દોન મારો,
શુભુદિ આપો તરતા કિનારો ॥ ૧૪

હે વીરનાભી દ્વાદશાગ્રી દેવી ! જલસ્થભાવે કોઈપણ નવના પ્રમાદથી એટલે
કે માન, પૂન કે આત્મશ્રદ્ધાને કારણે મારા પડે સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ અર્થ કાને
માત્રા, પદ વાન્ય, જોણું, અધિક કે વિપરીત પ્રવચન કરતા ભાષાના દોષે
બોલાયુ હોય તો હે વાણીની અધિષ્ઠાત્રીદેવી સરસ્વતી ! તેની ક્ષમા આપો અને
આ ભવસાગર તરવા માટે શુદ્ધિની શુદ્ધિ કરો ॥ ૧૪

બોધિ સમાધિઃ પરિણામશુદ્ધિઃ,
સ્વાત્મોપલબ્ધિ શિવસૌખ્યસિદ્ધિ ।
ચિન્તામણિ ચિન્તિત્તવસ્તુદાને,
ત્વાં વંચમાનસ્ય મમાસ્તુ દેવી ॥ ૧૫

જે આપતી બોધિ સમાધિ શુદ્ધિ,
સ્વાત્મોપ લબ્ધિ વળી મૌખ્ય મિદ્ધિ,
ધ્વજિત આપે જગમા મધુ એ,
દેવી ! તને હું નમતો સદા યે ૧૫

ચિન્તિત વસ્તુ જ્ઞાન દેવામાં ચિન્તામણિ રત્ન સમાન શ્રી વિનેશ્વર દેવની
વાણી જેવો અર્થ કરી છે તેને અનંત આશ્વત, મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે
તેથી હે દેવી ! હું તમને નમ્રતાપૂર્વક પ્રાર્થના કરું છું કે, મારે સમ્યક્ જ્ઞાન પરમા
નંદમાં મગાધિ મળની વિશુદ્ધિ શાશ્વિક સમ્યક્ત્વ, આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ
અને પરમ મોક્ષ રૂપ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાઓ ૧૫

ન સન્તિ-ઘાહ્યા મમ કેચનાર્થા,
મગામિ તેષા ન કદાચનાહમ્ ।
હૃત્ય વિનિશ્ચિત્ય વિમુચ્ય ઘાહ્ય,
સ્વસ્થઃ સદા ત્વં ભવ મદ્ર મુક્ત્યે ॥ ૧૬

મારા નથી બાહ્ય પદાર્થ સર્વે,
તેનો નથી હું પશુ એ કદીએ
એવું વિચારી તજતા સદા મં,
તે જીવ મુક્તિપદને વરે છે ૧૬

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે હે ભદ્ર ! તારા કલ્યાણને માટે સ્વસ્થ થઈ જાગ્યા
એવો નિશ્ચય કર કે-જન્મતાના બધા પદાર્થો જે મારા આત્મિક સુખથી-સ્વભાવ
થી પર છે, તે મારા નથી તેમજ હું મારા સ્વરૂપમાં વિનિવર્ત રૂપે સદા જાગે
સદા રહેલો હોવાથી હું પશુ કદાચનો નથી, જેથી અપમે બદ્ધરૂપમાં હોતી મુક્તિ
ને માટે આત્મભાવમાં વસ્તી ન થા ૧૬

આત્માનમાત્મન્ય વિલોક્ષ્યમાન—

સ્ત્વં દર્શનજ્ઞાનમયો વિશુદ્ધઃ ।

एकाग्रचित्तः सलु सत्र तत्र,

स्थितोऽपि साधुर्लभते समाधिम् ॥ ૧૭

જુએ સ્વઆત્મા પરમાત્મભાવે,

પોતે જ છે જ્ઞાન રૂપે સ્વભાવે,

એકાગ્ર એવું ધરતો જ ધ્યાન,

તે સાધુ પામે સુખનું નિધાન. ૧૭

જે સાધુ પોતાના આત્માને નિશ્ચયભાવે આત્મસ્વરૂપમાં જ જુએ છે, તેને પોતાના આત્માનું જ્ઞાન અને દર્શન મળ્યું વિશુદ્ધ સ્વરૂપ સમાન્ય છે, જોડાયે છે હું પોતે જ સ્વરૂપભાવે જ્ઞાન અને દર્શનપુરુષ વિશુદ્ધ દ્રવ્ય હું એવો નિશ્ચય થાય છે. આહું એકાગ્ર ચિત્તથી ધ્યાન ધરનારો સાધુ સાચો સમાધિને—સાધા સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૭

एकः सदाशशक्तिको ममात्मा,

विनिर्मलः साधिगमस्वभावः ।

बहिर्भवाः सन्त्यपरे समस्ता,

न दाश्वताः कर्मभवाः स्वकीयाः ॥ ૧૮

શાશ્વતસદા એકજ આત્મ જાનું,

સ્વભાવથી તે જ વિશુદ્ધ ધારું,

બહાર ભાવે વળગ્યા જ કર્મો,

આશાશ્વતા તે જ વિભાવ ધર્મો. ૧૮

સમ્યક્જ્ઞાનીના હૃદયમાં હમેશા એ જ વિચારનારા વધા કરે છે, કે મારો આત્મા એ જ છે વળી તે નિરતર સુખ, શાશ્વત અચર, અચર ને નિત્ય છે. તેમજ તે કેવલજ્ઞાન અને કેવલ્યદર્શન રસભાવવાળો છે. જે સર્વ બાહ્ય પદાર્થોથી સદા બિન્ન છે; કેમકે બાહ્ય પદાર્થો સર્વે કર્મોના નિમિત્તભૂત હોવાથી નાશવત છે, જે મારા આત્માનું કલ્યાણ કરવામાં અસમર્થ છે, આ વિચારે જ્ઞાનીઓ પોતાના આત્મભાવમાં જ રહે છે. ૧૮

યસ્યાસ્તિ નૈમ્યં વપુષાપિ સાદૃઃ,
તસ્યાસ્તિ કિં પુત્રવલ્લભમિત્રૈ ।
પૃથક્કૃતે ચર્મણિ રોમકૂપા
કુતો હિ તિષ્ઠન્તિ શરીરમધ્યે ॥ ૧૯

શરીર સાથે નહિ ઔઞ્ય જેનું
શ્રી પુત્ર માથે ન જ હોય તેનું,
ત્વચ્ચા જતા હોય ન રોગ હિત્રો
શાથી રહે રોમ ગગીરમ તો ? ૧૯

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે હે બન્ધુ છવો ! આ આત્માનો આ દેહ સાથે શાઈ પણ
જનનનો સ્વભાવ સબંધ નથી તો પછી માતા પિતા શ્રી પુત્ર ગિત્ર વગેરે સાથે
તો ક્યાથી જ હોય ? > ધાનું ન જ હોય જેમકે વાળનું હિત્ર આમડી ઉપર જેમ
આમડીના આધારે રહેતું છે તે આમડી કતરી ગયા પછી વાળનું મૂળ જેમ નારા
ખામે છે રોમ છવ સાથેના દેહાદિ વિભાવ-સબંધો સર્વે કાળના યાગે કરીને
નાશવત છે ૧૯

સંયોગતો દુઃખમનેક ભેદં,
યતોઽન્નુતે જન્મવને શરીરી ।
તત્ત્વિધાસૌ પરિવર્જનીયો,
વિયાસુનાનિર્વૃત્તિમાત્મનીનામ્ ॥ ૨૦

મયોગથી દુઃખ અનેક ભેદ
જન્મો ધરી ભોગવતો ત્રિવેદ
વિભાવ હોવા તજતા જ મનવો
નિવૃત્તિ-માર્ગે કે તો પ્રમાણો ૨૦

આ આત્મા અનાદિ કાળથી હિસા વિષય ઝાણ પ્રગાદ અને અજ્ઞાન
અ હિ કર્મના બધથી બધાઈ સસારમાં પરિભ્રમણ કરવા જન્મમરણના અને
ખીન અનેક દુઃખો સહન કરી રહ્યો છે તેથી મોક્ષ ય અભિવાધા રાખનાર
મુમુક્ષુ છવોગે મન વચન અને કાયાથી એટલે તજી કરણ અને તજી યોગથી
પાપના સર્વ વ્યાપારો તજી નિવૃત્તિ ધારણ કરી નેહી ૨૦

સર્વં નિરાકૃત્ય વિકલ્પજાલં,
સંસારકાન્તારનિપાતહેતુમ્ ।
ત્રિવિક્તમાત્માનમવેદ્યમાનો,
નિલીયસે ત્વં પરમાત્મતત્ત્વે ॥ ૨૧

વિકલ્પ સર્વે તજ તુ જ પ્રાણી,
મંભારટુદિ રૂપના અનાદિ,
હુ બિન તુ આ જગતી સદાયે,
તત્ત્વીન થા તુ પરમાત્મ તત્ત્વે ૨૧

હે બન્ધુ જનાત્મા ! સંસારરૂપી ભયકર અટરિંગા જન્મ લઈ પરિબ્રમણ કરવાના કારણરૂપ નાના પ્રકારના સકલ્પ ચિન્ત્ય છે, તે સકલ્પ-ચિન્ત્યરૂપી વાસનાની જળને સંયમના બળથી તોડી, તેમજ આ આત્મા જગતના સર્વ બાહ્ય પદાર્થથી ભિન્ન છે, એવું બેદજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવપથ કાપવા માટે પરમાત્મ-તત્ત્વમાં એટલે તારા પોતાના જ સ્વરૂપમાં અબેદજ્ઞાને લીન થા ૨૧

મુનીશ ! લીનાચિત્ત કીલ્તિતાચિત્ત,
સ્થિરૌ નિસ્તાતાચિત્ત વિચિત્તાચિત્ત ।
પાદૌ ત્વદીયૌ મમ તિષ્ઠતાં સદા,
તમો ધુનાનૌ હૃદિ દીપકાચિત્ત ॥ ૨૨

જે પાદ્યુગે ધરતા જ જ્ઞાન,
જંગા કર્મ છે મન એકતાન,
કાપે મની દીપક અધકારો,
તે દેવ મારા હૃદયે વિરાગો ૨૨

હે મુનીશ ! અનાદિ કાળથી વાગેલા નિઃસ્વાત્ત્વરૂપી અધકારને નારા કરવા માટે આપના ચરણકમળની ભક્તિરૂપ દીપક મારા હૃદયમાં સદેવ જગતો રહેા કે જેથી હું તે ભક્તિના સ્થિર પ્રતિબિંબના પ્રતાપે મારા આત્મભાવમાં એકરૂપ બની જાઉં ૨૨

એન્દ્રિયાયા યદિ દેવ દેહિન,
 પ્રમાદત્ સચરતા ઇતસ્તત્ ।
 ક્ષતા ત્રિભિન્ના મિલિતા નિષીઢિતા,
 તદસ્તુ મિથ્યા દુરનુષ્ટિતં તદા ॥ ૨૩

હે દેવ ! છવે જગના ગધાયે,
 એન્દ્રિયેથી ગણુતા ગણાયે,
 પ્રમાદથી મેં ગુણ લખિધ સૂની,
 તે દોષની હો સધળી વિશુદ્ધિ ૨૩

હે દેવ ! અક્ષા ૧થી કે પ્રમાદથી મેં એન્દ્રિયથી પએન્દ્રિય સુધીના છવેને
 હાલતાઆલતા ૧સતાઠતા હવ્યા દોષ દબાવ્યા હોય આગતેમ અક્ષાઓ
 દોષ કિલામ ॥ કે વિરાધના ઉપલવી દોષ, આ સારીરિક કે માનસિક વેદના
 ઉપલવી હોય અથવા ઉદગ્રથભાવે બીજે આદ્ય દોષ થશે દોષ તે સર્વે પ્રમાદના
 દોષની આજે ક્ષમા માગુ છું ૨૩

વિમુક્તિમાર્ગપ્રતિકૂલવર્તિના,
 મયા કપાયા ક્ષવસેન દુર્ધિયા ।
 ચારિત્રશુદ્ધેર્યદકારિ લોપનં,
 તદસ્તુ મિથ્યા મમદુષ્ટકૃતં પ્રભો ॥ ૨૪

વિશુદ્ધ માર્ગે જીવના રચનાવે,
 મયા કપાયો જ કુણુદ્ધિ ભાવે,
 ચારિત્ર-શુદ્ધિ વિરૂપે દબાવી,
 મિથ્યા હવે એજ ક્રિયા હમારી ૨૪

હે પ્રભો ! મનના સાચત આવા મોઅમાર્ગના રચયથી પ્રતિકૂળ જીવદી
 રીને વર્તીને મારા વડે કુણુદ્ધિથી કપાયવરના કારણે પરમ વિશુદ્ધ ચારિત્ર ધર્મને
 ચત્કિચિત પણ લે પ થશે દોષ, કે બી ન કેમ દોષ સેવ્યા હોય, તે સર્વે દુષ્ટકૃતિ
 આજે સહ થથી માફી છવું છું કે મારા આ સર્વ દોષો ગિર્યા હો ૨૪

વિનિન્દનાલોચનગર્દનૈરહં,
મનોપચઃ કાયકપાયનિર્મિતમ્ ।
નિહન્મિ પાપં મયદુઃસ્વવારણમ્,
મિપમિપં મંત્રગુણૈરિવાચિત્તમ્ ॥ ૨૫

મહો કહે આત્મ મમણ જેની,
દોષો થયા નિકરજે જ તની,
તરતું જ પાપો ભવદુઃખકારી,
વાદી નિવારે વિપમ । ભાગી ૨૫

સંસારમાં પરિશ્રમજી કરાવનાર ભવદુઃખના વારાનુરૂપ દિસા, વિપવ,
કપાય, પ્રમાદ અને અજ્ઞાનરૂપી પાપ છે આ પાપો માણસી મન થયન ઠાવા
ને કપાયના નિમિત્તથી જે કાઈ થયા દોષ તે સર્વે વાદીઓ જેમ મંત્ર દ્વારા
વિપનો નાશ કરે છે, તેમ હું આશ પાપોને નિહા કરીને, આક્રોધના કરીને
અને તિરસ્કાર કરીને તબ્તુ છું ૨૫

અતિક્રમં ચં વિમતેર્વ્યતિક્રમં,
જિનાતિચારં મુચરિશ્ચ કર્મ્મણઃ ।
વ્યઘાદનાચારમપિ પ્રમાદતઃ,
પ્રતિક્રમં તસ્ય કરોમિ શુદ્ધયે ॥ ૨૬

આત્મ્ય મર્મે અનિચાર લાન્ધા,
અનિક્રમોથી છડો દુભાન્ધા,
પ્રમાદથી જે અન્યાધિ ગતુ.
તે શુદ્ધિ માટે વિમિતો વિનમુ ૨૬

શુભ ચારિત્રનું વલન કરતા પ્રમાદ અને દુર્બુદ્ધિથી અતિક્રમ, અતિક્રમ,
અતિચાર ને અનાચાર આદિ જે જે દોષો લાન્ધા દોષ તે સર્વ દોષોની પથાપાપ
સાથે ક્ષમા માગુ છું એટલે કે તેની શુદ્ધિને માટે પ્રતિક્રમજી કરું છું ૨૬

ન સસ્તરો ડશ્મો ન વૃષ્ણ ન મેદિની,
 વિધાનતો નો ફલ્કો વિનિર્મિતમ્।
 યતો નિરસ્તાક્ષરપાયવિદ્વિષ્,
 સુધીભિરાત્મૈવ સુનિર્મલો મતઃ ॥ ૨૭

આત્મામનોથી ન મગાધિગ્નજો
 પ્રાય ત્યાગે સુગતિ પ્રમાણે
 મર્યદા વાળી અરૂપે વિચારે,
 સુસુદ્ધિગે વિર્મિત તત્ત્વ જાણે ૨૭

હે આત્મનું! મોક્ષની પ્રાપ્તિને માટે જાણાસને જેવા કે પચ્ચર, પાસ, દર્શ કે મધ્વના આસનની જરૂર નથી પરંતુ સાચાદર કરે છે કે આત્માના બચકર શત્રુઓ ને આત્માને દબાવી રહ્યા છે તેને નિર્મળસુદ્ધિએ નષ્ટ કરીને મોક્ષ મેળવી શકાય છે જેથી બુદ્ધિની નિર્મળતા એ જ મોક્ષનું ખરું આસન છે શામ દેવ તજવાથી જ સુદ્ધિ નિર્મળ થાય છે કે જેથી આત્મા પાતે અથવા પાતાના શત્રુો જ મોક્ષનું આસન કે કારણ બને છે ૨૭

ન સસ્તરો મદ્ર સમાધિ સાધનં,
 ન લોપપૂજા ન ચ સપ્તમેલનમ્।
 યતસ્તતો ડધ્યાત્મરતો મયાનિશં,
 વિમુચ્ય મર્વ્યામપિવાહવાસનામ્ ॥ ૨૮

જાણે! દિ માધ્ય! મોક્ષ માર્ગે,
 માનાદિ રૂપ વધના પ્રસાદે
 યાગે મદ્રા નું નિશ આ મરામી,
 વિભાવ છોડી ગાળે વિગામી ૨૮

હે બદ્ર પરમ સમાધિરૂપે કૃતા સાધન માટે પચ્ચર પાસ કાષ્ઠ આદિ આસનની જરૂર રહેતી નથી નેમજ મોક્ષોગા માન પૂજની વર્ણિત વધથી તથા અનુવિધ સધનું સમિપન કરવાથી કરવાખૂ પ્રાપ્ત થાય છે એમ ખાતર નું નથી, પરંતુ મોક્ષનું સાધન તો વાસ તથાના ત્યાગ કરી નિરતર અધ્યાત્મરસનું પાન કરવું જોઈ છે મદ્રે જાણાસન પરની દષ્ટિ છે ત્રી રવાત્રમાવગાલકીનયા ૨૮

સ્વયં કૃતં કર્મં યદાત્મના પુરા,
ફલં તદીયં લભતે શુભાશુભમ્ ।
પરેણ દત્તં યદિ લભ્યતે સ્ફુટં,
સ્વયં કૃતં કર્મં નિરર્થક તદા ॥ ૨૯

આત્મા વડે કર્મ કરાય જેવા,
ફળો શુભાશુભ મળે જ તેવા,
બીયારે મળે હ ફળ સ્ફુટ જેવું,
ત્યારે યોગે નાશ જ કર્મ તેનું ૨૯

આ આત્મા વડે પૂરે એ કર્મ એ બાવથી કરાયુ છે તેનું શુભાશુભ ફળ આને તે મેળવે છે, અને કરેલા કર્મનું ફળ તેના રસ, પ્રદેશ અને અનુભાગ પ્રમાણે બરાબર લોગવાય ત્યારે જ તે કર્મ નિર્ણય થાય છે પારકા વડે કરાયેલું કર્મ એ આપણને ફળ આપણ હોય તો પોતાનું કરેલું કર્મ નિર્ણય ક્યારે થાય ? ન જ થાય ૨૯

ક્ષતિં મનઃશુદ્ધિ વિષેરતિક્રમં,
વ્યતિક્રમં શીલવ્રતેર્થિલંઘનમ્ ।
પ્રમોડતિચારં વિષયેષુ વર્તન,
વદન્ત્યનાચારમિદ્ધાતિસક્તતામ્ ॥ ૩૦

અતિક્રમે જે મનની અશુદ્ધિ,
વ્યતિક્રમે જે જ અશીલ બુદ્ધિ,
ધન્દ્રિય ભોગે અનિચાર જાણુ,
આસક્તિથી દોષ અતુર્ય માનું ૩૦

ચરિત્ર વઢવ કરતા કાઈ યોગે મનની ચલિનતા પ્રાપ્ત થાય તો અતિક્રમ દોષ ભોગે ॥ અને શીલસદાચારનું પરિશીલન કરતા તે વ્રતને ભંગ થાય તો વ્યતિક્રમ દોષ ભોગે છે, નેમજ પાંચે ધન્દ્રિયોના ઉપસેવનથી અનિચાર દોષ ભોગે છે, ને તેમા પણ નિશેષ આસક્તિ જાન સખવાથી અનાચાર દોષ ભોગે છે. ૩૦

નિજાર્પિતં કર્મ વિહાય દેહિનો,
 નકોઽપિ કસ્યાપિ દદાતિ કિચન ।
 વિચાર યત્રેવ મનન્ય માનસઃ
 પરોદદાતીતિ વિમુચ્ય શેમુષીમ્ ॥ ૩૧

પોતે જ પ્રાણી સુખનો ત્રિ યાતા,
 કદાપિ કોઈ નહિ કુન્ન દાતા,
 વિચારતા એ જ મને મદાયે,
 ગ્યભાવમા લીન થતા ગણાયે ૩૧

આ સંસારનાં સર્વ પ્રાણીઓ પોતાનાં બાધેલા સર્વે શુભ શુભ કર્મોં ફળ પોતે જ ભોગવે છે આ ફળ આપનાર પોતાના જ કર્મોં છે, તેમ બીજા તરફથી આ ફળ ભોગવતુ પડે છે એ બાવના છોડી દે આત્મા ! શું તારા સ્વભાવમા લીન થા અને શુભ અધ્યયસાય થડે કર્મથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરે, તેમજ આત્મા પોતે જ કર્મનો કર્તા તેમજ ભોક્તા છે ૩૧

યૈ પરમાત્મા ડમિતગતિવદઃ,
 સર્વ વિવક્તો ભૂદા મન વદઃ ।
 રાશ્વદધીતો મનસિ લભન્તે,
 મુક્તિનિવેત વિભવવરં તે ॥ ૩૨

જે વદ મુઠી 'અગિતગતિ'ના,
 મમાનના મો બધને તરેસા,
 જેના મનો એ પદમા રમે છે,
 તમે બાસામિ બધને તરે છે ૩૨

અગિતગતિ એટલે મર્્યાદા રહિત અપાર જ્ઞાનવાળા પરમાત્માનું એક બ્યાનથી નિરતર રમણુ સાથે તેણે જ્યે મોક્ષપદની લાભ લઈને પ્રાપ્ત કરે છે, તેથી આ આધ્યાત્મિક પદની રચના કરનાર શ્રી 'અગિતગતિ' આચાર્ય હશે તે સ્ત્રી નિરેશ્વર દેવનું એકાદ્ધ ચિત્તથી રમણુ કરનાર મુદ્દુદુ જ્યે પ્રજુના જેવા મુખને પોતાનામા પ્રવટ કરે છે મ તેમ પ્રજુને પુન પુન વદન કરે છે ૩૨

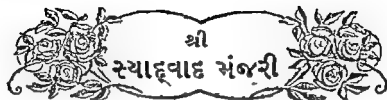
અનુષ્ટુપ શ્લોક

इति द्वात्रिंशत्ता शृत्तैः परमात्मानमीक्षते ।
योऽनन्यगतचेतस्को,यात्यसौ पदमन्ययम् ॥ ३३

અનુષ્ટુપ શ્લોક

આ બત્રીસ સ્તુતિ પદો, જાણે જે પરમાત્માને,
અનન્ય જાનથી નિત્યે, તે પામે પદ અન્યય ૩૩

આ સ્તવન, સ્તુતિ કે પ્રાર્થના ૩૫ બત્રીસ પદોથી-૫૬સમૂહથી જે જાણે
છવે પરમાત્માને અનન્ય જાનથી હમેશા નિષિપૂર્વક જાણે છે તે પરમ શાશ્વત્
શ્રેષ્ઠપદને પામે છે ૩૩

અથવા
શ્રી મહાધીર જિનેશ્વરની
સ્તુતિ

ભાગ ૧ લો
અન્યયોગ વ્યવસ્થેદ
દ્વાત્રિશિકા

સરકૃતમા રચનાર—

કવિજ્ઞાન મર્વણ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય

ગુજરાતીમા ગદ્યપદ્યાભક્ત

અનુવાદ કરનાર—

શ્રી મગનનાથ ગોત્તીયદ સાહ

શ્લોક ૧

શ્લોક ૧

શ્રી મહાવીર જિનેશ્વરની સ્તુતિ

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

અનન્તવિજ્ઞાનમતીતદોષ-

મયાધ્યસિદ્ધાન્તમમર્ત્યપૂજ્યમ્ ।

શ્રી વર્ધમાનં જિનમાપ્તમુલ્લ્યં,

સ્વયંભુવં સ્તોતુમહં યત્તિષ્યે ॥

ઉપનતિ ૭૬

અનંત નાની દગદોષ મુક્ત,

અગ્રાધ્ય ધર્મે સુરદેવ પૂજ્ય;

યથાર્થ વક્તા જિનવીર સ્વામી,

પ્રાર્થુ જ તેને સ્વગુણાભરામી

જ્ઞાનના સદ્બલતિશયને લીધે અનંત કેવલ્ય જ્ઞાનને ખાસ કરવાવાળા, રાગ દ્વેષ તથા મોહ તેમજ અદારે દોષોથી મુક્ત અષ્ટાષ્ટક અતિશયવાળા, તેમજ યથાર્થ વક્તાઓના પ્રધાન એટલે પ્રતિવાદીઓ અને સાચાર્થમાં બાંધી શકતા નથી એવા સ્યાદવાદની પ્રતિપક્ષ કરનાર વચનાતિશયવાળા, વળી સદ્બલ ભક્તિભાવથી વિનયવાને દેવ ને અસુરોના ઇન્દ્રોથી પૂજાએના પૂજ્યતિશયવાળા, અને ચોતાની મેળે જ સ્વશક્તિથી આત્મજ્ઞાન પામેલા ચરમ તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન સ્વામીની-કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે, -હું સ્તુતિ કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. (૧)

પ્રલોક ૨

શ્લોક ૨

પ્રભુના યથાર્થવાદીત્વ ગુણનુ વર્ણન

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

અય જનો નાથ' તવ સ્તવાય,
 ગુણાન્તરેભ્ય સ્પૃહ્યાલુરેવ ।
 વિગાહતા કિન્તુ યથાર્થવાદ-
 મેકં પરીક્ષા વિધિદુર્વિદગ્ધ. ॥

કવ્યભતિ ૭૬

હે નાથ' તારા ગુણુ જે ધણેરા,
 શ્રદ્ધા થકી એ સદુએ ભરેલા
 યથાર્થવાદી મનના મણીને,
 મરૂં પરીક્ષા વિધિએ કરી

હે નાથ! અકપક્ષ છવે ન ભળી સો, પરંતુ યોગીએ પોતાના યોગ
 બળથી જેની શક્ય કામી કરી રાક્યા છે એવા અનંત ગુણોથી આપ વિમુખિત છો
 જેથી તે દરેક ગુણુ અધ્યાયી રતનના કરવા યોગ્ય છે પરંતુ 'યથાર્થ' ના
 નામનો આ એક જ ગુણુ જે અન્ય મતવાદીઓને પસાર કરવામાં કારણભૂત
 છે, તેમજ નિઃશસ્ત્રના હૃદયને પ્રતીક્ષ કરનાર છે તે એક જ ગુણુની
 પરીક્ષા બુદ્ધિએ કરી ભણે પડત બન્યો. દોષ એવી ભાવનાવાળો હું દેખાયદાસાં
 આ 'યથાર્થવાદ' ગુણુની ગુણિત કરું છું કારણ કે પ્રભુના આ મહાન ગુણુની
 ગુણિત ન સમ્યક્ શ્રદ્ધા અને અભિ પ્રયત્ન કરે છે એમ હું માનું છું

પ્રલોક ૩

શ્લોક ૩

નિશ્ચા સાસ્ત્રોની વામનાથી દૂષિત યજ્ઞેલા પરમતાવલખીઓ તથા
બોધના પ્રાપ્તિ શ્રી વિગેશ્વર દેવને પ્રભુ તરીકે માનતા નહીં હોવાથી
તેને ઉપદેશાર્થે કહે છે કે—

ઉપજાતિ વૃક્તમ્

ગુણેષ્વસૂયાં દધતઃ પરૈડમી,
મા શિશ્રિયજ્ઞામ ભવન્તમીશમ્ ।
તથાપિ સંમીલ્ય વિલોચનાનિ,
વિચારયન્તાં નયર્ત્મસત્યમ્ ॥

ઉપજાતિ ૭૬

હે ઈશ' તારો મહિમા ન જાણે,
ધર્માણુ જીવો કુમનિ પ્રમાણે,
આખો કરી બધ કદી વિચારે,
તો સત્ય એક જનને જણાયે.

હે પ્રભુ! એકાન્ત દષ્ટિએ વસ્તુસ્વરૂપનો સ્વીકાર કરવાવાળા અન્ય મતા
વલખીઓ આપના મહાન્ ગુણોનો મહિમા નહીં સમજનારા કામદ દર્પણુદ્ધિ-
થી આપને દૃષ્ટદેવ તરીકે ન માને, પરંતુ એકાન્ત આગ્રહ છોડી સરસ સ્વભાવે
આપનો પ્રરૂપેલો પ્રતિપાદન કરેલો વિશુદ્ધ-વાચગર્ભ કે જે ત્રણે કાળ અબાધિત
છે, તેનો હિતપ્રુદ્ધિએ અભ્યાસ કરે, એટલે કે આખો બધ કરીને હૃદયના જાડાણ-
થી વિચારે તો એવા માણસોને આપના ગુણોનો સહજમા ખ્યાલ આવી જાય.

શ્લોક ૪

શ્લોક ૪

‘ મથાર્થ નય માર્ગ ને અપ્પટ કરવા પરવાદીઓના પ્રમાણુમા આવના
દ્વયેણ બતાવતા પહેલાં મામાન્ય અને વિશેષમા થતો દોષ બતાવે છે

ઉપપાતિ વૃત્તમ્

સ્વત્તોડનુવૃત્તિ વ્યતિવૃત્તિમાજો,
માવા ન માવાન્તર નેયરૂપા ।
પરાત્મતત્ત્વાદસથાત્મતત્ત્વાદ્
દ્વય વદન્તોડકુશલા સ્થલન્તિ ॥

ઉપપાતિ છંદ

મામાન્ય નિશેષ અવરૂપમા ને,
દ્ર ચો રહે માન અવભાવથી તે
નથી પ્રતીતિ પ થી કદી ન્યા,
મૂખી પડે બિન જ માન્યતામા

જૈનસિદ્ધાંત પ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય સ્વભાવ તીજ સામાન્ય અને વિશેષ ત્રણે
પામે છે એટલે કે દ્રવ્ય થોતે જ થોતાની અનુવૃત્તિ અન્યથ કે સામાન્યપણું
અને વ્યતિવૃત્તિ વ્યતિરેક કે વિશેષપણું ધારણ કરે છે આ સ્વરૂપ તી પ્રતીતિ
કરવાનાર વ્યોષિક ગત પ્રમાણે કોઈ બીજે પદાર્થ માનવાની આવશ્યકતા નથી
કે રજુ કે સામાન્ય ને વિશેષપણું એ દ્રવ્યનો-પદાર્થનો ગુણ છે પણ કોઈસ્વતંત્ર
પદાર્થ નથી કે જે તેનાથી જુદો દોષ પરંતુ અકુશળવાદીઓ કોતાવ મતનો
સ્વીકાર કરવામાળા પદાર્થથી ભિન્ન જે સામાન્ય અને વિશેષપણું કહે છે તે ન્યાય
માન્યથી અલિન થવા છ એમ સમજવું કેમકે સામાન્ય અને વિશેષ પદ એ સંવેદ
ભિન્ન નથી તેમ સંવેદા કે ભિન્ન નથી આ જૈનશાસ્ત્રનો ન્યાય મુખ્યપુત છે

શ્લોક ૨

શ્લોક ૫

હવે વૈશેષિકાને એકાંત નિત્ય અથવા એકાંત અનિત્ય પક્ષમાં આવતા દોષો બતાવે છે.

ઉપજાતિ શ્લોક

આદીપમાલ્યોમ સમસ્તભાયં,
સ્યાદ્વાદમુદ્રાનતિમેદિવસ્તુ ।
તન્નિત્યમેવૈકમનિત્યમન્ય—
દિતિત્વદાક્ષાદ્વિપતાં પ્રલાપાઃ ॥

કપલતિ છંદ

આકાશ દીપાદિ સમાન ભાવે,
સ્યાદ્વાદમા એ મદુએ સમાએ;
જે સર્વથા નિત્ય અનિત્ય માને,
પ્રલાપ એ છે તુજ દ્વેષ માટે.

દીપકથી આકાશ પર્યંત સર્વ પદાર્થો સમાન ધર્મોવાળા કોટલે અપેક્ષા ભેદે કરીને નિત્યાનિત્ય સ્વભાવવાળા છે, તે સર્વ સ્યાદ્વાદની મર્યાદાને કલ્પન કરી શકતા નથી. કેમકે સ્યાદ્વાદથી જ તેનું નિત્યાવિત્યપણું એટલે કથયિત્ નિત્ય અને કથયિત્ અનિત્યપણું સાબિત થાય છે, પરંતુ વૈશેષિક ગતવાળા દીપક આદિ કેટલાક પદાર્થોને સર્વથા અનિત્ય માને છે અને આકાશાદિ કેટલાક પદાર્થોને સર્વથા નિત્ય માને છે, જેથી આ માન્યતા દોષવાળી છે એનું જણાવી શાસ્ત્રકાર આવા પ્રલાપોને જિનેશ્વર દેવના દ્વેષ માટે અન્ય દર્શનોએ તરફથી યથેતા જણાવે છે.

કેટલાક વ્યય અને ક્રિયા એ દૃષ્ટિએ દીપકનો સર્વથા નાશ અને આકાશને સર્વથા નિત્ય માનવું એ વ્યાપ્તિ દોષવાળી છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા એ અનિત્ય છે, એટલે કે દરેક દ્રવ્ય નિત્યાનિત્ય છે અને પર્યાય પામતાં કોઈ પણ દ્રવ્ય યોગ્યનો મૂળ ગુણ તબ્બો નથી.

શ્લોક ૬

શ્લોક ૬

હવે વૈશેષિકોની માન્યતા મુજબ ઈશ્વરને જગતના મતાં માત્રાથી
થતા દોષો બતાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

कर्तास्ति कश्चिद् जगत्तः स चैक,
स सर्वग स स्वयश स नित्य ।
इमा कुहेवाक विहस्यना स्यु—
स्तेषा न येषामनु शासकस्यम् ॥

ઉપજાતિ ૮૬

માને જ મતાં જમો ॥ મ્વત ૧
તે એક ને નિત્ય જ મર્વનામ
વિહસ્ય ॥ આ જ દુઃખદીની,
જેના નથી શામ આપ કાઠ

હે નાથ તો આસાન અવધાને જઈને મ્યાદવાદ વર્ણને સમાજના ૧૫
અને કાર્ય કારખાને ભેદ જળ્યા સિવાય બોલાતવાઈ પડી એક કહે છે જા
જગતનો કોઈ કર્તા દોષો ભેદ એ તેમજ તે એક જ દોષો ભેદ એ એક જ નહિ
પણ તે મ્વનત સવંધાથી અને નિત્ય દોષો ભેદ એ, આ માન્યતા એ પર
માતાથી દુરામદીઓની વિચ્છેદના રૂપ છે, કે જેના આપ રાસક નથી

મ્વેલો ૧ જગતનો કર્તા માનવામાં તેમજ તેને એક સ્વતંત્ર સવંધા તો ને
નિત્ય માનવામાં દેવાદેવા દોષો આવે છે, અને તે ૫ દેવુના કેવી રીતે ખગિત
યાય છે તેનું આ અધ્યયનથી દુરામદીઓને બાન નથી કેમકે તે ૧ આત્મા
રાસનો અનુસરનાશ નથી

શ્લોક ૭

શ્લોક ૭

ધર્મ અને મર્ત્ય સંબંધી વૈચારિકાની એકાંત દોષવાળી માન્યતાને
દબાવે મિલ કરે છે.

उपजाति वृत्तम्

न धर्मं धर्मित्य मतीव भेदे,
वृत्त्यास्ति चेन्न त्रितयं चकामि ।
इदेद मित्यस्ति मतिश्च वृत्ता,
न गोणभेदोऽपि च लोकायः॥

શ્લોક ૮

શ્લોક ૮

મત્તા બિન્ન પદાર્થ છે, આત્માથી જ્ઞાન બિન્ન છે, આત્માના વિશેષ ગુણો નાશ પામવાથી મોક્ષ થાય છે, આથી અજ્ઞાનવાદીઓની માન્યતાનો જવાબ આપે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

સત્તામપિ સ્યાત્ કચ્ચિદેવ સત્તા,
ચૈતન્યમૌપાધિકમાત્મનોઽન્યત્।
ન સત્તિદાનન્દમયી ચ મુક્તિઃ
સુ સૂત્ર મા સૂત્રિ તમત્વદીયૈઃ ॥

ઉપજાતિ ૬૬

મત્તા જ માને સતમા જ બીજી,
માને વળી જ્ઞાન ઉપાધિ નીતિ,
માને ન આનંદ મમી જ મુક્તિ,
આ નાથ' તારી કૃતિ બાલ ઉકિત

દે નાથ' એ સત્ પદાર્થો છે, તેમા કોઈ કોઈમા સત્તા છે, ને કોઈ કોઈમા નથી, એટલે કે બધા સત્ પદાર્થોમા સત્તા રહેવી જોઈએ તે નથી તેમજ જ્ઞાન એ એક ઉપાધિજન્ય છે, એથી આત્માથી બિન્ન છે, મતલબ કે જ્ઞાન એ આત્માનો સ્વભાવ કે ગુણ નથી, વળી મોક્ષ એ પરમ-આનંદ અને મુખ્યત્વે સાચા સ્થાન પહેવાય છે તે નથી આવા પ્રકારની માન્યતાઓનું પ્રતિષ્ઠાન કરવાવાળા શાસ્ત્રો કે જે આપની આજ્ઞાથી બાક છે તે વેશેષિક મતવાળાઓએ બનાવ્યા છે

શ્લોક ૧૦

શ્લોક ૧૦

દવે નૈવાયેક ગૌતમ સ્ત્રી વિરક્ત મ્હેનાર આદિવાદ સ્ત્રીનો ઉપ
દામ કરતા મ્હે કે કે —

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

સ્વય વિવાદ મહિલે વિતણ્ડા—
પાણ્ડિત્યકણ્ડલમુસે જનેડસ્મિન્ ।
માયોપદેશાન્ પરમર્મ મિન્દ—
બ્રહ્મો વિરક્તો મુનિરન્યદીય ॥

ઉપજાતિ છંદઃ

વૈતણ્ડો ને વદતા વિવાદે
પાણ્ડિત્યથી ભિન્ન પ્રવાય વા?
એ ઉપદેશો નબ મર્મ છેદે,
વિરક્ત એ સ્ત્રી કયા પ્રબેદે?

હે નાથ એ જ આશ્ચર્ય છે કે આપની આના વિરુદ્ધ ભેગો પોતાની
ભતથી વિવાદ રૂપી પિસાયથી જ કરાએલા અને વિતણ્ડા રૂપ પાણ્ડિત્યથી અસ
બધ ઉપ પ્રવાય કરવાવાળા તેમજ લોકો ૧ જળ ભતિ અને નિમદરમાનતા
ઉપદેશમા બીજાઓના નિર્દોષ હેતુઓનું ખડન કરનારા એટલે કે ન્યાયના સુખ
હેતુઓને દબાવનારા વેશેષિક ભેગી માન્યતાવાળા નૈવાયિક ગૌતમ સ્ત્રીને ૨।
આધારે વિરક્ત શીતરામ મ્હેવા એ સુખભવ નથી

શ્લોક ૧૨

શ્લોક ૧૨

દવે જ્ઞાનને પરોક્ષ માનનારા મીમામ્સા અને એક જ્ઞાનને બીજા જ્ઞાનમાં સ્વીકારતા ન્યાય વૈરોપિએ પરસ્પરે કહે છે કે —

उपजाति वृत्तम्

स्वार्थाय घोषक्षम एव घोष ।
प्रकाशते नार्थक्यान्यथा तु ।
परे परेभ्यो भयतस्तथापि,
प्रपेदिरे ज्ञानमनात्मनिष्ठम् ॥

ઉપજાતિ વૃત્ત

જ્ઞાને જાણ્યાએ એ પનાર્થ બેદ,
ન અન્યથા કોઈ પ્રકાશ વેદ,
કે અન્યવાળી બનથી જ વ્યાપ્ત,
માને અનાત્મી ન મનવિદાત્મ.

જ્ઞાન એ એક પ્રતિભાવાળી સત્તા છે, કે નેનાથી થાતે થાતાને અથવા પર પદાર્થને બણી રાકે છે, જ્ઞાન સિવાય બીજી રીતે દ્રવ્યોની પિછાન થઈ શકતી નથી આવેા સર્વમાન્ય સિદ્ધાંત છતાં હે નાથ! જ્ઞાનને પરોક્ષ માનનારા મીમામ્સકો પૂર્વપક્ષવાદીઓના ભણથી જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ સ્વસદેશ માનતા નથી તેઓ જ્ઞાનને પર પ્રકાશક માનવામાં આવતો અનવરણ કોઈ અનાત્મભણવને લઈને નિષ્ઠ રાહતા નથી

શ્લોક ૧૩

શ્લોક ૧૩

હવે મમ્મત પદાર્થોને માયારૂપ માનવાનાના જાણાદૈત વાદીઓનું
ખડન કરે છે

ઉવજાતિ વૃત્તમ્

માયા સતી ચેદ્ દ્વયતત્ત્વ સિદ્ધિ-
રથા સતી હન્ત કુતઃ પ્રપન્ન ।
માયૈવ ચેદર્થ સદા ચ તત્ત્વિક,
માતા ચ વન્ધ્યા ચ ભવત્પરેષામ્ ॥

ઉપનતિ છંદ

જો સાથ માયા દ્વય તત્ત્વ સિદ્ધિ,
અસત્યથી નારા પ્રપન્ન ગિદ્ધિ,
મારા કરે અર્થ ક્રિયા કરી જો,
વન્ધ્યા અને માતા મમી અહીં તો

અદ્વૈત બ્રહ્મવાદીઓને ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવે છે કે જો તમે માયાને સત્
રૂપ માનતા હો તો બ્રહ્મ અને માયા અને પદાર્થોને સહેજે સદ્માન થાય છે,
જેથી અદ્વૈત મતની સિદ્ધિ થતી નથી. કહી માયાને અસત્ રૂપ માનો તો આશ્ચર્ય
એ થાય છે કે ત્રણ લોકવર્તી પદાર્થોના સમૂહ રૂપ પ્રપન્ન કચાથી દષ્ટિગોચર
થાય. કહી માયા પોતાના સ્વરૂપમાં રહી અર્થ અને ક્રિયા કરતી હોય તો એક
સીમા માતા ને વન્ધ્યા અને ગ્રુહો ને એકબીબના વિરોધી છે તે રહી શકે નહિ.

શ્લોક ૧૪

શ્લોક ૧૪

દવે કથયિત્ સામાન્ય અને વિશેષ વાચ્ય વાચક ભાવનું
સમર્થન કરતાં એકાત સામાન્ય અને વિશેષ વાચનું ખાટું કરે છે

હરનાતિ વૃત્તમ્

અનેકમેકાત્મકમેવ વાચ્યં,
દ્વયાત્મક વાચકમપ્યનૃપમ્ ।
અતોઽન્યથા વાચકવાચ્ય વલ્લુપ્તા—
ઘટાનુકૂળા પ્રતિભા પ્રમાદઃ ॥

કે નાતિ છદ્

જે વાચ્યમાંથી અનેક એક,
ત્યાં તેમ વાચક અવસ્થાએ
જે અન્યથા વાચક વાચ્ય માટે,
તે દોષથી સૌ પ્રતિભા ગુમાવે

જે વાચ્ય કોઈને કહેવા થોડું પદાર્થ અનેક છતાં એક પણ ॥ જોઈએ
સામાન્યની અપેક્ષાએ એકરૂપ છે તેમ વિશેષની અપેક્ષાએ અનેકરૂપ છે,
તે પ્રગટ થઈ પદાર્થને કહેવાવાળો શબ્દ જે વાચક તે પણ એક અને અનેક છે
જેથી દોષ નાથ! અન્ય મતવાદીએ! આ સિદ્ધાંત વિકલ્પ વાચ્ય વાચક ભાવની જે
કદ ના કરે છે, તે ગરેબર પોતાની પ્રતિભા ગુમાવે ॥

શ્લોક ૧૫

શ્લોક ૧૫

હવે સાંખ્યોના પ્રકૃતિ પુરુષ આદિ તત્ત્વોનો વિરોધ બતાવી તેનું ખંડન કરે છે.

ઉપજાતિ યુત્તમ્

ચિદર્થશૂન્યા ચ જઠાચ બુદ્ધિઃ,
શબ્દાદિ તન્માત્રજમન્બરાદિ ।
ન બંધ મોક્ષૌ પુરુષસ્ય ચેતિ,
કિયન્નદૈર્ન પ્રથિત વિરોધિ ॥

કથનતિ છંદ

છે ચેતનાશૂન્ય જઠાત્મબુદ્ધિ,
તન્માત્ર શબ્દે સંયમી જ વૃદ્ધિ,
છવો ન બંધાય ન થાય સિદ્ધિ,
જઠાત્મવાદી વદતા વિરોધ.

ચેતના રમય પદાર્થને બાબતી નથી, પરંતુ બુદ્ધિથી પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે, પણ બુદ્ધિ રમય જઠ-અજ્ઞાન વપ છે, અને જગત્ પાત્ત તન્માત્ર એટલે મહા-બૂતોનું બનેલું છે, એટલે આકાશ શબ્દથી, પૃથ્વી બંધથી, જળ રસથી, આગ્નિ રૂપથી, અને વાયુ રૂપથી રૂપવત્ત થયા છે, તેમજ પ્રકૃતિ અને ચિદ્રિતિથી ચિત્ત પુરુષને બંધ આવવા મોક્ષ મતો નથી, ખરી રીતે બંધ અને મોક્ષ તેમજ પરિબ્રમણ અનેક પ્રકારના આભવવાળી પ્રકૃતિથી થાય છે, આ પ્રમાણે કે નાથ! સાંખ્ય લોકનો નિરુદ્ધ કદપનાઓ છે.

પ્રલોક ૧૬

શ્લોક ૧૬

હવે પ્રમાણથી પ્રમાણિતે બિન માનવાચાર તથા રાનાદિતને
 ૦ નીકાર કરનાના બોલોનું ખડન કરે છે.

ઉપજાતિ શ્લોક

ન તુલ્યકાલ. ફલહેતુ ભાવો,
 હેતૌ ચિલીને ન ફલસ્ય માનઃ ।
 ન સવિદ્દૈતપથેઽર્થ સંવિદ્,
 ચિલ્લન દીર્ઘં સુગતેન્દ્રજાલમ્ ॥

ઉપજાતિ છંદ

એ ન માથે ફળ હેતુ ભાવ,
 હેતુ દણાતા ફળનો અભાવ,
 વિજ્ઞાન માને નહિ વસ્તુ જ્ઞાન,
 એ બોધવાદી મત ઇન્દ્રજાલ

હેતુ અથવા હેતુનું ફળ એ બને સાથે રહી શકતા નથી, એટલે કે ઉપાદાન
 કારણ અને તેનું કાર્ય એ બને એક સમયે હોતા નથી અથવા હેતુના નાશથી
 ફળની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી એટલે કે ઉપાદાન કારણનો સર્વથા નાશ થાય
 તો કાર્યની ઉત્પત્તિ હોતી નથી, હવે એ જગતને કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ માનવાચાર
 આવે તો બાહ્ય અનેક પદાર્થનું જ્ઞાન થઈ શકતું નથી આ પ્રકારનું બોલનું
 મતનું ઇન્દ્રજાલ સમાન હોઈ સુરતમાજ બોલું કરે છે

શ્લોક ૧૭

શ્લોક ૧૭

ત્યાર પછી તત્ત્વોના નિરૂપણ રૂપ પ્રગણ, પ્રમિતિ, પ્રમેય ને પ્રમાતાના વ્યવહારનો લોપ કરવાવાળા શૂન્યવાદી બૌદ્ધોના પક્ષનું ખંડન કરે છે.

ઉપજાતિ શૂન્ય

વિના પ્રમાણં પરવન્ત શૂન્યઃ,
સ્વપક્ષ સિદ્ધેઃ પદમશ્નુવીત ।
કુપ્યેત્કૃતાન્તઃ સ્પૃશતે પ્રમાણ-
મહો સુદષ્ટં ત્વદમૂચિદષ્ટમ્ ॥

ઉપજાતિ ૭૬

પામે પ્રમાણે સહુ પક્ષ સિદ્ધિ,
ન પામતા શૂન્યમતિ પ્રસિદ્ધિ;
પ્રમાણ માને કંઈ શૂન્યવાદી,
ટકે ન કોપિ યમના કદાપિ.

બૌદ્ધ સિવાય બીજા વાદીઓ પ્રમાણને માને છે, જેથી તે અપેક્ષાએ તેમની સિદ્ધિ થઈ શકે છે, પરંતુ બૌદ્ધો પ્રમાણ આપ્યા વિના પોતાના પક્ષની સિદ્ધિ કરી શકતા નથી, કેમકે તેઓ પ્રમાણ પ્રમિતિ અને પ્રમેયનો વ્યવહાર સ્વીકારતા નથી, અને જુદા પ્રમાણે ધર્મ અથવા ધર્મોની કલ્પનાથી અનુમાન અને અનુમેયનો વ્યવહાર થાય છે, અમ માને છે. જુદાની જાહેર સત્ કે અસત્ એવા કોઈ પદાર્થ નથી. આ માન્યતાથી શૂન્યવાદની સિદ્ધિ નથી. હવે જો તેઓ પ્રમાણને સ્વીકારે તો શૂન્યવાદ ટકતો નથી. આથી હે શૂન્યવાદ! આપના મત ઉપર ક્યાં રાખવાવાળા ને કાઈ નહું નહું નિરૂપણ કરે છે તે મિથ્યા હોવાથી ઉપદાસને પાત્ર છે.

શ્લોક ૧૮

શ્લોક ૧૮

દવે દા ચવાદીગોના મનમાં આવોક કે પરસોમ્ની વ્યવસ્થા બી
મકતી થી, જેથી તેના મનને અવિચારપૂર્ણ બિદ્ધ કરે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

કૃત પ્રણાશ કૃત કર્મ ભોગ,-
ભવપ્રમોક્ષ સ્મૃતિમદ્ગદોપાન્ ।
ઉપેક્ષ્ય સાક્ષાત્ ક્ષણમદ્ગમિચ્છ
બ્રહ્મો મહામાહસિક પરસ્તે ॥

ઉપજાતિ છંદ

ન પ્રીધ ભોગે કૃત કર્મ નામે,
દોઃ સ્મૃતિ ગોક્ષ બવો રથારો
કરે ઉપેક્ષા ક્ષણ ભગ વાળી,
બની મહા માહસિક પ્રવાદી

હે નાથ ! આપનો પ્રતિપક્ષી સ્વલ્પિક્વાદી બીજ વસ્તુનો સ્વભાવ સ્પષ્ટમય
માનતો હોવાથી તેની માન્યતા મુજબ પૂર્વકૃત કર્મનું ફળ ભોગવવું પડતું નથી,
અટલે વિના ભોગે તે કમ નાશ પામે છે તેમજ ચોતે નહીં કરેલા એવા કર્મનું
ફળ ભોગવવાનો સમય આવી જાય છે આ માન્યતાથી પરસોમ્નીનો અભાવ
મોક્ષનો અભાવ અને સ્મરણગમિનો અભાવ નક્કી થાય છે પરંતુ આ દોષો
અનુભવસિદ્ધ જણાતા હોવાથી તેને નહીં મળનાર અદેખર સાદસચ્ચિથી
પ્રતિપક્ષી તરીકે આ ની ઉપેક્ષા કરે છે

શ્લોક ૧૯

શ્લોક ૧૯

હવે 'કૃત કર્મ પ્રશ્ન' આદિ દોષનો સ્વીકાર નહિ કરનારા બોદને વાસનાનું સ્વરૂપ મગજની, સ્વાદ્વાદના બેદાબેદ સ્વીકારવાનું કહે છે.

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

સા વાસના સા ક્ષણસંતતિશ્ચ,
ના મેદભેદાનુભયૈ ધટેતે ।
તત સ્તટાદર્શિશકુન્ત પોત—
ન્યાયાત્તદુક્તાનિ પરે શ્રયન્તુ ॥

ઉપજાતિ ૭૬

જ્યા વાસના ને ક્ષણ મિહિવાદ,
ના ભિન્નભિન્નાનુભયે સુવાદ;
પક્ષી મધુદ્રે વળતુ વદાજે,
વળે વિરોધી તુજ ન્યાયરથાને.

માણના મગજ જેમ દોશથી ભેદાબેદ છે, તેમ પૂર્વ જ્ઞાનની ક્ષણને અને કૃત્તર જ્ઞાનની ક્ષણને ભેદનારી શક્તિને વાસના કહે છે અને એ પૂર્વ અને કૃત્તર ક્ષણની પરપરાને ક્ષણ સતતિ કહે છે, એ વાસના અને ક્ષણ સતતિને સંયંયાએ માનની અથવા પરસ્પર ભેદ માનવો કે ભેદ અભેદ બને ન માનવા ? આ વળ પડાની કલ્પના બોદ મતમાં લેવામાં આવે છે, પરંતુ એ તો પક્ષ-ભાંગી થઈ પડે આ માન્યતા સિદ્ધ થતી નથી એથી દો પ્રશ્ન 'સમુદ્રની વચમાં રહેલા જહાજમાંથી ડોકે પક્ષી કિનારો ન મળતા પારું જહાજમાં આવી પહોંચે છે તેમ બોદ કલ્પિત બેદાબેદનું સરળ રૂપ સ્વાદ્વાદ સુખ જહાજમાં આવીને સમાય છે.

શ્લોક ૨૦

શ્લોક ૨૦

આ પ્રકારે ક્રિયાવાદી (આત્મવાદી)ના મિદ્ધાતેનું ખન કરી
અક્રિયાવાદી (અનાત્મવાદી) ચાવીક મતનું ખડન કરે છે અને અનુમાન
આદિ પ્રમાણ વિના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની અસિદ્ધિ બતાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

વિનાનુમાનેન પરામિસધિ—
મ સંવિદાનસ્ય હુ નાસ્તિકસ્ય ।
ન સામતં વક્તુમપિ ક્વ ચેષ્ટા,
ક્વ દૃષ્ટ માત્રં ચ હ્રદા પ્રમાદ ॥

ઉપજાતિ છંદ

ન મત્ય માત્રે અનુમાન ન્યાયે
નાસ્તિક પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાનતાએ,
ન ચોગ્ય વક્તવ્ય કદાપિ તેનું,
પ્રમાદ ને ખેદ વડે બરેહું

ચાવીક મતવાદી નાસ્તિક લોકો અનુમાન પ્રમાણને ન માનતા માત્ર
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ને હૃદયો દ્વારા શાય છે તેને જ માને છે આ માન્યતા તેમની
જોદી છે, કહે તે જોડાત અને અજ્ઞાનતાવાળી છે હૃદયોથી પર એવા
કેટલાક લોકો નિશ્ચય રહેલા છે, કે જે અનુમાનથી જ સિદ્ધ થઈ શકે છે
સાધ્યની સિદ્ધિ માટે જે પ્રમાણ માનવામા આવે છે, પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન
તેમા કેવળ પ્રત્યક્ષ જ માનવામા આવે તેો સિદ્ધતા સિદ્ધ થઈ શકે નહિ આમ
ન્યાયનું ઉદ્ભવન કરનારા નાસ્તિકવાદીઓ અનુમાન પ્રમાણનું ખડન કરી રહ્યા
છે, તે ખરેખર ખેદ અને પ્રમાદનું કારણ છે, જે તેઓએ શાસ્ત્રાર્થથી દૂર રહેવું
તેઈએ એ જ એવરકર છે

શ્લોક ૨૧

શ્લોક ૨૧

આ પ્રકારે એકાંતવાદનું ખડન કરી અનાદિ વાસનાથી મલીન બુદ્ધિવાળા જે લોક અનેકાતને પ્રત્યક્ષ જોતા છતાં તેની અવગણના કરે છે તેનો ઉન્નાદ બતાવે છે.

उपजाति इत्तम्

प्रतिक्षणोत्पाद विनाश योगि-
स्थिरैक मध्य क्षम पीक्ष माणः ।
जिन त्वदाज्ञामवमन्यते यः,
स वातकी नाथ पिशाचकी वा ॥

ઉપજાતિ છદ્

જ્યા નાશ ઉત્પાદ ક્ષણે ક્ષણે છે,
ત્યા ધ્રોવ્ય તો દ્રવ્ય તણુ મહે છે,
માત્ર ન જાણા ગુજ નાથ' જેઓ,
પીડાય પિગાય દો જ તેઓ.

હે નાથ ! પ્રત્યેક દ્રવ્ય દરેક ક્ષણે ઉત્પન્ન થયેલાથી ઉત્પાદ ભાવને અને પૂર્વ પ્રયથિથી વિનાશ ભાવને ખામે છે આ પ્રમાણે દરેક ક્ષણે થતા ઉત્પાદ અને વ્યયમા તે દ્રવ્યનું સત્પણું કે હોવાપણું તો અખડ રહે છે કેમકે તેનું અધિકરણ દ્રવ્ય નજરે જોઈ શકાય છે, જ્યાં ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપ પ્રયથિને કથયિત્ અનેક માનતા દ્રવ્ય કથયિત્ એક મનાય છે એટલે હે નાથ ! તારી આજ્ઞાને કલ્પધીને દ્રવ્યના પ્રયથિ વખતે દ્રવ્યનું હોવાપણું જોઈ સ્વીકારતા નથી, તે અરેખર પિરણથી દળમા તણાવા કરે છે કેમકે પ્રત્યેક વસ્તુ કથયિત્ નિત્ય અને કથયિત્ અનિત્ય માનવી એ જ અનેકાત માર્ગે સર્વથા સત્ય છે, તેનું તેઓને જ્ઞાન નથી.

શ્લોક ૨૨

શ્લોક ૨૨

હવે જિનેશ્વર અગાનના ઉપદેશનો પ્રાર્થણા આસ કુસાલીઓ ખડન
કરવા માર્ગ નથી, જેથી સામ્રાજ્ય મ્યાદવાદનુ પ્રતિ ૧૧૮૧ કરે છે

ઉપજાતિ શ્લોક

અનત ધર્માત્મકમેય સત્ય—
મતોઽન્યથા સત્ત્વમસૂવપાદમ્।
હતિ પ્રમાણાન્યપિ તે યુવાદિ—
કુરુ સત્તાસન સિંહનાદા ॥

ઉપજાતિ ૭૬

અનત ધર્માત્મક દ્રવ્ય ભણે।
ન અન્યથા મત્યજ મિદિ માને।
જ્યા મિદિ ૧૧૮ દરણાદિ રામે,
પ્રમાણથી તેમ કુસાદિ નાસે

જ્યે અથવા અજ્ઞાન પ્રત્યેક વસ્તુમાં ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન ॥ અનત
ધર્મો મોલદ્ ॥ જેથી તે દરેક દ્રવ્ય અનત ધર્માત્મક કહેવાય ॥ ૧૧૮૧ તે જ વસ્તુનું
સાચું રવરૂપ ॥ પ્રત્યેક રદાર્થ ॥ અનત ધર્મો ગાન્યા જિવાય તે પદાર્થની સિદ્ધિ
દોની નથી મતવળ કે તે સિવાય તે વસ્તુની સત્તાનું પૂરેપૂરું જ ૧૧૮૧ સાચું
નથી ૧૧૮૧ પ્રભુ ॥ કુસાદિ ૧૧૮ મુખેને પરાસ્ત કરવા આપનો પ્રમાણયુક્ત
ઓકાતવ ૬ જેને સિદ્ધ ૧૧૮ કી સત્તાય તે જ જગતમાં વિજયન પામે ॥

શ્લોક ૨૩

સ્તોત્ર ૨૩

દેવે વસ્તુમાં રહેવા અનંત ધર્મોને માત્ર જંગમી કહેવામાં આવે છે.

ઉપમાતિ વ્રતમ્

અપર્યયં વસ્તુ સમસ્ય માન-
મ દ્રવ્યમેતદ્ધ વિચિચ્ચમાનમ્।
આદેશ ભેદોદિત સપ્તમજ્ઞ-
મદીદશત્વં યુધરૂપવેદમ્ ॥

ઉપમાતિ ૩૩

મામાન્યથી વસ્તુ પર્યાય મુક્ત,
વિગ્નાથી તે જ પર્યાય મુક્ત,
આદેશ ભેદે નય અખનગી,
જિનેશ ન્યાયે નુભ કાર્ય મંગી

જે વસ્તુની વિગ્નાથી વિવક્ષા હરવામાં ન આવે, તે સામાન્યપણે સર્વે પ-
મા કહેવામાં આવે તો દરેક વસ્તુ પર્યાય સ્થિત જણાય છે, કેમકે સમારના
સર્વ પદાર્થો ૬ વિશ્વામમા સમાય છે, આથી શુદ્ધ સમદનયની અગેશાએ
સમામ પદાર્થોને કેવળ દ્રવ્ય રૂપ માનવામાં આવે છે, કેમકે દ્રવ્ય અને પર્યાય
સર્વથા નિત નથી બીજી રીતે દ્રવ્યનુ વર્ણન હરવામાં આવે તો વસ્તુ કેવળ
પર્યાય રૂપ મનાય છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્ય અને પર્યાયની મુખ્યતા કે મીઠ્ઠાએ
હરી સ્વરૂપ અને વિઠળ જે બે પ્રકારના આદેશ ભેદથી સંખ્યા ધીનુ સ્વરૂપ જિનેશ્વર
ભગવાને અસાધ્ય જીવોને અનંત ધર્મોમાંક દ્રવ્ય સમાવેશવા મારે જતાં બધું છે

શ્લોક ૨૪

શ્લોક ૨૪

મમભગી રૂપ અનેકાત વાદને વિદ્વાનો મમજી સપ્ત છે, પરંતુ એકાત વાદીઓ સમભગીમાં અસ્તિ નાસ્તિ વિરુદ્ધ ધર્મો સમજી સકતા નથી જેથી હવે તે મનાવે છે

ઉપજાતિ રૂતમ્

ઉપાધિ ભેદોપહિતં વિરુદ્ધ,
નાયેન્ન સત્ત્વ સદ્યાપ્યતે જ ।
इत्य प्रमुष्यैव विरोधभीता,
जडास्तदेफान्तहता पतन्ति॥

ઉપજાતિ છઈ

ઉપાધિ ભેદે ત્રિવિરુદ્ધ ધર્મે,
દ્રવ્યો ગણાતા ન વિરોધ અર્થે
અજ્ઞાન આથી ભ્રમનીત થાતા,
એકાત મૂર્ખો પડતા બળ્યાતા

પ્રત્યેક ચેતન કે અચેતન પદાર્થોમાં અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ અથવા અવકાશ
આ ત્રણ મૂળ ભગે મા પરસ્પર વિરોધ નહીં હોવાથી સર્વ સમભગીમાં કોઈ
વિરોધ આવતો નથી જેથી પદાર્થની વિવક્ષાને કારણે પરસ્પર વિરુદ્ધ જે
અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ અને અવકાશ અ ત્રણ ધર્મો પદાર્થમાં આરાપજ કરવામાં
આવ્યા છે કેમકે આ ત્રણ મુખ્ય ભોગમાંથી બાકીના ભગો તેમાં અતર્ભાવને
પામે છે એટલે સાતે ભગ સિદ્ધ થઈ શકે છે, પરંતુ જાણ પ્રમાણે વિવક્ષા નો વિચાર
નહીં કરવાવાળા સિદ્ધાંતના અભણ એકાતવાદી વિરોધથી ભયભીત થઈ ન્યાય
માર્ગથી ચલિત થાય છે

પ્રલોક ૨૫

શ્લોક ૨૫

અનેકાંત વાદ સંપૂર્ણ દ્રવ્ય અથવા પર્માણુમાં રહે છે, પરંતુ મુખ્ય બેદની અપેક્ષાએ તેના ચાર બેદ બતાવવામાં આવે છે.

उपजाति वृत्तम्

स्यान्नाशि नित्यं सदृशं विरूपं,
वाच्यं न वाच्यं सदसत्तदेव ।
विपश्चितां नाय निपीततत्त्व-
सुधोद्गतोद्गार परम्परेयम् ॥

ઉપજાતિ વૃત્ત

મામાન્ય વિશેષ અનિત્ય નિત્ય,
અવાચ્ય વાચ્યજ અમત્યસત્ય;
પીધુ સુધા તત્ત્વ અનેક ભાવી,
દીધુ ૨૧ ઉદ્ગારપણે ગણાવી

હે વિદ્વાનોના સિદ્ધાંતોમાં 'આપે અનેકાંતરૂપી અમૃત પીને પરશ્રયને માટે હૃદયમાં રૂપે તત્ત્વવાર્થ જણાવી દીધો છે કે અનત ધર્માત્મક વસ્તુનું પ્રતિપાદન આ પ્રમાણે થાય છે, વસ્તુ કથયિત્ નશ્વર તથા કથયિત્ નિત્ય છે, તેમજ કથયિત્ સામાન્ય અને કથયિત્ વિશેષ છે. વળી કથયિત્ વાચ્ય અને કથયિત્ અવાચ્ય પણ કહેવાય છે તેમજ કોઈ અપેક્ષાએ સત્ ને અસત્ પણ કહેવાય છે. દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ નિત્ય, સામાન્ય, અવાચ્ય અને સત્ તેમજ પર્માણુરૂપિક નયની અપેક્ષાએ અનિત્ય, વિશેષ, વાચ્ય અને અસત્ એ માન્યતા ન્યાય સંગત છે, કેમકે વસ્તુમાં ગોઠાંતરૂપી નિત્ય-અનિત્ય ધર્મો માનવામાં વિરોધ જણાય છે.

શ્લોક ૨૬

શ્લોક ૨૬

એમત નિત્યાનિત્ય માનસાચા એકળીખના દોષો જોઈને પડ
અપર બડે છે, અને એકળીખના મિદ્ધાતનું ખંડન કરે છે, આથી જ
જિન ભગવાનના શામનની મર્વોત્કૃષ્ટતા મિદ્ધ થાય છે

ઉપજાતિ ક્ષત્ત્મ

ય ઇન દોષા ફિલ નિત્યવાદે,
વિનાશવાદેઽપિ સમાસ્ત ણ્વ ।
પરસ્પર ઘ્વસિપુ વ્ષ્ટકેપુ,
જયત્ય ધૃપ્ય જિન શાસનં તે ॥

ઉપજાતિ છંદ

જે દોષ એકાત જ નિત્યવાદે,
તે દોષ અણ્યો જ વિનાશવાદે
કાટા સમાઆમ વિવાદ કરી છે,
હે નાથ તારા વિનયો જ ત્યા છે

મર્વણા નિત્ય ત્ર્ય માનવામાં જે દોષનો સમાવ છે તે જ દોષ સર્વથા
અનિત્ય પક્ષ મા લવામાં થઈ આવે છે એમ એક કટક બીજ કાટાનો નાશ કરે
છે તેમ એટલે કે જે પ્રકારે સર્વથા અનિત્યવાદ માનવામાં નિત્યવાદીઓ જે
દોષો જુએ છે તે જ પ્રકારે સર્વથા નિત્યપક્ષમાં અનિત્યપક્ષવાળો દોરો કાટે
છે એવો નિત્ય પક્ષવાળા અયક્રિય ને એકસાથે માનતા નથી જ્યારે અનિત્ય
પક્ષવાળા એમત બધ ક્રિયા કરિત્વ પદાર્થનું લક્ષણ માને છે આમ બંને
વચ્ચે વિરોધ દેખાય છે એમથી હે નાથ સ્વાભાવિક રીતે જ તારો અધિકાર મત
વિનયને પામે છે

શ્લોક ૨૭

શ્લોક ૨૭

ઉપર સામાન્યરીતે નિત્યાનિત્ય એકાત વાદમા આવતા દોષો જાતાવ્યા, હવે એકાત વાદીઓને કાર્મક વિશેષ દોષો જાતાવે છે.

ઉપજાતિ શ્રુતમ્

નૈકાન્તવાદે સુસદુઃસ મોગૌ,
ન પુણ્ય પાપે ન ચ બંધમોક્ષૌ ।
દુર્નીતિવાદવ્યસનાસિનૈવં,
પરૈ વિલુપ્તં જગદ્વ્યશેષમ્ ॥

ઉપજાતિ છંદ

એકાત વાદે નહિ મધ મોક્ષ,
ન પુણ્ય પાપો સુખદુઃખ ભોગ,
દુર્નીતિ બાતી અસિએ દણ્યા,
મૌભાવ પ્રાણે જગના ગણ્યા

જરુતે એકાત નિત્ય માત્ર મા આત્માને મુખ અને દુ ખને બાધુતવ થતો નથી તેમજ પુણ્ય પાપ અને જવ મોક્ષની વ્યવસ્થા થઈ શકતી નથી, પરંતુ પુણ્ય અને પાપથી મુખ દુ ખ ભોગવતા છવે એક સમય છે આમ વ્યવસ્થારથી અવસ્થાભેદ અનાદિ કાળથી ચાલ્યો આવે છે હવે એને એકાત નિત્ય માનવામાં આવે તો આ જવ મોક્ષનો વ્યવસ્થાભેદ રહેતો નથી કેમકે તેમના મત મુજબ પુણ્ય પાપનાથી કિંવા કુમ્મ નિત્ય આત્માને વાગતી નથી એટલે કે દા.થી મત્ર પુણ્ય અને હિંસાથી મત્ર માપ એકાત નિત્ય મ નવામાં આવી શકતુ નથી પરંતુ આ દુર્નય રૂપ વ્યવસ્થાર એટલે છે કે જેને પોતાની માન્યતા રૂપ વસ્તુ વડે જગતના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ બાવ પ્રાણેને દંડવા ॥

પ્રલોક ૨૮

શ્લોક ૨૮

હવે દુર્નય, નય અથવા પ્રમાણનું ઘટણ કહે છે, અને "પ્રમાણ નયૈરધિગમઃ" આ સૂત્રથી જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોનું પ્રમાણ અને નયથી પ્રતિપાદન કરનાર સ્યાદ્વાદ વિરોધી દુર્નયોનું નિરાકરણ કરે છે.

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

સદેવ સત્ત્વ્યાત્સદિતિત્રિધાર્યો,
મીયેત્ત દુર્નીતિ નય પ્રમાણૈઃ ।
યથાર્થદર્શો સુ નય પ્રમાણ—
યથેન દુર્નીતિપથં ત્વમાસ્યઃ ॥

ઉપનતિ ૭૬

દ્રવ્યો ત્રિભેદે સત્ આદિ જણો,
પ્રમાણ દુર્નીતિ નયે જ માપો;
યથાર્થવાદી નય સત્પતામાં,
વિવાદવાદી નમતો જધામાં.

જેનો નિશ્ચય કરવામાં આવે છે તેને પદાર્થ કહે છે, એ પદાર્થનો દુર્નય, નય અથવા પ્રમાણથી નિશ્ચય થઈ શકે છે, એટલે કે પદાર્થ સર્વથા સત્ છે, સામાન્ય રીતે સત્ છે કે કોઈ અવેક્ષાએ સત્ છે, આ ત્રણ પ્રકારે પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે દુર્નય દ્વારા સર્વેન સત્ સમ્યક્ નય દ્વારા સત્ અને પ્રમાણ દ્વારા ઠયંચિત્ સત્ મનાય છે. જે દ્વારા પદાર્થના એક અણુ જ્ઞાન થાય તેને નય કહે છે, એવા નયના સાત પ્રકાર છે જેનાથી વસ્તુના અનેક ધર્મોનું જ્ઞાન થાય તેને પ્રમાણ કહે છે, આ પ્રમાણ સ્યાદ્વાદ રૂપ છે, જે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષથી સિદ્ધ ધર્મગત છે આ પ્રમાણે છે નાય' તારા સ્યાદ્વાદ રૂપી નયમાર્ગથી પરાન્ય પામેલા દુર્નયવાદનું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રલોક ૨૯

શ્લોક ૨૬

દવે સાત દ્વીપ અને માત મુદ્ર જેટલો લોક માનવાવાળા વાદી-
ઓ જીવોની મધ્યા પરિમિત માને છે તેનું ખડન કરી જીવોની અનંતતા
બતાવવામા આવે છે

उपजाति वृत्तम्

मुक्तोऽपि वाच्येतु भवम् भवोवा,
भवस्य जून्योऽस्तु मित्तात्मवादे ।
पह्जीयकायं स्वमनन्त संख्य—
माख्यस्तथा नाथ यथा न दोष. ॥

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

મધ્યાત્મ વાદે બવ મુક્ત જન્મે,
સૌ મોક્ષજાતા જગ શૂન્ય પામે,
અનંત પડ્કાય જ માનનારા,
કદાપિ દોષો ન જ આવનારા.

જેઓ આ સસારના જીવોને સમ્યાગ્રી કરીને પરિમિત માને છે, તેઓ
આ માન્યતાથી બે દોષ હત્યા કરે છે ૧ મુક્ત જીવોને સસારમા ફરી જન્મ
લેવા પડે ૨ કાળે કરી બધા જીવો મોક્ષે જતા સસાર છવ પિનાને શૂન્ય
બની રહે પરંતુ આ માન્યતા ખોટી છે, સસાર અનાદિકાળથી આદ્યા આવે
છ અને ત્રાહરો એટલે હેનાય! આવે વદ્ધાય જીવોના છ મૂલવેદ બતાવી એક
એક બેદની અરેષ્ટાએ જીવોની સમ્યા ને અશૂચ અને અનંત બતાવી છે તે જ
સર્વથા સત્ય છે જેમા દોષનુ કારણ નથી જીવને પરિમિત માનતા તત્ત્વજ્ઞાનની
પર્વાસિંગે કોઈકાળે બધા જીવો મુક્ત થઈ જાય, અને સસાર શૂન્ય બને સસાર
શૂન્ય થતા જીવોનું પ્રવિગ્રમણ અટકે, આ માન્યતા સર્વથા અમુક્ય છે

શ્લોક ૩૦

શ્લોક ૩૦

હવે પરસ્પર વિરુદ્ધ ધર્મોનુ પ્રતિપાદન કરનારા અન્ય દર્શીઓ
એકબીજાને ધર્મથી જુએ છે, જેથી અપૂર્ણ નય સ્વરૂપ ભગવાનનો
મિદ્ધાત નિષ્પક્ષ છે તે બતાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

અન્યોઽન્ય પક્ષપ્રતિપક્ષ માયાદ્
યથા પરે મત્સરિણ પ્રવાદા ।
નયાન દોષાન ચિદોપ મિચ્છન્
ન પક્ષપાતી સમયસ્તથા તે ॥

કાવ્યમિતિ ૮૬

જે રાખતા પક્ષ વિપક્ષ બાવો,
તા દોષનારે માતા મનાવો
નયાશ્રિતે વ્યા ન વિરુદ્ધ બાવ,
તે આગમે પક્ષ તણો અભાવ

જે પ્રકારે અન્ય દર્શનોના પ્રતિપાદનમાં પક્ષ અને પ્રતિપક્ષના મારામારી
એકબીજાના પક્ષનો તિરસ્કાર કરી સ્વાય ભાવથી જે દુરામદ સેવકમાં અન્ય
છે તે એકબીજા પાટીઆ પ્રતે હમેશા વિવાદ અને ઈર્ષા ઉત્પન્ન કરે છે કોઈ
પક્ષ રાખીને નિત્ય મટે જીત્યાં તેનો પ્રતિપક્ષી રાખીને અનિત્ય મટે છે આમ
વિવાદની પરપરા ચાલે છે ત્યારે જે નિયમ આપના સપૂર્ણ નયને સમજાવે તેના
પાળા સ્વાહવાદ ઉપ આગમમાં કોઈ ભલનો પક્ષ માત્ર નથી કેમકે ૮૯ અર્થની
ઉત્તમતાવાનો સર્વનયમાદી પ્રવાહ એ જ આપનો નિષ્કર્ષ ૬૬ જે ન્યાય વ્ય પક્ષ
વિ ૧૦ રાખના અભાવ પત્ર માત્રનો સદ્ગત અભાવ સૂચવે છે અર્થાં ઈર્ષા ઉપ
વ્યા ૧૩ પક્ષની હેરાની જ નથી

શ્લોક ૩૧

શ્લોક ૩૧

હવે આ પ્રમારે કોઈ પદાર્થ ॥ વિવેચનમા ભગવાન ॥ મથાર્થનાદી
ગુણની સ્તુતિ કરી પ્રભુના વચનાતિશય ગુણનું વર્ણન કરવામા અસમર્થતા
ખતાની અધમાર પોતાના વક્તાબ્ધનો ઉપમહાર કરે છે

ઉપજાતિ વૃક્તમ્

વાગ્વૈભવ તે નિરિપિલ વિવેક્તુ-
માશાસ્મદે ચેદ્ મહનીયમુદ્ધય ।
લઙ્ગેમ જહ્વાલતયા સમુદ્ર,
વહેમ ચન્દ્ર દ્યુતિપાન સૃષ્ટ્યામ્ ॥

ઉપજાતિ છ.

વાણી પ્રભુની કદા શ શમયે ?
અને કરી શુ દરિયો ત દોર
પિત્રાય શ અમૃત ચન્દ્રમાથી ?
આશા કરે હાય અપૂર્ણતાથી

હે મન ન મુખ્ય પરમાત્મા નાપન અનેક ગુણભાગી વાણીના વૈભવ
કપી ગોટલે વચનાતિશય ઉપ ને આપનો મદાન ગુણ તેનું હુ શુ વર્ણન કરી
શકું ? એ તો પછે જો હિને મદ સાગર વરવા નેણ મળ્યાં તેમજ ચન્દ્રમા રહેલા
અમૃતને પીતા નેણ મળ્યાય પરતુ તે તો ખરેખર આ કથ છે સાદગ્ય જ છે
આ સાદસ ગદા ગદા અવ છવે જ કરી રહે એમ કહી શી દેગચદ્રાચાર્ય
ગોતાની વધુ જણાવે છે

શ્લોક ૩૨

શ્લોક ૩૨

દવે અન્ય મતવાદીઓના ઉપદેશથી વ્યામોહ રૂપ અધકારમાં રૂબે
લાનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રજુના વચનોનું આમર્થ્ય જાણી તેની અવના કરે છે.

શિલ્પરિણી વૃત્તમ્

હદ તત્ત્વા તત્ત્વ વ્યતિકર કરાલેઽન્ધતમસે,
જગન્માયા કારૈરિય હતપરૈ હૃં વિનિહિતમ્ !
તદુદ્ધતું શક્તો નિયતમવિસંવાદિ વચન—
સ્વમેવાત જ્ઞાતસ્ત્વચિ કૃતસપર્યા. કૃતધિયઃ ॥

રિ ખરિણી છંદ

અર અજ્ઞાનીઓ જગન્મગને ત્યા મમડતા
બધો અધાનમાં કુમતિ રૂપ ધર્મે વગગવા,
વિશે' તાગી વાળી પતિનગ્નન ઉદ્ધારક અરે'
વિગવાદે મુક્તિ વિમુક્ત કરે તેની મુતિ કરે

અરે અર હન્દ્રભણીઓ સમાન પર તીર્થવારીઓએ કુતર્ક રૂપું ધુલિમોષી
પ્રત્યક્ષ દર્શિઓએ થતા આજ્ઞમતને તત્ત્વ અવતરના અજ્ઞાનથી જવાનક મિથ્યા
ત્વ મિત્તનીવ રૂપ આદ અધકારમાં નાખી રીધુ ॥ આ કુમતિ રૂપ સમુદ્રમાં
ગોથા જાતા પર તીર્થવારીઓને કન્ધાર કરવા આરે દે તાવત મે જ સમય
છે એકે રૂપ મમ પતિન વિસવાદ રહિત અને રૂપ, છેદ ને તાવ આ રૂપે
પરીમાથી વિમુક્ત થયેલો આપની વાળી જ તારી રહે છે કે જે વાળીમાં
વિદેશનો અભાવજાત અને સર્વ નવ પ્રમાણ મુક્ત છે, અથી વિદ્વાન સોહો આજ્ઞ
રેનોની નદિ પશુ સંપૂર્ણ આજ્ઞવાદનો સમન્વય કરવાવાળા આપના અનેજાત
વાદની જ મુતિ કરે છે

શ્લોક ૩૩મ્

શ્રી
સ્થાવ્રવાદ મંજરી

અથવા
શ્રી મહાવીર જિનેશ્વરની
સ્તુતિ

ભાગ ૨ નો
અયોગ વ્યવસ્થેદિકા

મઝ્ઝક્કમા સ્થનાર
કળિકાગ સર્વસ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય
ગુજ્ઞાતીમા ગણપદાત્મક અનુવાદ કરનાર
શ્રી મનનનાન મોતીચંદ શાહ

શ્લોક ૧

સ્તોત્ર ૧

મદકા- પ્રાગભા શ્રી મદાવી પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે

ઉપગ્રાતિ વૃત્તમ્

અગમ્યમધ્યાત્મ વિદામવાચ્યં,
 વચસ્વિનામ ક્ષવતા પરોક્ષમ્ ।
 શ્રી વર્ધમાનાભિધમાત્મ રૂપ—
 મહં સ્તુતેર્ગાચર માનયામિ ॥

ઉપગ્રાતિ ૭૬

અગમ્ય અધ્યાત્મ અવાચ્ય પ્રજે,
 હિન્દય જાને જ પરોક્ષ છે તે
 શ્રી વર્ધમાન પરમાત્મ ઉપ,
 ન આજ મારી સ્તુતિનું સ્વરૂપ

આ ૪૧મ જગીશીના ૫૨મમા રાગસારમદાવીર પ્રભુની સ્તુતિ કરના
 હશે છે કે શ્રી વર્ધમાન પ્રભુનું સ્વરૂપ અધ્યાત્મવાદીઓને અગમ્ય છે, હું
 અધ્યાત્મ મદનીઆ તેનું બોલી શકતા નથી પરંતુ અધ્યાત્મવાદની સામાજિક
 પરદોશના આગળ અધ્યાત્મ મદાવીઓને સ્વરૂપને પાતાના સ્વરૂપ રૂપ પ્રગટ
 અમલ કરે છે નથી રીત મારણ પડેનેના કથામાં વળુ નથી માગુ નથી
 જાને હિન્દય જાનવાળાને તો તે પરોક્ષ છે એટલે કે હિન્દયજાનથી તે તે
 સાદ પરજી ૩ મનજી કે પ્રભુનું સ્વરૂપ આધારણ કે રીત જાને લક્ષમાં નથી
 માગુ નથી અનન આત્મિક કુલુપાન કદ અનિશ્ચય નુ પ્રભુનું સ્વરૂપ સ્વાદ
 છે તેના પ્રભુની સ્તુતિ કરે તેને ૬૫૨૦ કરે છે

શ્લોક ૩

શ્લોક ૩

ત્વેત્તુતિકાર પોતે અર્થ વિદ્યા । ડેહતા પોતા ॥ સ્થુતા ગતાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

કવ્ય સિદ્ધસેન સ્તુતયો મહાર્થા,
અશિક્ષિતાલાપકલા કવ્ય વૈપા ।
તથાપિ નૂયાધિપતે પથસ્ય,
સખલદૂગતિરાસ્ય શિશુનંશોચ્ય. ॥

ઉપજાતિ ૭૬

કયા મિદ્ધમેન સ્તુતિ અર્થપૂર્ણ ?
કયા વાણીની મૂળ દના અપૂર્ણ ?
તથાપિ એ માર્ગ મહી રાકાય
વિમુખ શિષ્યે ન જ શાક સાય

કવિજાણસર્વજ્ઞ મળ્યાતા એ બિધાન મિતામણિ જેવો રોય બનાવનાર
મિદ્ધદેમ જેવું ૦ કાકરજી રચનાર થોમસાચ અને ખીલ થળા પુગ્તોના કર્તા
વિદ્યાનો જેને સાદા તમ્મ કોડ સ્તોતના બનાવ તારકદે છે એવા પ્રખર જ્ઞાની છતાં
શ્રી દેવગદ્યાચાર્ય પોતની લખુડા બનાવી ગુરુભક્તિને સોભાવના કરે છે । -
પરમ અવપૂર્ણ એવી સિદ્ધસેન દિવાકરજી ગદ્ય રાજની સ્તુતિઓ કયા ? અને
માઠ અપૂર્ણ જગાવાળું સાદિય કયા ? તેમના -વાચાવતર સમતિતર તત્ત્વાચ
ભાષ્ય અને જગીશ જગીશીઓ તારે આ મારી જગીશી રા દિસાજમાં ? તે
પણ તારા ગુરુએ જે માને મયા છે તે મારે ચાલવામાં એકસે કે દ પોએ ના
રાજા પેટગા જેમ તેનાં જગ્યા રોડે છે તેમ જુ મારા ગુરુજીને અધીકાર
કેવો માને જાતું ? નેમા કદાચ તામીવામ મદર નો પણ તેનો અને રોડ
નદિ વાય

શ્લોક ૫

શ્લોક ૫

દેવે પ્રજ્ઞુનુ યથાર્થ વાનીપણું મનાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

યથાસ્થિત વસ્તુ દિશન્ન ખીરા,
 ન તાદૃશં કૌશલમાશ્રિતોઽસિ ।
 તુરંગમૃગાણ્યુપપાદ યદ્ભ્યો,
 નમઃ પરેભ્યો નવ પઢિતેભ્યઃ ॥

કાવ્યતિ ૭૬

દે હિરા! ભાખ્યુ ન યથાર્થ એવુ,
 ન અન્ય કૌશલ્ય પગથી જેવુ
 રે! શુભ અશ્વો પર માનતા એ
 નમોઽનુ એવા નવ પડિતોને

દે પ્રજ્ઞુ આપે એકાત નિત્ય અને એકાત અનિત્ય બાળ પોતાને નિત્યાનિત્ય
 બાળ સમભાગી તેમજ પ્રજ્ઞુને અનત ધર્માત્મક નથી તેમા રહેતા ધર્મા એ
 એકની અપેક્ષાએ સમભાગી તેમજ હરેક દ્રવ્ય મૂલ સ્વભાવથી નિત્ય છે અને
 પથારિ અનિત્ય છે એ દ્રવ્યાર્થિક અને પથારિ ચિકિત્સાથી સમભાગી આ વધારે
 વાતનું વર્ણન કરતા પરમાત્મા એવા હોઈ કુરુત દેવાની અસાધ્ય નહીં હોય કે
 એમો પોતાના શિર ઉપર સ્વીચકા કાપાને અલંકાર હોય વહેરી છે કે આવી
 પડિતાણે હાજરનાશ એ નવા પડિતોને નમઽનુ કરવા, બીજા શું કરેડા

શ્લોક ૬

શ્લોક ૬

હવે પ્રભુમા રહેતો વ્યર્થ દયાળુપણા ॥ અભાવ મમત્ત્વે છે

ઉપજાતિ રૂત્તમ

જગત્યનુ ધ્યાન બલેન શશ્વત્,
કૃતાર્થ ચત્સુ પ્રસન્ન મવત્સુ ।
કિમાશ્રિતોઽન્યૈ શરણંત્વદન્ય
સ્વમાસદાનેન પૃથા કૃપાલુ ॥

ઉપનિષદ ૭૬

મદા કૃતાર્થી જગ જગ જાન્યુ છે,
જે આપના જ્ઞાન બાળે બંધુ છે,
શુ યોગ્ય? અન્યાશ્રિત ત્યા દયાળુ,
સ્વમાસદાને મનતા કૃપાળુ

પરમતવાદીઓ (ખીજમતવાદીઓ) ઉપર દશસ્કંધિને કહેવામા આવે છે કે હેનાથ! જગત ઉપરના અનેક કપકારથી કૃતાર્થ થયેલા એવા આપને મૂકીને આ પરમતવાદીઓ ખીજને કૃપાળુ થા આમારે કહેલા હરોઈ શું તે કૃપાને પાત્ર છો શું તેમનામા જગતનું એક કરવાની સંક્રિતિ છે? જો ન હોય તો પછી તેમને વ્યર્થ કૃપાળુ કહેવામા કેવું શરણુ લેવા હરો? આ કૃપાળુ દેવા તો પોતાના ગાસના દાન વડે કૃપાળુ બન્યા હોય એમ લાગે છે કેમકે જગતનુ બનુ કરવા માટે તેમનામા જે શુણુ મોઢએ તે નથી તેઓની આ દયા તો હિસજનુને પોતાના માસનું દાન આપી પોષણુ કરવા જેવી લાગે છે

શ્લોક ૭

શ્લોક ૭

હવે અમત્વાદીઓનું ચક્ષુષ્ય બતાવે છે

અપજાતિ શ્લોક

સ્વયં કુમારં લપતા નુ નામ,
 પ્રલમ્ભમન્યાનપિ લમ્ભયન્તિ ।
 સુમાર્ગગ તદ્વિદમાદિશન્ત—
 મસૂયયાન્ધ્યા અવમન્યતે ચ ॥

અપજાતિ ૭૬

હેતા કુમારે ઉપરેશ નેઓ,
 વાગે કુમારે જનને જ તેઓ,
 સુમાર્ગમાથી વળી તેજ જાતા,
 ઈર્ષાન્ધરે એ અપમાની થાતા

હે નાથ ! મેં જાણ્યો વિષય છે કે, દિવાંથી અથ વરેણા અસત્વાદીઓ ।
 ૧ નેઓ 'કાર્ય વિદ્યા યા રત્ન' આ મત્તુ ચક્ષુષ્ય નહીં માનનારા તેમજ 'કારા
 દુષ્ટ્ય પ્રોચ્ય રત્ન' ના સિદ્ધાંતને નહીં રીક્ષાનનારા એટલે કે કોઈ સત્ પદ કે
 ને કેવળ મુખ માનનારા કોઈ નિરન્વય સ્થિતિ માનનારા, કોઈ સત્ વસ્તુને કે
 રમ નિત્ય અને પદ પદ, વચ્ચે આદિ નિત્ય માનનારા આમ ગુહીગુહી ગં
 દિવાળા અસત્વાદીઓ કુમારેનો ઉપરેશ આપડે અને બીજાઓને કુમારે કલ
 નક ॥ તેમજ સુમાર્ગના જણતા વશ તેના સાચા ઉપરેશ કોનું અપમાન કરે છે
 આ અસત્વાદીઓનું કાર્ય બેજાર ॥ ખાતરી છે

શ્લોક ૮

શ્લોક ૮

ફવે જિન ભગવાનના શાસનનુ અજેવપણુ બતાવે છે.

उपमाति कृतम्

प्रादेशिकेभ्य परशासनेभ्यः,
पराजयो यत्तव शासनस्य ।
एव द्योतपोत द्युतिडम्बरेभ्यो,
विदम्यनेयं हरिमण्डलस्य ॥

वपनति छंद

પરાર્થવાદી નથ એક પ્રાદી,
તેથી શુ દારે? જિન ન્યાયવાદી,
તારા પ્રકારે ગગને ભલે જ્યા,
શુ સુધમાળા બચમા કરી ત્યા ?

હે પ્રશ્ન! વરતુના અશમાત્રને કે એક ધર્મ-નથને મદદનું કરવાવાળા અન્ય દેશીનીઓ આપનામતનો પરાજય કરવાની છા રાખે છે તે તો માત્ર એક તારાના પ્રકારથી સુધમરણનો પરાજય કરવાની ક્રહતા સેવે છે. વરતુના એક અશને મદદનું કરવાવાળા વાદીઓ આપના સામર્થ્ય આગળ એક તારાડિયાના પ્રકારે જવા છે. આ એક અશી માનસવાળા વાદીઓ દ્રવ્યમાં રહેલું સત્ પણુ એ જોઈ અખંડ સત્તા છે, એવું માનતા નથી દ્રવ્યમાં રહેલી સત્તા એ એવું સમુચ્ચય દર્શાવું છે, ને તે સર્વોચ્ચ હાજર હોય છે, જેમાં એક દેશે પશુ લક્ષણની ગરદાજરી ન હોય, એટલે કલ્યાદ, વ્યય, મુખતા પ્રત્યેક સનું પદાર્થમાં સર્વ કાળે અને પ્રત્યેક સમયે હાજર હોવાથી તે હોવાપણુ કે સત્તા એક જ છે, એના વિભાગ ન હોવાથી તે અખંડ છે તેમજ અનાધિત છે, આવા સૂચ સમ પ્રકાશતા જ્ઞાન આગળ આ અજ્ઞાનવાદીઓ એક ક્ષણુ પણ ટકી શકે ખરા કે ?

શ્લોક ૯

શ્લોક ૯

હવે ભગવાનના પવિત્ર શામનમા સદેદ કે વિવાદને સ્થાન નથી તે સમજાવે છે

उपजाति वृत्तम्

शरण्यपुण्ये तव शासनेऽपि,
संदेग्धि यो विप्रतिपद्यते वा ।
स्वादौ सतथ्ये स्वहिते च पथ्ये,
संदेग्धि वा विप्रतिपद्यते वा ॥

ઉપજાતિ વૃત્ત

હેનાથ તારા ગુણશામનેત્યા,
વિવાદ મદેદ કદી નથી ત્યા,
સ્વાદિષ્ટ ત્યા ભોજા હોય પથ્ય,
ત્યા વાદ સંદેદ ન હોય કદી.

હે શામનામતને આશ્રય આપનાર પ્રભુ ! જે લોક આપ માં પવિત્ર શાસનમા સદેદ કે વિવાદ કરે છે તે લોક સ્વાદિષ્ટ ગુણશામી અને આરોગ્યવર્ધક ખોરાકમાં સદેદ કે ખોટો ભ્રમ શામતા દોષ તેના અનુ છે, કેમકે આપે પીર મેળુ બોળન એટલે આપેસો ઉપદેશ સર્વવ્યભાષી દોષાથી અમૂત સમાન છે એ છતાં શ્રદ્ધાથી આ ઉપદેશને મદનુ કરે છે, તે સંસારને તરે છે આ તારક બાવધી બદેસો ઉપદેશ એટલો નિર્મળ છે કે તેમાં સદેદ કે વિવાદને સ્થાન નથી પ્રભો ! આ ઉપદેશમા આત્માના સદમાથી ધર્મો-ગુણો એવા કે જ્ઞાનેત્વપર્યેષ દર મેત્વપર્યેષ કર્તવ્ય બોધનત્વ આદિ પ્રદેશની નિશ્ચયતા, અમૂલ્ય અમર્યમ પ્રદેર પથ્ય છપ્પ મું જનરે સમાયેલા છે, તેમજ અન્યાસિ અને અદિગ્ય વિદ્યા દોષ સંદેદ ન હોયી આ રાસન આત્માભિમુખ લઈ જન કે રાસન છે કે એમા માર્ગ પ્રાપ્તિ સદેદ નથી

પ્રલોક ૧૦

શ્લોક ૧૦

હવે અન્ય આગમોની અપ્રમાણિકતા બતાવે છે.

રૂપજાતિ રૂતમ્

હિંસા ઘસત્કર્મપયોપદેશા—

દસર્વે વિન્મૂલ્તયા પ્રવૃત્તેઃ ।

નૃસંસદુર્બુદ્ધિપરિમહાષ,

શ્રુમસ્ત્વદન્યાગમમપ્રમાણમ્ ॥

રૂપજાતિ છંદ

૧. નાથ હિંસા કર્યોપદેશ,

જે પાપભાવે કરતા અગેય,

પ્રવૃત્તિ એવા જનની અમત્ય,

ખરે જ તે આગમ છે અમત્ય

હે પ્રજ્ઞ! આપના આગમથી વિરુદ્ધ એટલે “પ્રમત્તયાગાત્ પ્રાણ વ્યપરોપણ હિંસા” પ્રમત્તયાગ-પ્રમાદ કે કષાય થોડે કરી દ્રવ્ય કે ભાષ રૂપ પ્રાણોનું હરણ તે હિંસા આન્યાયને નહીં અનુસરનારા પશુપાદીઓના આગમોમાં હિંસા આદિ અસત્ કોર્મોડે ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે તે આગમે અસર્વજ્ઞો તરફથી કહેવાયેલા છે અને નિર્દય અને દુર્બુદ્ધિવાળા માણસોએ સ્વીકારેલા છે તે આગમોને અમે પ્રમાણ રૂપ માનતા નથી, કેમકે જે સાસ્ત્રો ચણાદિમાં પશુ જોને દોષી પુણ્ય ગનાવે છે, તે સાસ્ત્રો કહેવાયજ નહિ આ માન્યતા વિરોધી છે, પ્રાણીઓના વધથી પુણ્ય માનવું એ મૂઠપગની પરાક્રમ છે પ્રાણીને વધ કરનાર માણસ પ્રાણીને યજ્ઞ દુષ્ટ નહીં જુએ છે તેવું જ દુષ્ટ પાતાના વધથી થાય તે પશુ જાણે છે, છતાં જોતા સાસ્ત્રોને આધારે પ્રાણીને ન્યર્જના મોક્ષવાની વાતો કરવી એ પાપીઓના ઉપદેશને સરખાવે છે, જ્યાં જો તેને પ્રમાણ માનતા નથી

શ્લોક ૧૧

શ્લોક ૧૧

દસે પ્રભુના આગમની પ્રમાણિકતા ન્યાયપુર મર ગતાવે છે

ઉપજાતિ વૃક્તમ્

હિતોપદેશાત્સફલજ કલૃષ્ણે-
મુંમુક્ષુસત્તાધુપરિમહાશ્વ ।
પૂર્વાપરાર્થેષ્વિરોધસિદ્ધે-
સ્વદાગમા એન સર્તા પ્રમાણમ્ ॥

ઉપજાતિ ૭૬

મર્વજ શિશુ અતિ એવકારી,
મુમુક્ષુ માધુ મધુ મેલ્યકારી,
સર્વાર્થમા ન્યા નિરોધ આવે,
પ્રમાણ આ આગમ માધુ ભાવે

દે પ્રભુ ! આપે શ્રદ્ધા આગમે સમગ્ર પ્રાણીના દિલને ઉપદેશ કરે છે, જે સર્વજ્ઞ હોય તેવાથી તે ૧૫ ઉદ અને તાપથી વિશુદ્ધિ પામેલા છે, એટલે કે તેનું પ્રતિપાદન "સર્વજ્ઞયમક પ્રમાણ" એવું નક્કી અપેક્ષાને પ્રમાણ ૩૫ છે, જેથી તેના અર્થો અને બાનેશમા વિરોધનો અભાવ છે, કેમકે તેમા જ નમા દેશનો સાર્થક નિર્મૂલ્ય અભાવવામા આવ્યો જ નથી તેવાથી સ્વ એટલે આત્મા અને ૫૧ એટલે આત્માથી ભિન્ન બીજા અર્થો ૧૫૬ સમન્વયવામાં આવ્યા છે પર્મ અને પર્મનો અર્થદ્રવ્ય આ આગમમા સમન્વયવામાં આવ્યો છે આ કારણથી દે નાથ ! આપના આગમે કે જાણીનું માધુ પુરકરો દાશદનેર સિવન થાય છે, કે જે સમાર પ્રભુદ તરવાનું કારણ અને છે

શ્લોક ૧૨

શ્લોક ૧૨

હવે પ્રભુના યથાર્થવાદ ગુણની મહત્તા ગતાવે છે.

વક્ત્રસ્થ વૃત્તમ્

ક્ષિપ્યેત વાન્યૈઃ સદૃશી ક્રિયેત વા,
તત્ત્વાદિમ્પીઠે લુઠનં સુરેશ્વરુઃ ।
ઇદં યથાવસ્થિતં વસ્તુદેશનં,
પરૈઃ કથં કારમયા કરિણ્યતે ॥

વશરથ ૭૬

ભવે ન માને પરવાદી આપમા,
નમે મુરેન્દ્રા ગુણ પીઠ પાદમા
ગણે પરાર્થી જ સ્વદૃવ મામ્યને,
શકે ન લોપી પ્રભુના મુખોધને

હે પરમાત્મા ! જોને આપના અતિશયનું જ્ઞાન નથી, જેઓ આપના દેવસ્થ જ્ઞાનની શક્તિ માપી શકતા નથી તેમજ આપના પ્રભાવ અને ન્યાયને યથાર્થ જાણી શકતા નથી, એવા પરમાત્માદીઓ કહાવ આપના વરણમણમા ઇદ્રાદિ-
દેવો નમન, ભક્તિ અને જ શક્તિના કરતા હોય તેવું ના અને, અથવા પોતાના ઇદ્ર
દેવને ઇદ્ર નમતા હોય તેવી કદના કરી આ રીતી જરાજર નાણે, પરંતુ તે લોક
આપના યથાર્થ પ્રતિપાદન ગુણને કોઈ પણ વખતે લોપી શકે નહિ દારણ કે
“યથાવસ્થિતં વસ્તુતત્ત્વં પ્રહ્યાપનાદયઃ સ્વીય ગુણ-દયાર્થવાદ” અર્થાત્
યથાર્થવાદના એક ગુણના વર્ણનમાં અન્ય મતોના દેવત જોથી સમરાતની વિશિ
ષ્ટતા સિદ્ધ થાય છે આ ગુણમા વ્યવનાતિશયનો પ્રભાવ છે, તે પ્રભાવ ખીન
દેવોમા નથી

શ્લોક ૧૩

શ્લોક ૧૩

દુવે ભગવાનના શામનની ઉપેશાનુ કારણ અતાવે છે

ઉપજાતિ શ્રુતમ્

તદ્દુ પમાકાલ સલાયિતં યા,
પચેલિમં કર્મ ભવાનુકૂલમ્ ।
ઉપેક્ષતે યત્તથ શાસનાર્થ—
મયં જનો વિપ્રતિ પદ્યતે યા ॥

ઉપજાતિ ૭૪

મત્ માત્રની જે કરતા ઉપેશા,
વિવાદબાધે કરતા પરીક્ષા,
આ કાગમાદાત્મ્યજ્ઞાનજુભાં,
માનો જ કર્મોદય વર્તનો ત્યા.

દે નાથ ! જે લોક આપના શાસનની ઉપેક્ષા કરે છે અથવા તેમાં વિવાદ કરે છે, એટલે કે આત્મા સરીરથી બિન્ન છે એનું જ્ઞાનતા નથી, અને એનું ભદ્રાર્થ શબ્દ કરે છે કે, આત્મા સરીરથી બિન્ન હોય તો તે સરીરમાં રહેતો કે નહીં જાયો. જ્ઞાનો નથી પણ તેજો કહે છે કે જ્ઞાનને તમે તિથ માનો છો પણ જ્યાં વરણમાં કે આદ્યજ્ઞાન જ્ઞાન રહેતું નથી, એથી જ્ઞાનને નિત્ય વહી જાય નહિ જ ના જોતા પ્રવાયો આજન થરી બિન્ન પ્રતિપાદન કરી વિવદ કરવા જેવાં થાય છે તે અદેશજ્ઞાન તેજો પંચમ કાળના કારણે જ એમ કરતા દશે કે અધુન કર્મના કારણે જ કરતા દશે, એ નહીં વાત છે.

શ્લોક ૧૪

શ્લોક ૧૪

હવે કેવળ તપથી જ મોક્ષ મળી શકતો નથી તે બતાવે છે.

उपजाति वृत्तम्

परः सहस्राः शतदस्तपांसि,
युगान्तरं योगमुपासतां वा ।
तथापि ते मार्गमनापतन्तो,
न मोक्ष्यमाणा अपियान्ति मोक्षम् ॥

इयमिति ૭૬

સહસ્ર વર્ષો તપ જે તપે છે,
યુગો સુધી યોગ વધા કરે છે,
સદ્ધર્મ આચળન રે! નથી જ્યાં,
વિશુદ્ધ મુક્તિ ન મળે કદી ત્યાં

હે પ્રભુ ! જલે અન્યવાદી લોકો બાહ્ય અને આકર્ષનતર તપના બેઠ જલવા
સિવાય સમ્યક્ શ્રદ્ધા વિના ઐર્ષ્ય શરીરના દગલ અર્થે તેમજ બીજી બૈદિક
શુભ-સામગ્રીની પ્રાપ્તિ માટે હાલજો વર્ષ સુધી તપન કરે વેડે અને યુગો સુધી
એટલેજ નહીં ૧ મુળ ૧૦ કોટી કોટી સાચરો રાગે તેથી અધિક કાળ સુધી,
તેમજ અન્યદર્શન મુળ ૪ યુગો જેટલો મળ ગળીએ તો ૪૩ લાખ ૨૦ હજાર
વર્ષ થાય, આટલો લાંબો કાળ યોગની ઉપાસના કરી એ તો પણ આપના માર્ગના
સમ્યક્ અવસરન વિના એટલે કે 'જ્ઞાતવર્નં ચ મે વાચા અવસેષ ચ ધોસિરે'
આવળન એ જ માર્ગ આત્માના મુક્તિ છે બીજી ત્યાજ્ય છે, એ જાણ પ્રમદયા
વિના કાયાકષ્ટરૂપ તપથી કે યોગથી જીવ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી

પ્રલોક ૧૬

શ્લોક ૧૫

હવે પગ્વાનીઓના ઉપદેશથી પ્રજાના માર્ગમાં કોઈ પણ જાતનો
બાધ આવતો નથી તે સમજાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

અનામજાઢ્યાદિવિનિર્મિતિત્વ,
સંભાવના સમવિ વિપ્રલમ્ભા ।
પરોપદેશ પરમાત્મ વલ્લભ—
પથોપદેશે કિમુ સંરમન્તે ॥

ઉપજાતિ છંદ

અ ॥ પતવાની જગજીવિએ જ્યા,
માત્રા મનીએ ઉપદેશ દે ત્યા
આપેશ શ્રી આજી પ્રાપ્તિ પામે
મર્દન ॥ મત્રપ્રતિપાઘ મામે

દે દેવાધિદેવ અને આત્માશુભની પ્રાપ્તિ થઈ નથી એવા અન્ય મતના
કહેવાતા સર્વદા દે જ્યા જગજીવિએ જણવામાંથી રચમની પ્રાપ્તિ માનનારા
જગદને તિત્વ માનનારા જ્ઞાનને અનિત્ય માનનારા, કંઈકને સૃષ્ટિનો કમ
માનવાવાળા, પ્રમાણ અને અપ્રમાણને રચન સિદ્ધ માનવાવાળા, આત્માને
રચસનેદી નહીં માનવાવાળા રીસના રૂપનો અત્યન્તિક નાસ માનવા વળ
અદેવ વિદ્યાને અનુમરનારા પુણ્યપાપ આદિ પદોશ વસ્તુને નહીં રાહ
નારા માત્ર જનિત્વનાવાળા, આત્મ ક્રિયા-અક્રિયાવાદીના જગજીવે
રમાયેલા રાહ નો ઉપદેશ મું આપના બિદલ પરમ આત્મ દાસ પ્રતિષ્ઠિત
ઉપદેશને કાંઈ પણ બાધ કરી શકે જોઈ નહીં જ

પ્રલોક ૧૬

શ્લોક ૧૬

હવે ભગવાનના જાસનની નિરુપદ્રવતા જતાવે છે.

અપચતિ વૃત્તમ્

યદાર્જવાદુક્તમયુક્તમન્યૈ-

સ્તવન્યથા કારમકારિ શિષ્યૈઃ ।

ન વિપ્લવોડયં તવ શાસનેડમૂ-

દહો અધૃષ્યા તવ શાસનમ્પ્રીઃ ॥

અપચતિ ૭૬

અયુક્ત ને અન્યમતે કહ્યું જ્યાં,

શિષ્યો પ્રપ્તે ક્રિસદુ વળી ત્યાં;

આવિપ્લવો જનમતે ન થાતા,

તેથી જ તાગ વિજયો ગણાતા.

હે પરમાત્મા! આશ્ચર્ય એ છે કે અન્ય મતવાદીઓના ગુરુએ એ શાસ્ત્રાર્થ-
માં કંઈક સરવ જાણથી અયુક્ત હેતુ અને દેવાભાસનુ પ્રતિપાદન કર્યું, અને
જ્ઞાન તેમજ પદાર્થ અભિન્ન માન્યા, તેમજ પદાર્થને જ્ઞાનનું કારણ માન્યું,
એટલે જ્યાં જ્યાં પદાર્થ છે ત્યાં ત્યાં જ્ઞાન છે તેમજ જ્યાં જ્યાં પદાર્થ નથી
ત્યાં ત્યાં જ્ઞાન નથી. આમ અન્વય અને વ્યતિરેક વ્યાપ્તિ કરાવી, પરંતુ મૂળ-
જ્ઞાનમાં પદાર્થ વિના પાળીનું જ્ઞાન થાય છે, એટલે એ વ્યાપ્તિ એમની ખોટી
ફરે છે. આવા ખોટા હેતુઓને આજળ કરી તેમના શિષ્યોએ વિરુદ્ધ પ્રતિપાદન
કરી અર્થનો અનર્થ વધારી દીધો પરંતુ હે પ્રભુ! આપના શાસનમાં આ પ્રકાર-
નો વિષય વધ સક્રમો નથી. કેમકે આપનો પ્રમાણભૂત હેતુ કે ને સર્વ દષ્ટિએ
સુસંગત થાય છે, તે જ આપના ધર્મનો વિજય છે, કે ને વિજયની પરંપરા
આને પણ અબાધિત ચાલી રહી છે.

પ્રલોક ૧૭

શ્લોક ૧૭

હવે પરવાદીઓના દેવોની માન્યતામાં આવતો પરસ્પર વિરોધ
ખતાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

દેહાથયોગેન સદાશિવ ત્વં,
શરીર યોગાદુપદેશ કર્મ ।
પરસ્પરસ્પર્ધિં કથં ઘટેત,
પરોપ કલૃષ્ણેષ્યધિ દૈવતેષુ ॥

ઉપજાતિ છંદ

છે દેહ નિ ॥ પરમાત્મ રૂપે,
શરીરધારી ઉપદેશ દે તે
ગુણો વિરોધી ધટતા હશે કે ?
કૃવાદિ દેવો ધરતા હશે કે ?

હે પ્રભુ ! પરવાદીઓ હંશ્વરસ્વરૂપને સાકાર અને નિરાકાર એમ બે
સ્વરૂપે માને છે એક રીતે હંશ્વરનું સ્વરૂપ દેહરૂપિત સત્ ગિત્ત ને જ્ઞાનરૂપ છે,
એમ માને છે મતલબ કે 'ગુણવિશિષ્ટમાત્રમાન્તરમીશ્વર' એટલે કે ગુણ વિરોધી
યુક્ત એક પ્રકારનો આત્મા જ હંશ્વર છે બીજી રીતે એમ માનવામાં આવે ॥
કે, હંશ્વર દેહને પ્રાપ્ત કરી એટલે જન્મ પારખી કરી મનુષ્યને ઉપદેશ આપે છે
આ પ્રકારે પરસ્પરવિરોધી માન્યતા એકસાથે કેમ રહી શકે ? એક જ વસ્તુમાં
ને વિરુદ્ધ ગુણો એક સાથે ધરાવવામાં આવે તો જાનપરવા દોષ થાય ખરો
તેમજ નિરાકાર આત્મવિરોધરૂપ હંશ્વરમાં વિહાર કે ઊ રીતે આ ઊ રીતે કે જન્મ
પારખી કરવો ખરો તે આમ કુમતવાદીઓના હંશ્વરપણાની માન્યતા રોપવાની છે

શ્લોક ૧૮

શ્લોક ૧૮

હવે મોહનો અભાવ થવાથી પ્રભુ અવતાર ધારણ કરતા નથી તે
જાતાવે છે.

उपजाति वृत्तम्

પ્રાગેવ દેવાંતર સંખિતાનિ,
રાગાદિ રૂપાણ્યસમાંતરાણિ ।
ન મોહજન્યાં કરુણામપીશ,
સમાધિમાસ્થાય યુગાન્તિતોઽસિ ?

उपजाति छंद

રાગાદિ રૂપે અવતાર ગાવા,
શે આશ્રયો દેવપણે થનાવા,
સમાધિ શરા વશ મોહથી શુ ?
યુગાન્તરે જન્મ ધરે કદી શુ ?

હે પ્રભુ ! આ પરવાદીઓની માન્યતાવાળા દેવાએ પ્રારભતા જ રાગદ્વેષ
આદિ વૃત્તિગોનો આશ્રય લીધો છે, અને જગત દેવ તરીકે પૂજે ગેવા પ્રયત્નો
કરી મોહનીય કંઈ બાંધુ છે વળી 'સમકામિ દુયે યુગે વા યુગાન્તરે' એમ કહી
કોણા ભક્તોમા ભક્તિનુ આરોપણ કર્યું છે, પરંતુ આરે તો મોહનો ક્ષય કરી,
રાગદ્વેષ કેવળ વિભાવોને તથા રવભાવ દ્વારાસમાધિ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે, એટલે
યુગેયુગે કે યુગાન્તરે આપને હવે જન્મ લેવાનો હોય ખરો કે ન જ હોય
જન્મ લેવાનો તો વિભાવ પરિણામી જીવોને જ હોય, સ્વભાવ પરિણામી
મુક્તાત્માઓ મુક્ત ભાવ પામ્યા પછી જન્મ પામે, એ માન્યતાથી મુક્ત ભાવનુ
સાધનપણું રહેવું નથી તેમજ ને જ્યેષ્ઠ્યથી હિંસરપણું પ્રાપ્ત થાય, તે જ્યે-
ષ્ઠ્યની કિંમત પણ રહેતી નથી વળી જીવે પ્રાપ્ત કરેલુ મુક્તિરૂપી ધન પણ ચોરાઈ
ભય છે, ને સદાય અસંખિત જ છે

શ્લોક ૧૯

શ્લોક ૧૯

હવે પ્રભુએ મંમાગ ક્ષય માટે આપેલા ઉપદેશનું અરૂપ સગળવે છે

દંશસ્થ વૃત્તમ્

જગન્તિ મિન્દન્તુ સૃજન્તુ વા પુન-
ર્યથા તથા યા પતયઃ પ્રવાદિનામ્ ।
ત્વદેકનિષ્ઠે ભગવન્ ભવક્ષય-
ક્ષમોપદેશે તુ પર તપસ્વિનઃ ॥

વચન ૩૬

મૃતે પ્રભુ નામ કરે કરી ફરી,
કૃત્વાદિ માને જગતે બને અહીં,
ન તુલ્ય નામી બવનાશ કાગળે,
પરોપદેશે પરદેશ ના જાને

દે પ્રભુ અન્યમતવાદીઓ એવું માને છે કે, હિંદુ આ જગતને બનાવે છે
અને તેનો પ્રભુ પણ છે. આમ ફરીફરીને આ માથે થવા કરે છે એ ટી તેમની
માન્યતા. તેને માટે અવા પ્રમાણે સ્મૃતિ છે કે “एकाદ વદુસ્યમ પ્રમાણે”
હું બધું રૂપ ધારણ કરીને જગતને રૂપવત્ત કરું છું એટલે કે મેની રિશ્તિ અને
પ્રભુવત્ત ધારણ પણ હું જાણું રૂપ તેમના હિંદુ કરે છે વગર “દેવાત્મોદયેદે”
આ જગત રહે થી નિર્મલનેતું છે આમ હાલી હિંદુને સુદિત કર્યા અને
નદરતા માને છે આ માન્યતાથી થતા દોષોનો તેઓ વિચાર કરતા નથી તેમા-
ની આ ટી જામણાતમક માન્યતા નમે તેની કોય પરતુ દે નામી કર્મનો ક્ષય ફરી
અવસાન કરવાનો આ પિ નાપરો ઉપદેશ બોલે. નિર્મળ છે કે મેની બોલનાર
બાળ કાંઈ દેવ કે મર્મ આવી રહે નહિ

શ્લોક ૨૦

શ્લોક ૨૦

હવે જિન-મુદ્રાની સર્વોત્કૃષ્ટતા જતાવે છે.

उपजाति वृत्तम्

वपुश्च पर्यकश्यं इत्थं च,
हसौ च नासा नियते स्थिरे च ।
न शिक्षितेयं परतीयनायै-
जिनेन्द्र मुद्रापि तवान्यदास्ताम् ॥

उपजाति ७६

પગાસને દેહ શિથિલ બાને,
દષ્ટિ પ્રમુની સ્થિર નાસિકાગ્રે,
બંધે ન લેતા મુખ્ય અન્યત્રાસી,
જિનેન્દ્ર-મુદ્રા ન અરે' ધરાતી.

હે જિનેન્દ્ર 'પરતીયિકા સંસારસમુદ્રને તારવાવાળા આપના અનેક ગુણો-
માંથી કેઈ એક ગુણને મહત્વ કરી રાખ્યા નથી તેનો ચોક્કસ યતો નથી, પરંતુ પગા-
સને ધ્યાનસ્થતા રહેલી આપની ધ્યાનાશ્રદ્ધ મુદ્રા કેટલે કે સંસારની સ્થિતિને
બેઠવાવાળાં શ્રુત વાક્યો ને મુખમાથી નીકળે છે તે મુખમુદ્રા. અને રામાદિ
દેવો નષ્ટ થવાથી પ્રગટેલી સ્વયં ચેતના પર્યાયિવાણુ આપનું અનુપમ ૭૫ કે
જેમાં ત્રણે જગતનાં દુઃખ હરનારી સર્વ દેવી આત્મિક સમૃદ્ધિઓ સર્વારો વિદ્યા-
સને પામેલી છે, ને માતૃત નિર્મળ બાવે ચોખ્ખી રહી છે, વળી નાસિકાના અમ
ભાગમાં જ રહેલી દષ્ટિવાળી આ મુખમુદ્રા કે જેને જ્ઞાનીઓ શ્રુત વાક્ય મુદ્રા
એટલે વ્યવહારમાં પણ પરમ શ્રેષ્ઠ ગુણથી ભરેલી હદ છે, તે મુદ્રાને આ પર-
તીયિકા બળી રાખ્યા નથી એટલે કે તેનું આદાતમ્ય આ લોકોને સમજાવ્યું નથી
એજ આજે ચોક્કસ કારણ છે. પ્રજો 'પુણ્યવાન આત્માઓ જ આપના નેમગિર
સ્વરૂપને બળી રાકે છે, કે જ્યાં ગુણધિકેતુ ગુણ પદ્મપાત્રી મુખનો જ પદ્મપાત
છે, નિર્ગુણને તેથી શ્રી

શ્લોક ૨૧

શ્લોક ૨૧

હવે પ્રજાના શાસનની મદદતા બતાવે છે.

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

યદીય સમ્યક્ત્વ યત્નાત્ પ્રતીમો,
મધાદશાનાં પરમ સ્વભાવમ્ ।
કુવાસના પાશ વિનાશનાય,
નમોઽસ્તુ તસ્મૈ તથ શાસનાય ॥

ઉપજાતિ છંદ

જ્યાં હવે સમ્યક્જ્ઞાને વધારે,
સ્વભાવ ભાવે રિયગતા કમવે,
કુવાસના બંધન હેઠકારી,
ત્રિનેન્દ્રનું શાસન વધ બારી

દે પ્રજા ને શાસનની આરાધનાને હવે સમ્યક્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
આપના જેવા અર્નત જ્ઞાનના અધિષ્ઠાતા તીર્થ રતિએના સુખ સ્વરૂપના ફરીન
કરી ગયે છે, અને કુવાસના રૂઠ બંધનનો નાશ કરી આત્મિક શાન્તિ આપે છે
• વુ આપનું શાસન તેને કાઠીશ વડન દેશ મારણ દેશ શાસનમાં વાસના
જાવની સાચી વિધિ બતાવવામાં આવી છે આત્માને વિભાવ દશામાં રાખનાર
તે વાસના જેમ ધૂંતેના ત્રિગ્તે વહિ પૂઆટા વડે અભિ દાખ છે, તેમ
વાસનાથી પ્રાપ્ત થતા દુર્ગુણો કામ, માન માયા અને મોહો આત્માના મુલેને
દાખી લીધા છે તે મુલને પ્રમદ દરવા માટે આ શાસનમાં અર્જુનને અને
મદાવ્રતોની આરાધના બતાવવામાં આવી છે, તેમજ બધ અને મોહના
સ્વરૂપનો વધાતમ્ય જ્ય ત આપવામાં આવ્યો છે, તેની માથે સમ્યક્જ્ઞાની
રૂઢિ અને જીવની ઉપરામ અને સપક એજિ બતાવી છે જો આ મદામાર્ગને
અનુસરવા માટે પ્રમદવા વિધાન, અનુધામ, અનુદા, અનુપાનવિદારના
બાવે સમબલવામાં આવ્યા છે તેમજ ત્રિષ્ટક અર્નતાશય માટે સ્વચિર રૂપી
અને જિનસ્થપીના આચારો બતાવી પ્રજાના શાસને બારે ઉપકાર કર્યા છે, એથી
આ શાસન અર્થેજ વડન કરવા મોઝ છે

પ્રલોક ૨૨

શ્લોક ૨૨

હવે પ્રકાર બેઠે કરીને પ્રભુના યથાર્થવાદ ગુણની પ્રશંસા કરે છે.

उपजाति वृत्तम्

अपक्षपातेन परीक्षमाणा,
द्वय द्वयस्या प्रतिमं प्रतीमः ।
यथास्तितार्थं प्रथनं तवै त-
दस्थान निर्बन्धरसं परेषां ॥

ઉપજાતિ વૃત્ત

નિષ્પક્ષપાતે કરતા પરીક્ષા,
બેશકિતની ખાસ થતી સમીક્ષા,
યથાર્થનાની પ્રતિપાદનો જ્યા,
વળી વિનાની રસગંધનો ત્યા

હે પ્રભુ હજારેક જીવ જાતિન્દ્રિય જ્ઞાની ॥ અગોચર ગુણને બહુ ન શકે,
છતાં વિવેકશાલે પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે વિચારી શકે એ ન્યાયે નિષ્પક્ષ
પાતથી જોતા ગ્રાપના બે મહાન ગુણો પ્રથમજ પ્રત્યક્ષ યાચ ॥ એકતો આપનું
નિષ્પક્ષ યથાર્થવાદ રૂપે વરતુનું પ્રતિપાદન અને બીજું અન્યવાદીઓએ મૂર્ખિત
ભાવે પોતપોતાના મતનું કરેલ એવાન સમર્થન કે જે આપે અનેક પ્રમાણોથી
આવતા વિરોધો બતાવી ન્યાયથી અસંગત મિથ્ય કરી બતાવ્યું છે તે જ ગુણોની
આજે નિરૂપમ પ્રતિતિ થઈ રહી છે પ્રભો ॥ જુદા જુદા મતવાદીઓ પોતાનું
પ્રતિપાદન જુદી જુદી દિશિમે કરે છે ને તેમાં કદાચદ મેવે છે કે હા કહે છે કે,
'ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या' કાંઈ કહે છે કે પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન આ બે જ પ્રમાણ
સત્ય છે મોડ કહે છે કે આત્મા નથી પણ જ્ઞાનનો જ આભાસ પ્રત્યક્ષ યાચ છે
મોઢ કહે છે કે દેહ અને જીવ જુદા નથી આની માન્યતા ધરાવતા દર્શનોને આપે
અને કાલવાદથી-યથાર્થવાદથી બતાવી આપ્યું છે કે ગુણ પર્યાયાત્મક દ્રવ્યમ્
પરતર્કગા ॥ પરતર્કભાવ પામે છે અને તેમાં તદસ્મિન્નવ્યય નિત્ય-પદાર્થના
રૂપરૂપનો નાશ થતો નથી આપુ પદાર્થનું વક્ષણ બતાવી તેમાં અનતા ગુણો
અને તેના અરો બતાવ્યા હોકની મદત્તા ને જીવોની ગુરુતા લઘુતા બતાવી
યથાર્થવાદની મદત્તા અને સત્યતા જમતને બતાવી મદાન ઉપકાર કર્યો છે

શ્લોક ૨૩

શ્લોક ૨૩

હવે સૂતકાર અમાનીઓને પ્રતિબોધ કરવાનું અસામર્થ્ય પણ ગતાવે છે

અપ્રજાતિ કૃત્તમ્

અનાદ્યવિદ્યોપનિપન્નિવર્ણે—

વિંશત્સ્વલૈશ્વાપલમાચરદ્વિ ।

અમૂલલક્ષ્યોઽપિ પરાક્રિયે,

ચત્વત્તિકરઃ કિંકરવાણિ દેવ ॥

કપલતિ છંદ

અનાદ્યવિદ્યા મતમા પડે ॥,

સ્વચ્છદાચારી મનથી અળેલા

જે મૂલ તરવેવળતા નથી ન્યા

હે દેવ! આ કિંકર સુ કરે ત્યા?

પ્રશ્ન! અનાદિ અવિદ્યામા વેશવેશ, સ્વચ્છદાચારી અને અપ્રજા મિતવાળા અન્યમતવાદીઓને પ્રતિબોધવામા અમે અસમર્થ છીએ, કેમકે આપે તેમને સત્ય જ્ઞાન કરાવવા થયો પ્રયાસ કર્યો પરંતુ કલામદને પછી જોવાત પદ્મની સિદ્ધિને અનુસરનારા આ અન્યનીયિષ્ઠો આપના મૂલ તરવેવળતા નથી તે પછી દેશવદ્રાચાર્ય હોય છે કે, આ સેવક તેમને વિશેષ શું સમજાવી શકે? પ્રત્યેક આ મતવાદીઓની મૂળ માન્યતા જ જીમખુરગ છે તેમજ જનજનનાર હૃદય છે અમ કહી એક પ્રમાણ સદા કરે છે, કે 'એવ કમર્કડી' ક વૈગપીથરે લિગ તથા દ્વિ એટલ કે યોગ એક સર્વ રૂપ પદાર્થ છે જે જુઝાર એના કર્તા ॥ જો જ પ્રગ લે પુરૂષી સર્વ છે અને તેનો કર્તા હૃદય છે જે કાવ નિમિત્તથી કલ્પત ચર્મ દોષ તે તે નિમિત્તનો શર્દ કર્તા હે વા નેહમ આ માન્યવાવાળાને પ્રશ્ન કે ચર્માર્થવાદ સારી રીતે સમજાવે છે કે પદો, પુરૂષી આદિ પદાર્થોમા રહેલા દ્રવ્યો અનાદિ છે અને ચર્માર્થથી ન કલ્પાદ અને નારવાગ છે એટલે તેનો કર્તા હૃદય સિદ્ધ થતો નથી કથરને કર્તા જાણાયો તે સાધારણ મનુષ્ય બની નથી હ અને અશરીરીથી સચારની રચના ॥ ૩૦ ॥ આમ સમજાવવા છતાં અન્યનીયિષ્ઠો ન સમજે આ જ બિંદુ કારણ છે

શ્લોક ૨૪

શ્લોક ૨૪

હવે પ્રભુની દેગના ભૂમિની મુતિ કરે છે.

અપજાતિ વૃત્તમ્

વિમુક્ત વૈર વ્યસનાનુયંધાઃ,
શ્રવન્તિ ચાંશશ્વતવૈરિણોઽપિ ।
પરૈરગમ્યાં તથ યોગિનાથ,
તાં દેશના ભૂમિમુપાશ્રયેહં ॥

અપજાતિ છંદ

મુકાવ જ્યાં વૈર વિરોધ ચિત્ત,
મ્યભાવ વૈરી બનતા મુગિત,
હે નાથ! એ છે પરને અગમ્ય,
તે દેશના હો મુગને મુગમ્ય.

હે યોગીજ્ઞાના નાથ! આપ જ્યારે સમવસરજીભા બિરાજે છે ત્યારે સ્વભાવથી જ વૈરભાવવાળા પ્રાણીઓ પોતાનો વૈરભાવ છોડીને એકબીજાને પ્રેમથી આમિત્રન આપે છે, જોરલે કે સિંહ ને બકરી, સર્પ ને નોળિયા, મોરને સર્પ, બિલાડી ને હંદર એ સૌ પોતાનો દ્વિસમ્ સ્વભાવ ભૂલી અદ્વિસક બની જાય છે, જોરલે કે સમવસરજી ભૂમિમા બિરાજેલા અષ્ટપ્રાતિદાર્બધી શોભતા એવા આપના મહિમાની ઝાપ આ તિર્યગો દ્રુપદ પડે છે અને પોતાનો સ્વભાવ બદલે છે, પરંતુ હઠામઠી આ અન્વનીયિતો આપનો આ મહિમા પિછાની શકતા નથી, એ જ એટલો નિપથ છે પ્રભો, આપની દેશનામા જે તારક બાવ રહેલો છે, તે મને મુગમ્ય દો.

પ્રલોક ૨૭

શ્લોક ૨૭

હવે પ્રથમે માધ્યસ્થ બાવે સમજનારા બોડેમા માત્સર્ય બાવને
કેવે અવગુણ હોય છે તે બતાવે છે.

उपजाति वृत्तम्

सुनिश्चितं मत्सरिणो जनस्य,
न नाथ मुद्रा मति क्षीर ते ते ।
माध्यस्थ्यमास्थाय परीक्षकाये,
मणौष्य काचे च समानुर्वंधाः ॥

ઉપજાતિ વૃત્ત

માધ્યસ્થ બાવે કરતા પરીક્ષા,
સમાન જાણે મણિ કાચને ત્યા,
નક્કી જ છે નાથ' વિરોધ મુદ્રા,
પામે ન તે કાઈ અતિક્રમો ત્યા

દે નાથ આપના ગુણો અને વચનામૃતો કે જે સર્વ અપેક્ષાએ સાચ અને
દિલ્લેખી છે, તેની પરીખા ને કાઈ માધ્યસ્થતાવધી એટલે મણિ અને કાચને
સરખા મણવાની બુદ્ધિથી કરે તે તે પરીક્ષા કરી શકાય નહિ પરીક્ષા તો
એ જ કહેવાય કે જ્યાં પરીક્ષકને સારાસાર સમજવાનો વિષેક દોષ કુળની
કિમત દોષ પક્ષ સાત ન દોષ કાચ અને મણિ વચ્ચેના બેદ પારખવાની બેદ
બુદ્ધિ દોષ બાધી તે કાચ અને મણિને સરખા મણવાના અપના નીતશી પામે
નહીવા અસમર્થ છે આવા કુતર્કવાદી જ સરી સોફોની મુદ્રાનો મોટયે મખના
મર્મના સિદ્ધાંતો ઉપર અતિક્રમણને જ અપના મોઢો તરફો ન દોષ એ
રેખીત જ છે પ્રજા માધ્યસ્થ બાવ દબને રચાઈ રચાન છે પરંતુ તે
'માત્સર્ય મ' વિવરીત જુઓ ૨૩ અને મિત્રને સરખા મણવામા જ લાગે
છે પરંતુ મણિ અને કાચને સરખા મણવામા નહી

શ્લોક ૨૮

શ્લોક ૨૮

હવે સ્તુતિકાર આ સ્તુતિની મહત્તા અંગે દદતાથી પોતાની ઘોષણા
રચી કરે છે.

उपजाति वृत्तम्

इमां समक्षं प्रतिपक्ष साक्षिणा-
मुदार घोषामव घोषणां ब्रुवे ।
न वीतरागात्परमस्ति दैवतं,
न चाप्यनेकान्तमृते नयस्थितिः॥

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

કરે જ આજે જયગોષણા ખરે'
ઉદાર બાવે પ્રતિપક્ષ કારણે,
જિનેન્દ્રથી શ્રેષ્ઠ નદેવ કોઈ બધા,
નયે અનેકાંત સમુ ન કોઈ ત્યાં

સ્તુતિકાર હેમચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે હું પ્રતિપક્ષી લોકોનો સામનો કરવા
દદતાપૂર્વક એવી ઘોષણા કરું છું કે વીતરાગ અટકે 'વિગતો રાગો ચસ્ય સ વીતરાગ'
જેણે રાગદ્વેષ રૂપ આત્માના બંધનને તરુ નરી આ પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેની
બરાબર બીજા કોઈ દેવ આ મહાદેવ નથી તેમજ અનેકાંતવાદને છોડી પરતુર્ત્વ
પ્રરૂપણ કરવા માટે બીજો કોઈ માર્ગ નથી એક નવની અપેક્ષાએ જેનારો અંધ
હરેની ન્યાય પ્રતિષ્ઠા છે. તેમ જ પ્રતિપક્ષીઓને 'વિનાયક પ્રતુર્વાગો, રચ્યા-
માસ વાનર' ચિન્નાચક બનાવતા વાનરો બનાવી દીધો આમ પ્રતિપક્ષના દરિયત
ન્યાયો અનેકાંત આમજ ઠકી રાકતા નથી સ્તુતિકાર દદતાથી કહે છે કે,
'ફળમેવ નિર્ગોય પાત્રયણ સત્ત્વ, અણુત્તર, ક્વલિય, પદિપુણ્ય આદિ આ જ નિ-
ર્ગેયનો પ્રરૂપેસ સાચો કલમ કેવળી સાપિત અને સર્વ વીતરાગ માર્ગ છે જેન
રાસન આત્માનું ખોવાયેલુ હૈવલ્ય રતન પ્રાપ્ત કરવાનું સમબલ છે પ્રતિપક્ષમાં
આ અમૂલ્ય નિધાન બતાવવામાં આવ્યું નથી તેમજ પડતાને બચાવવાનો
રાગ/માર્ગ અન્યદર્શનકાળે શોધી ર-યા નથી, જેથી આ દસોન સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

પ્રલોક ૨૯

શ્લોક ૨૯

હવે જિનેશ્વર દેવ પ્રતિ સ્તુતિકારના આકર્ષણનું કારણ સમજાવે છે

ઉપજાતિ વૃત્તમ્

મ બદ્ધયૈવ ત્વયિ પક્ષપાતો,
 ન દ્વેષમાત્રાદરુચિઃ પરેષુ ।
 યથાયદાન્તત્વપરીક્ષયા તુ
 ત્વામેવ વીરપ્રમુમાભિતાઃ સ્મ ॥

ઉપજાતિ છંદ

અહીં જ માત્ર ન જ પક્ષપાત,
 પરે અત્રિધાસ ન દેવ માત્ર,
 કરી પરીક્ષા યથાર્થ બાવે,
 હે વીર' આશ્રિત મમા સ્વભાવે

હે વીર પ્રભુ કેવળ અધ્યાને કારણે જ આપના પ્રતિ અમારો પક્ષપાત
 નથી, તેમજ કોઈપણ ભક્તની દ્રેષણાને કારણે અન્ય ધર્મમાં મનાતા દેવો તરફ
 અમને અવિરોધ નથી પરંતુ યથાર્થ દૃષ્ટિને નિષ્પક્ષપાતે આ બંને વસ્તુની
 પરીક્ષા કરીને જ અમે એ આપનો આશ્રય લીધો છે પ્રભુ! મુખ ની અવેશ એ
 જ આપનામાં અમારો આદર પ્રગટ થયો છે હવે છે કે - 'ગુણ વૃષ્ટાડિ
 યતોદયમાદર' ગુણની અવેશને જ આપ જન્મપુલ્કર છે. 'વતિ' હિતા વેશે
 પાવનવગુણકલા સમગદિત' પ્રભુ છવે પાતાના હિતને મારે જેમ પ્રભુના
 ગુણ કીર્તનમાં મેહાવેલા દોષ છે તેમ અધિ અમારા અભિવેદને મારે
 પ્રભુના ગુણને આપણે કરીએ છીએ તેમા અન્ય દેવો ઉપરની દ્રેષણા જેવું મારે
 કારણ નથી તેમજ કોઈ ભક્તની અપમાન પશ્ચ કારણ નથી માત્ર આમ
 મેવ અમે પ્રગટી જઈએ જ કારણ છે

શ્લોક ૩૦

શ્લોક ૩૦

હવે પ્રભુની વાણીની મહત્તા બતાવે છે.

उपजाति वृत्तम्

तमः स्पृशामप्रतिभासभाजं,
भवन्तमप्याश्रुविचिन्दते याः ।
महेम चन्द्रांशुदृशाव दाता-
स्तास्तर्कपुण्या जगदीश वाचः॥

वृत्तमति ૭૬

નિનેન્દ્ર-વાણી શુભ તર્કગામી,
પવિત્ર ચંદ્રાંશુ સમી ગણાતી;
પ્રદાશતી એ પ્રભુને સદાયે,
અગાનતામા નહિ એ જણાયે.

હે નિનેન્દ્ર દેવ 'આપની વાણી સાત નય, ચાર નિસેપા, ત્રણ પ્રમાણ અને સાત લેખથી કહેવાયેલી છે અને ગણપદો યુષ્ઠિના આઠ ગુણથી મહણ કરે છે. ને નિનેન્દ્ર દેવના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને પ્રગટ કરનારી છે તેમજ તેની આરાધનાથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો ગુણ પ્રગટ થાય છે. કહ્યું છે કે-“एगस्त सुतस्स कण्ठो धार्यो” એક સુતમા અનતા અર્થ સમાયેલા છે એવી ભાવવાહી પ્રભુની વાણી છે ને અનુપમેય છે છતાં વૃષમા આપવા માટે તેને ચંદ્રમાનાં કિરણ સરખી રવચ્છ અને નદીયા પવિત્ર થયેલી ગણી છે, ને અજ્ઞાન રૂપી અંધારામાં રહેનારાં જીવોને અજોચર છે, માટે જ કહ્યું છે કે-“अद्वार कजिज तमस्तमसो विगन्ति, येषां न भान्ति तव वाग् द्युतयो मनस्तु” હે પ્રભુ! નેઓના મનમાં તારી વાણી રૂપી દ્યુતિથી પ્રવેશ પામે છે, તેઓના હૃદયને વિષે અંધકાર પ્રવેશના પામતો નથી. આતું પ્રભુની વાણીનું મહત્ત્વ છે પોતાના મનના કદાચ-દમાં રૂમેલા એમાંતપક્ષી કપડેસાકે આ મહિમાને શી રીતે જાણે? એમ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મોહની ચૂંચલીમાં પોતાના નાગનું પણ રમણ કરાવે છે, એ એમની કૃતિવિશેષતા છે.

શ્લોક ૩૧

શ્લોક ૩૨

હવે પ્રભુના વીતરાગ ભાવની સર્વોત્કૃષ્ટતા મમજાવે છે

સ્થોદતા શ્રુતમ્

યત્ર તત્ર સમયે યયા સયા
 યોડસિસોઽસ્યમિધયાયયાતયા ।
 વીતદોષકલુપઃ સચેદ્ભયા,
 નેક એવ ભગવન્નમોસ્તુતે ॥

કવિભક્તિ છંદ

જામ્યુ દશે કોઈ સ્વરૂપ સામે,
 યયા દશે વર્ણા । દષ્ટિ માત્રે
 પરતુ જીત્યા દગ દેવ ગગ,
 નમોસ્તુતે એક જ વીતરાગ

હવે પ્રભુ જે કોઈ સાસઝા, જે કોઈ રૂપમા, જે કોઈ નામમાં જ્યાં જ્યાં
 વીતરાગ દેવનું વર્ણન કરેલું છે તે સર્વ સ્થાને આપ એક જ સર્વજ્ઞ સ્વરૂપ છો,
 જેથી આપના આ વીતરાગ ભાવને અમારા નમસ્કાર દો જેમકે મિત્રાભાઈ
 અથવા ૧૨૧૫૫ આચાર વિનય, અને સદાચરણ આપણે તુલ્યો વડે અદિતકેવ
 મુખાર્થી અથવા જીવાતમાના સદાય પૂજનીય, વર્ણનીય, અર્ચનીય અને સમર
 પૂજનીય છે, જેને અથવા જીવાતમાના કલ્યાણનું કારણ માને છે કારણ કે આ
 આત્મા અદ્વિતીય છે કોઈ પણ મુખ દોષ તે જ્ઞાન છે, અને એ જ્ઞાનરૂપ
 અનાદિ અણપી આત્મામાં રહેલા તે નિર્વિકલ દેવોએ આત્માની આ અનંત
 શિશિને દેખી છે, તેમજે અશિશિને પ્રાપ્ત કરીને પછી જ જન્મને જાણી છે
 અરહે જ જિનેશ્વર દેવ જન્મત્વય છે, ગતલજ કે જ્યાં જ્યાં આત્માની શિશિ
 પ્રાપ્ત કરવાનું જાણુ દોષ જોવાનું દોષ કે કપરેશનું દોષ તે સર્વનો પિતા જ
 આપમા જ સામાનેશ આપ છે એ વીતરાગ દેવને સદા નમસ્કાર દો

શ્લોક ૩૨

શ્લોક ૩૨

શિસરિણી વૃત્તમ્

ઈદં શ્રદ્ધામાત્રં સદયપરિનિન્દાં મૃદુધિયો,
વિગાહન્તાંહન્ત પ્રકૃતિ પરિવાદ વ્યસનિનઃ ।
અરક્તદ્વિષ્ટાનાં જિનચર પરીક્ષા ક્ષમ ધિયા-
મયંતત્ત્યાલોકઃ સ્તુતિમયમુપાર્ધિ વિધૃતવાન્ ॥

શિસરિણી : ૬

ખરે ! માને શ્રદ્ધા મૃદુમતિ જનો સ્તોત્ર મહુ આ,
બસે નિંદા ઉપે પ્રકૃતિ પરવાની મમજતા,
પરીક્ષામા માયા જિનચરતણી નિમ્મૂલ મને,
સદા તે માને આ આવન ઉપ ભક્તિ પ્રકરણે.

પક્ષ વિપક્ષ ભાવથી દુર રહેલા કોમળ બુદ્ધિવાળા પુરુષો આ સ્તોત્રને
શ્રદ્ધાથી બતાવેલુ સમજે, તેમજ પાદશીલ પુરુષો આ સ્તોત્રને કોઈ બીજા
દેવની નિંદાને માટે બતાવેલુ ॥ એમ સમજે, પરતુ જે પ્રભુ ! પરીક્ષા કરવામા
સમર્થ રામદેવથી રહિત પુરુષોને તો તત્ત્વોના પ્રકાશ કરવાવાળો આ સ્તોત્ર-
સમૂહ એટલે કે આ જગતીશી રત્નિ ઉપ ધર્મમા આત્મચિંતનનું ટારણ છે, એ
નિઃસંદેહ છે ઇતિ સમ્.

તે પ્રાણીઓ આમ અત્યંત દુઃખ અને વેદના અનુભવતા અમાનુષી (નગ્ન કે તિર્થંચ) યોનિઓમાં જ જાટકયા કરે છે એમ કરતા કરતા ધણે લામે કાળે ક્રમે કરીને કર્મોને નાશ થયા પછી શુદ્ધ પામેલા જીવો મનુષ્ય બનને પામે છે

આ પ્રમાણે દુર્લભ એવું મનુષ્યપણ પામવા છતાં ૫ તપ, ક્ષમા અને અહિંસામાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સદ્ધર્મનું શ્રવણ થવું દુર્લભ છે.

કદાચિત્ સદ્ધર્મનું શ્રવણ પણ થાય છતાં તેમાં શ્રદ્ધા (અડગ વિશ્વાસ) ઉત્પન્ન થવી અતિ દુર્લભ છે. કારણ કે ધણા જીવો ન્યાયમાર્ગ, મુક્તિમાર્ગ કે સદ્ધર્મને સાબળ્યા, જાણ્યા છતાં પતિત થાય છે-પતિત, શ્વેત રહે છે

મનુષ્યત્વ, શ્રવણ અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થયા પછી પણ તે પ્રમાણે પુરુષાર્થ કરવો, મયમતી શક્તિ મેળવવી એ તેથી પણ દુર્લભ છે-દુર્લભ છે કારણ કે ધણા માણસો મત્ત પ્રત્યે રુચિ, શ્રદ્ધા ધરાવતા હોય છે છતાં તેઓ તે પ્રમાણે આચરણ કરી શકતા નથી.

જેઓ મનુષ્યપણ પામી, સદ્ધર્મનું શ્રવણ કરી, તેમાં શ્રદ્ધામુક્ત બની, તે પ્રમાણે આચરણ કરે છે એટલે કે તપ અને સંયમ દ્વારા કર્મો નો નાશ કરે છે તેવા મરણ અને શુદ્ધ માણસો જ ધર્મમાં અવિચળ રહીને ધીરો મિત્રાચેવા અગ્નિની સાક્ષક પરમ શુદ્ધ યજ્ઞ એવું મુક્તિને પામે છે

માટે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય અને યોગ એ પામેયને કર્મના દેવુઓ ત્રણી તેનો ત્યાગ કરવો, ક્ષમાથી સહનહીનતાથી સંયમ

આચરતાં કીર્તિ મંપાદન કરવી, અને એ રીતે આ સ્થૂળ પાર્થિવ શરીર ઊડીને ઊર્ધ્વ ગતિ પ્રાપ્ત કરવી.

એવા ઉત્તમ સીલવાળા મનુષ્યો ઉત્તમોત્તમ દેવયોનિઓમાં જન્મ પામી, આયુષ્ય પૂરું થયે, ફરી મનુષ્ય યોનિમાં સારા કુળમાં અવતરે છે. ત્યાં તેમને નીચેનાં દશ ઉત્તમ અંગો (સામગ્રીઓ) મળે છે:—

(૧) ધર અને વાડી, મોનું અને રૂપું, પશુઓ અને નોકર-ચાકર એ ચારે કામરૂંઘો (ભોગમમૂલો)વાળા જન્માએ જન્મ.	(૪) ઉત્તમ ગોત્ર
(૨) સુશીલ મિત્રો	(૫) ઉત્તમ વર્ણ કાન્તિ
(૩) સહૃદય નાતીલાઓ	(૬) આરોગ્ય, અદ્વરોગી
	(૭) તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ
	(૮) કુલીનતા
	(૯) યશ
	(૧૦) બળ, પરાક્રમ

ઉપર દેહેલી ચાર વસ્તુઓ દુર્લભ બાજુતાં ચકાં, ઉત્તમ વૈભવ ભોગવતાં છતાં, જેઓ વિશુદ્ધ આચરણવાળા સ્ત્રી શુદ્ધ બોધ પ્રાપ્ત કરે છે તથા યાનીઓએ વર્ણવેલો સંયમપ્રધાન મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારે છે તેઓ તપથી કર્માંશોનો નાશ કરી સાશ્વત સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે.

૨

અપ્રમાદ

શ્રી ઉનરાધ્યયન સૂત્રના
તે થા અધ્યયનનો માર

એમ વાર તૂચા પછી જીવ પોતી ફરી માર્ધી સમતી પધી મા
જ્યા રુડી આણુ થ છે ત્યા મુધીગા પ્રમાત્નો ત્યામ મરી ક પાણુના
માર્મી અનુમરો પ્રમાદ હિંમા અને અગવગમા યુવાની વિતાવ્યા પછી
અપણુ આવીને ઠીસુ હેતે તે ન તે કો ઉપાય ચર્ન શકશે હિ

જનન દરમ્યાન મનુષ્યો ધર્મી સુખી હેતુ મા ની આક પ પો
કરી આક જન ॥ જે ॥ ધર્મીને પથ ધન ભેગુ કર્યા કરે છે પરંતુ મૂલ્ય
વળત તે ધર્મને પાછળ મૂકીને જ તેઓ પોતાના કર્મોના ફળ ભોગ
લવા નરમ્યા જવુ પડે છે ધન ના લોભા જ કર્મદા ગાથી બચાવી
શકતુ પધી તો પછી પરભા ની તો રાત જ શી ?

ચોરી કરના પકડાયેલો ચોર જેમ પોતા ॥ કર્મથી જ દુ ખ પામે
છે તેમ જીવે નાની આ પ મોકમા પોતા ॥ કર્મ વડે જ પી ૧ પામે છે
કારણકે મરેલા કર્મે ૧ ભે મળ્યા નિ ॥ મુક્તિ ૧ ॥

મમારી મનુષ્ય પોતાના માત્રા સ્ત્રી, પુત્રાદિ કુલુ લીએ મટે ને
પા ૧ મો કરે છે તે પાપકર્મ ૧ દુઃખ દુ ખ બાગવતી રખને તેના કોઈ
કુલુ ॥ ૩ મનુ ૧ ૧ધી ૧ ૧ દુ ખમા ભાગ પડા રુ ૧ધી

આમ હોવા છતાં મોદથી મુદ બોલા મનુષ્ય, દીવો મોદસાર્ધ
મયો હાય ત્યારે માર્દ ૧ ૧ રામ ૧ ૧દિ તેમ ન્યાયવુક્ત માર્મ ૧ ૧ેવા

છતા દેખી શકતાં નથી એ દેવું અશ્વર્થ છે? એ કેવો વ્યાગોદ છે?

આવા માદ મોહનિદ્રામાં પડેલા મનુષ્યોની વચ્ચે તરતપ્રુદ્ધિવાળા વિવેકી પુરષે જાગ્રત રહેવું અને કશાનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. કારણ કે કાગ નિર્દય છે, ભયંકર છે અને શરીર અળગ છે. માટે બે મુખ છતાં એક પેટવાળુ ભારંડ પક્ષી ચાલતા, બેમતા, બેડતાં મનમાં ખ્યાલ રાખતુ હોય છે કે જેથી બન્ને મુખ એકબીજાને વિરોધી ગણી આપમમાં લડીને મરણ ન પામે. તે પ્રમાણે જાગ્રત મનુષ્યે અગ્રમત્ત યજ્ઞને વિચરવું.

આમાગ્નિક વસ્તુ પર થોડી પણ આચકિત એ જાગ છે, એ પાશ કપ છે એમ મમજી મુચ્છુએ પગસે પગસે નાવધ રહી વિચરતુ મગમનો લાજ યતો રહે ત્યાં સુધી જીવન ટકાવી મખવુ. પરંતુ ત્યારે શરીર વડે આગળ ગંધમસાધના થવી અશક્ય બાગે ત્યારે અતકાળ જાણીને આ મયિન શરીરનો અત લાયવો.

શાશ્વતવાદી (નિયતિવાદી) માને છે કે જે પહેળા ન પામે તે પછી પણ ન પામી શકે. આમ ખોટી માન્યતાથી કામભોગોમાં જ જન રહી જીવન પૂરું થઈ જવા આવે છે અને આયુષ્ય ક્ષીણ થતા શરીર તૂટવા માટે છે ત્યારે કશું કરી શકાય તેમ નહિ રહેવાથી એવા મૂઠ મનુષ્યને પસ્તાવાનો વખત આવે છે.

માટે ચત્તપૂર્વક કામભોગોમાંથી મનને રોકી, મમાર પ્રત્યે સમ-ભાવવાળા બની રહેવું અને આત્મરક્ષક બની અગ્રમત્તપણે વિચરવુ.

મોહગુણો સામે મતન ઝૂઝી વારવાર વિજય મેળવનાર અને સંયમમાં ચિચ્ચનાર ત્યાગીને વિષયો અનેક ગ્રન્થો રપર્સ કરે છે પરંતુ તેમાં પોતાનું મન દુષ્ટ નહિ બનાવતા પોતાના પ્રયત્નમાં અવ્યય રહેવું

મદમદ સ્પર્શો બહુ લોભાવનારા હોય છે, પણ તેમા મનને જવા દેવું નહિ કેળવાયલો અને બખ્તરનાળો ઘોડો જેમ સ્વેચ્છાચારનો ત્યાગ કરી પોતાના સવારની મરજી મુજબ ચાલવાથી રણમમામમા વિજય પ્રાપ્ત કરી પાછો આવી શકે છે તેમ મુમુક્ષુ ક્રોધને દગ્ધાવી, અભિમાનને દૂર કરી, લોભ અને માયાને છોડી દઈ સઘમી જીવન વિતાવે છે તે શીઘ્ર મુક્તિને પામે છે

માટે સંસ્કારહીન, તુચ્છ તથા રાગ અને દ્વેષથી પરવશ એવા મનુષ્યોના અધમ આચરણોથી ડામડોળ નહિ થતા તેમની વિપરીતતા સમજીને મુમુક્ષુએ કામ, ક્રોધ, લોભ, માયા અને અહમ્કારનો ત્યાગ કરી શરીરના આત્મ સુધી સદ્ગુણોની જ આકાંક્ષા કરવી

૩

નમિરાજનો ગૃહત્યાગ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના

નવમા અધ્યયનનો સાર

મિથિલા નગરીના મહારાજ નમિરાજ દાહના રોગથી પીડાતા હતા. ચંદન ચોપડીને દાહની વેદના શાત કરવા માટે તેમની બધી રાણીઓ ચંદન ધસવા ભેડી. રાણીઓએ હાથમાં ધણી કંકણો પહેરેલા હતાં. ચંદન ધસતી વખતે હાથના દાહવાથી કંકણોનો અવાજ થતો હતો. બધી રાણીઓના કંકણોનો એકીસાથે અવાજ ચનો હોવાથી અવાજ ધણો મોટો થતો હતો.

એવડો મોટો અવાજ રાજાને આસલ દબ પડ્યો, તેથી તે ધોધાટ બંધ કરવા કહ્યું. એટલે રાણીઓએ મોખાગમ ચિહ્નરૂપ એકેક કંકણ હાથમાં રાખીને બાકીના કંકણો કાઢી નાખ્યાં. પછી એ દન ધમવાનું આજ્ઞા રાખ્યું. પણ કંકણનો અવાજ બંધ થઈ ગયો.

ઘોડી વારે નમિશ્વરે પૂઝપુઝ કેમ કાર્ય પૂર્ણ થયું ? (ચંદન ધસાઈ રહ્યું?) જવાબમાં નકાર મગવાથી ફરી તેમણે પૂછ્યું. ત્યારે અવાજ શાથી બંધ થયો? ત્યારે હાથમાં એકેક કંકણ જ રાખ્યાની વાત તેમને જણાવી.

વાત સાંભળી મહારાજાને આકસ્મિક અસર થઈ ગઈ. તેમને નિઃશંકતાની સાંતિનું જ્ઞાન થયું. તેમણે વિચાર્યું કે જ્યાં એકથી વધારે છે ત્યાં જ ક્રોધાદસ અને ધોધાટ છે પણ જ્યાં એક છે ત્યાં શાંતિ જ છે. શાંતિને મેળવવા માટે બહાનનાં બધાં બંધનો ઘોડી દઈ એકાકી વિચ-

રવાની મહાગજને ત્રીન જિજ્ઞાસા જાગી તે જ વખતે તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે આ રાગ સાત થાય એટલે તરત જ દીક્ષા લઇને નિમગ્ન બનવું

બનવા કાગ એવો કે જે દિવસે તેમણે નિશ્ચય કર્યો તે રાત્રે જ તેમનો દાહ શાત થઈ ગયો. આ તેમને નિદ્રા આની ગઈ પ્રાતઃ કાળના અરમામા તેમને એક સ્વપ્ન આવ્યું તેમા તેમણે પોતાને મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર રહેના જોયા

જાગ્યા પછી તેમણે વિચાર કરના માડ્યો કે એ પર્વત તેમણે પહેલા કોઈ વખત જોયેલો છે. યાદ કરતા કરતા તેમને જનિમ્મરણ્ય જ્ઞાન જીવન્મયુ તેથી તેમણે જાણ્યું કે પાછના જે જન્મમા તે ચક્રાનીના પુત્ર તરીકે તથા નામુરના પુત્ર તરીકે જન્મેલા હતા અને દીક્ષા લઈને મયમ પામતા ધમારાન કરતા કરતા દેસ્યોનિમા જીવન્મયા હતા. છેવટના જન્મ વખતે સાધના કરતા કરતા નિજગી પડવાથી તેમનું અકાગ મૃત્યુ થયું હતું અને તેઓ ઉત્તમ દેવલોકમા દેવ થયા હતા. ત્યાંથી અપીને નમિરાજ તરીકે જન્મેલા હતા. પોતે જ્યારે દેવલવમા હતા ત્યારે જિનેશ્વરના જન્મ મહોત્સવમા ગયેલા ત્યારે તેમણે મેરુ પર્વત જોયો હતો.

દાહ શાત થયાથી તથા પૂર્વ જન્મમા સમગી થઈ કરેલી માધના યાદ આનનાથી તેમણે તરત જ રાજપાટ અને રમણીઓના ભોગ વિલાસને તથા દીક્ષા અને પુત્રને રાજ્યારૂઢ કરીને પોતે દીક્ષા લઈ યુનિવેપ ધારણ કરી ગૃહત્યાગ કર્યો.

હવે નમિરાજ નમિ રાજર્ષિ થયા. અપૂર્વ ત્યાગી બન્યા. આ તપશ્ચર્યા પ્રવ્રત્ત બન્યા તેમના ત્યાગ પી દહતાથી આશ્ચર્ય ઇદ્ર મહાગજ તેમની કસોટી કરના નાન્યા ઇદ્ર મહારાજે આજ્ઞા કરી વો નમિ રાજર્ષિ પાસે આવીને નીચે પ્રમાણે વાતીલાપ કર્યો.

નમિરાજને ચોતાના મદ્યારથી તેમજ ન્યાયી વર્તનથી ખૂબ પ્રભાવિત થઈ ગયો હતો અને તેથી તેમના ગૃહત્યાગથી નિયિવાનગરીની આખી યે પ્રતિભા ખૂબ કોવાહન, હાહાકાર થઈ રહી હતો તેને ઉદ્દેશીને દેવેદ્રે કહ્યું

હે આર્ય! આને નિયિવાનગરીમાં કોવાહન થાનો મમી રહ્યો છે! અને મહેલોમાંથી તથા લોખના યરોમાંથી આ દારુણ મુખદે શાના મહામાય છે ?

દેવેદ્રના પ્રશ્નનો હેતુ મમજના ડના નમિરાજર્પિએ જવાબ આપ્યો કે:

નિયિવાનગરીમાં શીંગી હડી જાયાવાણુ, મનોહર, ફૂલ અને પાદ્મથી ભરેલુ તથા હોથા અનેક ડવેને મહુ મુણ કરનારુ ચૈત્યદક્ષ ડે હે ભાર્ધ! તે મનોહર ચૈત્યવક્ષ આને પ્રચંડ વાલુથી હગઈ જલુ હોવાથી આશરણુ ખની મથેલા પક્ષીઓ હુ ખથી પીડિત થઈને આ આનાને કરે છે

રાજર્પિના જવાબનો આર્ય મમજને દેવેદ્રે કહ્યું

હે ભગવન્! આ અગ્નિ અને તેને મદદ કરનાર વાલુ આ મહેલને બાળી રહ્યો ડે અને તેથી તમારુ આન પુર પલુ બળી રહ્યુ ડે તેના તરફ તમે કેમ જોતા નથી ?

નમિ રાજર્પિ—નિયિવામાં જેનુ નઈ પણુ છે જ નહિ એવા અમે સુખેથી રહીએ છીએ અને સુખેથી જીએ છીએ તેથી ઈ કાલિણુ! નિયિવા બગીચી હોય તો પણ મારુ કશુ ય બગીચું નથી સ્ત્રી, પુત્ર, પત્નિવારથી સુખ થયેલા અને સમારના વ્યાપારથી પર થયેલા બિહુને ઈ પ્રિય પશુ નથી અને ઈ અપ્રિય પશુ નથી 'હુ એકેનો છુ, મારુ

૩ 'નથી' એવા એકાન્તભાવને જ અનુભવનારા તથા મર્વ બંધોથી દુઃખ થયેના ગૃહત્યાગી મિથુને ખરેખર દરેક અંગે આનંદ હોય છે

દેવેન્દ્ર—હે ગર્ગ! તુ તો ક્ષત્રિય છે તારા નગરની આજુબાજુ મિત્રો ગદના દરવાજા, પુરજો, ખાદ્યો અને ચેપડો સુમટીને લણી નામે એવા ગન્ધારી થયો બાનીને તારા નગરો સુરક્ષિત કરીને પડી તુ મધ્યમ લેજો

નમિ ગર્ગર્ગિ—શ્રદ્ધા રૂપી નગરને ક્ષમા રૂપી મનપૂત મિત્રો બધારી મવર (સંયમ) રૂપી ભાગોળ બનાવી ત્રણ ગુપ્તિ (મન, વચન અને કાયા) ન સુનિયમન) રૂપી પુરજ, ખાદ્ય અને ચત્રામીથી તો સુરક્ષિત બાળે આજેય મરી, પુરુ કાર્ય રૂપી ધનુષ્ય ઉપર દયા (ત્રિવેકપૂર્વક ગગન) રૂપી પશુચર ચાલી થી જ રૂપી મૂંઝાથી તે ધનુષ્યને પકડી, સત્ય વડે તને મન્ની તપરૂ રી બાણથી મેંડપી મ્વયો બેદનારો મુનિ, સંભાગો બન નાવી સગારમાંથી મુક્ત થાય છે

આ ઉત્તરથી વિચિત્ર થયેલો ઈન્દ્ર થોડી વાર અવાજ રહ્યો ના।
પડી તુ

હે ક્ષત્રિય હયા પ્રખર ના અગારીઓવાળા બગસાઓ, મેકાવાળા ધરો તથા બ નામપોતિઓ (કીડાના મ્યાનો) કરાવી પડી તુ મધ્યમ લેજો

નમિ ગર્ગર્ગિ—ત્યા પોતાને હમેશા રહેવાનું નથી એવા આમા આતતા માનતા માર્ગ પર ધન કરે તે તો મૂર્ખ મ્હેવાય માણ્યમે તો ત્યા પોતાને કાયમનું જવાનું છે ત્યા જ નિશ્ચિત સાધન ધર બનાવવું જોઈએ

દેવેન્દ્ર—હે ક્ષત્રિય! લોભદર (કાસિયા), તુટારુ, ગાદડી છોડ તાર, તરકર અને ધાન દાડ્યોને નિવારીને નગરનું મ્ત્યાણુ કરી પડી તુ સંયમ લેજો

નમિ રાજર્ષિ—લોકો ધણી વાર ખોટી જ સમજ્યો કરે છે! ખરા અપરાધીઓ છૂટી જાય છે અને નિર્દોષ માયો જાય છે. વિશેષે કરીને દુષ્ટ મન કે દુષ્ટ વાસના જ ગુનો કરાવે છે. પરંતુ તેને કાર્ધ દંડ આપવું નથી, ઇદ્રિયો અને શરીર જ દંડાય છે. દુષ્ટ વાસનાઓને દંડવી એ જ સાચો દંડ છે, તેને જ દંડવા માટે કોશિશ કરવી જોઈએ.

દેવેન્દ્ર—હે ક્ષત્રિય! હે નરાધિપ! કેટલાક રાજાઓ કે જે તને નમ્યા નથી તેઓને વશ કરીને પછી તું મંયમ લેજે.

નમિ રાજર્ષિ—દુર્જય મંત્રાગ્રમાં લાખો યોદ્ધાઓને જીતે તેના કરતાં એક જ માત્ર પોતાના આત્માને જીતવો તે ઉત્તમ છે અને તે જ સાચી જીત છે. આત્મા સાથે જ યુદ્ધ કરવું જોઈએ. બહારના યુદ્ધથી શું વળવાનું છે? પોતાના બળથી પોતાની જાતને જીતનારો સુખી થાય છે. સૌથી વિશેષ દુર્જય પોતાનો આત્મા છે. તે જિતાય એટલે પાંચ ઇદ્રિયો, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ બધું ય જિતાયું બાકીનું.

દેવેન્દ્ર—હે ક્ષત્રિય! મોટા મોટા યજ્ઞો કરીને, તાપસ, ધર્મજ્ઞો અને બ્રાહ્મજ્ઞોને જમાડીને દાન કરીને, ભોગવીને તથા યજ્ઞન કરીને પછી તું મંયમ લેજે.

નમિ રાજર્ષિ—દર ગદિને લાખો યજ્ઞો દાનમા આપે તેના કરતાં કાંઈ પણ નહિ આપનારનો મંયમ (અપરિગ્રહ વૃત્તિ) જ ઉત્તમ છે.

દેવેન્દ્ર—હે મનુષ્યના પાલક મહારાજ! પાળવો મુશ્કેલ એવો મુહુર્ત્યાગ છોડીને તું બીજો આશ્રમ સ્વીકારવા તત્પર થયો છે, તેના કરતાં તો મુહુર્ત્યાગમાં રહીને જ પૌષ્ઠ વગેરે કર.

નર્મિ રાજર્ષિ—કોઈ આગાની મનુષ્ય દર મદિને દાખની આગી ઉપર રહે તેટલુ આગ જાદને ડિઝ તપ કરે તો પણ તે માણુમ સાચા ધર્મીના સોળમા ભાગને ય પહોંચી શકતો નથી.

દેવેન્દ્ર—હે ક્ષતિય! મોનુ, ઝપુ, મણિ, મોતી, કામાના વામણો, વજ્રો, વાદનો અને બહાર વધારીને પછી તું મંચમ લંજે.

નર્મિ રાજર્ષિ—કૈલાસ પર્વત જેડા મોના અને રૂપાના અમંજલ પર્વનો કદાચ આપવામા આવે તો પણ એક લોભીને માટે તે પૂગતા નથી, કાનજુ કે દરજાઓ ખરેખર આમશ જેડી અનત છે. ધન ધાન્ય સગેન આપી પૂરી એક મનુષ્યને આગી દેરામા આવે તો પણ તે તેને પૂ તું થાય નહિ, એમ જાણીને તપશ્ચર્યા (આચારાનુષ્ઠાનો વિરોધ) આદરની એ જ યોગ્ય છે

દેવેન્દ્ર—હે પૂરીપતિ! તને મજેયા આગ અદ્ભુત મોગોને તુ તજ દે અને નહિ મજેલી અમત વસ્તુ ની કામના દર છે તે નસર્ગી માન છે તારી તે કુષ્કામ પાથી જ તારો નાશ થસનો છે!

નર્મિ રાજર્ષિ—કામમોગે તો રાગ છે અગવા ઝેર છે આ બધા કામમોગોની પાછળ પગલા લોડા કામમોગોને પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ દુર્ગતિમા આગ વળ્ય છે કોમગી અધોમતિમા પગલ છે, માનની અધમ મનિ ઘાય છે, આગી નદ્મનિ મગતી નથી અને સાંભળી તો આસાક અને પગલાક ગનેનો ભય રહેલો છે, જન્મે જમટે છે

દો દેવેદે પોતાનુ યાદવજુ રૂપ તજુ રીપુ અને પોતાનુ મન રૂપાનુ કરી તથા ગર્જાનિ નમન દરીને નીને પ્રમારેના રૂપુ વગનોયી ત નિ નુનિ કરે મા ગમ્મો:-

અહો! 'ગજર્ષિ' તમને ધન્ય છે તમે ક્રોધને છૂતી લીધો છ, મા ! ૧।
પરાભવ ક્યો છે, માયાને દૂર કરી છે અને શ્વાભને મપૂર્ણ રશ ક્યો છે
વાહ, મુનીશ્વર! શુ તમારુ મરગપણુ! શી તમારી ક્રોમગતા! કેરી તમારી
અનુપમ સહનરીના શુ નમારુ તપ! અને શી તમારી નિરાસકિત!
હ ભગવન્! આપ અહીં પણ ઉત્તમ છો અને પછી પણ ઉત્તમ થવાના
અવસ્થ આપ નિષ્કર્મી થઇને લોકમા સર્વશ્રદ્ધ સિદ્ધિપદને પામનાના

ઇદ્રદેવે એ પ્રમાણે ઉત્તમ શ્રદ્ધાપૂર્વક નમિરાજર્ષિની સ્તુતિ કરતા
રતા અને પ્રદક્ષિણા કરતા કરતા તેમને ફરી ફરી નમસ્કાર કર્યા
અને પછી તે મુનીશ્વર ॥ ચક્ર તથા અકુશના લક્ષગુણા ચન્દ્રોને નમીને
કપતા કુડળ અને મુકુટનાળા ઇદ્રરાજ આકાશના અતવીન થયા

આ પ્રમાણે ઇદ્રરાજે ચળાવ્યા છતા નમિરાજર્ષિ પોતાના શ્રમણ
ભાવમા બરાબર ધિર રહ્યાને પોતા ॥ આત્માને વિશેષ નમ્ર બ ॥ પો
શાશ્વત અને બુદ્ધિમાન સાધકે સ્વય પોષ પામીને નમિરાજર્ષિની જ્ઞેમ
બોગોથી નિવૃત્ત થાય છે

૪

હરિકેશ બળ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના

બારમા અધ્યયનનો સાર

મૃતગમના તીઃ ઉપર હરિકેશ એટલે ચઝાગ લોગનેા અધિપતિ બગકોટ રહેતો હતો તેને ગોગી અને ગાધાગી એમ બે સ્ત્રીઓ હતી ગૌરીનો પુત્ર બગ કદરપો, કન્નિયાબોઝ અને બગાને અભ્યુગમતો હતો

એક વખત બધા ચઝાગ કુટુંબો ગામ બહાર ઉભણી કરના ગયા હતા ત્યાં પથ્થુ તે છોકરાએ ઝડપી ટટા કરના માડયા, તેથી ધરડેરાઓએ તેને ઉભણી પૂરી થાય ત્યાં સુધી ન આવવાનું કહી દૂર દાકી કાઢ્યો તે દૂર જામેા ડામેા બધુ જોના લાગ્યેા

તે વખતે ત્યાં એક સાપ નીકળ્યેા તે ઝેરી હોનાથી બધાએ તેને મારી નાખ્યેા થોડી વાગ્યા જ ત્યાં એક જીંને સાપ નીકળ્યેા પરંતુ તે ઝેરી નહિ હોનાથી લોકોએ તેને જના દીધેા

આ જોઈ દૂર જામેના મગને વિચાર આવ્યેા કે પોના ॥ દોષથી જ માથુસ પરાભન પામે છે પેલો સાપ ઝેરી હતો તેથી લોકોએ તેને મારી નાખ્યેા પણ જીંને સાપ ઝેરી નહોતો તેથી તેને સુખેથી જના દીધેા આવેા વિચાર કરતા ઝરના તેનામા પૂર્વ જાનના શુભ મંત્રકારેા જાગૃત થયા તેથી તે ધી બુદ્ધિ નિર્મળ ચર્ત અને વૈરાગ્ય જાનના ઉત્પન્ન ચર્ત જાગ્ય થોમે તેને એક મુનિનો યોગ મળા ગયેા તેમની પામે ધર્મ સાબળી દીક્ષા લીધી ને પોતાના દોષો દૂર કરવા ઉત્કટ તપ કરવા માગ્યુ

આત્મવિકાસમાં જાતિનાં બંધન હોતા નથી. ચંડાળ પણ આત્મ-
કલ્યાણનો માર્ગ આરાધી શકે છે. ચંડાળ જાતિમાં ઉત્પન્ન થનારનું પશુ
હૃદય પરિવર્તિત થઈ શકે છે.

હરિકેશ બળ મહામુનિ ચંડાળ કુળમાં જન્મ્યા હતા પણ સુમંરકા-
રથી ગુણના ભંડાર બન્યા હતા. એક વખત ફરતા ફરતા તેઓ વારાણસી
નગરી પાસે તિંદુક વનમાં આવી પહોંચ્યા. એક તિંદુક વૃક્ષ નીચે મક્ષના
સ્થાનકે તેમણે ઉતારો કર્યો. તે વક્ષ મહામુનિના તપથી પ્રસન્ન થઈ
તેમની તહેનાતમાં રહેવા લાગ્યો.

એકદા મક્ષમંદિરના સભામંડપની આદર કે ત્યાગે તે દેવનો વાસો
હતો ત્યાં આકરી તપશ્ચર્યાથી કુશ થયેલા હરિકેશ બળ ધ્યાનમગ્ન થઈ
આડોલ બેઠા હતા. તે વખતે વારાણસીના ગામ કૌશવનાં પુત્રી શાદા
તેમની સાહેલીઓ સાથે તે જ મંદિરમાં દર્શનાર્થે આવેલા.

ગર્ભદાર નજીક જઈ સૌએ દેવના પેટ ભરી દર્શન કર્યા. દર્શન કરીને
પાછા ફરતા દરેક સહચરીએ કીડાયે મભામંડપના દરેક સ્તંભને બાથ
બીડી લીધી. પાછળ રહેલી ભદ્રાકુમારીએ અંધારામાં બરાબર ન સૂઝ-
વાથી તપસ્વીને સ્તંભ બાળી તેમને બાથ બીડી લીધી.

ભદ્રાના હાથમાં સ્તંભને બદલે તપસ્વી આવેલા બાળી સૌ સખીઓ
“તમારા હાથમાં તો આગ પાતી જ આવી ગયા” એમ કહીને કુતૂહલથી
હમવા લાગી. કુમારી ભદ્રા આથી ચિડાઈ ગયાં અને તપસ્વીની મહા
અવગણના કરી નાખી.

યજ્ઞદેવ આથી ખૂબ ક્રોધ્યો. અને કુવરીના શરીરમાં ભરાયો.
એટલે કુવરી ગાડા જેવી થઈ ગઈ. રાત્રીએ અનેક ઉપચાર કર્યા છતાં

તે સાથે ન થઈ. છેવટે યજ્ઞ તે કુવરીના મોઝે જ બોલ્યો કે મારા ય્યા-
નકમા બેઠેલા મહામુનિ પ્રત્યે આ કુંવરીએ સૂચ બતાવી છે માટે જો તું
કુવરીને તે મદા મુનિને પરણાવે તો જ હું તેના સનીરગાથી નીકળું.
રાજાએ નિરુપાય યઈતેમ કરવાનું કબૂલ કર્યું. એટલે કુવરી માથું યઈ ગઈ.

પછી રાજાએ તેને શણગારી તે મુનિ પાસે મોકલી. પરંતુ મુનિએ
તેનો સ્વીકાર ન કર્યો મુનિને તો આશ્ચર્ય થયું અને તેમણે પોતાના
આકરા મંચમતી અને અપૂર્વ ત્યાગની પ્રતીતિ આપી પછી તે મહા-
યોગી ત્યાથી પ્રવાણ કરી ગયા.

રાજાએ તો વચનથી પોતાની પુત્રીને ને મુનિને જ આપી દીધી
હોવાથી હવે તે કુવરી સાથે કોઈ લગ્ન કરવા તૈયાર ન થયું છેવટે રાજાના
મોગદેવ નામના પુરોહિતે બદ્રાકુમારી સાથે લગ્ન કરવાનું કબૂલ કર્યું. તે
દપતી બ્રાહ્મણો પાસે કુળપરંપરા મુજબ મહાયજ્ઞ કરાવે છે. યજ્ઞમાન
રૂપે એ દપતી ત્યાં મન્ત્રજાપાદિક ક્રિયા કરી રહ્યા છે.

ગામ, નગર, શહેરાદિ મર્વ સ્થળે અભેદભાવે વિચરતા એ વિશેષ-
પકારક હરિકેશ બળ મહામુનિ તે જ યજ્ઞશાળામાં એક માસની તપશ્ચ-
ર્યાના પાત્રે ભિક્ષાર્થે પધાર્યા. તપથી મુકાયેલા અને જીર્ણ હોયિ(વસ્ત્ર
વગેરે) તથા ઉપકરણ(પાત્ર વગેરે)વાળા મુનિને આવતા જોઈને,
જાતિમદથી ઉન્મત્ત બનેલા, હિંસામાં ધર્મ માનનારા, અજિતેન્દ્રિય,
અશક્તચારી અને મુર્ખ એવા તે બ્રાહ્મણો હમવા લાગ્યા અને આપસ-
આપમમાં કહેવા લાગ્યા :

દૈત્ય જેવો, યીજાત્ય રૂપવાળો, કાળો, વિકરાળ, ચીમેા, ચીંધરેદાસ,
મેલોબુત અને મળે કપડું વીંટાળીને આ મોણ ચાલ્યો આવે છે!

પછી તેમણે મુનિને સંમેધીને કહ્યું

અરે ! અદર્શનીય એવો તું કોણ છે ? કઈ આશાથી અહીં આવ્યો છે ? અર્ધ વસ્ત્ર અને મેઘથી પિશાચ રૂપ દેખાતો તું અહીંથી ચાલ્યો જા ! અહીં શા માટે જાઓ છે ?

ત્યારે વારાણસી નગરીની બહાર જે તિંદુક વૃક્ષ નીચે તે મુનિએ બેઠાં રહ્યા હતા તે વૃક્ષનીવાસી યક્ષે તે મહામુનિ ઉપરનાં અનુકંપા અને પ્રેમથી તે મહામુનિના સરીરમાં પ્રવેશ કર્યો અને તે મુનિજ બોલતા હોય તે પ્રમાણે જવાબ આપ્યો :

હું માધુ છું, બ્રહ્મચારી છું, મંયમી છું. ધન, પરિગ્રહ અને દૂષિત ક્રિયાઓથી વિરક્ત થયો છું. અને તેથી જ બીજાઓ માટે થયેલી શિક્ષા લેખને આ વખતે અમને માટે આવ્યો છું. તમારું આ ભોજન ઘણું અપાય છે, ખરાબ છે અને ભોગવાય છે. માટે બાકી વધેલું હોય તે થોડું મને તપસ્વીને આપો. હું શિક્ષાઈતી છું.

બ્રાહ્મણો—આ ભોજન બ્રાહ્મણો માટે જ તૈયાર થયું છે, અને બ્રાહ્મણ સિવાય કોઈને તે આપવાનું નથી. માટે અહીંથી ચાલ્યો જા.

હરિકેશ બાળ—હિન્દુ ભૂમિમાં કે નીચ ભૂમિમાં—અને સ્થળે કૃષિકારો આશાપૂર્વક યોગ્યતા લેઈ બીજવાવે છે. એ શ્રદ્ધાથી અને આપો. અને આ ખરેખર પવિત્ર ક્ષેત્ર સમગ્ર તેની આરાધના કરો.

બ્રાહ્મણો—જગતભરમાં ગામડીનું છે કે જાતિ અને વિદ્યાર્થી યુક્ત અમે બ્રાહ્મણો જ દાન માટે હિંમત ક્ષેત્રો છીએ. તેમાં વાવેલા બીજ પુણ્યરૂપે અત્યૂંક લાભી નીકળે છે.

હરિકેશ બાળ—ક્રોધ, માન, હિંસા, અસત્ય, અદત્ત અને અપરિગ્રહ વગેરે દોષો જેવામાં છે તેવા બ્રાહ્મણો જાતિ અને વિદ્યા જન્મેથી રહિત

જ છે. તે ક્ષેત્રો તો પાપને વધાગ્નાગ છે અને 'વેદોને બળપા છતાં તેના અર્થને, તાત્પર્યને જરા પણ જાણતા નથી, ગાટે ખરેખર તમે ફક્ત વાણીના ભારવાદક છો. સામાન્ય કે જાયા કોઈપણ ઘરમાં જઈ શિક્ષા-વ્રત્તિથી મંચમી જીવન ગુજારનારા મુનિઓ જ દાનના ઉત્તમ ક્ષેત્રો છે

આ સાલળીને આઠથ પડિનોના સિધ્ધે આપ્યા અને કહ્યું

અરે ! અમારા ગુરુઓની વિરુદ્ધ બોલનાર સાધુ ! તું અમારી મગસ આ શુ બોલી રહ્યો છે ? આ અત્રપાન બહેને બધું મ નાશ પામે પણ દેવે તને તો અમે નહિ જ આપવાના

હરિકેશ બળ-સત્ત્રવ્રત્તિઓથી સુમમાધિ યુક્ત, મન, વચન અને કાયાની અમત્રવ્રત્તિમાથી રક્ષા કરનાગ અને જિતેન્દ્રિય એવા મને તમે શિક્ષા નહિ આપો તો આજે મનોનો તમે શુ લાભ મેગરનાના ?

આના (યક્ષ દ્વારા) મુનિના મુખેથી વચનો માબળીને સાહચો લાવઓળ ચર્ચ ગયા અને ખાટા પાડીને કહેવા લાગ્યા

અરે ! અહીં કોઈ ક્ષત્રિયો, યજ્ઞમાનો કે અધ્યાપકો કોઈ છે કે નહિ કે જે નિદ્યાર્થીઓની સાથે મળી આને લાકડી કે કંડાળી માગી મગમી પાડીને ગદાર કાઢે ?

અધ્યાપકોનું આવું વચન સાલળીને ત્યાં ઘણા કુમારો દોડી આવ્યા અને દડા, છડી અને ચાકુકોથી તે ઋષિને મારવા તૈયાર થયા

તે વખતે કૌશલિક રાજાની બદા નામની સુંદર પુત્રી કે નેને પુરે દિત સાથે પરગાવેલી હતી તે, સાધુને આમ મારવામાં આવતો જોઈ, ગુસ્સે થયેતા તે કુમારોને વાગી તેમને સાત પાડવા લાગી અને કહ્યું

યક્ષના દયાળુથી મારા પિતા કૌશલિક રાજ્યએ જાતે મને જે ઋણિને આપી દીધી હતી, પરંતુ જેમણે તો મનથી પણ મારી કામના કરી નહિ અને મારો અસ્તીકાર કર્યો હતો તેજ આ ઉમ્મ તપસ્વી, મહાત્મા, જિતેન્દ્રિય, મંયમી તથા અહચારી એવા મુનિ છે. એ મહા-યશસ્વી, મહાપ્રભાવશાળી, ધોરવ્રતી, ધોર પરાક્રમી, નરેન્દ્રો અને દેવેન્દ્રો વડે પૂજાએલા અને આવડા ન કરી શકાય એવા મુનિની તમે આવડા ન કરો; નહિ તો પોતાના તેજથી તે તમને બાળાને ભરત કરી નાંખશે.

ભદ્રાનાં આવાં સુમધુર વચનો સાંભળીને તુરત જ દેવો ઋષિની સેવા માટે આવી લાગ્યા. ભદ્રાના પતિ સોમદેવ પુરોહિતે પણ કુમારોને વાગ્યો. પણ કુમારો માન્યા નહિ, ત્યારે રાક્ષસો અદ્રસ્ય રહી બ્રાહ્મણોના આજ્ઞા સમૂહને મારવા લાગ્યા. ધવાયેલા શરીરવાળા તથા લોહી ચોકના તે લોકોને જોઈ ભદ્રાએ તેમને ફરીથી કહ્યું :

આવા ધોર મતવાળા અને ધોર પરાક્રમવાળા ઉત્તમ મહર્ષિની તમે આવડા કરી એટલે તે પર્વતને નખ વડે ઉખાડી નાખવા જેવું, લોહાને દાંત વડે ચાવવાનો પ્રયત્ન કરવા જેવું અને અગ્નિમાં લાત મારવા જેવું કર્યું છે. આવા ઉમ્મ તપસ્વી બિશ્વને બિલાકાળે મારવા એ પતંગિયાંની સેના જેમ અગ્નિમાં બળી મરે તેમ બળી મરવા જેવું છે. હજુ પણ જો તમને તમારા જનમાત્રની પરવા હોય તો તમે બધા ભેગા મળી તેમના શરણે જઈ મસ્તક નમાવો. આ તપસ્વી પોતે જો કુપિત થાય તો આજ્ઞા લોકને પણ બાળી નાખે.

તેવામા તો કંઈ વિચિત્ર ઘટના બની ગઈ. ક્રાઈની પીઠ ઉપર, ક્રાઈનું મસ્તક નીચે એવી રીતે પડી ગયેલા, ક્રાઈ સાવ એષ્ટાદીન બનેલા, ક્રાઈજમીન પર હાથ ફેલાવતા પડીરહેલા, ક્રાઈના ડોંગા અને છબ બહાર નીકળી ગયેલાં તો ક્રાઈ જિયા મસ્તકે બળી પડેલા—આવી રીતે પોતાના

શિષ્યોની માત્ર દશા નેઈ તે માત્રક પ્રાક્ષણ લાગી પુરોહિત પતિ
ખૂન ખેં પામે એ અને પેતાની ધર્મપત્ની સહિત મુનિ પામે જઈ નમાને
વારનાર વિનવણી કરવા લાગે કે—

હે પૂન્ય આપડી પિંત આં તિરસ્કાર થના છે તેની ક્ષમા કરો
હ વંતીય આગાની મૂર્ખ આં મનુદિનાગા માગડાએ આપડી જે
અસાતના મરી છે તે તુ માફ કરો આપના જેવા ઋષિ પુરુષો મહા
યશુ હોય છતાં આમ કેવળ ન કરે

પોતાનું માર્ગ પૂરું થયું જાણી દેવો આ પામ્યા ત્યારબાદ મુનિશ્રી
માવધા થયે આ દુષ્ટ જોઈ તેમણે વિચિત્ર બની ગયા અને વિ
વતા પ્રાક્ષણો તેમણે મ્યુ

આ તારા પૂરે દગણા કે પત્રી પણ માગ મારા કદી કે પ
થરો થી છે હિ કથા હિ પરતુ આ બધું લેવા પત્રી મો નામે
છ કે મારી અતિથાએ પણ ખરખર જે દેવો ગાંધી મેવા મરે છે તેમ
વ જ આ કુમારો વિચારા હજાયા છે

માનુષ્યથી મગધાથી એ પુરે કિત ઉપર ધગી જ ઉત્તમ પ્રમાર
ની અમર થઈ તમે મ્યુ

પરમાર્થ માં મત્ત મા રવરપો જાનનારા મદ જાડી મુનિએ કદી
કુમાર તા નથી તે માં રાત છે અમે ત્યાં લાગે એમ મની આપડા
મ ગુરુ રંગુ મને છીએ હ મદાપુર હ અમે આપનું પૂજા કરીએ
એ આ અમારા મરથા પૂન્ય હો હે મનુનિગમ! અમાર
વિનિમ્બ વ્યવસ્થા(૨૧) કલ્યાણીયુક્ત મોહમાત તમા જીવ પમ
વિનિમ્બ પ્રમાર આ તો અમારા ઉપર કૃપા કરી મીમર કરો

તે મહાત્માએ પછી તે અન્નપાનનો સહર્ષસ્વીકાર કર્યો. અને એક મામના ઉપવાસનું પારણું કર્યું તે વખતે દેવોએ ત્યાં સુગંધી જળ, પુષ્પ તથા દ્રવ્યની ઘાંટ કરી અને દુઢુંભિ વગાડીને 'અહો દાન, અહો દાન' કહી તે દાનની પ્રશંસા કરી.

તે જોઈને ચકિત થયેલા બ્રાહ્મણોએ કહ્યું:

અહો! તપનું મહાત્મ્ય આમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. પરંતુ જાતિનું મહાત્મ્ય કાંઈ જ દેખાતું નથી જુઓ! ચક્રાણપુત્ર હરિકેશ જળ માધુની મહાપ્રભાવશાળી આ કેવી સમૃદ્ધિ છે.

બ્રાહ્મણોની મિથ્યાદષ્ટિ દૂર થયેલી જોઈને મુનિએ તેમને કહ્યું:

હે બ્રાહ્મણો! અગ્નિનો આરંભ કરીને તમે પાણીથી બદારની શુદ્ધિને શા માટે શોધી રહ્યા છો? તે આત્મશુદ્ધિનો માર્ગ જ નથી. દ્રવ્ય-યજ્ઞમાં દર્ભ, યજ્ઞ-તંભ (યૂપ), તૃણ કાષ્ઠ અને અગ્નિનો ઉપયોગ કરીને તથા મવાર-સાજ પાણીમાં નાહીનાહીને તમે મૂર્ખતાથી વારંવાર નાના જીવોને દુઃખ આપીને પાપ જ કર્યા કરો છો.

બ્રાહ્મણો—હે ભિક્ષુ! તો પછી અમે કેવી રીતે યજ્ઞ કરીએ તો પાપકર્મો દૂર કરી શકીએ? હે મુનિ! શાનીજનો કષ્ટ વચ્ચેને યોગ્ય માને છે ?

હરિકેશ જળ—જિતેન્દ્રિય પુરુષ તો છકાય જીવોની હિંમા, જૂઠાં, ચોરી, પરિમહ, સ્ત્રી, માન અને માયાનો ત્યાગ કરે છે. તેઓ પાપ ઇન્દ્રિયોનું નિયંત્રણ કરી, જીવનની આકાંક્ષાનો ત્યાગ કરી, કાયાની આમકિતથી મંદિત થઈ ઉત્તમ અને મહાવિજયી ભાવયજ્ઞને જ આદરે છે.

બ્રાહ્મણો—તે યજ્ઞનો અગ્નિ કયો, તેનું અગ્નિસ્થાન કયું, તેનાં સુગંધ (કંકણ), છાંચા (કરિયાગ), લાકડા વગેરે માધ્યમો કયા? તમારા

શાંતિમ્ । કયા ? તથા હે બિશ્નુ ! તે અગ્નિ ગા તમે ક્યેર રોગ કરો છો ?

હરિકેશ જળ-તપ એ જ અગ્નિ છે, જીવાત્મા અગ્નિનું ધ્યાન છે મન, વચન અને કાયા ॥ યોગરૂપ મુદ્રી છે શરીર એ અગ્નિનો પ્રદીપ કરનાર સાધ । તે કર્મરૂપી લાક્ષ્ણ છે મંથમરૂપી શાંતિમ્ ॥ ૭ ॥ તે ॥ ગીતે પ્રગટ અગ્નિરૂપ ચરુ નડે જ હું યજ્ઞન કરુ છું એ જ યજ્ઞને મદર્પિ જનોએ ઉત્તમ ગણ્યો છે

બ્રાહ્મણો-તમારુ જ ગાશર (મનાન કરવાનો કુડ) કયુ ? તમારુ પુણ્ય ક્ષેત્ર (શાંતિતીર્થ) કયુ ? કયા નાહીને તમે પાપ ધૂઓ છો ? તે કહે । અમે આપની પામેથી જાણવાનો હૃદય એ છીએ

હરિકેશ ગગ-ધર્મ એ માન જળાશય છે બ્રહ્મચર્ય એ મારુ પુણ્ય તીર્થ છે આત્માના પ્રમન જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ ધર્મના કુડમા નાહોમે હું શાંત થઈ કર્મદોનો દૂર કરુ છું એવુ ૨ ॥ ૧ ॥ જ કુસળ પુરોએ રોધેતુ છે અને એ મદાગાનો જ નાનિએએ વખાણેતુ છે તેમા મના । કરી વિગળ આ વિશુદ્ધ થયેલા મદર્પિઓ મં મં રહિત થનો ઉત્તમ ગ્યા । (મુક્તિ)નો પામ્યા છે

૫

મૃગાપુત્ર

થી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના

૧૯મા અધ્યયનનો સાર

મોટાં વૃક્ષોથી ઘટ જંગલ અને કીડા કરવા લાયક ઉદ્યાનોથી સુશોભિત અને સમૃદ્ધિથી રમણીય સુગ્રીવ નામના નગરમાં જળભદ્ર નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને મૃગાવતી નામના પટરાણી હતાં.

તેમને જળજી નામનો સુવરાજ પુત્ર હતો. તે માતાપિતાને ખડું પ્રિય હતો. અને તે હમિતેન્દ્રિયોમા શ્રેષ્ઠ અને મૃગાપુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. રાજ્યએ તેને નંદન નામનો મહેલ તથા સર્વ પ્રકારના ઉત્તમ વૈભવો આપ્યા હતા. તે મહેલમા રહી તે દોશુદક દેવની પેડે તેની મનોહર સ્ત્રીઓ માથે આનંદપૂર્વક વિવિધ ભોગો ભોગવતો હતો.

એક વખત તે પોતાના મહેલના ગોખમાં ભેસીને નગરના એક, નિક રસ્તાઓ તથા મોટાં મેળાનેાને જોયા કરતો હતો. તેવામા તેણે તપ, નિયમ, મેયમ, શીલ અને ગુણથી યુક્ત કોઈ અપૂર્વ પ્રતાપી બ્રહ્મચારી શ્રમણને જોયા.

મૃગાપુત્ર અનિમેષ દષ્ટિથી તે મોગીશ્વરને જોઈ રહ્યો. જોતાં જોતાં તેને વિચાર આવ્યો કે આતું સ્વરૂપ (વિષ) પહેલાં અવશ્ય મેં કયાંક જોયું છે. આ પ્રમાણે ચિંતવતા શુભ અધ્યવસાય જાગૃત થયા. આમ ચિંત-વૃત્તિ નિર્મળ થતાં તે જ વખતે તેમને જાતિગ્ગરણ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

પૂર્વ જન્મનું જ્ઞાન થતા મૃગાપુત્રે જાણ્યું કે દેવલોકમાંથી જિતરીને હું મનુષ્ય ભવ પામ્યો છું. પૂર્વ જન્મને મંહારતાં સંભારતાં પૂર્વ ભવે

શાંતિમત્ર કયા? તથા હે બિશ્નુ! તે આગ્નિમા તમે કયો દોગ કરો છો?

હરિકેશ બળ-તપ એ જ અગ્નિ છે, જીવાત્મા અગ્નિનું ધ્યાન છે મન, વચન અને કાયાના યોગરૂપ કડગ્રી છે સરીર એ અગ્નિનો પ્રીત કરનાર સાધક છે. કર્મરૂપી લાકડા છે મયમરૂપી શનિમંત્ર છે તે। ગીતે પ્રગટત આગ્નિરૂપ યજ્ઞ વડે જ હું યજન કરું છું એ જ યજનને મદર્પિ જનોએ ઉત્તમ મણ્યો છે

ધ્યાત્રી-તમારું જળાશય (સ્નાન કરવાનો કુડ) કયું? તમારું પુણ્ય ક્ષેત્ર (શાંતિતીર્થ) કયું? કયા નાદીને તમે પાપ ધૂઓ છો? તે કહો અને આપની પાસેથી જળાશયને ઠંડીએ છીએ

હરિકેશ બળ-ધર્મ એ મારું જળાશય છે અહમર્ય એ મારું પુણ્ય તીર્થ છે આત્માના પ્રમત્ર સાવધી વિશુદ્ધ ધર્મના તુડમા નાહોને હું શાંત થઈને કર્મદોષને દૂર કરું છું એવું સ્નાનજ કુદાગ પુરુષોએ શોધેલ છે અને એ મહારનાનો જ ઋષિઓએ વખાણેલું છે તેમા ગ્લાન કરી વિગળ અને વિશુદ્ધ થયેલા મદર્પિઓ કર્મ રહિત થઈને ઉત્તમ ગ્યા। (મુક્તિ)ને પામ્યા છે

તેથી, જેમઘર સળગે છે ત્યારે ઘરધણી તેમાંથી સાર-વસ્તુને કાઢી લે છે અને અમાર વસ્તુને પડી રહેવા દે છે તેમ જરા અને મૃત્યુથી સળગેલા આ સંસારમાંથી હું તમારી અનુમતિ લઈ મારા આત્માને બચાવી લેવા છઠ્ઠું છું.

તરણ પુત્રનાં આત્માં તાસાવેલીભર્યા વચ્ચેના સાલણી તેનાં માતા-પિતાએ તેને કહ્યું :

હે પુત્ર ! તારું કહેવું બરાબર છે; પરંતુ શ્રમણપણું કાંઈ મહેલું નથી પણ બહુ કંઠણ છે. સાધુ પુરુષે હજારો ગુણોને ખારણ કરવા પડે છે.

જીવનપર્યંત જગતના જીવમાન પગ મગમાવ રાખવો પડે છે. શત્રુ અને મિત્ર બન્નેને મમાન દ્રષ્ટિથી જોવાના હોય છે. અને હાલતા, ચાલતા, ખાતા એમ પ્રત્યેક ક્રિયામાં થતી મુશ્કેલ હિંસાથી પણ વિરમવું પડે છે આવું આચરણ ખરેખર દુષ્કર છે અને સૌ કોઈને માટે દુર્લભ છે.

સાધુને આખા જીવન સુધી મત્ત જ જોલવાનું હોય છે. બૂલેચૂકે પણ અમત્ત જોડાય નહિ મતત માવધાન રહીને હિનકારી છતાં મત્ત જોડાવું એ ઘણું જ કંઠણ છે.

માધુજી દાત જોતરવાની સગી સુદ્ધા પણ રાજગુરાથી દીધા વગર બંધ શકે નહિ. તેમજ દોષ રહિત બિલ્લા મેળવવા એ પણ અતિ કઠિન છે.

કામભોગોના રમને જાણનાગએ અશ્રદ્ધચર્ય(મૈથુન)થી માવ વિગ્રહ રહેવું એ કોઈ સામાન્ય વાત નથી. આવું થોડું અખડ શ્રદ્ધચર્ય-મન પાળવું અતિ અતિ કઠિન છે.

વળી ધન, ધાન્ય, દાસાદિ કોઈ પણ વસ્તુનો પરિમલ ન રાખવો તેમજ મંસારની હિંમાદિ સર્વ દ્વિષાઓનો ત્યાગ કરવો તે દુષ્કર છે. અને

ત્યાગ કરીને કોઈ વસ્તુ ઉપર મમતા પણ ન રાખી એ તો અત્યંત દુષ્કર છે.

અન્ન, પાણી, મેવા કે મુખવાસ એ ચારે પ્રકારમાંના કોઈ પણ આદારનો રાત્રે ઉપયોગ કરી શકે નહિ તેમજ કોઈ પણ વસ્તુનો જીભ દિવસ માટે મંદ્ર પણ રાખી શકે નહિ આવું છદ્દુ વ્રત છે તે પણ કઠણ છે

હવે સાધુ જીવનમાં જે આકર્ષિતક મંકટો આવે છે તે બતાવે છે

હ્રીષી, તૃપ્તા, દાહ, તાપ, ડાંચ અને મગ્ગરનું દુઃખ, ઢોર વચ્ચો, દુઃખદ સ્થગ, તૃણ સ્પર્શ અને મેલનું આડી પડતું દુઃખ તેમજ તાડન (માર), તર્જન (કપડો), વધ અને બવનનાં કષ્ટો પણ સહેરા ગહેયા નથી. સદા બિક્ષાચર્યા કરતી, યાત્રીને પણ આપેલું જ સેવું અને યાત્રના કરતાં પણ અપ્રાપ્તિ યામ એ બધું બહુ દુષ્કર છે.

આ કાપોતીવ્રતિ રૂપ મંથમી જીવન, દારણ કેચ-હુચન ને દુષ્કર બ્રહ્મચર્યપાલન, આ બધું પાળવું શક્તિવાળાને પણ કઠણ થઈ પડે છે.

હે પુત્ર' તું તો સુખમાં ઉઠેયો છે, સુકુમાર છે અને હમેશા સુમાર્જિત ગહેવાની ટેવવાળો છે. તારાથી એ બધું કેમ સહન થઈ શકે? સાધુપણું પાળવા માટે ખરેખર તું સમર્થ નથી.

હે પુત્ર' બારે શોખડના બાર ડી જેમ જીવન પર્વત અવિશ્રાન્ત છે સંયમીના ઉચિત ગુણોનો બાર વદન કરવો દુષ્કર છે. જિંયા મુખ હિમવન પર્વતથી પડતી ગયા નદીના સામે પૂરે જવું અને એ હાયથી મામર તરતો જોડેલો કઠણ છે તેટલું જ મંથમીના ગુણોને તરી જવું દુર્લભ છે.

મંથમ વેળુના કોળિયા જેવો નીરમ છે. અને તપ કરવું એ તરવારની ધાર પર ચાલવા જેવું મુશ્કેલ છે. મારિત પાળવું એ સાર્પની પેડે

નિનળ દષ્ટિ રાખવા જેવું દુષ્કર છે, લોહના જવ ચાવવા જેવું છે, સગા
ગતી અગ્નિની ચિખાને પીના જેવું છે, પવનનો કોથળો ભરવા જેવું છે
અને ગાજનામા મેઠું પર્વત તોળવા જેવું દુષ્કર છે

માટે હે પુત્ર! હમણાં તો તું શબ્દ, રૂપ, રમ, મધ અને સ્પર્શ એ
પાંચે વિષયોના મનુષ્ય મનુષી ભોગોને ભોગવ અને ભુક્તભોગી થઈને
પછી આ ચારિત્ર-ધર્મને ખુશીથી સ્વીકારજે

આ પ્રમાણે માતાપિતાના વચનો સાંભળીને મૃગાપુત્રે કહ્યું

હે માતાપિતા! આપે કહ્યું તે સાત્ય છે પરંતુ જેને આ લોકમા
સ્પૃહા તૃષ્ણા રહી નથી તેને કશું ચે અગત્ય હોતું જ નથી વળી જરા
અને મગજથી ઘેરાયેલા અને ચાર ગતિ રૂપ ભવથી ભરેલા આ મસાર
ચક્રમા તમે વર્ણના તેના કરતા પણ વધારે દુઃખને ભય ઉપગતવનારી
શારીરિક ને માનસિક વેદનાઓ પૂર્વે આનંદ વાર સહન કરી ચૂક્યો છું

હવે નરક યોગિમા પૂર્વે આનંદ વેદના વેડે ॥ તે કહી બતાવે છે

નરક યોગિમા અહીંના કરતા અનંતમણી ઉચ્ચ અગ્નિ હોય છે
અને અનંતમણી ટાંકડોય છે આની ઉમઉમણતા અને દડી ॥ વેદનાઓ
મેં નરક યોગિમા સહન કરી છે

ત્યા બગલા અગ્નિ ઉપર કદું નામની કુળીઓમા જાંચા પગે અને
નીચા મારતકે રહી હું ઘણી વાર પકાનારો છું વળી કદું કુળીઓમા લીંચે
બધાયેતો અમહાથી જરાકા પાડતો કરવન નજેરે રાખ્યોથી ઘણી વાર
ઉદાયો છું

વળી ત્યા મહા દાવાગ્નિ જેની વેળુવાળી કદમ વાણુમ નદીમા
હું આનંદ સાર જાત્યો હતો અને અતિ તીવ્ર ચાટાથી વ્યાપ્ત મોટા સિં

બનિ વૃક્ષની માવે બાવીને પછી મને આઘોપાઠો બિતગામ્ભરો ખેંચીને
પરમાધાર્મિકોએ આપેલી વેદાઓ મેં નહન રી છે

મારા પાપકર્મના પરિણામે જ હું નરક યોનિના મોટા યત્રોમાં
પિનાયો છું, સત્સાદિથી છેદાયો છું, બેદાયો છું એટલું જ નહિ પણ
તરનાગ વડે મારા શરીરના દુકડેદુકડા કંવામાં આવેના તેવી વેદનાઓ
પણ મેં સહન કરી છે

રોઝ ગોરેની પેટે પરોણા અને નેતરના માર સાથે હકાયો છું
હું છું પેટે, પક્ષીની પેટે અને માછલાની પેટે ફાદાઓમાં અને જંગમાં
બધાયો, રૂધાયો તથા પકડાયો છું સુનાગ જેમ ઝાડને વહેરે, છોતે અને
ચીરે તેમ હું વહેરાયો, છોનાગો, ચિરાયો છું હુલ્લાગ જેમ કોઠાને તપાવે
અને ડીપે તેમ ટિપાયો છું

નૃત્યાથી પીગાતા વૈતરણી નદીને જોઈ ત્યાં મયો તો તેમાં રહેના
આત્માની ધારાઓથી ખૂબ હજાયો હતો ખૂંમ બચકર રુદન કરવા છતાં
ત્રાસુ લોહી સીસુ વગેરેને ખૂંમ મળકળતા તપાની મને પરાણે પિવડાવ્યા
હતા અને પાતાપાતા પરમાધાર્મિકો કહેતા કે—

રે અનાર્થ કર્મના કરનાર! તને પૂર્વ જન્મમાં માસ બહુ પ્રિય
‘નૃ’ એમ કહીને મારા શરીરમાંથી માંસ તોડીતોડી તેના મંડા કરી અગ્નિ
જેવા લાન બડયા બનાવી બનાવીને મને ધણી વાર ખનડામ્યા હતા
વળી તને ગોળ અને મડુડા વગેરેનો બનેલ દાઢ બહુ જ પ્રિય હતો
એમ મહારીને મારા જ શરીરનું રક્ત અને અન્ની જાલવદ્યમાન કરી
મને પિવડાવી હતી

હું તાત ‘મનુષ્ય’ લોખમાં વેદનાઓ અનુભવાય છે તેના કરતા
અનતગંભી તીન, બચકર અમલ અને પ્રમ-વેદનાઓ મેં નરક યોનિમાં

મહન કરી હતી

આ બધું માલજ્યા પત્ની મૃગાપુત્રના માતાપિતાએ કહ્યું .

જો તારો આવો દૃઢ મંકસ છે તો ભલે ખુશીથી દીક્ષા લે, પણ ધ્યાન રાખજો કે આગ્નિવર્મમા દુ ખ પડે તેનો કાર્મ ઉપાય કરી શકાતો નથી.

મૃગાપુત્રે કહ્યું—હે માતાપિતા ! તમારું કહેવું મરામર છે પરંતુ હું તમને પૂછું છું કે જગલમા પશુપક્ષીઓ વિચરતા હોય છે તેમના દુ ખનો પ્રતિકાર કોણ કરે છે ? જગલમા એવા ફરનાગ મૃગને રોગ થાય છે ત્યારે ઝાડ નીચે જોમના તેની કોણ દવા કરે છે ? તેની કોણ ખમર પૂરે છે ? તેને આહારપાણી કોણ લાવી આપે છે ?

એ તો જ્યારે રોગ મરે ત્યારે જાને જીને પોતાની મગવાની કે પાણી પીવાની જગ્યાએ જાય છે ત્યારે જ આહારપાણી પામે છે

તેની રીતે હું પણ મૃગચારીપણે એકલો ગહીશ, અનેક જગ્યાએ ફરીશ, અનેક જગ્યાએ વાસ કરીશ, જાતે ફરીને જ આહાર મેળવીશ અને એ મૃગચર્યા ચરીને જે મળશે તે નિદા કે અવરોધ કર્યા વિના ખાઈશ અને ઊર્ધ્વ દિશા તરફ ગમન કરીશ

આ પ્રમાણે પુત્રના દૃઢ વૈગમ્યને જાણી માતાપિતાના કંઈકું હૃદય પીગળા ગયા તેમણે કહ્યું

હે પુત્ર ! જેમ તમને સુખ લાગે તેમ ખુશીથી કરા

ત્યારે પાત્રી આજી સેવા માટે મૃગાપુત્રે ફરીથી કહ્યું .

આપની આજ્ઞા હોય તો હંમણા જ મર્વ દુ ખોથી છોડાવનાર
મૃગચર્યા રૂપ મયમને આદર

આ સાબળી માતાપિતાએ પ્રસન્ન ચિત્તે કહ્યું :

પ્યારા પુત્ર ! યદ્યેચ રિચરો.

એ પ્રમાણે મૃગાપુત્રે માતાપિતાને સમજાવીને તેમની આજ્ઞા લઈને
મહાન દ્વાપી જેમ જખતરને બેઠી નાખે છે તેમ તેણે મમત્વને છેદી નાખ્યું
વસ્ત્ર પર લાગેલી ધૂળને ખગેરી ન ખે તેમ તે સમૃદ્ધિ, ધન, મિત્રો, સ્ત્રી,
પુત્રો અને સંજનો એ બધાને તત્કાલે નીકળી મઠા ને સંયમી બન્યા

પાત્ર મહામતો, પાત્ર મમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓથી સુક્ત બની
આવ્યતર અને બાહ્ય તપચર્યામાં ઉચ્ચભવત થયા મમતા, અદકાગ, આ-
સક્તિ અને મર્ગને છોડી તસ તેમજ સ્થાવર જીવોને પોતાના આત્મા
મઠા । ગણવા લાગ્યા

વળી લાભમાં કે અવાજમાં, સુખમાં કે દુ ખમાં, જીવિતમાં કે
મૃત્યુમાં નિંદામાં કે પ્રશંસામાં અને માનમાં કે અપમાનમાં સમવર્તી
બન્યા ગર્વ કપાય, દડ, શસ્ત્ર, હાસ્ય, જમ, શોક અને વાસનાથી નિર્મલ
ચર્ધ સંવલબ્ધી બન્યા

અપ્રસન્ન એવા પાપોના આશ્રવથી સર્વ પ્રકારે રહિત થયા, તેમજ
આધ્યાત્મિક ધ્યાનના યોગો વડે કપાયોનો નાશ કરીને પ્રસન્ન સામ ।-
માં ગિયર થયા

એ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વિશુદ્ધ બાવ ાઓથી
પોતાના આત્માને વિશુદ્ધ બનાવીને ઘણા વર્ષો સુધી ચારિત્ર પાળીને એક
માગતું અશુભણુ કરી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધગનિને પામ્યા

૬

અનાથી મુનિ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના

૨૦મી અધ્યયનનો સાર

એક વખત મગધના મહાઐશ્વર્યશાળી મહારાજા શ્રેષ્ઠિક મન્દિકુશિ નામના ચૈત્યવાગાઉદ્યાનમાં વિહારયાત્રા માટે ગયા હતા તે ઉદ્યાન અનેક પ્રમારના વૃક્ષો, લતાઓ, ફળો, પુરો અને પક્ષીગોથી મુક્ત હોઈ નદન વન જેવું મોરમ હતું

ત્યાં તેમણે એક સુકુમાર માધુરો ગ્રાહીએ અમાધિમાં એટલા જોયા તેમની સુમેશિત નાની અવગ્યા તથા મુંદર આકૃતિ છતાં તેમનો મંયમી મુનિવેશ જાંઘને રાજાને બાણ આશ્ચર્ય થયું તેમણે વિચાર્યું

અહો ! કેવી કાનિ ! આં કલુ કપ ! અહો ! આ આર્પની શી સૌમ્યતા ! શી ક્ષમા ! શી નિર્ભોજતા અને ભોગ પ્રત્યે શી અનામકિત !

પછી તેમણે મુનિના ચગ્ગોમાં નમસ્કાર કરીને તેમની પ્રદક્ષિણા પ્રીતી જાણુ દૂર હિ તેમજ ૧૬ ૧૭૬ પશ્ય નહિ તેવી ગીતે રેસીને હાથ જોડી તેમને પૂછ્યું

હે આર્પ આરીતરણાનગ્યામાં ભોગ ભોગવનાના મગધમાં આપ પ્રવ્રજિત કેમ થયા હા ? આના હિમ ચારિત્રમાં આપે શી પ્રેરણાથી અભિનિષ્ક્રમણ મ્યું ? તે કૃપા કરીને મને કહો મને તે સાલગવાની જાણુ મેં હા છે

મુનિએ કહ્યું—હે મહારાજ ! હું અનાથ છું. મારો નાથ કોઈ નથી. તેમ હજી સુધી તેવા કોઈ કૃપાળુ મિત્રને હું પામી શક્યો નથી.

આ સાંભળીને મહારાજને, તે યોગીશ્વરનું ઓઝસ જોતા તેમનો કોઈ સહાયક ન હોય તે અમંભવિત લાગ્યું; તેથી મગધ દેશના અધિપતિ શ્રેણિક મહારાજ દસી પડ્યા અને કહ્યું :

આપ આવા પ્રભાવશાળી અને સમૃદ્ધિવાળા છો છતાં આપને હજી મુઠ્ઠી કોઈ સ્વામી ન મળ્યો એ કેમ બને ? કહી નહિ. હું તમારો નાથ થવા તૈયાર છું. તમે સુખપૂર્વક મારી પાસે રહો અને સ્વજનોથી મુક્ત થઈ ઉત્તમ એવા માનુષિક કામભોગો ભોગવો, કારણ કે મનુષ્યભાવ ખરેખર દુર્લભ છે.

મુનિએ કહ્યું—હે મગધેશ્વર શ્રેણિક રાજા ! તું પોતે જ અનાથ છે તો પછી જીમનો નાથ શી રીતે થવાનો હતો ?

પોતે કોઈ દિવસ નદિ નાંખતે જોતું વચન મુનિ પામેથી માંભળીને શ્રેણિક મહારાજ વિસ્મિત થયા તેમને લાગ્યું કે આ યોગી મારા શક્તિ, સામર્થ્ય અને મંપત્તિને અજ્ઞતા નહિ હોય તેથી આમ કહે છે તેથી મહારાજએ કહ્યું :

પોણા, લાથી, કરોડો મનુષ્યો, શહેરો અને નગરીવાળા અંગ દેશ તથા મગધ દેશનો હું ધણી છું. મુંદર અંત-પુરમાં હું ઉત્તમ કામભોગો ભોગવું છું. મારી આજ્ઞા અને મારું અધિકાર્ય અજોડ છે; છતાં હું અનાથ શી રીતે? હે ભગવન ! આપનું કહેવું કલ્પ બોલું તો નહિ હોય ?

મુનિએ કહ્યું—હે રાજા ! તું અનાથ શબ્દના અર્થ અને વાતને અજ્ઞાનો નથી માટે જ તને મંદેહ થાય છે. અનાથ કોને કહેવાય છે, મને

અનાયતાનું ભાન કયા અને કેવી રીતે થયું અને મેં પ્રવ્રજ્યા કેમ લીધી તે હું તને કહી મંભળાવું છું. તુ ૨૨૨૨ ચિત્તે માનગ.

પ્રાચીન શહેરોમાં સર્વોત્તમ એવી કોચાળી નગરીમાં પુષ્કળ મપત્તિવાળા મારા પિતા ગ્હે છે.

એકદા, હે મહારાજ! તરુણ વયમાં મને જોડાએક આખની અતુલ પીડા ઉત્પન્ન થઈ. અને તે પીડાથી આખા શરીરે અનિદ્રા દાહ ઉપજ્યો. પ્રાપ્તે શત્રુ શરીરના અર્મગ્ધાનમાં તીવ્ર સ્થિતિ થે ર પીડા ઉપજાવે તેવી મારી આખની વેદના હતી. અને જરૂરમાં, હૃદયમાં અને મ ધામાં દાહની વજ્ર જેવી કોર પીડા થતી હતી.

મારા ઉપચાર માટે જડીબુટ્ટી, મુગિયા, અન્નિયા તથા વૈદકમાં પ્રવીણ ધણા વૈદ્યાચાર્યોને જોવાવવામાં આવ્યા. તેઓએ મારી ખૂબ ચિકિત્સા કરી પણ તેઓ અને હું ખમાથી મુક્ત કરી ન શક્યા એ જ મારી અનાયતા.

મારા પિતા અને માએ કરવા માટે પોતાનું બધું ધન આપી દેવા તૈયાર હતા, છતાં પણ તે અને હું ખમુક્ત કરી શક્યા નહિ એ જ મારી અનાયતા.

મારી માતા મારા હું ખથી શોકાતુર થઈ જતી હતી, પણ મારું હું ખ મટાડી શકી નહિ એ જ મારી અનાયતા.

મારા મોટા અને નાના ભાઈઓ તથા મારી મોટી અને નાની બહેનો પણ મને હું ખમાથી મુક્ત કરી શક્યા નહિ એ જ મારી અનાયતા.

હે મહારાજ! તે વખતે મારા પર અત્યંત ગ્હેલવાળા અને પતિવ્રતા પત્ની આમુર્ત્યા નયને માગું હૃદય જોજવી રહી હતી. મારું હું ખ ભોઈ

તે નવપૌવના મારાથી જાણે કે આજાણે અન્ન, પાન, સ્નાન કે સુગંધિત પુષ્પમાળા કે વિશેષન સુધાં ભોગવતી નહોતી. અને હે મહારાજ ! એક ક્ષણ પણ તે સદચારિણી મારાથી અજાગી થતી ન હતી. મારી પાસે મારી મેવામાં રહેતી, છતાં તે પણ મારી આ વેદનાને મટાડી ન શકી એ જ મારી અનાથતા.

મારે કારથી આવી અસહાયતા અનુભવવાથી મેં વિચાર્યું કે આ અનંત મંસારમાં વારંવાર અવસરજો આવી વેદનાઓ ભોગવવી પડે તે અસંભવ છે. માટે જો હું આ વિપુલ વેદનાથી એક વાર પણ મુક્ત થાઉં તો તરત બધાનો ત્યાગ કરી, શાન, દાંન અને નિરાશી બની દુરત જ શુદ્ધ મંથનને પ્રદક્ષ કરીશ.

હે નરપતિ ! રાત્રિએ એમ ચિંતવીને હું સૂઈ ગયો. રાત્રિ જેમ-જેમ જતી ગઈ તેમતેમ મારી તે વિપુલ વેદના ક્ષીણ થતી ગઈ અને પ્રભાતે તો હું સાવ નિરાશી થઈ ગયો. ત્યાર પછી એ બધાં સર્ગાંગમંદ્રીઓની આગા લાઇને હું મંથન સાધુ બન્યો છું.

ત્યાગ લીધા પછી હવે હું મારો પોતાનો અને સર્વ ત્રસ તથા સ્થાવર જીવોનો પણ નાથ (રક્ષક) થઈ શક્યો છું.

કારણ કે હે રાજન્ ! આપણો આત્મા જ આપણાં સુખદુઃખનો કર્તા અને ભોક્તા છે. આત્મા પોતે જ મુઠાએ રહેતો પોતાનો મિત્ર અને કુમારો જાય તો પોતાનો શત્રુ છે. નરકના ધોર શાસ્ત્રાવી રક્ષ અને વૈતરણી નદીનાં જોવાં દુઃખો આત્મા જ ઉત્પન્ન કરે છે તેમજ કામદુધા માય અને નંદનવન સગાન મુખો પણ આત્મા જ ઉત્પન્ન કરે છે.

આવી રીતે પોતાની પૂર્વોવરણની પ્રથમ અનાથતા કહી બનાવ્યા પછી હવે બીજા પ્રકારની અનાથતા કહી બતાવે છે.

દીધું હે મહર્ષિ ! ખરેખર તમારી ક્ષાંતિ, તમારો પ્રજ્ઞાવળી સૌ
મ્મતા તેમજ તમારો ગાનનજન્ય મદન છે શ્રી જિનેશ્વરના સપ
મુર્ગમા દદતાપૂર્વક ગ્રિયત રહેના આપ જ ખરેખર સનાય અને
સનાધન છો

હે સયગિન ! આપ જીવોના તમે જ નાય છો સર્વ પ્રાણી
ઓના આપ જ રક્ષક છો હે ભાગ્યવત મહાપુરુષ ! હું આપની
ક્ષમા માગુ છું મેં તમારા ધ્યાનમાં ભગ પાડ્યો અને તમને જોગો
તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કર્યો તેની મને ક્ષમા આપો

રામઓમા સિંહરૂપ શ્રેણિ મહારાજાએ આ પ્રમાણે પદ્ય
ભક્તિથી તે શ્રમણ સિંહ ॥ ગુણિ કરી આ ત્યારથી તે વિદ્યુદ્ધ
ચિત્તપૂર્વક અત પુર, રનજન અને સકલ કુદુષ્ય સહિત જોખમ ॥
અનુયાયી બન્યા

મુનીશ્વરના અમૃતમય સમાગમથી તે ॥ રોમેરોગ ઉદ્ભવિત
બન્યા આજે આખરે મુનિને પ્રદક્ષિણા કરી, વદન કરી શ્રેણિક
મહારાજ પોતાને સ્થાને પધાર્યા

૭

સાચો યજ્ઞ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના

૧૫મા અધ્યયનનો સાર

વેદોમા ઠેરઠેર યજ્ઞોના નિરૂપણ છે, તેમ જૈનશાસ્ત્રોમા પણ છે પરંતુ મંસારગા સાચા યજ્ઞને સમજનારા કોઈ વિરલા જ હોય છે

બહારનો યજ્ઞ એ દ્રવ્ય યજ્ઞ છે. આત્મનો ભાવ યજ્ઞ એ સાચો યજ્ઞ છે. બહારનો યજ્ઞ દ્વિમક છે. આત્મિક યજ્ઞ અદ્વિમાત્મ છે, અને તેની પવિત્રતા અખંડ અને નિત્ય છે

વારાણસી નગરીમા જયધોષ અને રિજયધોષ જન્ને બ્રાહ્મણ-કુળમા જન્મ્યા હતા કેટલાક ઇતિહાસકારો જન્નેને સગાભાઈ માને છે જન્ને પર બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિની અમર હતી

પરંતુ મંત્રકૃતિ એ પ્રકારની હોય છે (૧) કુળગત અને (૨) આત્મગત. કુળગત મંત્રકૃતિની છાપ ૧૦૫૧ વાર જુલાવો ખવડાવે છે. પાત્તવિક રહસ્ય મમજવા દેવી નથી જીવાત્માને આત્મથી વેગતો ધકેલવાના સહાયક નીવડે છે પરંતુ જ્ઞેનામા આત્મગત મંત્રકૃતિનું જગ અધિક હોય તે જ જીવાત્મા આગમ વધે છે અને સત્ય પામે છે ત્યાં પડી મધદામ, મન, વાદો અને દસંનના ઝવડા રહી શકતા નથી

જયધોષ વેદોના પારમાત્મી હતા વેદમાન્ય યજ્ઞોનો તેમને નાદ લાગ્યો હતો પરંતુ તે યજ્ઞોથી મેળવેલી પવિત્રતા તેમને હથિયુક લાગી જે કશા વેદ વર્ણવે છે તે સ્વર્ગ કે મુક્તિની તેમને આપા યજ્ઞમા અસ્ત્રમાવિકતા દેખાવા માડી

એક વખત જ્યધોષે નદીકિનારે આરડતા દેડકાને ગગતો સાપ નેચો. પાછળથી એક નોળિયે આવીને માપને પટકચો. આ દેખી તેને નિચાર આવ્યો કે સંભારમા બળવાન નબળાને ખાય છે અને મૃત્યુ સૌથી બળવાન હોઈ બધાને ખાય છે. માટે ધર્મ જ બધા દુ જોખાથી રક્ષણ કરી શકે તેગ છે, એમ માની તેણે પ્રવ્રજ્યા લીધી. આમ આત્મ મંત્રુતિના બળે કુળજત મંત્રુતિનાં પડગ ઉપેડી નાખ્યા. અને તે વીર જ્યધોષ આઠણે માત્રુ આઠણુત્વ અંગીકાર કર્યું, સાચા યજ્ઞમા સાચી પવિત્રતા પ્રાપ્ત કરી

જ્યધોષ નિર્ઘય મુનિ થયા. અને પાંચ મહામત ૩૫ બાવ-યજ્ઞના કરનાર તે મુનિ ગામેગામ વિચરવા લાગ્યા અને તેમના પરમ નિમ્મહીપણાથી મહાવશરવી બન્યા. ફરતાં ફરતાં એક વખત તે મુનિ વારાણસી નગરીમાં આવી લાગ્યા અને બહાર મનોરમ નાગના ઉદ્ધાનમા નિદ્રીય ગયાન, સમ્માદિ યાચી નિવામ કર્યો.

તે અરસામા તે નગરમા ચાર વેદનો જાણકાર વિજયધોષ (મુનિનો ભાઈ) આઠણુ યજ્ઞ કરી રહ્યો હતો. ઉપર્યુક્ત જ્યધોષ મુનિ મામખમણુની મહાનપશ્ચર્માને પારણે તે વિજયધોષ આઠણુના યજ્ઞ-વાડામા બિમા માગતા આવ્યા.

મુનિશીને ત્યા આવતા જોઈ તે યાજ્ઞક વિજયધોષે દૂરથી જ તેમને આવતા અટકાવવા માટે કહ્યું :

હે બિશ્નુ ! હું તને બિદ્યા નહિ આપી શકું. માટે કોઈ બીજા રથજેથી યાચના કરી હે અહીં તો વેદવિત્, યજ્ઞાર્થી, જ્યોતિષાંગ જાણનારા, ઝિનેન્દ્રિય, ધર્મના પારગામી તથા પોતાનો અને બીજાનો ઉદ્ધાર કરવાને સમર્થ આઠણુને જ છ રમ યુક્ત આ બોજન આપવાનું છે.

આ પ્રભાણે નિષેધક વચનો સાંભળવા છતાં સહેજ પછુ નારાજ ના થતાં કે કાંઈપણ માફું ન લગાડતાં તે મુમુક્ષુ મહામુનિએ પોતાના કોઈ મનુ જાતના સ્વાર્થ માટે નહિ પણ વિજયધોષની અચાનકતા ટાળવા માટે કહ્યું :

હે બ્રાહ્મણ! વેદોનું મુખ, યજ્ઞોનું મુખ, નક્ષત્રોનું મુખ, ધર્મનું મુખ કે પોતાના તથા બીજાનો ઉદ્ધાર કરવા કોણ સમર્થ છે તેનું જાણતો નથી. જાણતો હોય તો કહે.

મહાતપસ્વી અને જ્ઞાનસ્વી મુનિના પ્રભાવશાળી પ્રશ્નોથી બ્રાહ્મણોની આખી સભા નિરુત્તર થઈ ગઈ. મુનિના આશ્લેષનું નિરાકરણ ન કરી શકવાથી તે બ્રાહ્મણે આખી પરિષદ સહિત હાથ જોડી પોતાની અચાનકતા કપૂલ કરીને તે મહામુનિને જ તેના ઉત્તર આપવાની વિનંતી કરી.

મુનિએ કહ્યું—અગ્નિહોત્ર યજ્ઞ જે વેદમાં મુખ્ય છે તે જ વેદનું મુખ છે. યજ્ઞાર્થી પુરુષએ યજ્ઞોનું મુખ કે. નક્ષત્રોનું મુખ ચંદ્રમા છે અને ધર્મનું મુખ કાશ્યપ (તીર્થંકર ઋષ્યમહેશ્વર) છે. ધર્મના પ્રત્યક્ષમાં ભગવાન ઋષ્યમહેશ્વર વીતરાગ હોવાથી તેમણે જતાવેત્રો મત્યધર્મ એ જ સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

જેમ ચંદ્ર આમગ્ય મહ, નક્ષત્ર, તારાઓ વગેરે હાથ જોડી જોખા રહે છે અને મનોહર રીતે સ્પર્શિતપૂર્વક વદના કરે છે તે પ્રભાણે તે ઉત્તમ કારણપ ઋષ્યમહેશ્વર ભગવાનને ઇન્દ્રદિ નમસ્કાર કરે છે.

અગ્નિહોત્ર યજ્ઞમાં જીવજંતુ કુંડ, તપસ્વવેદિકા, કર્મરૂપ ઉપન, ધ્યાનરૂપ અગ્નિ, શુભયોગરૂપી આટવા, ચરીરરૂપી ગોર (યાજ્ઞક) અને શુદ્ધ ભાવનારૂપ આદુતિ જાણવી. જે સાન્નોમાં આવા યજ્ઞોનું વિધાન હોય

છે તે વેદ કહેવાય છે અને આવા યજ્ઞ કરે છે તે જ યાજ્ઞાદેવા શ્રેષ્ઠ ગણાય છે

બ્રાહ્મણની સાચી પ્રતિજ્ઞાને નવિ જાણ્યું તર અને માયા જ્ઞાન વિનાના મુઠ પુરવો એવો યજ્ઞ યજ્ઞ કયાં કરે છે, પણ યજ્ઞનું ગદ્ય સંગ જતા નથી જેઓ એવો વેદનું અધ્યયન કરી શુદ્ધ તાત્પર્ય કરે છે તે ખરા બ્રાહ્મણ નથી, પરંતુ રાખથી ભરેલા અંધારા જેવા છે

સાચા બ્રાહ્મણ કોણ ?

જેઓ પાપથી રહિત અને અંધારા જેવા શુદ્ધ છે તેઓ જ ખરા બ્રાહ્મણ છે

જેઓ અજ્ઞાનાદિમા આમત્ત થતા નથી અને કુખમાં શોક કરતા નથી, પણ મહાપુરુષોના વચનામૃતોમાં આનંદ પામે છે તેવા મયમી પુરુષો જ ખરા બ્રાહ્મણ છે

જેઓ મગ અને પાપથી રહિત, ગમરૂત તથા ભયથી પર છે અને ગોષેતા મોટા જેવા શુદ્ધ છે તેઓ ખરા બ્રાહ્મણ છે

સાચારી, તપસ્વી અને દ્વિતીય તપથી શોભાઈ ગયેલા શરીરવાળા અને કલાય જતાથી સાત થયેલા તેમજ તે ખરા બ્રાહ્મણ છે

જેઓ ત્ર્યંબકે આનંદ ઇવોને મન, વચન કે માયાથી હણતા નથી તે ખરા બ્રાહ્મણ છે

ક્રોધથી, હાસ્યથી લોભથી કે ભયથી જે ખોટું બોલતા નથી તે ખરા બ્રાહ્મણ છે

જે મયિન કે અચિત, ઘોડું કે બહુ, અણુદીધેલું કે અણુકકનું લેતા નથી તે ખરા બ્રાહ્મણ છે.

જે દેવતા, મનુષ્ય કે તિર્થંચ સમઘી મન વચન અને કાયાથી મૈથુન સેવતા નથી પણ પાણીમાંના કમળની માફક કામભોગોથી અવિભ રહે છે તે ખરા બ્રાહ્મણ છે.

જે ગ્મલોનુષી ન હોય, માત્ર ધર્મ નિમિત્તે જ બિદ્યાશ્રવી હોય અને ગૃહસ્થોમા આમકત ન હોય તેવા અર્કિચન ત્યાગીઓ જ ખરા બ્રાહ્મણ છે

સગાસમઘીને છોડ્યા પછી તેમના રામમા કે ભોગોમા જેઓ આમકત થતા નથી તેઓ જ ખરા બ્રાહ્મણ છે

હે વિજયધોષ ! વેદો પશુવધને નિરૂપનારા છે એવા યજ્ઞમા કરેલા હોમ આત્મિઓ મરે દિસાકાગી હોઈ પાપકર્મ છે. અને તેવા પાપકર્મ કરનાર દુરાચારી જ કહેવાય છે એવા યજ્ઞ કરનાર દુરાચારી પુરુષને એના એ જ વેદો પણ શમ્ભુભૂત યર્ષ સકતા નથી, કારણ કરેલા કર્મના ફળ ભોગવવા જ પડે છે

હે વિજયધોષ ! મન્તકનું મુકન કરવાથી સાધુ યવાતું નથી. ઋકાગ્ના ઉચ્ચારણથી બ્રાહ્મણ યવાતું નથી, તેમ અરણ્યવાસથી મુનિ યવાતું નથી અને જગવા વચ્ચે પહેરવાથી તાપસ યવાતું નથી.

પણ સમભાવથી સાધુ યવાય છે બ્રહ્મચર્યપાલનથી બ્રાહ્મણ યવાય છે અને જ્ઞાન હોમ તે મુનિ તથા તપસ્વી હોમ તે જ તાપમ કહેવાય છે.

વાસ્તવિક રીતે વર્ણવ્યવસ્થા જન્મગત નથી પણ કર્મગત છે. કર્મ પ્રભાણે જ-કર્મથી જ માણુમ આહ્વાણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય કે શુદ્ર થાય છે.

આ વસ્તુઓને ભગવાને ખુદશી રીતે કહી બતાવી છે. ઉત્તમ રનાતક આહ્વાણ પણ તેવા જ ઉત્તમ ગુણોથી યર્ષ શકાય છે. માટે જ બધાં કર્મોથી મુક્ત હોય અથવા મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરે તેને જ અમે આહ્વાણ કહીએ છીએ.

ઉપરના ગુણોથી મુક્ત જે ઉત્તમ આહ્વાણ હોય છે તેઓ જ પોતાના અને પરના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાને માટે સમર્થ છે.

આ પ્રભાણે સંશયનું સમાધાન થયા પછી તે વિજયધોય આહ્વાણે મહામુનિ જયધોયને ઝાળખ્યા. પછી સતુષ્ટ યધ્મિતે પવિત્ર વચ્ચેનાં હૃદયમાં ઉતારીને એ હાથ જોડીને તેણે જયધોય મુનિને સમોધીને કહ્યું:

હે ભગવન્! સાચું આહ્વાણત્વ શું છે તે તમે મને બરાબર સમજાવ્યું. તમે જ સાચા યજ્ઞ કરનાર છો, તમે જ વેદવિત છો, તમે જ જ્યોતિષાગને જાણનાર છો અને તમે જ ધર્મના પારગામી છો. માટે તમે જ બીજાનો તેમજ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ છો. માટે હે વિશ્ણુબ્રહ્મ! અમારા ઉપર કૃપા કરી આ બિદ્યા પ્રદણ કરો.

જયધોય મુનિએ કહ્યું—હે આહ્વાણ મારે બિદ્યાની જરૂર નથી પણ તું જલદી સંસાર છોડી સયગ-માર્ગની આરાધના કર. જન્મ, જરા, મૃત્યુ, રોગ એવા એવા ભયોથી ભરેલા આ સસાર-સાગરમાં ભટકવા ન કર.

બોગોમાં કર્મનું બંધન છે, તેથી આત્મા મલિન થાય છે. બોગો રહિત જીવાત્મા શુદ્ધ થઈ કર્મથી લેપાતો નથી. બોગીસંસારમાં બંધ છે. બોગમુક્ત સંસારથી મુક્ત થાય છે.

ગાડીનો બીનો ગોળો ભીંત ઉપર અથડાવાથી ચોંટી જાય છે, એ જ પ્રમાણે કામલાલસાવાળા કુણ્દિ પુરુષો સંસારમાં ખૂંપી જાય છે પણ વિરક્ત પુરુષો મૂઠા ગોળાની માફક સંસારમાં ચોંટતા નથી.

આ પ્રમાણે જયધોષ મુનિ પાસેથી શ્રેષ્ઠ ધર્મ સાંભળીને વિજયધોષે સંસારની આસક્તિથી રહિત થઈ પ્રવ્રજ્યા લીધી. અને તે જયધોષ વિજયધોષ બન્ને મુનિઓ સંયમ તથા તપશ્ચર્યા દ્વારા પોતાનાં સકળ કર્મોનો ક્ષય કરી સર્વશ્રેષ્ઠ સિદ્ધિને પામ્યા.

૮

પરમ મંગળ

(દ્રુમ પુષ્પિકા)

શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રના

પહેલા અધ્યયનનો સાર

ધર્મ એ પરમ (સર્વોત્તમ) મંગળ છે. અર્ધિસા, મંથમ અને નપ એ જ ધર્મનું સ્વરૂપ છે. આવા ધર્મમાં જેનું મન હમેશાં લીન રહે છે તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે.

તથી મિહિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો, મંથમ વડે આંતર અને જાણ મંથીઓ છેદી, તપસ્યા-પરાયણ બની, જમરો જેમ પુષ્પને જરા પણ ઈલ પહોંચ્યાડ્યા વિના તેમાંથી મધુરમ પી તૃપ્ત થાય છે તેમ જીગ્મએ આપેલી તથા પોતે ગામીને મેળવેલી નિર્દોષ શિક્ષાથી નિર્વાહ કરતા વિચરે છે.

પોતાનો નિર્વાહ થાય અને જીગ્મ કે.છને પીડા પથ ન થાય એવી જાવનાથી ધર્મિષ્ઠ શ્રમણ સાધકો જમરની પેડે, ગુદરથો વગેરેએ પોતાના મારે તૈયાર કરેલા આહાર વડે જ જીવે છે સ્વાદનો કારણે શ્રીમંત કુળેશમાંથી શિક્ષા મેળવવાનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના, જમરાઓ જેમ અહમ્માન પ્રાપ્ત થયેલાં ફૂલો પર ભેગી જાય છે તેમ તેવા શ્રમણવરો પોતાના નિમિત્તે ક્યા જોજન ન થયું હોય તેવા અપરિચિત ધરોમાંથી શિક્ષા મેળવે છે.

આવા મધુકર જેવા શાશ્વા મુનિઓ (કે જેઓ ઘર અને કુટુંબ થી) અનાસક્ત (અધન રહિત) તથા કોઈ પણ જાતના જોરાક્રમા મંત્રુષ્ટ રહેવાની ટેવવાળા દમિનેન્દ્રિય હોય છે, તેથી જ તેઓ જમણો કહેવાય છે.

૯

છ પ્રકારના જીવો

શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના
ચોથા અધ્યયનનો સાર

જીવો છ પ્રકારના છે : (૧) પૃથ્વીકાય, (૨) જળકાય, (૩) અગ્નિકાય, (૪) વાયુકાય, (૫) વનસ્પતિકાય અને (૬) નમકાય.

૧. પૃથ્વીકાય. પૃથ્વી સજીવ-મચેત છે. તે ગુદાગુદા અનેક જીવ-યુક્ત છે. પણ પૃથ્વીને અગ્નિ વગેરે બીજા કોઈ પણ શસ્ત્ર પરિણમે, લાગે તો તે નિર્જીવ થઈ જાય છે. પૃથ્વીના જીવોનો અગ્નિ વગેરેથી નાશ થાય છે.

૨. જળકાય. એક પાણીના ગિંદુમાં અમંજ્યાત્ પૃથ્વપૃથ્વ જીવો રહ્યા હોય છે. તેને બીજા અગ્નિ વગેરે શસ્ત્ર પરિણમે, લાગે નહિ ત્યાં સુધી તે મચેત રહે છે. અગ્નિ વગેરેથી તે જીવોનો નાશ થાય છે અને તેથી અમુક કાળ સુધી તે જગ મચેત રહે છે.

૩. અગ્નિકાય. એક અગ્નિના તણખામાં પૃથ્વપૃથ્વ અમંજ્યાત્ અગ્નિના જીવો હોય છે. તેને બે પાણી વગેરે બીજા કોઈ શસ્ત્ર પરિણમે, લાગે નહિ તો તે મચેત રહે છે. અને શસ્ત્ર પરિણમ્યા પછી તે નિર્જીવ થવાથી મચેત થાય છે.

૪. વાયુકાય. વાયુમાં પણ પૃથ્વપૃથ્વ અનેક જીવો રહેલા હોય છે. અને તેને બીજા શસ્ત્ર લાગે, પરિણમે નહિ ત્યાં સુધી મચેત

રહે છે. પણ તેને વીંજણા, પંખા જેવાં અન્ય રાત્ર વાગે ત્યારે તે આવેત થાય છે.

૫. વનસ્પતિકાય. વનસ્પતિના શુદ્ધશુદ્ધ ભાગોમાં મંખ્યાત, અ-
મંખ્યાન અને અનંત છવો પૃથક્પૃથક્ રહેલા છે. વનસ્પતિને
ત્યાંસુધી અગ્નિ, લવણ જેવું કોઈ અન્ય રાત્ર પરિણમે, રપછે
નહિ ત્યાં સુધી તે સચેત રહે છે.

વનસ્પતિકાય છવોના ભેદો :

- (૧) જેની ટોચ પર બીજ છે તે અગ્રબીજ.
- (૨) જેના મૂળમાં બીજ છે તે મૂળબીજ.
- (૩) જેની કાતળાઓમાં બીજ હોય છે તે પર્વબીજ.
- (૪) જેના રક્ધમાં બીજ છે તે રક્ધબીજ.
- (૫) જેના બીજમાં બીજ રહે તે બીજરક્ષા.
- (૬) પોતાની મેળે ભગે તે મંમૂર્છિત વનસ્પતિ.
- (૭) વૃથ, તરણાં, ક્રો વગેરે.
- (૮) લના, ચંપા વગેરે વેગો.

૬. ત્રસકાય. કાસતા ચાસતા બે છદિયાદિ ત્રસ છવો પણ અનેક
પ્રકારના હતા છે. તે છવોને ઉત્પન્ન થવાનાં મુખ્ય આઠ રચાનો
છે તે આ પ્રમાણે :

- (૧) હંડામાંથી ઉત્પન્ન થાય તે અંડજ.
- (૨) ચર્મથી પિંટાયેલા જન્મ પામે તે પોતજ.
- (૩) ઓરથી પિંટાયેલા જન્મે તે જરાયુજ.
- (૪) બગડી ગયેલા રસમાં ઉત્પન્ન થાય તે રસજ.
- (૫) પરસેવાથી ઉત્પન્ન થાય તે રવેજ.

- (૬) નરમાદાના સયોગ વિના જન્મે તે સંમૂર્ઠમ
- (૭) ધરતી ફાડીને નીકળે તે ઉદ્દલિન્ન.
- (૮) ગર્ભ વિના જ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય તે ઔપપાતિક.

ત્રસ કાય જીવોનાં લક્ષણો :

જે દોષ પ્રાણીઓનું સન્મુખ આવવું, પાણુ જવું, સંક્રાન્તિ જવું, વિસ્તૃત થવું, શબ્દોચ્ચાર કરવો, ભયભ્રાન્ત થવું, ત્રાસ પામવો, ભાગી જવું, આગમન થવું અને ગમન કરવું ઇત્યાદિ ક્રિયાઓ સ્પષ્ટ થતી દેખાય તે પરથી તે ત્રસ જીવો છે તેની પ્રતીતિ જાણવી.

ત્રસકાય જીવોના ભેદો .

- (૧) જે ઇન્દ્રિય-ક્રીડા, કંથવા વગેરે.
- (૨) ત્રણ ઇન્દ્રિય-ક્રીડા વગેરે.
- (૩) ચતુરિન્દ્રિય-પતંગ, ભમરા વગેરે.
- (૪) પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યચ યોનિના જીવો, નારકી, મનુષ્ય અને દેવતા
ઓ એ જાણે કે પચ્ચેન્દ્રિય જીવો છે. ઉપરાંત નરક
યોનિના નારકીના જીવોને દુઃખ આપનાર પરમ-
ધાર્મિક દેવો પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોવાળા છે.

આ સૌ જીવો મુખના જ અભિધાપી છે. માટે એ જીવે જીવ નિકાસો પૈકી કોઈ ઉપર ચોતે દંડ આરભવો નહિ (કિંમ્મા કરવી નહિ), જીજ્ઞા પાસે દંડ આરભાવવો નહિ (કિંસા કરાવવી નહિ) તેમજ જે દ્રાઈ જીજ્ઞા માથુસો દંડ આરભતા (કિંસા કરતા) હોય તેને અનુમોદન પણ આપવું નહિ.

ઉપર વર્ણવેલા છકાય જીવોની રક્ષા માટે શ્રમણ મુનિ ગુરુ પાસે નીચે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી પાંચ ગદાવ્રતો અંગીકાર કરે.

પહેલું મહાવ્રત

શ્રવે, પ્રાણીઓ ચાર પ્રકારના છે (૧) નાના શરીરવાળા મુક્ત શ્રવે, (૨) મોટા શરીરવાળા જાદર શ્રવે (૩) દાનતાચાલના ત્રમ શ્રવે અને (૪) પૃથ્વીથી માટીને નનગતિ સુધીના ગ્રાહક શ્રવે. આ પ્રાણીઓને તેને ધાતુ મરવે નહિ, બીજા પામે કમવે નહિ કે ધાતુ કરનાવાળાને અનુમોદન આપવું નહિ.

શ્રમણ મુનિની પહેલા મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય

જીવનપર્યંત હું ત્રણ પ્રકાર અને ત્રણ યોગેથી અર્થાત મન, વચન અને કાયાથી હિંસા કરીશ નહિ, મરાવીશ નહિ કે હિંસા મરનારને અનુમોદન આપીશ નહિ. વળી પૂર્વકાળમાં દિંમા દ્વારા જે પાપ કર્યું છે તેથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું મારા આત્માની માફીએ તે પાપને નિંદુ છું, આપની પાસે તેની અવગણના કરુ છું અને હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને અજગો કરુ છું.

બીજું મહાવ્રત

અમત્ય લાભજીથી વિવર્તવાનું

શ્રમણ મુનિની બીજા મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય

હું જીવનપર્યંત ત્રણ કળ્પ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત મન, વચન અને કાયા દ્વારા અમત્ય મોનવાનું મર્થ નહિ કરુ બીજા પાસે નહિ મરાવું તેમજ અમત્ય મોનનારાને અનુમોદન પણ નહિ આપુ. વળી પૂર્વકાળે જે સમય પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું તને આત્મમાફીએ નિંદુ છું તેની આપની સમક્ષ મરુ છું અને હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને અજગો કરુ છું.

ત્રીજી મહાવ્રત

અદત્તાદાનથી વિરમવાનું.

શ્રમણ મુનિની ત્રીજી મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય :

હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા દ્વારા ચોરી નહિ કરું, નહિ કરાવું કે ચોરી કરતો હોય તેને શિક્ષ કરે છે એમ નહિ માનું. અને પૂર્વકાળે તે સંબંધી જે કંઈ પાપ થયું હોય તેથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું. આત્મસાક્ષીએ તે પાપને નિંદું છું, આપની સમક્ષ તેને ગર્હ છું અને હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને અજગો કરું છું.

ચોથું મહાવ્રત

મૈથુનથી નિવર્તવાનું.

શ્રમણ મુનિની ચોથા મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય :

હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા દ્વારા મૈથુન નહિ સેવું, બીજા પાસે મૈથુન-સેવન નહિ કરાવું તેમ મૈથુન સેવનારને અનુમોદન પણ નહિ આપું. વળી પૂર્વકાળે તત્ સંબંધી જે કંઈ પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું, આત્મસાક્ષીએ તેને નિંદું છું, આપની પાસે તે પાપની અવગણના કરું છું, અને હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને અજગો કરું છું.

પાંચમું મહાવ્રત

પિરમહને પરિહરવાનું.

શ્રમણ મુનિની પાંચમા મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય :

જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા દ્વાગ હું પરિગ્રહ કરીશ નહિ, મીન દ્વાગ પરિગ્રહ કરાનીશ નહિ કે પરિગ્રહ કરનારને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ વળી પૂર્વકાગે તે સખધી જે કાઈ પાપ થઈ ગયું હોય તેનાથી હું નિજત થાઉં છું, તે પાપને આત્માક્ષીએ નિંદુ છું, આપની સમક્ષ તે પાપની અવગણના કરુ છું અને હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા અળગો કરુ છું

છકું મત

રાત્રિભોજનથી નિવર્તવાનું

અમણ મુનિ ને છકા નતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે હોય

હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા દ્વારા રાત્રિભોજન કરીશ નહિ કરાનીશ નહિ કે રાત્રિભોજન કરનારને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ વળી પૂર્વે જે પાપ તે મનથી કર્યું હોય તેનાથી હું નિજત થાઉં છું આત્માક્ષીએ તે પાપને નિંદુ છું, આપની પાસે તે પાપને અવગણુ છું અને હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા અળગો કરુ છું

હવે જીવનપર્યંત શી રીતે દયાધર્મનું પાનન કરવું તે બતાવે છે

સયમી, પાપથી રિસ્ત આ નના પાપધર્મ બાધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર બિહુ કે માખી દિવસ કે રાતે, એકના કે બધા ને વચમા, સૂતા કે જાગતા કદી પણ પૃથ્વી, બાલિ ચિના, ઢેડુ, સન્નેત રજવાણુ શરીર, સચેત રજવાણુ વસ્ત્ર હોય તેને હાથથી પગથી કાપ થી, કાપડના દુકાનીથી, આગળથી, લોખંડી સગીથી કે લોખંડ ને સગીના સમૂહથી ખોતરવું,

ખોદવું, હલાવવું, કે છેદન-બેદન કરવું નહિ, ખીજ પાસે કરાવવું નહિ કે ખીજ કરતા હોય તેને અનુમોદન પણ આપવું નહિ.

દુધ તળાવનું પાણી, ઝાકળનું પાણી, બરફ, ધુમ્મસ, કરા કે લીલા હોડવા પર પડેલા જિંદુઓ, વર્ષાદનું પાણી, સચેત પાણીથી ભીજેલું શરીર, પાણીથી ભીંજાયેલું વસ્ત્ર, પાણીના જિંદુથી સિનગ્ધ થયેલી કાયા કિંવા તેવું સિનગ્ધ વસ્ત્ર હોય તેને મસળવું નહિ, તેના સ્પર્શ કરવો નહિ, તેને કચરવું નહિ, દગાવવું નહિ, ઝાપટવું નહિ, પછાડવું નહિ, સુકાવવું નહિ કે તપાવવું નહિ, અન્ય પાસે તેમ કરાવવું નહિ કે તેમ કરતાને અનુમોદન નહિ.

કાષ્ઠનો અગ્નિ, કાલમાનો અગ્નિ, બકરીની લોંડી વગેરેનો અગ્નિ, દીપ વગેરે શિખાનો અગ્નિ, જાગાડાનો અગ્નિ, સોડાનો અગ્નિ, ઉત્કાપાત વીજળી વગેરેનો અગ્નિ હોય તેને વાયુથી વધારવો કે ઠારવો નહિ, તેને હલાવવો નહિ, ધૂળ વગેરે નાંખી તેને ભેંસવો નહિ, કાષ્ઠ નાંખી તેને મળાવવો કે વધારવો નહિ કિંવા ઓલવવો નહિ. ખીજ પાસે તેમ કરાવવું નહિ અને તેમ કરતાને અનુમોદન નહિ.

ધોળા આમરથી, પખાથી, તાડના પાંદડાના પખાથી, પાંદડાથી કે પાંદડાના કટકાથી, વૃક્ષની શાખાથી કે તેના કટકાથી, મોરપીંછથી કે તેના હાથાથી, વસ્ત્રથી કે તેના છેડાથી, હાથથી કે મુખથી, પોતાની કાયાને કે બહારના પુદ્ગલને કૂંક ચારવી નહિ કે વાયુ નાંખવો નહિ, ખીજ પાસે તેમ કરાવવું નહિ કે કરતાને અનુમોદન નહિ.

ખીજ, અંકુરા, ગુચ્છા, છેદેલી વનસ્પતિ ઉપર કે તેઓના ઉપરની વસ્તુઓ ઉપર, જીવડાંની ઉત્પત્તિ થાય તેના કાષ્ઠ ઉપર ન જવું, ન

જિભા રહેતુ, ન બેસવુ કે ન સવુ તેમજ બીજા પામે તેમ દરાવતુ નહિ
ને કરતાને અનુમોદવુ નહિ.

શરીરના કોઈપણ ભાગ ઉપર વસ્ત્ર, શિક્ષાપાત્ર, કમન, પાં
પૂછ, રત્નેદરણ્ય, ગુચ્છા, માત્રા ૥ જાળન, દડ, માળેદ, પાટિયા, શય્યા,
સથારા કે તેવા કોઈપણ ઉપકરણ ઉપર રહેના છત્રજતુને ઉપયોગપૂર્વક
જુએ, જોઈને પરિભ્રમન કરે અને પત્રી તે જીવોને એકાત રથગમા
નાખી આવે પરંતુ તેમને દગાવા કચરાવા ન દે

